

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

ONTSTAAN UIT

DE WEST-INDISCHE GIDS
VOX GUYANAE   CHRISTOFFEL

DRIE EN VEERTIGSTE JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1963-1964

Copyright 1964 by Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands
All rights reserved, including the right to translate or to
reproduce this book or parts thereof in any form

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE DRIE EN VEERTIGSTE JAARGANG

COOMANS, H. E., De eerste schelpenfauna van Curaçao, in Simons' beschrijving van dit eiland, 1868	195-210
FELHOEN KRAAL, J. L. G., <i>Boekbespreking</i>	
	98-99, 223-225, 226-229
HEEKEREN, H. R. VAN, Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles: III. Prehistorical research on the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire in 1960; 12 afb. buiten de tekst	1-24
HEIDE, H. TER, West Indian migration to Great Britain. A review article.	75-88
KRUIJER, G. J., <i>Boekbespreking</i>	89-98
POS, HUGO, In memoriam W. L. Salm, 12-9-1901-24-2-1963; portret buiten de tekst	101-102
QUINTUS BOSZ, A. J. A., De geschiedenis van het Fort Nieuw-Amsterdam in het verdedigingsstelsel van Suriname; 22 afb. buiten de tekst	103-148
STEEN, L. J. VAN DER, <i>Boekbespreking</i>	225-226
SUCHTELEN, N. VAN, Vijftien jaar nieuwe cacaocultuur in Suriname, 1945-1960	175-194
TACOMA, J., Studies on the physical anthropology of the Netherlands Antilles: III. Kunstmatige schedel-deformatie in Aruba	211-222
VROON, L. J., Voorgeschiedenis, opzet en resultaten van het Surinaamse Tienjarenplan	25-74
WAGENAAR HUMMELINCK, P., Bibliografie	149-173

VI   INHOUD VAN DE DRIE EN VEERTIGSTE JAARGANG

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS (W.H.) 149-173

BOEKBESPREKING

COULTHARD, G. R., <i>Race and Colour in Caribbean Literature</i> , 1962 (J.F.K.)	98
KEUR, JOHN Y., and Dorothy L. Keur, <i>Windward Children. A Study in Human Ecology of the Three Dutch Windward Islands in the Caribbean</i> , 1960 (G. J. Kruijer)	89
LEEUWEN, BOELI VAN, <i>Een Vreemdeling op aarde</i> , 1963 (L. J. van der Steen)	225
NORRIS, KATRIN, <i>Jamaica. The search for an identity</i> , 1962 (J.F.K.)	224
THOMPSON, STANBURY (ed.), <i>The Journal of John Gabriel Stedman 1744-1797, Soldier and Author, including an authentic account of his expedition to Surinam, in 1772</i> , 1962 (J.F.K.)	223
YOUNG, ALLAN, <i>The Approaches to Local Self-Government in British Guiana</i> , 1958 (J.F.K.)	226

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

Redactie Nederland

Mr. JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL, Prof. Dr. G. J. KRUIJER, W. R. MENKMAN,
Dr. J. H. WESTERMANN en Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris*, Sweelinck-
laan 84, Bilthoven.

Redactie Suriname

Dr. C. F. A. BRUIJNING, Dr. D. C. GEIJSKES, Mr. H. POS en Dr. Mr. J. H. ADHIN,
secretaris, Prinsenstraat 65, Paramaribo.

Redactie Nederlandse Antillen

Drs. O. BEAUJON, Drs. CARLOS RÖMER, Mr. ERGO DE LOS SANTOS, Dr. L. W. STATIUS
VAN EPS en Dr. HANS HERMANS, *secretaris*, Landhuis Brievengat, Curaçao.

Eindredactie

Dr. C. F. A. BRUIJNING, Oegstgeest, Dr. L. W. STATIUS VAN EPS, Curaçao, en
Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris*, Bilthoven.

No. 1, september 1963, p. 1-100
samengesteld door **Redactie Nederland**

No. 2, februari 1964, p. 101-174
samengesteld door **Redactie Suriname**

No. 3, mei 1964, p. 175-229
samengesteld door **Redactie Nederland**

H. R. VAN HEEKEREN

STUDIES ON THE ARCHAEOLOGY OF THE
NETHERLANDS ANTILLES: III

PREHISTORICAL RESEARCH ON THE
ISLANDS OF CURAÇAO, ARUBA AND BONAIRE
IN 1960

The following is a brief preliminary report, arranged in chronological order, of a four-month programme of field investigations, carried out by H. R. VAN HEEKEREN and C. J. DU RY (curators of the Rijksmuseum voor Volkenkunde – National Museum of Ethnology – Leiden) on the islands of Curaçao, Bonaire and Aruba, from 4th January till 30th April, 1960.

The expedition was financed by the 'Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname – Nederlandse Antillen 'Wosuna'' (Netherlands Foundation for the Advancement of Research in Surinam and the Netherlands Antilles), Amsterdam, which fact is hereby acknowledged with gratitude. We are also indebted to Dr. P. H. POTT, Director of the Leiden Museum, for his approval and permission to absent ourselves for so long from regular work and duty in the museum.

It also gives us pleasure to pay tribute to Dr. D. P. GLAZEMA, Director of the 'Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek' (Government Department for Archaeological Ground Exploration), Amersfoort, for so willingly providing us with brand-new archaeological equipment for our excavations. Again thanks to WOSUNA, we were allowed to make studies of a comparative nature in Trinidad, Venezuela and New York where Dr. J. A. BULLBROOK, Professor J. M. CRUXENT and Professor IRVING ROUSE, respectively, gave us all the aid requested and contributed largely to our knowledge of Caribbean archaeology. In Curaçao it was to our advantage that two Dutch scientists were also exploring there: Mr. H. E. COOMANS, who most kindly identified for us shell collections which were amassed during the Rooi Rincón and St. Jan excavations, and Mr. P. H. DE BUISONJÉ, who was studying the Quaternary geology of this area. When asked for help and advice, both these gentlemen co-operated wholeheartedly in the enterprise, and presented us with interesting archaeological specimens. Members of the 'Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen' (Natural Science Study Group of the Netherlands Antilles) aided us in their spare time with the digging in the rock shelter of Rooi Rincón, and in various other ways. I wish to make particular mention of the following persons: Mr. and Mrs. M. VAN VELD-

HOVEN, Mr. and Mrs. J. G. DE JONG, Mr. B. DE JONG, Mr. and Mrs. W. BROK, Mr. and Mrs. P. VAN DER WERF, Mr. and Mrs. J. W. M. DIEMONT, Miss P. KOK and Miss C. DECKER, who acted as local guides, gave practical help, valuable information, gifts of specimens and generous hospitality, services which I am pleased to put on record.

Mr. JOOP DEMONG and Mr. SIMON ERZILIA, the two local men who dug for us at St. Jan, were ever-cheerful and faithful companions in the field, and made our association with them a pleasure.

We shall remember with delight our stay in Venezuela, which was one of the most interesting and exciting experiences we could have had, thanks to the friendship and enthusiastic support of Professor J. M. CRUXENT, who allowed us to study and photograph his vast amount of archaeological material from Venezuela for purposes of comparison. He also conducted us to Cumaná, the peninsula of Araya and the adjacent island of Cubagua, where he showed us, among other things, the classic pre-ceramic sites of Manicuaire and Punta Gorda; all that time we had the benefit of his intimate and profound knowledge of the archaeology of Venezuela.

I am also glad to have the opportunity of thanking Dr. PEDRO ROJA MORALES and other authorities of the 'Instituto Oceanográfico, Universidad de Oriente' at Cumaná, as well as Mr. MARCEL ROCHE, Director of the 'Instituto de Venezuela de Investigaciones Científicas, IVIC,' Caracas, for their courtesy and regal hospitality, for all the kindness they showed us, and for the many facilities and special privileges offered to us.

We are also sincerely indebted to His Excellency Dr. H. N. BOON, ambassador of the Netherlands at Caracas, for his personal support and encouragement of our work. Others to whom we owe a debt of gratitude are Father R. NOOYEN, for his valuable help and information in Bonaire and for permission to study and photograph his well-documented archaeological collection, and, last but not least, Mr. and Mrs. W. VAN DE BEEK, Aruba, for their warm friendliness in taking us into their house and for their generous assistance in other ways.

Finally, we wish to express our special appreciation to all authorities and officials in Curaçao, Bonaire and Aruba, who contributed to our work and provided us with transport which greatly facilitated investigations.

CURAÇAO

The story of previous prehistorical research on the three islands has been told before, and for brevity's sake it is sufficient here to refer to the paper by H. R. VAN HEEKEREN.¹

We devoted most of our time to investigations on the island of Curaçao, which is a rather neglected area from the archaeological point of view. There seem to have been at least three definite levels of cultural development before the coming of

¹ H. R. VAN HEEKEREN, 1960: Studies on the Archaeology of the Netherlands Antilles II. A survey of the non-ceramic artifacts of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Nieuwe West-Indische Gids* 40, 1960, p. 103-120.

the Spaniards, but the questions of their age and sequence remain unanswered. It must never be forgotten that at the time of the conquest three types of inhabitants (Ciboney, Arawak and Carib), possessing three distinct cultures, were living side by side in the Antilles.

PALAEO-INDIAN LEVEL OF DEVELOPMENT

After some reconnoitring and extensive collecting trips all over the island, we began by searching for pre- or non-ceramic sites, which were then completely unknown in Curaçao, and, for that matter, on the other two islands.

A large rock shelter in the Rooi Rincón¹, on the north coast, west of Hato Airfield, was selected for our first operations and systematic excavation. It is located in a ledge of quaternary limestone with a overhanging roof, in the highest (50–60 metres) marine terrace in the sequence.

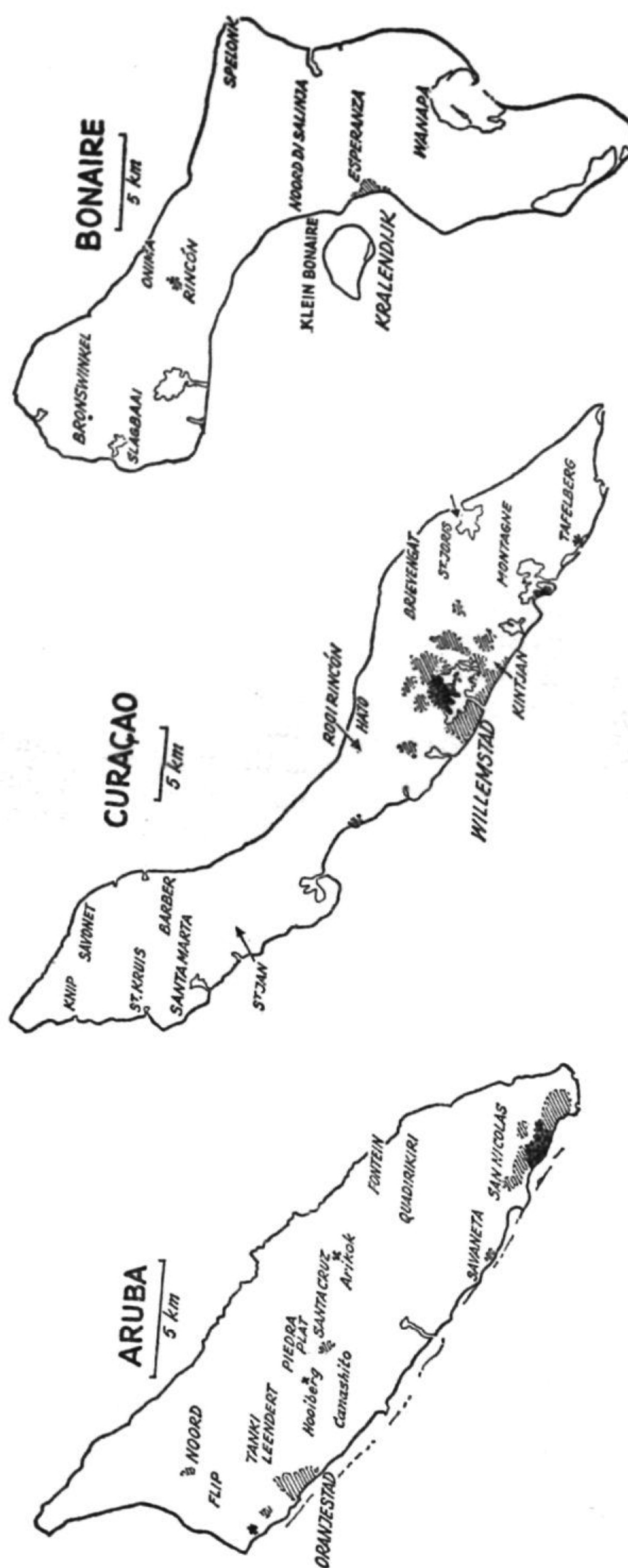
The arbitrarily chosen starting point of the excavation proved to lie 41 metres above present sea level. The site is within easy reach of a well where fresh water can be obtained all the year round. On the ceiling we found traces of a red paint, but no real rock paintings were observed.

The information gathered from the excavation can be summarized as follows: digging commenced on 13th January and continued for fourteen days; operation progressed sector by sector and layer by layer. Groundplans and profiles were made by ourselves with the help of a levelling instrument. We did most of the digging, too; a local crew of four men was employed for only four days. A trench nine metres long, and three metres wide was excavated from the innermost side of the shelter to far outside, and another trench 5 × 4 metres at right angles to the first trench. Outside the shelter a trench measuring 6 × 3 metres was made. Beneath the present surface we found a rather thin (25 cm thick) hard-packed layer of refuse deposits containing numerous marine shells, fish and turtle vertebrae, particles of charcoal and, quite unexpectedly, a series of crudely chipped stone tools. The rock shelter did not appear to have been occupied as living quarters for a long time. The lower

---

¹ In this locality, which was mentioned by WAGENAAR HUMMELINCK in his first paper on the Indian rock drawings (*W.I.Gids* 34, 1953, p. 25: C5), A. D. RINGMA found relics of old indian settlements in July, 1949 (cf. Plate I, from *W.I.Gids* 39, 1959).

stratum, in which we continued digging down to a depth of $1\frac{1}{2}$ metres, contained no archaeological finds, and we did not encounter a clearly defined bottom.

The stone tools were of two classes: disc-like flakes with a clearly defined bulb of percussion and sometimes with marginal retouches; and heavy, flat-bottomed, high-backed pebble tools, planoconvex in cross-section, all of a very rude 'palaeolithic' appearance, which, for want of a better name, we have called 'choppers' or heavy planoconvex 'scrapers.'

There was no sign of pottery and, to our surprise, shell artifacts were absent except for a shell disc bead in the upper layer. Beyond a doubt this is a site which, at some more or less remote period, was occupied for a short time by Palaeo-Indians, perhaps the first men to set foot on Curaçao. In all likelihood the people who left the tools were on a very low cultural plane, living from hand to mouth, depending on anything they could find for nourishment and relying chiefly on sea food taken from the shore and from the shallow sea. It would be interesting to know from what source they got their carbohydrate supply and starchy foods in this region of severe drought. In any case, during this pre-productive stage, population density must have been low.

It stands to reason that only a comparison with analogous sites on the continent of South America could throw light on the nature and origin of the artifacts. In this respect we had the good fortune to see Professor CRUXENT's collections at Caracas, after our investigations on Curaçao and Bonaire had been completed.

It appeared that the cave tools of Curaçao are similar in type, character and technique, though not necessarily in age, to those of the El Jobo Industry from the Pedragal region of the state of Falcón, northwestern Venezuela.¹ However the former included no projectile points, which is not surprising if it is

---

¹ J. M. CRUXENT, 1956: A lithic industry of Palaeo-Indian type in Venezuela. *American Antiquity* 22, p. 172-179. - 1958: Discovery of a Palaeo-Indian Lithic Industry. *Proc. Thirty-second Intern. Congress of Americanists*, Copenhagen, 1956.

More than 11,000 stone implements shaped out of sandy quartzite were collected from the surface of 45 different sites. No stratigraphic or palaeontological evidence of antiquity was obtained. The distinctive feature about this industry is the presence of bifacial leaf-shaped projectile points, but there are also numerous knives, scrapers and choppers.

realized that the type of tools manufactured was determined mainly by environment. It must be remembered that Curaçao is strictly an oceanic island, and in consequence devoid of game; missile weapons are here of little or no use. On balance we therefore feel that the Curaçao Chopper-Cum-Flake Industry may be looked upon as a peripheral development of the El Jobo Complex. In the present state of research it is necessary to be very cautious in dating the newly discovered stone industry until such time as the results of radiocarbon dating have been received.

Taking into consideration the peripheral isolation of the people who were responsible for the stone tools, it seems possible that they were pushed out from expanding food-producing groups to Curaçao, where they found new land and had to adapt themselves to quite novel conditions, and where their economy may have persisted for an indefinite time. If that is so, they may be regarded as a marginal people, representing an earlier stage. However, the overall picture presented by the marine shells found in the rock shelter prompts the significant deduction that the shells were taken from lagoons and from shallow sea.¹

Nowadays the north coast of Curaçao is bordered by deep water, and only a few lagoons exist, all far away from the actual rock shelter. This suggests to me, at any rate, that the sea level has gone down considerably since the cave dwellers lived in the island, and that it must then have been 6-7 metres higher than at present. Consequently, the very wide terrace was submerged, and more lagoons were present, providing shallow water and good grounds for fishing and shellfish gathering. If my view is correct, it would argue a considerable

¹ Shells found in the Rooi Rincón excavation; named and counted by Mr. H. E. COOMANS, with the aid of Mrs. LUCY COOMANS.

GASTROPODA: *Livona pica* (Linné) 916 ex.; *Astraea imbricata* (Gmelin) 8 ex.; *Strombus gigas* Linné 103 ex.; *Charonia tritonis nobilis* (Conrad) 1 ex.; *Murex brevifrons* Lamarck 139 ex.; *Purpura patula* (Linné) 33 ex.; *Melongena melongena* (Linné) 70 ex.; *Latirus* spec. 1 ex.; *Vasum capitellum* (Linné) 2 ex.; *Voluta musica* Linné 1 ex. LAMELLIBRANCHIA: *Brachidontes exustus* (Linné) 1 ex.; *Pinctada radiata* (Leach) 7 ex.; *Pinna carnea* Gmelin 1 ex.; *Pecten ziczac* (Linné) 32 ex.; *Lima scraba* (Born) 185 ex.; *Ostrea rhizophorae* Guild. 16 ex.; *Ostrea frons* Linné 4 ex.; *Chama macerophylla* Gmelin 1140 ex.; *Trigonicocarda media* (Linné) 3 ex.; *Arca zebra* (Swainson) 563 ex.; *Arca umbonata* Lamarck 44 ex.; *Anadara notabilis* (Röding) 256 ex.; *Barbatia candida* Helbling 6 ex.

antiquity, of some thousands of years, for the stone industry. But this conclusion should be treated with some reserve, because account must be taken of the fact that local tectonics might equally well have produced the same effects. We cannot therefore claim to have formulated a final solution of this problem until the results of positive carbon-14 dating are known. Taking all this into consideration, it is better at the moment to defer final judgment until the El Jobo Industry, at present only partially studied, and reported on in a few short papers, has been more fully explored. Further research on this subject is in the competent hands of Professor CRUXENT, and we are eagerly looking forward to more exact typological and stratigraphical data on this most interesting and rather mysterious industry, the first of its kind found in South America.

We may expect more sites containing relics of this industry to be discovered on the island of Curaçao, and, in fact, we have already found rock shelters further to the west with traces of the same culture. Our time, however, was limited, and no more excavations were carried out. While much is yet to be learned about this question, there are already several promising lines along which we may hope to proceed.

MARGINAL LEVEL OF DEVELOPMENT

Along the coast of eastern Venezuela (especially in the José area, west of Barcelona), the Peninsula of Araya and the adjacent islands of Margarita and Cubagua, many shallow and deep shell middens, showing long sequences of occupation, have been discovered during the last decade. Some of them have been excavated by CRUXENT and ROUSE. It is interesting to note that certain of these middens, e.g. at Punta Gorda on the island of Cubagua and at El Heneal on the coast of western Venezuela, are clearly associated with sea levels lower than at present.

The culture revealed by them is now known as Manicuaroid. Characteristic relics are shell gouges (made of the lower part of the spire of *Strombus* and edge-ground; assumed to have been used in the manufacture of dugout canoes), bone projectile points, biconical slingstones and worked and unworked silices or pieces of quartz. Pottery is usually lacking in such sites,

which have an antiquity ranging roughly from 5,000 to around 1,000 B.C.¹

One of our aims was to search for similar pre-ceramic sites in Curaçao, though only a little time could be devoted to this problem. The following description is therefore of necessity rather documentary and theoretical, since our knowledge is admittedly meagre.

Tribute should be paid to Mr. J. G. DE JONG for being the first to take us to a series of shell accumulations on the northern beach of St. Joris Bay, lying only a few metres above the present level of the sea. The amount of time available did not permit digging, and our activities were restricted to surface surveying only. The physical composition of the deposits gave no indication of their age, and particles of charcoal were not found. No potsherds were present, but the distinctive feature of these windblown sites is the occurrence of tiny, used pieces of black flint, irregular in outline, without secondary trimming but with a well-pronounced bulb of percussion.

Beyond doubt these are man-made and have been introduced into the middens by human agency. We deliberately searched around the middens for pieces of flint, but did not succeed in finding one example. However all middens, and we inspected five of them, contained silices.

We cannot fully grasp the significance of these artifacts, but it is interesting to note that similar silices were found in the middens along the coast of eastern Venezuela, in the island of Trinidad and in British Guiana, where they belong to the Pedro García, Ortoire, and Alaka complexes, respectively. Radiocarbon datings for these complexes place them at ca. 500 B.C.

The Venezuelan middens were left by Marginal peoples or, to use CRUXENT & ROUSE's terms, by Neo-Indians of the First Period. The similarity of these middens to those of Curaçao prompts the tentative suggestion that they were probably also left behind by peoples who, like the Ciboney of parts of Haiti and western Cuba, were still in a primitive state of culture at the time of Columbus, also that of fishing and collecting, and

---

¹ IRVING ROUSE 1960: *Development of culture in the northern Andes, Amazonia, and the Caribbean Area*. Paper prepared in advance for participants in the 1960 Summer Symposia Programme at Wartenstein, Austria.

lived in relative isolation in small groups, moving about frequently. In this connection the shell detritus on the north slopes of the Tafelberg, and shell accumulations at Kintjan, should also be subjected to further critical study.

These same peoples were perhaps also responsible for the petrographs in red on rock walls and ceilings in the second marine terrace near Hato and elsewhere in Curaçao. WAGENAAR HUMMELINCK has been compiling a record of all rock paintings in the three islands, but a methodical and practical system of classification has still to be worked out.¹ So far we ourselves have fought shy of critically studying this difficult problem. The subject is of an ethnographic and symbolic nature, and should have the joint attention of archaeologist, ethnographer and art historian. This might produce information leading to more precise chronological definition and systematic analysis of stylistic factors.

We have inspected and photographed paintings in red on the rock at St. Jan Bay, Santa Marta, Tafelberg (where we found a large piece of red haematite near them), and Hato. At the last site a petroglyph of a human face had also been carved in the rock wall. The paintings consisted mostly of curvilinear patterns, symbols of unknown meaning; sometimes however, naturalistic figures occur. A test pit sunk near the paintings at Hato revealed only a little refuse, once again containing used black silices. It appears certain that these sites, which showed unmistakable signs of previous digging, never served as living quarters.

A. D. RINGMA made trenches here in January 1950, and the remains of five human skeletons, from infant and adult burials, were exhumed.² Unfortunately the skeletons were badly decomposed, and TACOMA found that no measurements could be taken from them.

Future research on shell middens in the open, and of rock paintings, should provide more exact data, making it possible to replace this short account, which, after all is only provisional, by a more extensive and accurate exposé.

FISHING AND GARDENING LEVEL OF DEVELOPMENT

This phase can, to some extent, be compared with ROUSE and CRUXENT's Circum-Caribbean phase but, in contradiction to

¹ P. WAGENAAR HUMMELINCK, 1953: *Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire* (Linear Rock Designs of Curaçao, Aruba and Bonaire). *West-Indische Gids* 34, p. 173-209, 36 figs. (Issued separately in: *Uitgaven Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen* 2). - 1957: II. *W.I.Gids* 37, p. 93-126, 49 figs. (Uitg. Werkgroep Ned. Ant. 6). - 1961: III. *Nieuwe W. I. Gids* 41, p. 83-126, 67 figs. (Uitg. Werkgroep Ned. Ant. 13).

² P. WAGENAAR HUMMELINCK, 1959: *Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao* (Indian Skeletal Discoveries in Aruba and Curaçao). *W. I. Gids* 39, p. 77-94, 14 figs. - J. TACOMA, 1959: *Indian Skeletal Remains from Aruba*. *W. I. Gids* 39, p. 95-112, 15 figs. (Uitg. Werkgroep Ned. Ant. 9).

them we are not dealing with Caribs but with Arawaks. On the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire, ancient settlements of American Indians who cultivated edible crops can easily be recognized by scattered potsherds and fractured shells covering the surface.

The sites are on the lee side of Curaçao, where wave action is at a minimum. Something like six localities of this kind can already be put on the map of the island, but it is certain that there are more.

One of the best known is Knip Plantation, near the west point of Curaçao, where Father A. J. VAN KOOLWIJK collected and dug trenches about eighty years ago. This site is still worth visiting for collecting purposes. It is, however, not well suited to methodical excavation because of the extreme hardness of the soil.

Another classic site, prolific in surface finds, is St. Jan. This has also been known since Van Koolwijk's days, and in 1923 Professor J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG undertook exploration-work there. The actual spot is not far from St. Jan Bay, near the south coast.

Newly discovered sites are the one on both sides of the road leading from Caracas Bay to Montagne, shown to us by Mr. VAN VELDHOFEN, and that of Little Santa Marta, discovered by Brother ARNOLDO. Mr. J. G. DE JONG, who has found there a small fine shell pendant carved as a conventionalized frog of the Valencia phase, conducted us to this latter settlement; the shallow deposit lies directly on diabase, and has been disturbed by repeated ploughing.

We made extensive collections of the eroded material at all four sites, but St. Jan looked to us to be the most favourable for more detailed study and more systematic excavation.

Contact was made with the owner, Mr. W. E. SCHOTBORGH, who graciously gave us permission to excavate on his property and rendered us all the aid we asked for.

The first step taken was to lay out a rectangle of 9×5 metres (St. Jan I) and to strip it out of vegetation, which consisted of cacti and thorn scrub. Excavation began on 1st February, and two local men, who have greatly contributed to the results of the excavation, were employed for the digging-work.

The artifact-bearing deposit, which was composed of a light-brown soil, was only 30 cm thick in the eastern part of

the trench, becoming gradually shallower to the west, where the layer was a mere 7 cm in depth, resting on virgin reddish diabase; refuse, however, was abundant. Besides numerous broken shells and fish vertebrae, the bulk of the finds consisted of potsherds, of which more than 4,000 examples were amassed, ninety percent of them being sherds of simple utilitarian ware, the remainder bearing traces of painting such as black-on-plain, black-on-white, polychrome and appliqué. The finds included the beautifully painted hollow leg of a small tripod bowl, containing rattling pellets of the style known on the continent of Venezuela as *tierra de los Indios*. Some fragments of polished stone celts were also found, and charcoal samples for time analysis were taken from the lower stratum.

After bringing to a close our trial excavation at St. Jan I, on 7th February, we carried out exploratory boring and shifted some eighty metres to the east. The new site became the main theatre of operations, and was called St. Jan II. In all, eighty square metres were excavated during the following forty-one days, with the same local men doing the digging for us. Work progressed sector by sector and layer by layer.

The refuse deposit of stratified shell layers was much thicker, ranging from 40 cm to 60 cm in depth.¹ Samples of charcoal were taken at different places and from different horizons, in order to ascertain time sequence of occupation.

In the upper layers, banks of *Brachidontes recurvus* occur, and in other places banks of *Isognomon alata*. Beneath these banks mixtures of many sorts of shells were found, *Gastropoda* as well as *Lamellibranchia*. Not all the shells were those of edible animals. *Cyphoma gibbosa*, *Charonia tritonis nobilis*, *Conus granulatus* and *Pecten nodosus* had been used as ornaments, and were pierced with one or more holes. One of the most frequently

¹ Shells found in the St. Jan II excavation; named by Mr. H. E. COOMANS.

GASTROPODA: *Livona pica*; *Astraea imbricata*; *Nerita peloronta*; *Nerita virginea* (L.); *Strombus gigas*; *Strombus gallus*; *Polinices lacteus* (Guild.); *Trona zebra* (L.); *Luria cinerea* (Gmelin); *Cyphoma gibbosa* (L.); *Cassis flammea* (L.); *Cymatium muricinum* (Röding); *Charonia tritonis nobilis*; *Murex brevifrons*; *Pisania pusio* (Linné); *Melongena melongena*; *Vasum capitellum*; *Conus ranunculus*; *Conus granulatus* Linné; *Conus spec.*; *Terebra taurinum*. LAMELLIBRANCHIA: *Glycymeris decussata* (Linné); *Isognomon alata*; *Crassostrea rhizophorae*; *Ostrea cristata* Born; *Pecten nodosus* Linné; *Spondylus americanus*; *Lima scraba*; *Brachidontes recurvus*; *Chione cancellata*; *Codakia orbicularis*; *Chama macerophylla*. AMPHINEURA: *Acanthopleura granulata*.

found shells was that of *Melongena melongena*, which probably has died out in Curaçao and Aruba but is still living at Lac in Bonaire; in the lowest stratum of the excavation, only parts of *Strombus gigas* were found. The shell refuse contained numerous vertebrae of fish and turtles, less frequently bird's bones, and only a few lizard's bones.

Remains of mammals were scarce. Dr. D. A. HOOIJER, Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden, has kindly identified the following species: *Dasyprocta* spec., aguti (right and left mandibular ramus); *Agouti paca* (L.), paca (left mandibular ramus with incisor, artificial hole in angular portion, possibly used as a charm or talisman); *Mazama simplicicornis* (Illiger), brocket (an antler and the distal part of a metatarsal); *Odocoileus gymnotis* (Wiegmann), white-tailed deer (an incomplete metatarsal, like that found in the De Josselin de Jong collection from St. Jan A.¹)

Some human skeletal remains, e.g. an upper jaw with teeth, were exhumed in the lowest stratum amidst refuse.

Postholes were discovered, indicating house structures, but it was not possible to get to know the shape and size of the houses.

The site, which in fact appeared to be a large refuse heap, was prolific in archaeological finds. Once again potsherds, varying in size from small scraps to large fragments which will make possible partial or even complete restoration of the vessel, represent the largest item in the refuse. Considerable time and effort will be required to bring order into the huge collection, and to analyze, restore and catalogue the vast amount of pottery. The same applies to evaluation of the zoological evidence, carbon-14 dating, and soil analyses. At present, therefore, we can merely list the most frequently found and most important types of objects.

More than ninety per cent of the potsherds were undecorated; they are sherds of simple hand-modelled utilitarian ware, shell-tempered and built up by the coiling process. The upper portion of this kind of pottery is often provided with one to five rim corrugations, which are frequently fingerprinted. On the surface of the finer ware, a slip has been applied.

Since the colours have been preserved, painting was probably done before baking. Polychrome, black-on-white, black-on-plain, and black-on-red colouring, rows of red balls, appliqué on the vessel walls as well as on the lugs, and painted horizontal

---

¹ D. A. HOOIJER, 1963: Mammalian remains from an Indian site on Curaçao. *Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean islands* 14, p. 119-122. - Cf. HOOIJER, 1960: Mammalian remains from Indian sites on Aruba. *Studies fauna Curaçao* 10, p. 154-157.

handles, are characteristic of this pottery. Punctate and niched designs, spiral and volute motifs, are relatively rare.

The paintings consist, generally speaking, of parallel lines. Base parts of large vessels and urns sometimes seem to have fabric printings, which are, in actual fact, the marks of knotless network impressed into a soft clay applied over the surface of the vessel wall.

Some modelled heads occur, grotesquely human in form and at one time attached to vessels as lugs. Considerable variation is sometimes seen, in the form of handles. Hollow rims are manifold. Painting is sometimes found, on the inside as well as the outside of bowls. Other indications of material culture obtained from the digging are clay *topia*, and fragments of ground trapezoid celts of igneous rock. Many of them were ground only on the bit, with the rest of the surface left rough. They are oval in cross-section or have the appearance of a flattened ellipse, and are short and broad with truncated narrow ends.

A further characteristic type of stone work, of which several examples were found, is the waisted hammer, and thin edge-ground pieces of sandstone which could have served as knives. The axes, among them several miniatures ones, all have double-bevelled bits.

There are shell pendants of many shapes and a great number of small shell disc beads. Most of the latter are pierced in the middle, but others have two holes on one surface converging into a single hole on the opposite face. Beads of the latter type made of earthenware were found at St. Jan, and of stone in Venezuela, indicating the Valencia phase.

The artifacts identified with this stage include portions of griddles used in the preparation of cassava cakes and broken parts of a slab type of *metate* (without leg supports), oval in outline with a slightly concave smooth surface, and *manos*, cylindrical in shape.

A striking find was that of a clay pipe for smoking. In addition a large curved axe made from the shield of a turtle deserves mention.

Only a relatively small portion of the site at St. Jan was excavated by us, and the greater part remains unexplored. Nevertheless, much evidence has already been forthcoming, strengthening and sometimes modifying former ideas and

conclusions based on the study of collections at the Leiden Museum.¹

Our conclusions from data obtained from the St. Jan excavations can be tentatively summarized as follows. The overall picture of the life of the Caquetíos, who presumably spoke Arawakan languages and to whom it is reasonable to ascribe the finds at St. Jan's village and at analogous sites, is that of a sedentary community fully exploiting its favourable maritime environment. The women went out gathering shellfish, the men carried on coastal fishing and fowling, as is evidenced by the numerous remains of shells, crabs, parrotfish, lipfish, turtles, birds and a few lizards, found in the process of excavation.

For agriculture they had to rely on crops that fell into two categories: maize, as indicated by the presence of *metates* and *manos*, and bitter cassava (whose poison was removed by washing, grating, squeezing, boiling and toasting), for which our evidence is the finding of portions of griddles for baking manioc cakes. This points to cultural interaction between the eastern and western centres of South America.

The economy was one of fishing and farming with no animal husbandry. The only definite information regarding accommodation came from some postholes, suggesting the use of pile-houses. No ceremonial structures were found, but the discovery of human bones in the refuse seems to indicate (endo) cannibalism or sacrifice, the former being also known from the Caquetíos on the mainland of Venezuela.

We know relatively little concerning the burial customs. At Knip, VAN KOOLWIJK found a skull from a secondary burial lying on a dish and covered by three other dishes. Professor DE JOSSELIN DE JONG exhumed an extended human skeleton directly buried in the ground at St. Jan. Finally, A. D. RINGMA found a series of human skeletons in a rock shelter at Hato. Although it is rumoured that urn burial was practised in Curaçao, we have no definite evidence of it.

The villages are all close to the south coast, where there are

¹ C. J. DU RY, 1960: Studies on the Archaeology of the Netherlands Antilles I. Notes on the Pottery of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Nieuwe West-Indische Gids* 40, p. 81-102, 2 figs., pl. 1-22. - H. R. VAN HEEKEREN, 1960: Studies Archaeol. Neth. Ant. II. A Survey of the Non-ceramic Artifacts of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Nieuwe W. I. Gids* 40, p. 103-120, pl. 22-26. (Uitg. Werkgroep Ned. Ant. 10).

good canoe-launching stations and ample grounds for fishing and shellfish gathering. From the presence of a clay pipe it may be inferred that the people were familiar with tobacco smoking, and it is supposed that they also consumed alcoholic drinks for ritual purposes or for some other reason, as is common practice among all vegetable-growing folk in South America. Pottery was a woman's task. The people showed great artistic sensibility in its manufacture, generally indicative of the Fourth Period (1000 A.D. to 1500 A.D.), and containing elements of the Third Period of the Cruxent-Rouse Chronology.¹ When the food supply became more abundant, there must have been a considerable increase of population in Curaçao, and, for that matter, in Aruba and Bonaire. At least six village sites are to be found on Curaçao.

There was no recognizable evidence of warfare; stone celts and waisted hammerstones can, after all, be used, not only as weapons but also as tools. Except for some bone projectile points, missile weapons are unknown. There is ample evidence that the homeland of the invaders was in northwest Venezuela.

BONAIRE

Little can be said about our activities on the islands of Bonaire and Aruba, since they were chiefly directed towards orientation for future work. Reconnaissance trips were organized, surface collections amassed, charcoal collected for radiocarbon dating, and colour photographs made of rock paintings and archaeological sites on both islands. Finally, some brief test excavations were carried out.

Nevertheless, in spite of the short time available, i.e. twelve days on Bonaire and three weeks on Aruba, a very substantial amount of archaeological data was obtained. One of the things which struck us was the fact that, contrary to expectation, the classic sites where VAN KOOLWIJK collected eighty years ago are still prolific in surface finds. Apart from this, we obtained important collections from amateurs, both in Bonaire and in Aruba, containing entire painted vessels, bowls and pots, and human skeletal remains and skulls from the urn fields at Seroe

¹ J. M. CRUXENT & IRVING ROUSE, 1959. *An Archaeological Chronology of Venezuela*. Vols. I & II. *Social Science Monographs VI*, Pan American Union, Washington.

Noka and Savaneta in Aruba. These are now in process of being studied at the Institute of Anthropology in Utrecht.

Hence, considerable additional evidence became available with which to substantiate and modify the conclusions we had previously arrived at in the course of our study of the archaeological material in the Leiden Museum. Once more it became clear that archaeologically a distinction must be made between Curaçao and Bonaire on the one hand, and Aruba on the other. This tallies with the fact that Aruba is geographically more favorably situated for the transmission of mainland cultures than the other two islands.

On the latter islands it is still possible to make extensive excavations, but on Aruba the situation is growing precarious. Large-scale sand quarrying has been taking place day after day for many years in the very heart of the famous prehistoric settlement containing urn fields at Seroe Noka. It is no exaggeration to state that approximately every fortnight an urn containing a human skeleton or a skull is exhumed. Usually these are demolished, or at best fall whole into incompetent hands. Important finds have found their way unlabeled and uncatalogued into private collections in the islands, where they are kept as curios.

But for the moment let us concentrate on Bonaire, before turning our attention to Aruba.

MARGINAL LEVEL OF DEVELOPMENT

While DU RY continued excavation at St. Jan on Curaçao, the present author paid a twelve-day visit to Bonaire, the most eastern of the three Dutch islands off the Venezuelan coast and largely unexplored territory. In his days VAN KOOLWIJK made some collections which are now in the Museum voor Volkenkunde at Leiden. More recently Father BRENNEKER, Father NOOYEN, Brother ARNOLDO, and lastly Messrs. DE BUISONJÉ and COOMANS, have made surface collections. Most of these were very generously presented to us by the finders.

I had to content myself with reconnaissance trips over the entire island in an effort to obtain more information about non-ceramic shell middens, which are very localized and difficult to detect on Bonaire. Moreover, it is very easy to fall into error in dealing with such material, since shellfish gathering is still practised today. Nevertheless, some shallow accumulations of shells on a plateau near Lagoen on the east coast gives light

indications of the presence there of temporary refuges of non-ceramic Indians who came by boats of some kind, conformed to their environment, and adapted themselves fully to a sea and shore economy. As a matter of fact, only one small shell gouge was found at Lagoen, associated with broken *Strombus* shells.

As stated before, shell gouges are key types of the material culture of Indians on a marginal level of development. Another shell gouge was found near the entrance of Spelonk Cave, with its numerous rock paintings, again suggesting that these paintings on the rock wall were executed by nomadic, non-ceramic Indians. The finest paintings, in red or in black, are those in Spelonk Cave and on the ceilings of rock shelters at Onima. Apart from curvilinear lines and concentric circles there are designs at Spelonk of a snake, a boat and two human creatures. Dotted lines are characteristic of the paintings in both Spelonk and Onima; sun emblems are typical of Onima.

FISHING AND GARDENING LEVEL OF DEVELOPMENT

As regards remains left by settled villagers, the sites of Put Bronswinkel, Wanapa and Esperanza are the best known. Surface collections were made by us at Wanapa and the newly discovered site of Esperanza, 700 metres northeast of the Roman Catholic church of Kralendijk. Esperanza lies on private land, but the owner, Mrs. PETRONELIA NICOLAAS, graciously gave permission to excavate. Two local men were employed for the digging. Two test trenches, measuring 3×3 and 4×4 metres were excavated.

The refuse deposits were very shallow (15–20 cm only) but very rich in finds. More than 3,000 potsherds were obtained, of which 8% were painted or ornamented with appliqué work. The painting was polychrome, black-on-plain, and black-on-white. The following elements are diagnostic: coffee-bean eyes, a crudely modelled anthropomorphic adorno as a lug, hollow legs of tripod vessels, rod-and-strap handles, lugs with coffee-bean eyes or with human faces, elaborately painted horizontal handles, punctated, hollow and corrugated fingerprinted rims. Among the decorations, we again see rows of red and black balls.

Most of the pottery is simple utilitarian ware, coarse in texture, with neck corrugations. As in Curaçao, the presence of simple slab *metates* without leg supports and *manos*, and griddle sherds, possibly indicates that maize and cassava were staple crops at

the time. Apart from pottery there were ground trapezoidal stone celts, shell celts, waisted cylindrical hammerstones, pierced shell beads, pierced entire shells, and cylindrical incised clay stamps. Colour, range of types, and designs are suggestive of the Dabajuroid and other styles of CRUXENT & ROUSE's Fourth Period, with some relics of the Third Period. The stone axes are again of the short, broad type with truncated narrow end. In VAN KOOLWIJK's collections, however, a large petaloid axe from Bonaire was noticed, and in Father NOOYEN's collection were two ground stone axes with a shallow encircling groove on the neck part.¹ Perhaps these axes were imports from the Greater Antilles and the Upper Amazon, respectively.

Shells, and turtle and fish bones are frequent, but mammal remains are, as might be expected, absent.

If the finds from the excavations of Esperanza and St. Jan in Curaçao are compared, considerable similarity will be noticed, even in the details. It is inconceivable that such a degree of similarity could exist without close maritime contact. The people who left these remains must therefore have been excellent seafarers, who set out in large canoes on inter-island voyages. Although dangerous currents and strong winds had to be faced, the sea was *no serious barrier* to intercourse between the two islands, since these were not wide apart, one being visible from the other in clear weather conditions.

ARUBA

PALAEO-INDIAN LEVEL OF DEVELOPMENT

After our sojourn in Trinidad and Venezuela where, as stated above, we made studies of a comparative nature, we had three weeks left for an archaeological survey of the island of Aruba.

The information obtained regarding the cultural characteristics of the Palaeo-Indians was slight. Only two pebble tools were found on the surface, in the neighbourhood of Quadirikiri Cave on the north coast. Typologically, they may be of the same class as artifacts found in the Rooi Rincón excavation in Curaçao. This tells us no more than that Curaçao and Aruba probably had similar stone industries, and this, so far, is all the information we have relating to Palaeo-Indians.

---

¹ BRENNER, 1947: *Bonaire. Indianenbeitels*. 8 pp.

MARGINAL LEVEL OF DEVELOPMENT

In Aruba, rock paintings occur not only on the walls and ceilings of caves and rock shelters such as Fontein, Quadirikiri and Seroe Canashito, but also in cavities in the huge diorite blocks and boulders which are so characteristic of the landscape of this island. The finest pictures in red and white (and, more rarely, in black) are those discovered on the walls of two overhanging diorite blocks at Arikok. They are in a good state of preservation and have been painted with a white and red pigment. The wall paintings consist mainly of parallel lines and concentric circles, but some interesting anthropomorphic and zoomorphic figures also occur. A search around the surface of these sites produced several shell gouges, a number of tiny used silices, and some undecorated potsherds. Furthermore, a test excavation was carried out in the shallow deposits in the cavity containing rock paintings at Arikok. One shell gouge, some silices and undecorated potsherds, and a fragment of a ground stone axe were found on that occasion.

Although the identity of the artistic people who made the rock paintings remains to be established, it was emphasized earlier in this paper that, in our view, they were in all likelihood simple food gatherers, who subsisted mainly on sea food and used shell gouges made from the lower point of the spire of the conch and small silices as part of their equipment. The finds at Arikok may not support this opinion very impressively, but nevertheless it must be admitted that there is a growing body of evidence which seems to corroborate it. Similar discoveries of shell gouges, for instance, were made at Ajó, where curvilinear motifs in white and red paste also occur in a small cavity in a huge diorite block. A ground celt and some potsherds hinted at later invaders having inhabited the area, who probably venerated the paintings left behind by their predecessors.¹

FISHING AND GARDENING LEVEL OF DEVELOPMENT

In what follows an attempt will be made to give a brief survey of the most important finds the classic localities of Tanki Flip, Santa Cruz, Seroe Noka and Savaneta, left behind by sedentary people who practised a fishing-farming economy. All these sites

---

¹ WAGENAAR HUMMELINCK, in his papers on Indian rock drawings, already drew attention to the fact that at Arikok, Ajó and other Aruba localities, two or more rock paintings of a different type and colour have been carried out on top of each other.

are shallow, but cover large areas. The material collected on the sites is fairly uniform. Accordingly, for the sake of brevity, it will be treated as a whole. The ceramic complex shows similarities with that of the well-known sites on Curaçao and Bonaire. On the other hand, though here again we are relying on surface finds, it is obvious that substantial and significant differences exist. Let us first glance at the similarities, and next pay attention to the differences.

In Aruba, potsherds again form the most abundant material. Most of this pottery is simple utilitarian ware with or without neck corrugations with fingerprints. On the finer ware, painting and appliqué are predominant among the types of decoration. Painting is again sometimes found on the inside and outside of bowls and vessels; we see the same motifs and similar lugs, handles and rims, cylindrical clay stamps with deeply cut geometrical designs, coffee-bean eyes, rod-and-strap handles, solid and hollow rims, and legs, annular bases, combinations of appliqué and painting, and motifs in black-on-plain, black-on-red and polychrome.

Further similarities are trapezoidal, ground stone celts, shell celts, edge-ground pieces of sandstone, waisted hammerstones, large and small shell pendants of cut and pierced shells and large, thick, stone discs. We observed again, in close proximity with each other, simple *metates* without leg support and *manos*, suggesting seed plants, and parts of griddles pointing to root crops. Shell as a substitute for stone does not play such a large role as I had expected in any of the three islands. The proportion of shell celts is relatively small. Shell three-pointers with ground bases, round or square, are frequent in Curaçao and Bonaire as well as in Aruba.

Perhaps the most impressive differences are those relating to burial practices. Urn burial is little if at all known in Curaçao and Bonaire, but on Aruba rich urn burial grounds are to be found at Savaneta and Seroe Noka, half a metre beneath the present surface of the ground. Inhumation in a contracted position in a large pear-shaped urn covered by an inverted jar is common, and is found side by side with jars containing one or more human skulls with or without some long bones. We are here confronted with the custom of secondary burial, single or multiple. The skeletons brought to light were of both adults and children. It seems that funerary and religious rites were practised in Aruba, and that a greater degree of ceremonialism existed there,

than in the other islands, pointing to direct connection with the Valencia district on the mainland of Venezuela.

Other outstanding items not found in Curaçao and Bonaire are peculiarly modelled plastic zoomorphic rim adornos with eyes of the doughnut type and simple flat animal heads used as lugs, and an occasional human figurine of clay; the animal heads seem to represent mythological conceptions rather than real animals.

Worthy of note too is the presence of large shell discs which are sometimes perforated in the middle, and large and small eggshaped pebbles with longitudinal, shallow, encircling grooves. Their purpose is problematic, but perhaps they served as sling-stones or as net sinkers. On the earthenware, motifs of rows of red and black balls, and modelled clay human heads as lugs, as found in Curaçao and Bonaire, are absent.

In addition to sherds we also had the good fortune to obtain some entire vessels and an urn from Seroe Noka. The finest of these is a large, shapely, black-on-white painted open bowl with appliqué work and with perforated annular base, typical of the Dabajuroid style; unfortunately the surface is rather worn and much of the painting has vanished. Another complete specimen is a small pedestal dish of polished red earthenware adorned with black linear drawings.

It is obvious that in Aruba influences have come from more than one direction. The material cultural elements here discussed are Valencoid and Dabajuroid of the Fourth Period, with further influences from the Third Period, e.g. anthropomorphic face designs with coffee-bean eyes and arching appliqué brows which are sometimes punctated, and zoomorphic head-lugs.

HISTORICAL AND ETHNOGRAPHICAL BACKGROUND

The archaeological sites ascribed to the 'Fishing and Gardening Level of Development' have been dated 1000-1500 A.D. This culture was still flourishing when the first Spanish colonizing seafarers came into contact with the Indians of the area under discussion.

It might therefore be expected, that valuable information could be gained from the journals of the early conquerors about the daily life of the Indians at that time; this in view of the present fragmentary state of archaeological knowledge, would have been of great interest. Unfortunately, however, sources of

such information appear to be scarce, and the few records available are vague, prone to exaggeration, and sometimes controversial. Be this as it may, they cannot be entirely disregarded, and they seem to offer at least a few meagre additional data.

Credit should be given to ALFRED KIDDER II¹ for being the first to collect all available accounts and to place them against a historical background. The data that follow are extracted from his paper.

There is but little information regarding the island of Curaçao. VESPUCCI, it seems, visited it in the year 1497, or more likely in 1499, and called it the 'Islas de los Gigantes,' on account of the great stature of the Indians there, a fact certainly not confirmed by later invaders. We can confidently say that this is a clear instance of exaggeration. It is also stated that the Indians were armed with bows and arrows and knobbed clubs, went naked, and lived in huts, all of which sounds more credible. Accounts of the Caquetíos of the Coro Area are to be found in the records of NICOLAAS FEDERMANN; they are described as tall and pleasing-looking people, who lived in wooden houses on piles, and carried on trade among themselves and with other tribes, especially in salt. They used bows and unpoisoned arrows and heavy wooden swords called *macanas*.

OVIEDO Y VALDES gives some information on the Caquetíos of the Falcón district, which shows the closest archaeological analogies with the island of Aruba. The following passage, dealing with the practice of endocannibalism, is of more than passing interest. When a *cacique* died, his body was slowly roasted, the bones were dried and ground up, made into a porridge and eaten. On the occasion of the death of a *diao* (an especially powerful *cacique*) the body was placed in a hammock suspended over a low fire and thus preserved by smoke and heat, so that nothing remained but skin and bones. The mummy was then placed in a new hammock and left in the house until it fell apart. The bones were then ground up and eaten as a porridge, or put into a wine made of maize. The latter only if the bones were those of a paramount chief.

The same author records that the Caquetíos planted tobacco, which they smoked as cigars and used to foretell the future.

Of the Indians of the Caracas area it is reported that they cultivated maize, sweet potatoes, beans, tubers, fruit and coca.

Round Lake Valencia the people wore few or no clothes, and more than once it is recorded that the men wore penis gourds and the women a short apron; their wooden houses, on piles and thatched, were well built. The people adorned themselves with ornaments in nose, lips and ears. Hammocks were in general use.

Apart from the Caquetíos, other Indian tribes lived in the area at that time. One tribe in the State of Lara was called the Ayomanes; they were dwarfs. Another tribe was that of the Jirajaras. Of both tribes it is said

---

¹ ALFRED KIDDER II 1944: Archaeology of Northwestern Venezuela. *Papers of the Peabody Museum*, Vol. XXV, p. 9-20.

that they were warlike cannibals who were constantly fighting their neighbours.

Such in brief is the little that has come to light from journals of the first white colonists in northwestern Venezuela.

Study of the archaeology of Curaçao, Aruba and Bonaire has only been taken up again in recent years, and offers promise for future research. An increasing number of details have become known, and have led us to establish a threefold division. Each of the divisions represents a cultural development, but no definite opinion can be expressed as to whether it represents a period.

It is recognized that our suggestions are based mainly on archaeological grounds, and are therefore rather arbitrary.

EXPLANATION OF PLATES 2-4.

The specimens illustrated in the plates and figures are all in the Rijksmuseum voor Volkenkunde at Leiden. Where the measurements are not given, they may be computed by comparison with the scale index (*in cm*). The photographs were taken by Mr. C. ZWANENBURG, and for the fine drawings I am indebted to Mr. J. VAN DER POST, both of the Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

PLATE 2 - St. Jan excavation, Curaçao.

1. Rimsherd with painted decoration on all faces; black-on-white. Mus. No. 3800-101; greatest thickness: 10.9 mm.
2. Sherd with painted linear decoration on the outer face; black-on-white. Mus. No. 3800-2053; gr. thickness: 6.6 mm.
3. Fragment of handle with painted linear decoration on the outer face; black-on-red. Mus. No. 3800-314; gr. thickness: 6.0 mm.
4. Rimsherd with painted linear decoration on the outer face; black-on-red. Mus. No. 3800-1810; gr. thickness: 7.8 mm.
5. Rimsherd with painted linear decoration on all faces; red-on-red. Mus. No. 3800-1981; gr. thickness: 6.0 mm.
6. Rimsherd with painted linear decoration on the outer face; red and black-on-red. Mus. No. 3800-2039; gr. thickness: 6.9 mm.
7. Rimsherd with painted linear decoration on the outer face; black-on-red. Mus. No. 3800-53; gr. thickness: 3.8 mm.
8. Fragment of handle with painted linear decoration on the outer face; black-on-white. Mus. No. 3800-182; gr. thickness: 10.2 mm.
9. Rimsherd with painted linear decoration and round blobs on the outer face; black-on-red. Mus. No. 3800-159; gr. thickness: 8.4 mm.
10. Sherd with painted linear and diablo decoration; black-on-white. Mus. No. 3800-2079; gr. thickness: 8.4 mm.
11. Sherd with spiral motif on the outer face; black-on-white. Mus. No. 3800-145; gr. thickness: 6.9 mm.
12. Rimsherd with linear decoration; red and black-on-white. Mus. No. 3800-1866; gr. thickness: 8.6 mm.

PLATE 3 - St. Jan excavation, Curaçao.

1. Rimsherd with cross-line decoration on the outer face; black-on-red, Mus. No. 3800-1791; gr. thickness: 7.4 mm.
2. Rimsherd with outflaring rim and linear decoration; black-on-red. Mus. No. 3800-1858; gr. thickness: 8.0 mm.
3. Annular base with linear decoration; black-on-red. Mus. No. 3800-200; gr. thickness: 9.4 mm.
4. Sherd with linear decoration on the outer face; black-on-red. Mus. No. 3800-153; gr. thickness: 6.0 mm.
5. Fragment of handle with spiral decoration; black-on-red. Mus. No. 3800-295; gr. thickness: 10.1 mm.
6. Rimsherd with linear decoration and round blobs on the outer face; red and black-on-red. On the inner face, crude with stripes; red and black alternately on red. Mus. No. 3800-1867; gr. thickness: 10.0 mm.
7. Fragment of handle with linear decoration and appliqué; black-on-white on all faces. Mus. No. 3800-318; gr. thickness: 5.6 mm.
8. Bottom-sherd with linear decoration on the outer face; red and black-on-white. Mus. No. 3800-2045; gr. thickness: 6 mm.
9. Upper part of a bowl with linear decoration and appliqué; black-on-white. Mus. No. 3800-166; gr. thickness: 4.9 mm.
10. Upper part of a small vessel with linear decoration and knoblug; black-on-white. Mus. No. 3800-2081; gr. thickness: 6 mm.

PLATE 4 - St. Jan excavation, Curaçao.

1. Sherd with linear and appliqué decoration; black-on-white. Mus. No. 3800-2040; gr. thickness: 11 mm.
2. Hollow leg of an open bowl with linear decoration; black-on-red. Mus. No. 3800-312.
3. Sherd with appliqué/coffee-bean eye (part of a human face). Mus. No. 3800-119; gr. thickness: 5 mm.
4. Sherd with appliqué (snake ornament). Mus. No. 3800-202; gr. thickness: 6 mm.
5. Foot lug. Mus. No. 3800-1987.
6. Animal lug. Mus. No. 3800-302.
7. Double-headed lug with linear decoration: red-on-red. Mus. No. 3800-124.

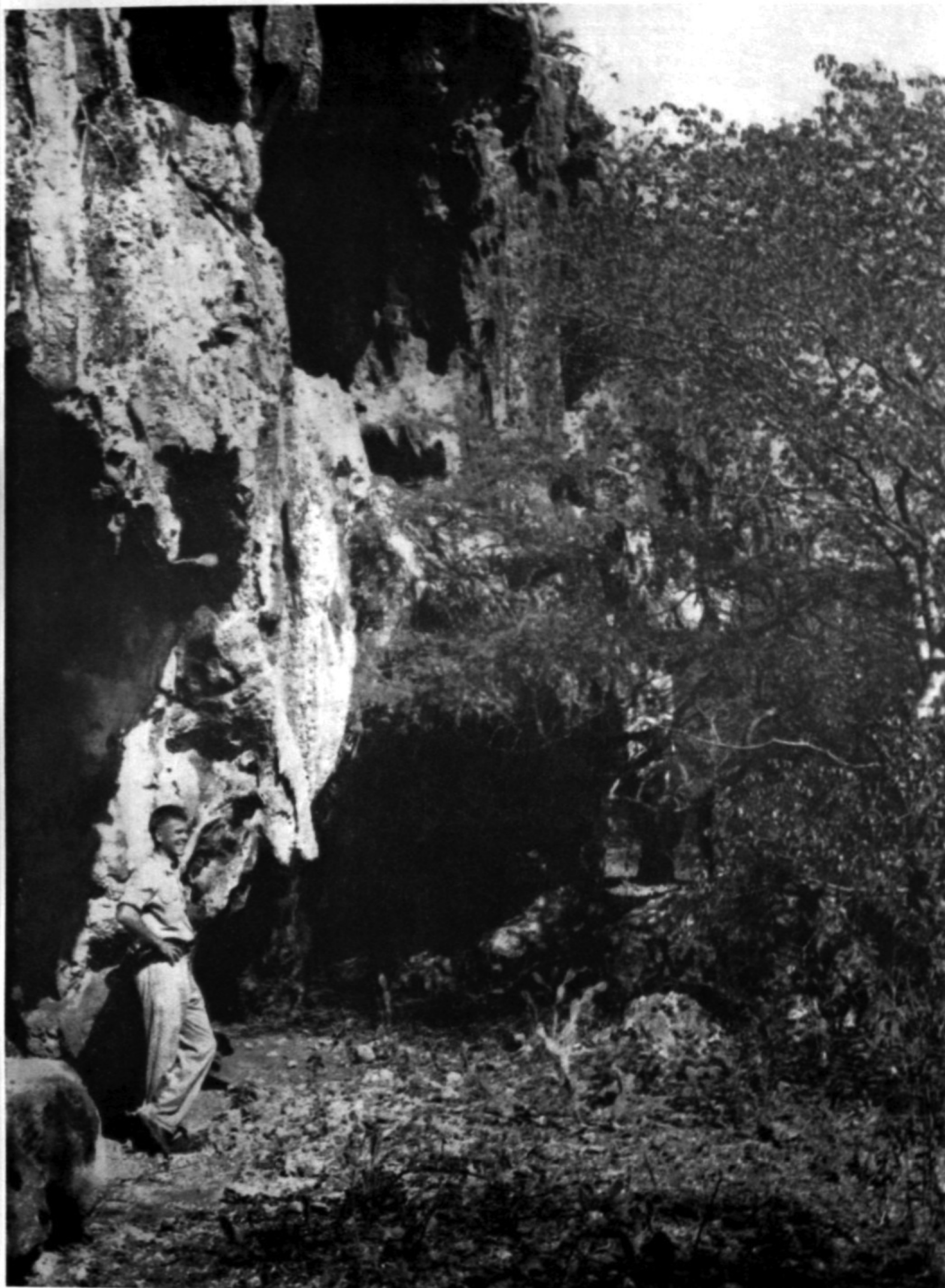

PLATE I. — Near Rooi Rincón excavation, CURAÇAO, with A. D. Ringma († 16. XI. 1957) at the foot of the steep limestone cliff where he found relics of old Indian settlements in July, 1949. (Photograph by P. Wagenaar Hummelinck, August, 1949).

PLATE 2. - Sherds from St. Jan excavation, CURAÇAO. See: 'Explanation of Plates 2-4'.

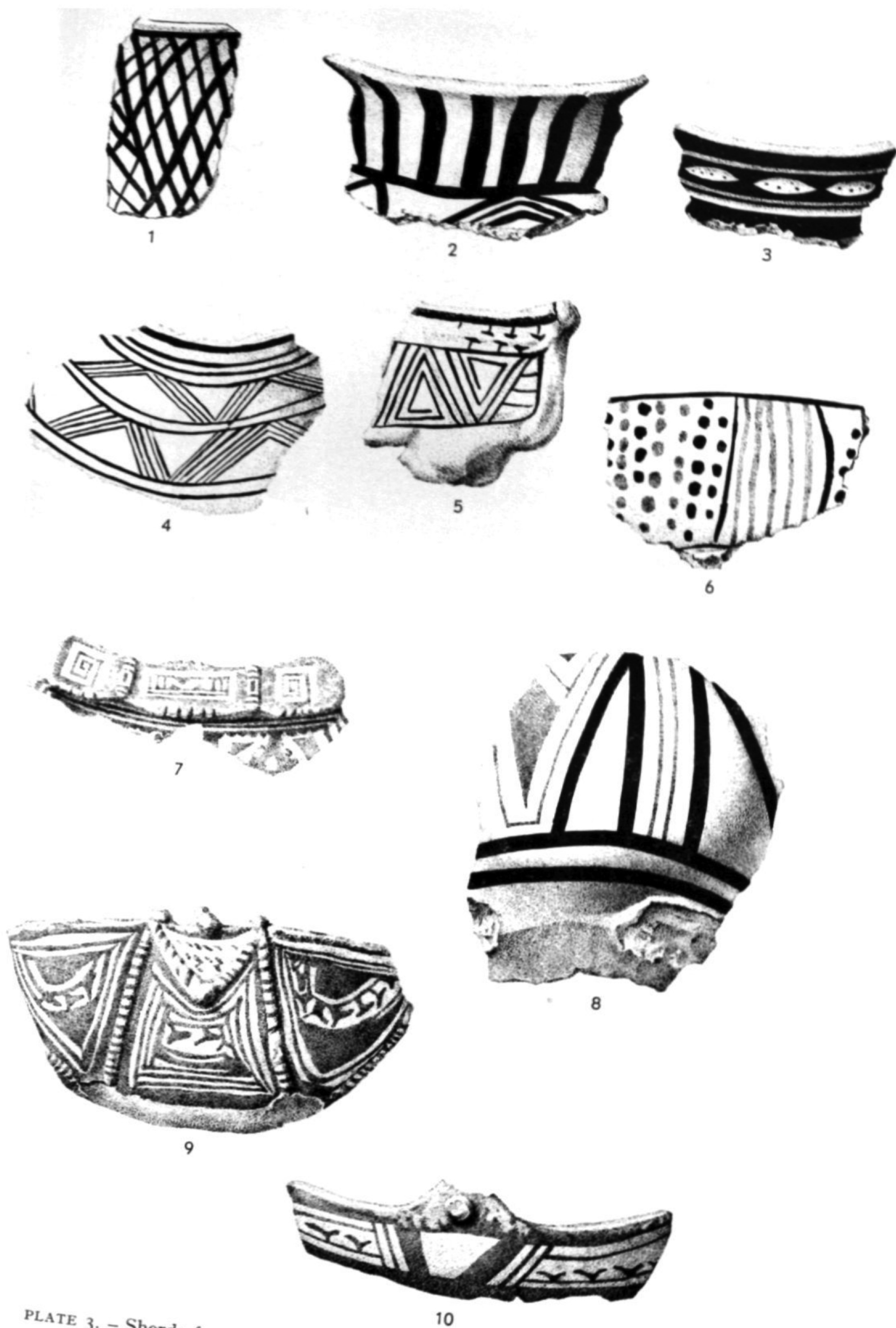
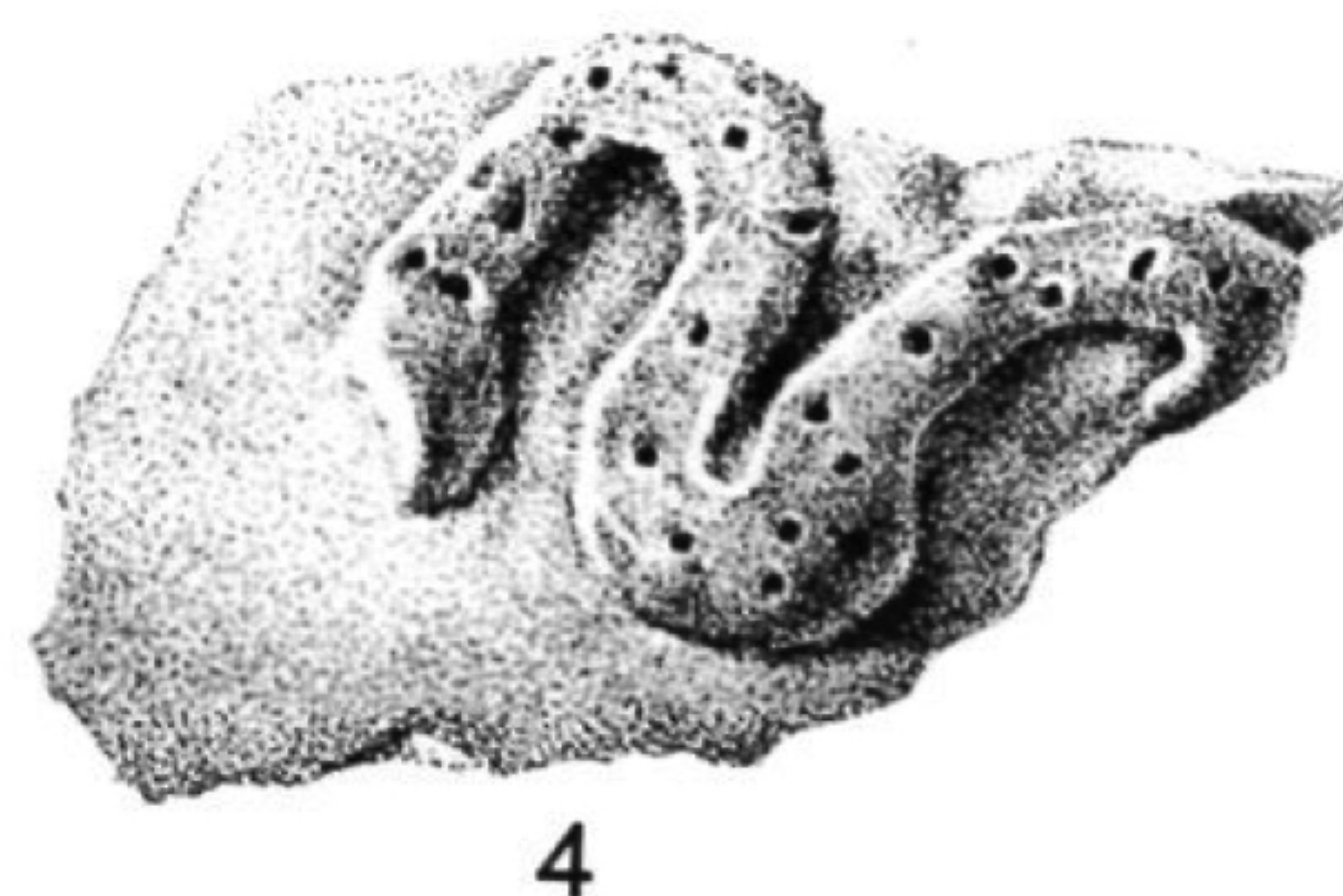
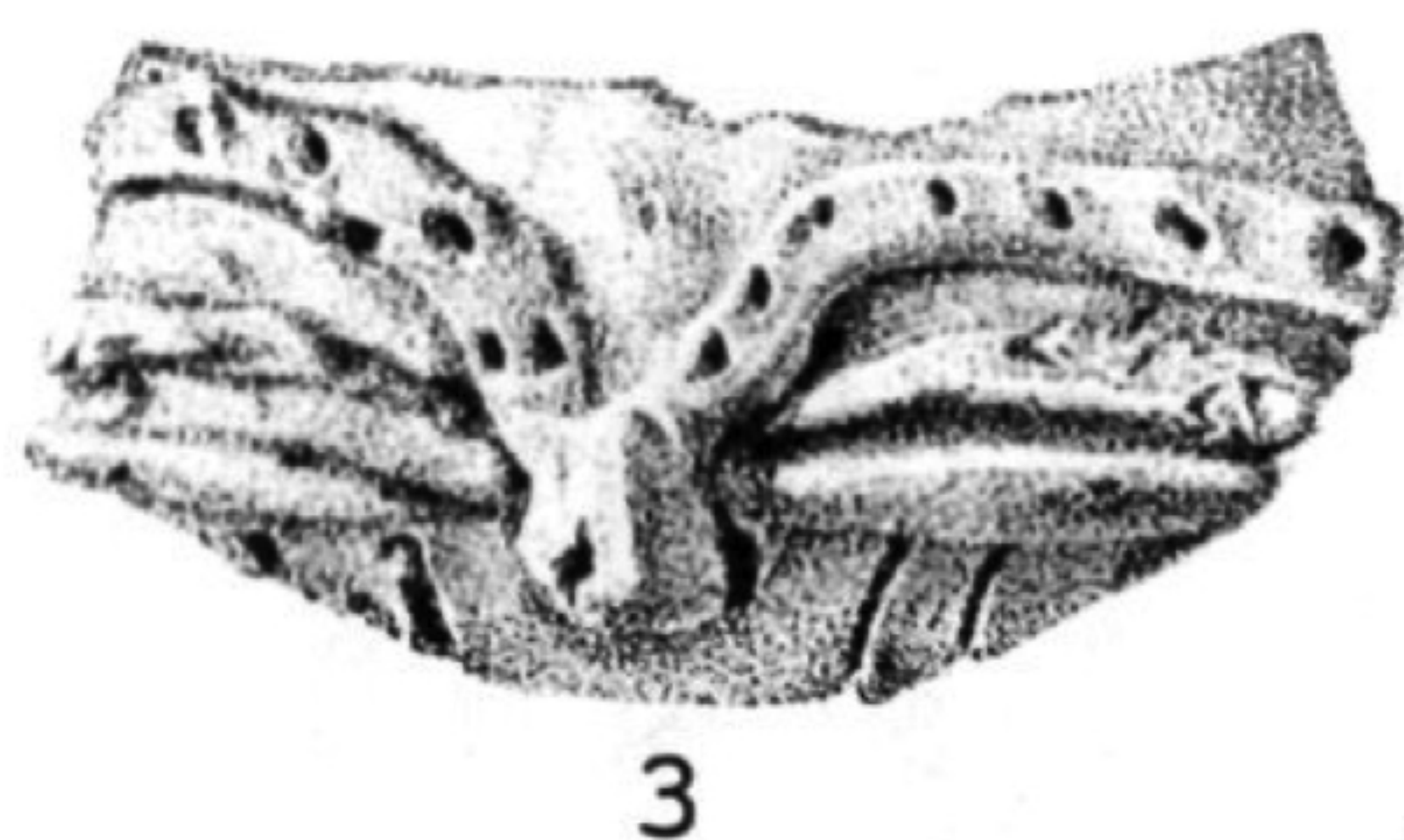
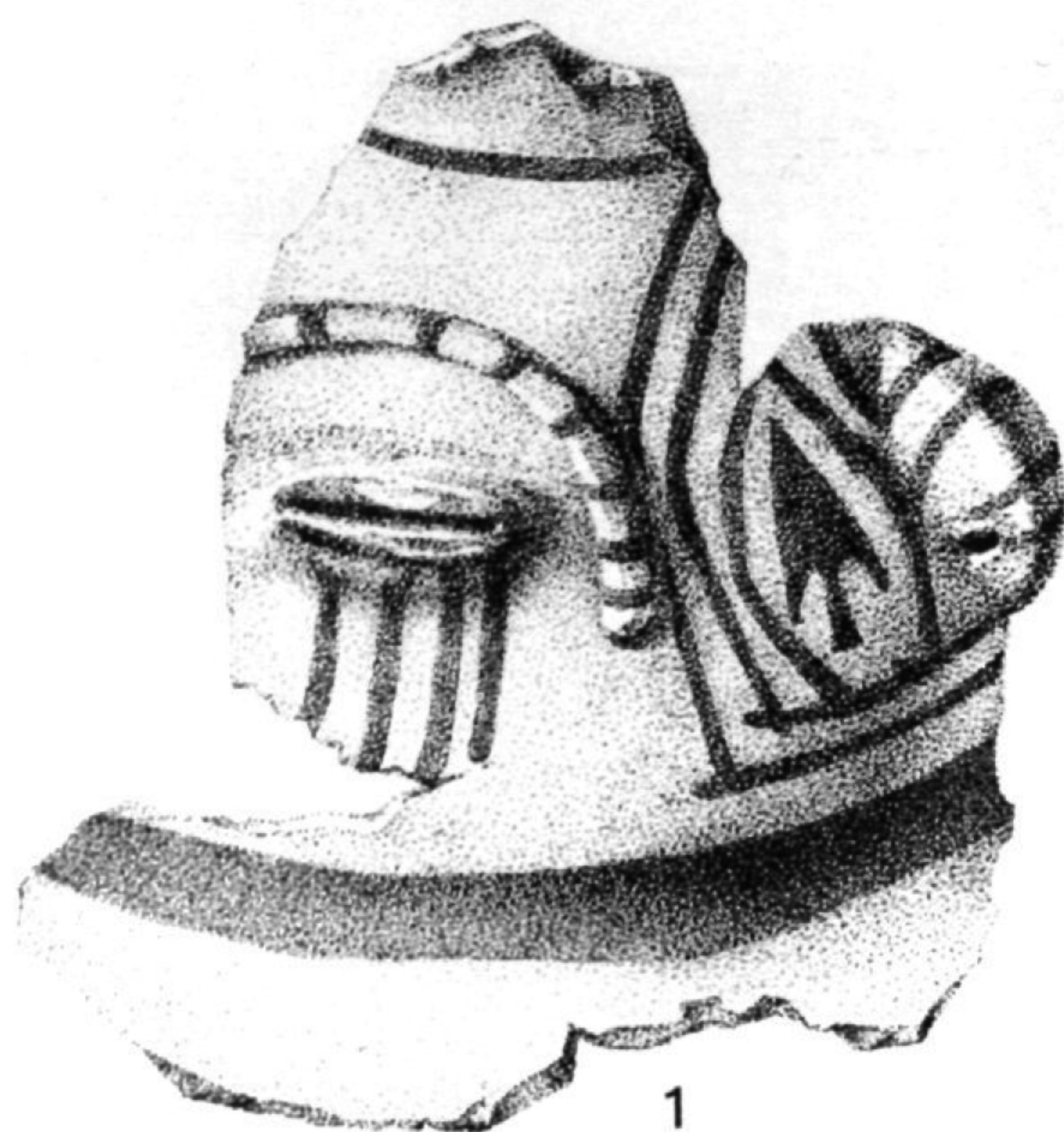

PLATE 3. - Sherds from St. Jan excavation, CURAÇAO. See: 'Explanation of Plates 2-4.'

VF
d.

PLATE 4. - Sherds and lugs from St. Jan excavation, CURAÇAO. See:
'Explanation of Plates 2-4.'

PLATE 5a. - Rooi Rincón excavation, CURAÇAO. Large flake tool (Mus. No. 3800-1).

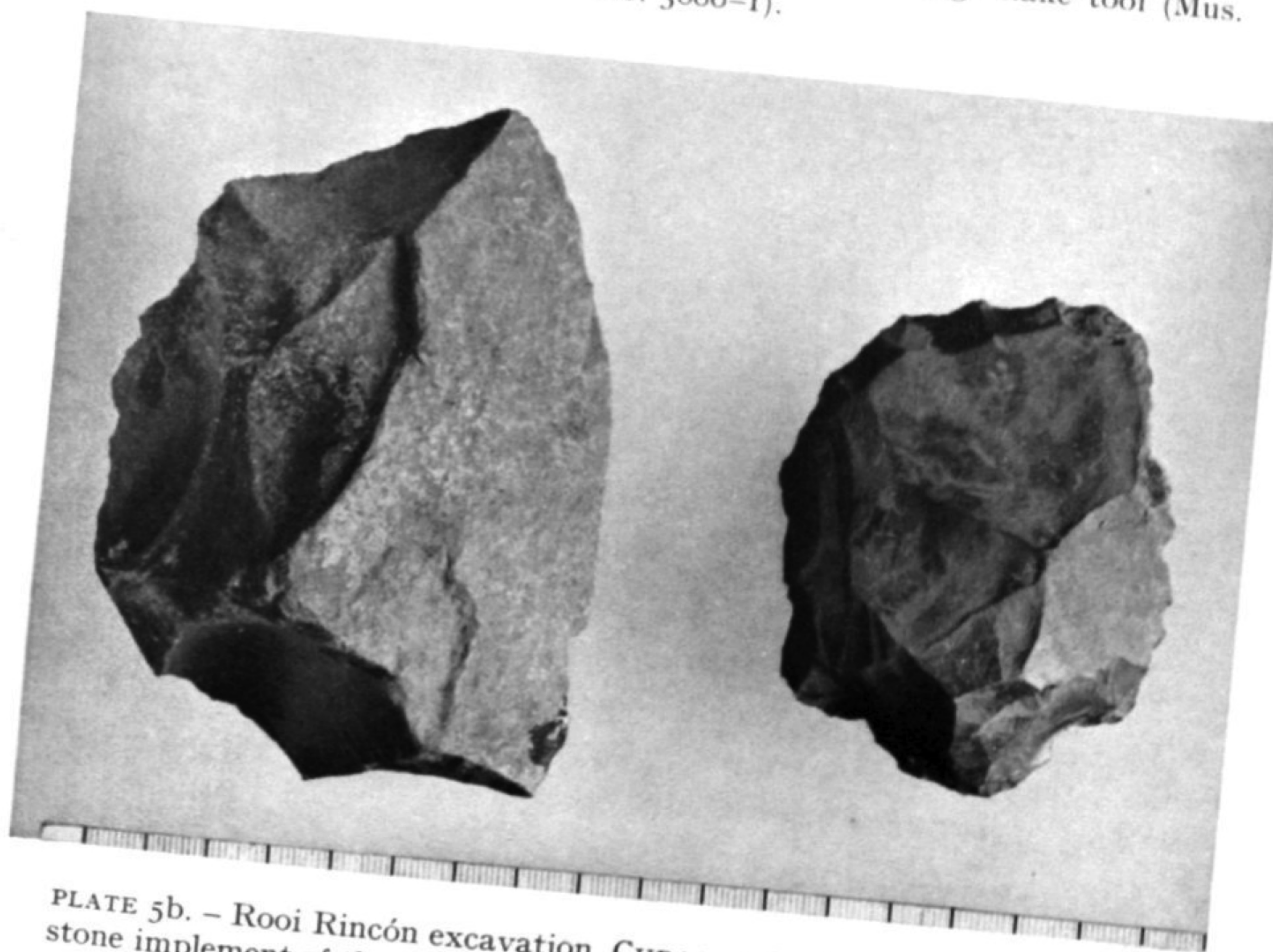

PLATE 5b. - Rooi Rincón excavation, CURAÇAO. Left: Unifacially chipped stone implement of the 'proto-hand axe' type (Mus. No. 3800-5). Right: Flake tool with marginal retouches (3800-11).

PLATE 6a. – St. Jan excavation, CURAÇAO. Clay pipe (Mus. No. 3800-165).

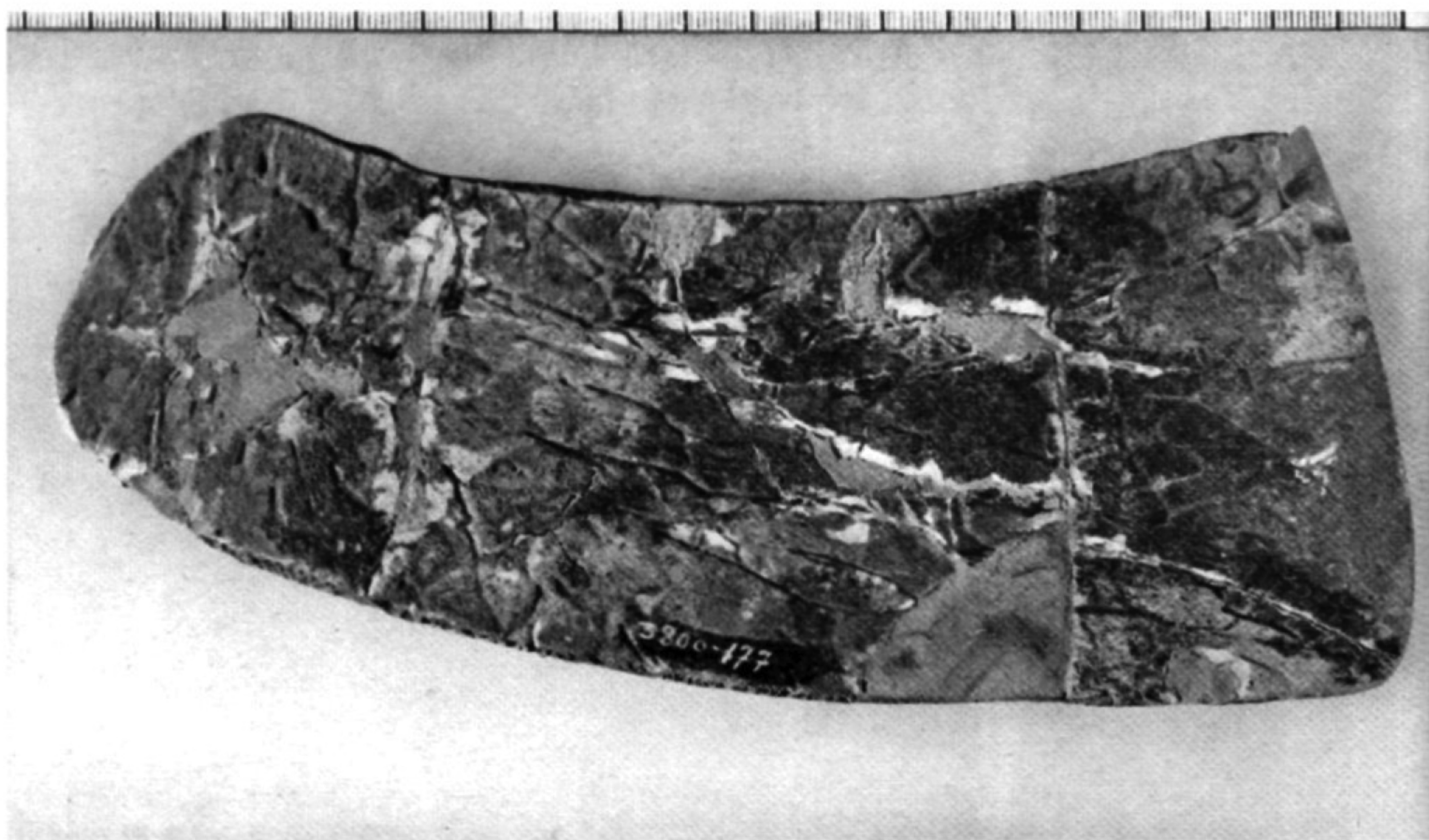

PLATE 6b. – St. Jan excavation, CURAÇAO. Curved axe with sharp cutting edge, made from a turtle shell (restored) (Mus. No. 3800-117).

PLATE 7a. - St. Jan excavation, CURAÇAO. Left: Effigy lug (Mus. No. 3800-210). Right: Cylindrical stamp with engraved human face (3800-136).

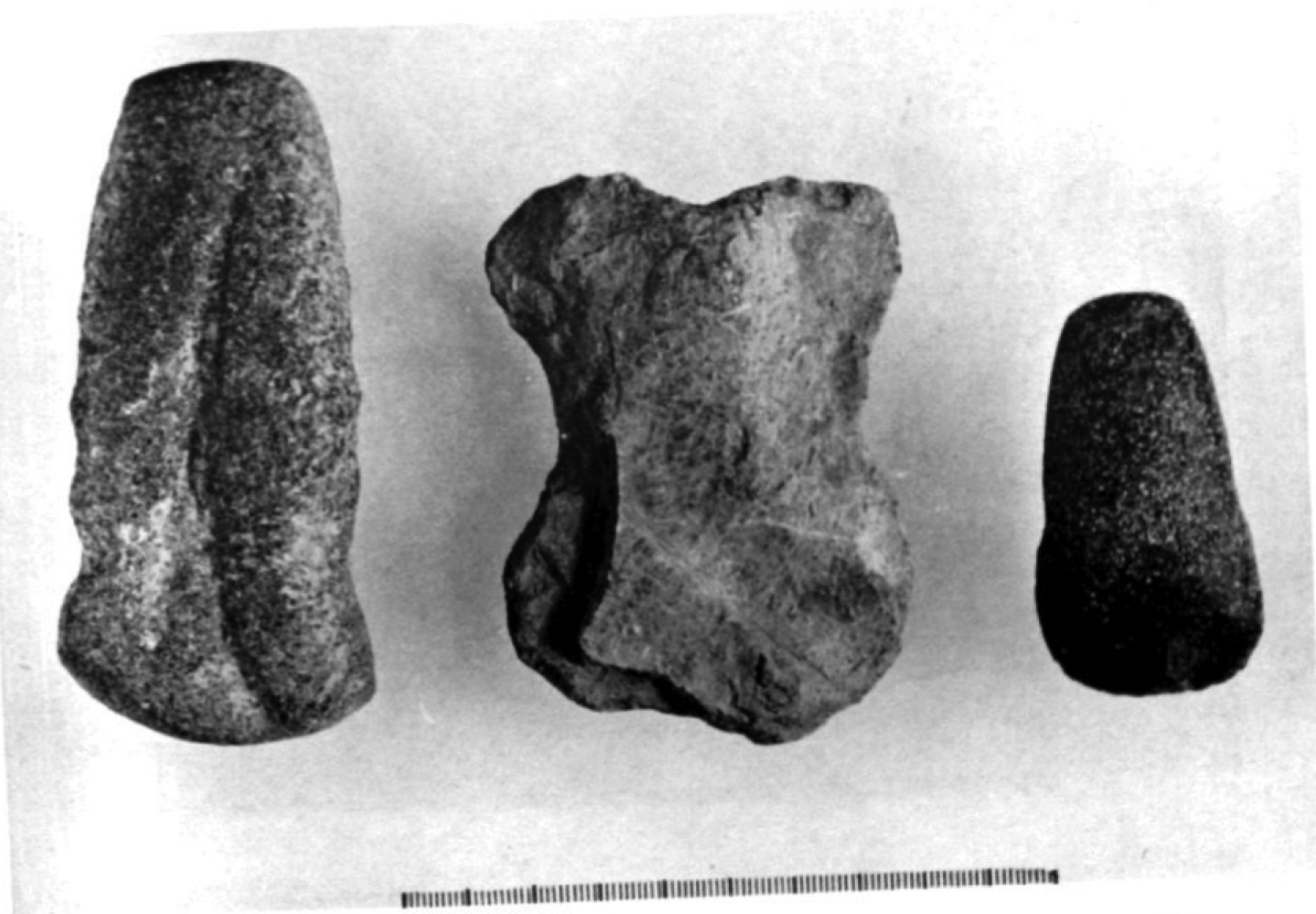

PLATE 7b. - St. Jan excavation, CURAÇAO. Left: Hammerstone (Mus. No. 3800-111). Middle: Strangled stone cutting tool (3800-115). Right: Stone celt (3800-113).

PLATE 8. — St. Jan excavation, CURAÇAO. Left: Shell celt (Mus. No. 3800-2332). Middle: Shell celt (3800-2333). Right: Shell celt (3800-2320).

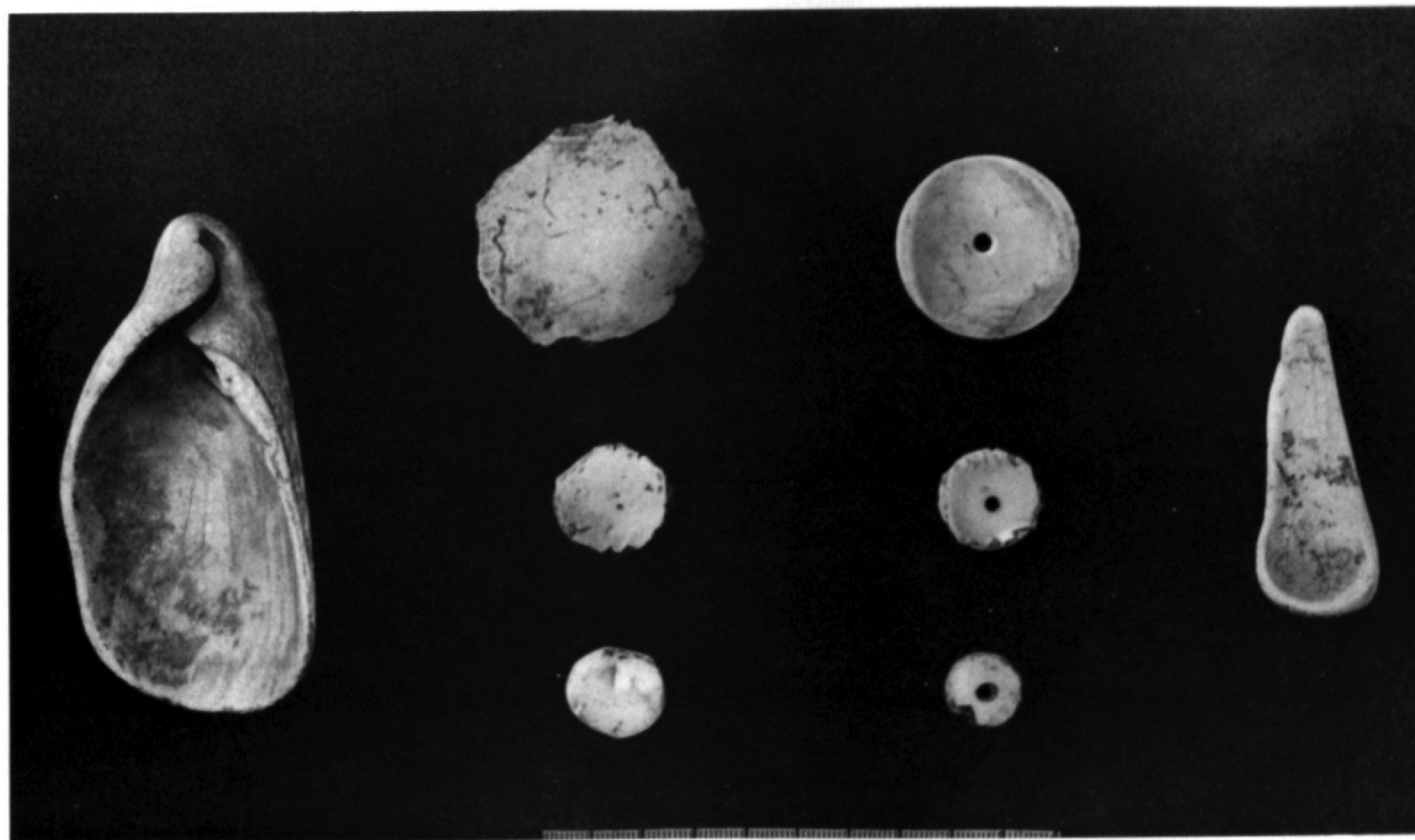

PLATE 9. — St. Jan excavation, CURAÇAO. Left: Shell gouge (Mus. No. 3800-2533). First row from top downward: Shell disc (3800-2321); shell disc (3800-2323); shell disc (3800-2325). Second row from top downward: Perforated shell disc (3800-2322); perforated shell disc (3800-2331); perforated shell disc (3800-2534). Right: Shell spoon (3800-2319).

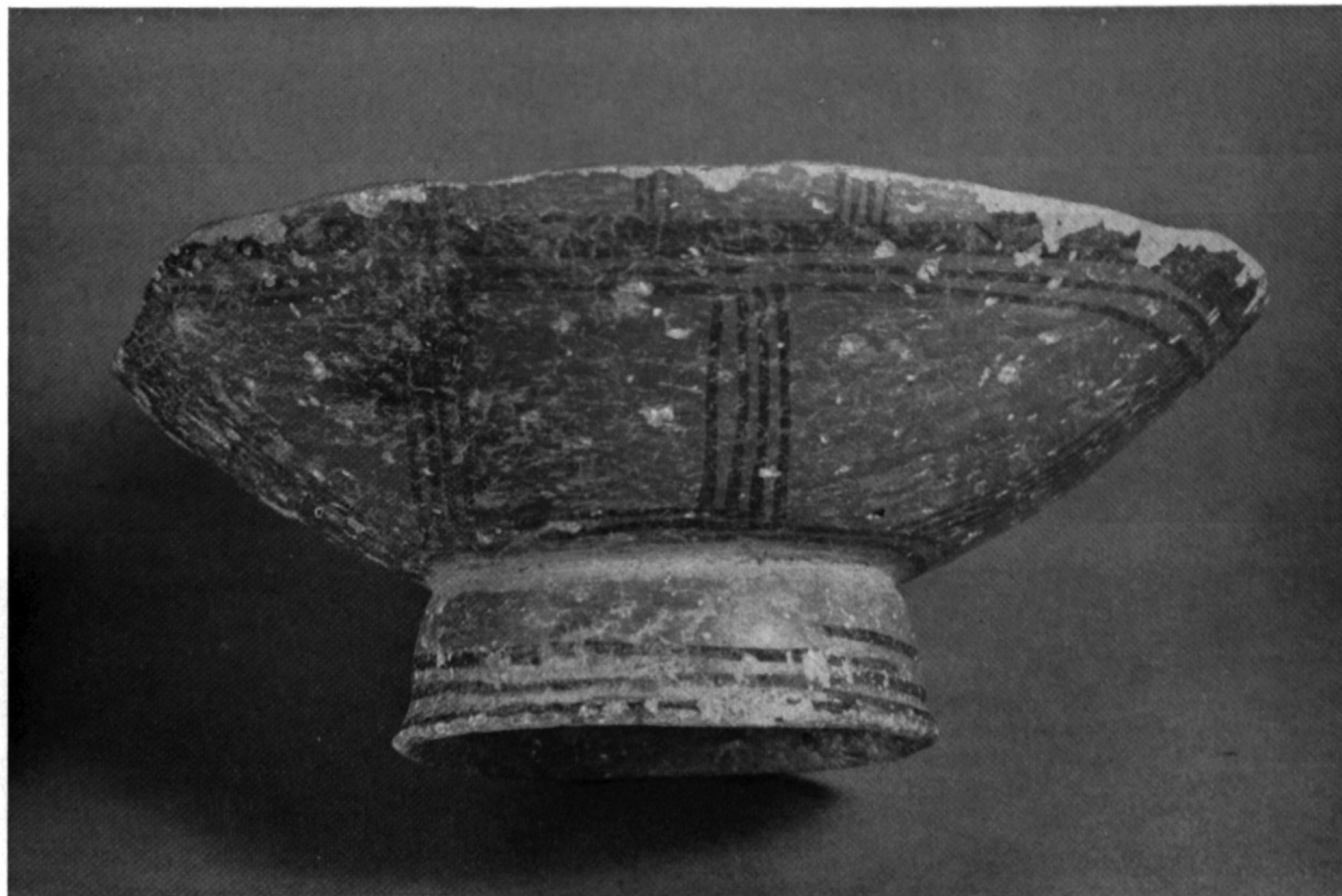

PLATE 10. — Seroe Noka, ARUBA. Shallow footed bowl. Straight-line decoration, black-on-red (Mus. No. Brl. 123-2). Total height: 61 mm; diameter bowl: 180 mm; height foot: 25 mm; diameter foot: 76 mm.

PLATE II. — Seroe Noka, ARUBA. Undecorated vessel with bulging body on foot (Mus. No. Brl. 123-3). Total height: 222 mm; diameter mouth: 187 mm; diameter foot: 112 mm.

PLATE 12. – Seroe Noka, ARUBA. Open bowl with appliqué and with painted decoration on perforated foot (Mus. No. Brl. 123-1). Total height: 320 mm; diameter mouth: 352 mm; height foot: 81 mm; diameter foot: 55 mm; thickness rim: 9 mm.

L. J. VROON

VOORGESCHIEDENIS, OPZET EN RESULTATEN VAN HET SURINAAMSE TIENJARENPLAN

INLEIDING

Ofschoon de financiële toestand van het land na 1950 aanzienlijk verbeterde, dank zij de vermeerderde belastinginkomsten uit de enorm gestegen produktie der twee bauxietmaatschappijen, was het Suriname nochtans niet gegeven tot een sluitende begroting te komen, evenmin als zulks in de voorafgaande jaren mogelijk was.

De noodzaak om de geaccumuleerde sociale en economische achterstand van jaren spoedig in te halen, hetgeen zonder een krachtige versterking van het Overheidsapparaat onmogelijk bleek, was zo urgent, dat dit, met de sterk gestegen lonen en materiaalprijzen oorzaak was van de onvoldoende financieringsmogelijkheid van de begroting, inzonderheid van de kapitaaldienst.

Zonder financiële hulp van het buitenland zou niet alleen de situatie steeds ongunstiger worden, maar moest het land jaar op jaar aangewezen blijven op een bijdrage uit de Nederlandse schatkist om het begrotingstekort te dekken.

In Nederland werd dan ook begrepen, dat, wilde inhoud worden gegeven aan het na de tweede wereldoorlog met overtuiging nagestreefde verantwoordelijke zelfbestuur voor de Overzeese Rijksdelen, Suriname allereerst financiële onafhankelijkheid moest verwerven.

Het land diende daarom in staat te worden gesteld, om de sociaal-economische structuur zodanig te wijzigen, dat in de komende jaren op eigen kracht een gestadige en evenwichtige stijging van het reëel nationaal inkomen per hoofd kon worden gerealiseerd en het chronische tekort op de betalingsbalans, inzonderheid met Nederland, blijvend kon worden opgeheven.

Grote investeringen waren daarvoor nodig, welke voornamelijk van de overheid zouden moeten komen, aangezien van private

zijde niet alleen geen belangstelling bestond voor de financiering van maatregelen ter verbetering van de infrastructuur, maar helaas evenmin voor winstbeogende projekten, welke bij wel-slagen voor de nationale economie van grote betekenis plegen te zijn.

Het binnenlandse kapitaal was daarvoor te gering en te zeer geïnteresseerd in weinig risico dragende beleggingen in onroerende goederen en hypotheken. Buitenlandse beleggers met uitzondering van de bauxietmaatschappijen, zagen onder invloed van de teleurstellende resultaten van vroegere investeringen, de minder gunstige aspecten van het Surinaamse investeringsklimaat sterk vergroot.

In verband met dit alles besloot Nederland in 1947 tot de oprichting van een Welvaartsfonds voor Suriname, waaraan een kapitaal van Nf. 40 mln ter beschikking werd gesteld.

Met dit bedrag dienden in de eerste plaats fundamentele onderzoeken op verschillend gebied te worden ingesteld, waarvan de resultaten mettertijd een basis konden vormen voor een veeljarig plan, dat een evenwichtige ontplooiing beoogde van de kleine, maar gecompliceerde Surinaamse maatschappij, binnen het kader der financiële, technische en economische mogelijkheden.

Allereerst werd de luchtkartering van het land benoorden de 4de breedtegraad ter hand genomen met de daarop aansluitende foto-interpretatie en cartografie, omdat betrouwbare topografische kaarten voor terreinwerkers op agrarisch en geologisch-mijnbouwkundig gebied volstrekt onmisbaar waren.

Ook werd een tweede volkstelling georganiseerd omdat men in het duister tastte hoe de bevolking zich sinds 1920 in omvang en samenstelling had ontwikkeld.

Verder vertrok uit Nederland een commissie met de opdracht, de expansiemogelijkheden van de Surinaamse landbouw te bestuderen. Op grond van deze studie werd omstreeks 1950 in het Westelijk deel van de kuststrook een proefpolder van 250 ha ingericht, waar onder leiding van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij de problemen van een gemechaniseerde landbouw tot oplossing zouden worden gebracht. Daarna kon een aanvang worden gemaakt met de uitvoering van een 50.000 ha groot projekt voor de vestiging van Nederlandse boeren op grote gemotoriseerde gezinsbedrijven, welke voornamelijk sawah-rijst maar ook soya voor export produceerden. Met de nadere uitwerking en uitvoering van dit emigratieplan, het latere "Wa-

geningen projekt" werd een, door de Nederlandse en Surinaamse regeringen gezamenlijk opgerichte 'Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname' (S.M.L.), belast.

Deze organisatie ontving verder de opdracht de vooruitzichten te onderzoeken van middelgrote landbouwbedrijven op een niet ver van Paramaribo gelegen oude plantage, welke deel uitmaakte van een achter de kuststrook voorkomend groot areaal, nog voornamelijk braak liggende 'droge' gronden, het latere Lelydorpplan.(1)

Men meende, dat het in cultuur brengen van gronden hier een geringere kapitaalsinvestering zou vereisen dan in de kuststrook, aangezien het kostbare inpolderingswerk achterwege kon blijven, een veronderstelling welke later vaak onjuist bleek te zijn.

In samenhang met dit projekt werd een voedselbalans opgesteld in de hoop, op grond daarvan richtlijnen te kunnen aangeven hoe de klein-landbouw zich in de komende jaren zou moeten ontwikkelen om de bevolking, in het bijzonder van de hoofdstad, een volwaardig dieet te verschaffen met een zo gering mogelijke import van voedingsmiddelen, niet alleen ter besparing van deviezen, welke Suriname in de allereerste fase van zijn ontwikkeling zo hard nodig had, maar ook om door eigen produktie van agrarische consumptiegoederen de kosten van levensonderhoud te drukken.

Ook kreeg de S.M.L. de leiding van een door het Welvaartsfonds aangekochte, in de kuststrook gelegen verlaten koffieplantage, waar enerzijds zou worden onderzocht of door motorisatie aan het tekort aan plantage-arbeiders kon worden tegemoetgekomen, anderzijds of herwinning van deze, slechts met secundair bos en de overblijfselen van de cultuuraanplantingen bedekte complexen, met minder kosten gepaard zou gaan dan aanwinning van nieuw land, het z.g. Slootwijkplan.

In de veronderstelling, dat in de naaste toekomst de industriële ontplooiing van Suriname een goedkope krachtbron zou behoeven en Suriname vermoedelijk niet over steenkolen, aardgas of olie beschikte, deed het Welvaartsfonds onderzoeken, in hoeverre het opwekken van hydroëlectrische energie in de Suriname-rivier te realiseren was, uit welke studie later het bekende Brokopondoplan voortkwam.

Ogenschijnlijk streefde het Welvaartsfonds echter ook naar een directe verbetering van de sociaal-economische toestand door aanleg van nieuwe en sanering van bestaande landbouw-arealen, verbetering van het verkeer te land en te water, be-

vordering van de volksgezondheid, volkswoningbouw en handel, credietverlening aan de kleine man, etc. (2). In feite waren dit echter evenzo experimenten om een inzicht te verkrijgen hoe deze activiteiten zich in de komende jaren verder zouden moeten ontwikkelen om de grootste netto bijdrage te leveren in het nationaal produkt.

Uit deze gezichtshoek gezien heeft het Welvaartsfonds tijdens zijn vijfjarig bestaan zeer verdienstelijk werk verricht, niet-tegenstaande verschillende experimenten door onvoldoende voorbereiding en te grootse aanpak, in verhouding tot het verkregen nut, te kostbaar zijn geweest.

Het bedrag van Nf. 40 mln dat na de devaluatie van de Nederlandse gulden voor Suriname nog slechts een waarde vertegenwoordigde van Sf. 20 mln, was in 1951 voor een aanzienlijk deel verwerkt of gecommitteerd.

De Nederlandse Regering, dit voorziende, had reeds dadelijk erop aangedrongen, om de opstelling van een algemeen ontwikkelings- en financieringsplan waarin verschillende elementen van de economische opbouw van Suriname een harmonisch geheel zouden vormen, in het werkprogramma van het Welvaartsfonds op te nemen, omdat zij slechts aan de hand van een dergelijk plan tot verdere financiering bereid was.

Maar ook de Surinaamse Regering was tot het inzicht gekomen, dat de richtlijnen voor haar beleid op lange termijn in een plan moesten worden vastgelegd, wilde de toeneming van het nationale inkomen niet bij het bevolkingsaccres achterblijven. Daarom riep zij medio 1951 een Planbureau in het leven als waarborg dat de te ontwerpen deelplannen in de verschillende onderling van elkaar afhankelijke sectoren van de volkshuishouding, naar aard, tijdstip en tempo gecoördineerd zouden worden ontworpen en uitgevoerd, binnen het raam der daarvoor uitgetrokken gelden en van de beschikbare werkkrachten, in het bijzonder der geschoolde arbeiders. Bovendien kon dit bureau ervoor zorgdragen, dat de inhoud van het plan periodiek werd aangepast aan de uitkomsten van het voortgezette wetenschappelijk onderzoek en aan de wijzigingen welke zich in de loop der jaren in de sociaal-economische en financieel-monetaire toestand van het land zouden voordoen.

Hoewel het Planbureau de stichtingsvorm kreeg als waarborg, dat het beleid zoveel mogelijk zou worden bepaald door zakelijke en niet door politieke overwegingen, werd het toch onder de bevelen gesteld van de

Minister-President, omdat slechts dan een vlotte en een volgens de planrichtlijnen verlopende medewerking van alle departementen verzekerd was. De evenwichtige opzet van het plan zou nimmer door een te grote of te geringe activiteit van een der departementen in gevaar mogen worden gebracht.

Later toen het Planbureau zijn begroting zag geïncorporeerd in de buitengewone dienst van het land, verloor het echter ook zijn financiële zelfstandigheid. De overheid meende namelijk te moeten voorkomen, dat het planorgaan, evenals vroeger het Welvaartsfonds, te diep zou ingrijpen in het werk van de diensten die met de eigenlijke uitvoering der projekten zouden worden belast, waardoor hun zelfwerkzaamheid in plaats van gestimuleerd, zou worden verlamd. Ook wenste men niet, dat het Planbureau een staat in de staat zou vormen, waardoor de verantwoordelijkheid voor 's Lands ontwikkeling niet meer ten volle bij de Regering zou berusten.

Het Planbureau ontving de opdracht om in nauwe samenwerking met de departementen, een tienjarig plan te ontwerpen, waarvan de kosten een bedrag van Sf. 100 mln niet te boven mochten gaan.

Nederland kon in verband met zijn omstreeks 1950 nog zwakke financiële positie, voor het plan slechts Sf. 20 mln in de vorm van langlopende leningen ter beschikking stellen waarbij echter in aanmerking diende te worden genomen, dat het Suriname een zwaar drukkende oude lening van Sf. 11 mln kwijt schold en zich verder garant stelde voor een door de S.M.L. op vrije Nederlandse kapitaalmarkt op te nemen lening van Sf. 20 mln alsmede voor een eventueel door Suriname bij de International Bank for Development and Reconstruction te sluiten dollarlening eveneens ter waarde van Sf. 20 mln.

Suriname zou, indien grote soberheid werd betracht, in de komende tien jaar uit eigen middelen voor dit doel hooguit Sf. 40 mln kunnen besparen omdat naast het nakomen van de verplichtingen welke uit de leningen voortvloeiden, rekening gehouden moest worden met de additionele kosten voor exploitatie en onderhoud van de tijdens de planperiode gereed komende projekten.

Het was duidelijk dat met een bedrag van Sf. 100 mln hoogstens een minimumplan kon worden opgesteld, waarin slechts plaats zou zijn voor projekten, welke een grote en snelle bijdrage zouden leveren tot het bereiken der doelstellingen.

De minder urgent geachte deelplannen, welke niettemin een waardevolle versterking van de sociaal-economische structuur van het land betekenden, zouden tot een bedrag van Sf. 30 mln in een supplementair plan kunnen worden opgenomen, hetwelk

later, indien de financieel-monetaire situatie zich gunstig ontwikkelde, eveneens tot uitvoering kon komen. De opdracht hield verder in, dat de door het Welvaartsfonds aangevangen werken en onderzoeken moesten worden voortgezet, een eis, welke niet altijd aan inhoud en opzet van het plan ten goede is gekomen.

Leek de opdracht van het Planbureau niet te moeilijk uitvoerbaar, reeds een oppervlakkige analyse bracht aan het licht, dat het land en zijn samenleving enige niet, althans zeer moeilijk te wijzigen aspecten vertoonden, welke een beletsel vormden voor de economische ontwikkeling terwijl het gemis aan statistische basisgegevens op vrijwel ieder gebied de taak van het Planbureau nog in aanzienlijke mate verzwaarde.

Eveneens was het een hachelijke zaak een verantwoorde keuze te doen uit de projecten welke voor een directe uitvoering in aanmerking kwamen, aangezien zij behoorden te worden gekozen uit enige alternatieven op grond van een zorgvuldig tegen elkaar afwegen der economische en sociale mérites. In het bijzonder was dit het geval wanneer het projecten betrof ter verhoging van de produktiviteit van de landbouw, omdat zij alle nog zeer veel onderzoek behoeften op demografisch, landbouwkundig, civiel-technisch en markt-analytisch terrein, alsmede op het gebied der grondrechten.

Bovendien was het welslagen van projecten ter bevordering van de klein-landbouw van vele omstandigheden afhankelijk, niet het minst van de medewerking welke de boerenbevolking op vrijwillige basis daaraan wenste te geven, een factor die zonder voorafgaande langdurige economische en sociologische verkenning, moeilijk te peilen was.

Van de factoren welke de vooruitgang remden waren de geringe omvang, de heterogene samenstelling en de ongunstige verdeling van de bevolking over de stad en platteland, wellicht het belangrijkste.

Omstreeks 1950 bedroeg de getelde bevolking van Suriname, dus exclusief circa 21.000 diep in het binnenland gevestigde Boslandbewoners rond 177.000 zielen, waarvan respectievelijk 41, 35, 20 en 4% behoorde tot de groep der Creolen, Voor-Indiërs, Indonesiërs en andere landaarden.

Van de totale bevolking was 40% in de hoofdstad woonachtig en 60% op het platteland. Van de plattelandsbevolking leefde echter 71% binnen een straal van 40 km rond de hoofdstad. Ruim 86% van de totale bevolking was dus in en om Paramaribo samengeperst op een areaal van circa 2500 km² of 1,8% van het geografisch oppervlak van het land.

Deze situatie stond buiten elke verhouding tot de bestaansmogelijk-

heden in dit gebied, wat in het relatief groot aantal werklozen in de stad tot uiting kwam. De bijdrage van de stadsbevolking in het nationaal inkomen bedroeg dan ook slechts 20%,⁽³⁾ niettegenstaande het merendeel der industriële en ambachtelijke bedrijven met uitzondering van de houtzagerijen en rijstpellerijen, in en rond Paramaribo was gevestigd.

Ongeveer 71% van de stadsbevolking bestond uit Creolen, 18% uit Hindostanen, 5% uit Javanen, de rest behoorde tot andere landaarden. Van de plattelandsbevolking bestond slechts 20% uit Creolen, waaruit volgt, dat de bewoners van de stad overwegend Creolen, die van het platteland overwegend Aziaten waren.

Behalve circa 3700 Indianen, de oerbewoners van het land, bestond de ganse bevolking uit de nakomelingen van de eertijds voornamelijk uit West-Afrika en Azië ten behoeve van de plantages aangevoerde werkrachten.

Hoewel allen onder een staatsgezag leefden en in het primitieve neger-engels een soort gemeenschappelijke voertaal hadden, vormde de Surinaamse samenleving allerm minst een eenheid, omdat de rasgroepen te veel vast hielden aan de eigen taal, godsdienst, zeden en gebruiken (4). Voor het welslagen van een nationaal plan school in de tendenz om de belangen van de groep te laten prevaleren boven die van het land een ernstig gevaar, dat te reëler werd toen bleek, dat de politieke partijen zich langs raciale lijnen ontwikkelden.

Slechts een zeer krachtige, stabiele Regering, bereid om in 's Lands belang ook minder populaire maatregelen te treffen, zou in deze omstandigheden voor een goede gang van zaken kunnen borg staan.

Ook de volksopvoeding door onderwijs en voorlichting, die juist in de plurale Surinaamse maatschappij, een uiterst belangrijke rol had te spelen, zag zich door de heterogene samenstelling van de bevolking voor grote problemen geplaatst omdat van oudsher het Nederlands als voertaal werd gebezigd, terwijl de kinderen gewoon waren thuis Neger-engels, Hindi-dialecten of Javaans te spreken. De invloed van het onderwijs op het denken en doen van de jeugd werd daardoor verzwakt.

De geringe omvang, van de bovendien in brede lagen weinig koopkrachtige bevolking, waarvan slechts 10,4% een netto jaarinkomen had van meer dan Sf. 1000 terwijl van deze inkomens niet minder dan 65% tussen Sf. 1000 en Sf. 2000 lag, impliceerde een zeer beperkt binnenlands afzetgebied.

Deze omstandigheden verhinderen veelal aan industriële bedrijven die zich wilden toeleveren op de voortbrenging van verbruiksgoederen, de minimum omvang te geven, welke voor een lonende produktie werd vereist. Behoudens in enkele uitzonder-

lijke gevallen kon de oplossing van dit probleem niet worden gezocht in protectionisme dat in dit stadium slechts economisch onverantwoorde bedrijven in het leven zou roepen.

Helaas was het voor industriële bedrijven moeilijk de rentabiliteitsgrens te bereiken door de produktie mede op buitenlandse markten te richten, daar de omliggende landen die een natuurlijk afzetgebied hadden kunnen vormen, evenzo sterk agrarisch waren georiënteerd en dichtbevolkt als zij waren, in de bevordering en bescherming van de industrie eveneens soulaas zochten voor de toenemende bevolkingsdruk in de landbouwsektor. Bovendien werd de intercaraïbische handel zeer bemoeilijkt door de slechte scheepvaartverbindingen en hoge vrachttarieven.

Maar ook al ware dit alles anders geweest, dan zou Suriname op deze markten toch niet hebben kunnen concurreren tegen de geïndustrialiseerde landen van N. Amerika en Europa, die met hun massaproduktie en export steunende maatregelen, vrijwel elke mededinging onmogelijk maakten. Slechts voor enkele speciale industriële produkten zou Suriname in het Caraïbisch gebied en in de geïndustrialiseerde landen mogelijk een afzet kunnen vinden.

Een andere factor die de export bemoeilijkte was het feit, dat Suriname in 1949 niet met de Nederlandse gulden en het Pond Sterling devalueerde. De landsinkomsten uit de bauxietproduktie zouden daardoor sterk zijn verminderd omdat de waarde van de voor 80% op de U.S.A. gerichte bauxietexport nl. contractueel in Surinaamse guldens was vastgesteld. Devaluatie zou ook hebben geleid tot een verhoging van de kosten van levensonderhoud en dientengevolge van het loonpeil, aangezien toentertijd circa 40% van de import uit de U.S.A. afkomstig was en bijna de helft der uitbetaalde lonen aan ingevoerde verbruiksgoederen werd besteed.

In vergelijking met de omliggende landen was het loonpeil in Suriname reeds hoog en mede oorzaak van de geringe concurrentiekracht der Surinaamse produkten. Dit hoge loonniveau was nochtans reëel, daar de prijs der geïmporteerde verbruiksgoederen, die in 1951 76% van de totale invoerwaarde vertegenwoordigden, in vergelijking met de landen van herkomst hoog was, wat in de eerste plaats verband hield met de zware vervoerskosten. In 1951 bedroeg de invoerwaarde van goederen uit N. Amerika 40,8% van het totaal, van die uit Europa 42,8% (Nederland 28,4%), gebieden die ruwweg respectievelijk 5000 en 7000 km van Paramaribo zijn gelegen. Andere oorzaken

waren de zware invoerrechten, welke een zeer voorname bron van inkomsten voor het land vormden en de hoge handelsmarges, een gevolg van de minder doeltreffende organisatie van de import en distribuerende handel, en van de geringe omzet per artikel, welke door raciale voorkeuren nog verder werd verbrokkeld.

Doch ook de prijzen der lokaal voortgebrachte voedingsmiddelen die de stadsbevolking had te betalen waren hoog door de winstneming van de tussenhandel, de hoge transportkosten als gevolg van het onvoldoende ontwikkelde verkeersnet en van monopolistische praktijken der marktkooplieden.

Weliswaar verlichtte de Overheid de levenskosten van de stadsbevolking door de rijst, het voornaamste voedsel, aan een maximumprijs te binden, maar deze maatregel had een nadelige invloed op het toch reeds zo lage inkomen van de producenten waar echter tegenover stond, dat de rijstverbouwers op een zeker basis-inkomen konden rekenen, aangezien ook een minimumprijs werd vastgesteld.

Dat het loonpeil, niettegenstaande het grote aantal 'zichtbare' geheel en gedeeltelijk werklozen, niet daalde, hield enerzijds verband met de immobiliteit van de arbeid, anderzijds met een op Westerse leest geschoeide steunregeling. Het geregistreerde aantal werklozen en semi-werklozen in Paramaribo werd in 1950 op circa 4000 geschat, een cijfer, dat echter geflatteerd was, omdat niet alle werkzoekenden zich lieten inschrijven, evenmin als zij die parasiteerden op de hoge inkomsten van de arbeiders in de sterk gemechaniseerde bauxietindustrie, die in de hoofdstad hun domicilie hadden.

Wat de betrekkelijke immobiliteit van de arbeid tussen de beroepen betrof, bleken Creolen en Hindostanen niet meer genegen te zijn tot arbeid op de plantages, niettegenstaande goede lonen en behoorlijke sociale voorzieningen. Slechts de Javaan was daartoe nog bereid, soms als vaste werkkraft, meestal echter als los arbeider, in de perioden dat de werkzaamheden op het eigen, overigens zeer kleine landbouwbedrijf, dit toelieten.

De Creool voelde zich het meest aangetrokken tot arbeid in de gemechaniseerde mijnbouw, industriële en transportbedrijven, het ambacht en intellectuele beroepen. De landbouw werd door hem slechts beoefend indien het de teelt van zeer arbeidsextensieve handelsgewassen betrof, zoals de klappercultuur, die daarom juist in het Creolendistrict Coronie van betekenis was.

Het overgrote deel der Hindostanen zocht een zelfstandig bestaan in het semi-commerciële klein-landbouwbedrijf en de melkveehouderij, hoewel ook de vrije en ambtelijke beroepen enige aantrekkingskracht op het jongere geslacht begonnen uit te oefenen.

De steunregeling bleek fnuikend te zijn voor de werklust en dreigt voor een samenleving waarin velen van mening zijn, dat de staat verplicht is voor hun welzijn zorg te dragen, zonder enige tegenprestatie te eisen, in financiële en psychologische zin een ondragelijke last te worden.

Om al deze redenen werden de vooruitzichten van een verzorgende en importvervangende of een export-industrie voorschijns niet hoog aangeslagen. Slechts aan enkele arbeidsextensieve en daardoor veelal kapitaalsintensieve bedrijven, die de schaars aanwezige grondstoffen zouden kunnen verwerken tot hoogwaardige produkten werden betere kansen gegeven.

Aangezien 's Lands financiële en economische positie reeds in te sterke mate afhankelijk was van de mijnbouw, die zich hoofdzakelijk toelagde op de winning van bauxiet – in 1951 kwam 30% van de ontvangsten op de gewone dienst en 83% van de uitvoerwaarde op rekening van dit erts – en deze bedrijfstak slechts aan een klein deel van de bevolking een bestaan verschafte, bleef er geen andere weg open dan de land- en bosbouw als hefboom te gebruiken voor de verdere ontwikkeling van het land, hoewel werd ingezien, dat de snelle bevolkingsaanwas zonder een gelijktijdige industriële ontplooiing lang niet volledig zou kunnen worden opgevangen.

Voor Suriname lag deze benadering van het probleem overigens voor de hand, niet alleen omdat omstreeks 1950 in de agrarische sector ruwweg 80% der mannelijke beroepsbevolking werkzaam was, maar ook omdat het gemiddelde inkomen per hoofd, in verband met de geringe arbeidsproduktiviteit zeer aanzienlijk lager was dan in de andere sektoren van het maatschappelijk bestel.

Dit vormde een der voornaamste oorzaken van de steeds verder gaande urbanisatie, welke de economie van het land dreigde te ontwrichten. Immers moesten in de hoofdstad niet alleen extra voorzieningen worden getroffen op sociaal gebied, maar orde en rust dreigden te worden verstoord, aangezien de zeden en gewoonten van de in geen enkel familieverband levende nieuwkomers met hun marginaal inkomen als ongeschoold arbeider, door de stedelijke sfeer zeer ongunstig werden beïnvloed (5). Evenmin verruimde deze situatie de afzet van de landbouwprodukten aangezien vele stadsbewoners, mogelijk uit prestige-overwegingen, importartikelen boven de produkten van het eigen land verkozen.

Bovendien waren de economen vrijwel algemeen van mening,

dat de verhouding van de agrarische en industriële prijzen zich in de komende jaren gunstig zou blijven ontwikkelen, waardoor de 'terms of trade' voor Suriname, als leverancier van ruwe agrarische en minerale grondstoffen, veel beter zouden zijn en voorlopig ook zouden blijven, dan vóór de tweede wereldoorlog. Maar de moeilijkheden welke eerst moesten worden overwonnen, waren vele.

Door het moeilijk op gang komen van de industrie vervielen allereerst de voordelen welke normaliter voortspruiten uit de bekende wisselwerking tussen deze bedrijfstak en de landbouw terwijl de kleine, spoedig overvoerde lokale markt en de beperkte afzetmogelijkheden in het buitenland een ernstig beletsel vormden voor een verhoging van de landbouwproduktie. De moeilijkheden met betrekking tot de export, waren niet alleen van dezelfde aard als die welke voor de industrie golden, maar hielden voorts nog verband met het kleine en bovendien jaar op jaar sterk wisselende volume van het voor uitvoer in aanmerking komende deel der produktie en met de minder goede kwaliteit der produkten.

Dit laatste was niet uitsluitend een gevolg van een minder zorgvuldige nabehandeling van de oogst, maar hing tevens samen met bepaalde aan de verbouwde variëteit der cultuurgewassen inherente erfelijke eigenschappen.

Tenslotte konden de omliggende landen op scherp concurrerende wijze dezelfde agrarische grondstoffen leveren, daartoe in staat gesteld door lagere kostprijzen, geringere vrachtkosten in verband met de vaak gunstiger ligging ten opzichte van de wereldscheepvaartroutes, en handelsafspraken van verschillende aard.

De geringe omvang van de landbouwproduktie was enerzijds toe te schrijven aan het kleine landbouwareaal, anderzijds aan de middelmatige opbrengsten per ha, welke voornamelijk een gevolg waren van enkele minder gunstige facetten van bodem en klimaat.

Wat de bodemgesteldheid betreft zij aangestipt, dat het geleidelijk uit de kustvlakte oprijzende hoogland, dat bijna 85% van het geografisch oppervlak inneemt, uit gronden bestaat die in chemisch, soms ook in fysisch opzicht als marginaal zijn aan te merken.

Slechts met toepassing van uitgebreide en kostbare technische maatregelen, zouden zij permanent voor landbouwdoeleinden kunnen worden benut, de steilere terreinen uitsluitend voor boomvormige cultuurgewassen of produktiebos met het oog op het erosiegevaar, de vlakkere mede voor veeweiden t.b.v. een intensieve veehouderij. Ontsluiting en ontginning van de gronden in dit praktisch onbewoonde, afgelegen en deels met zwaar tropisch loofhoutbos begroeide gebied, zouden bovendien veel arbeid en kapitaal vergen.

Bij de gangbare produktiemethoden bood dit gebied weinig aantrekkelijks, noch voor de groot- noch voor de klein-landbouw zover deze ook voor de markt wenste te produceren. Daarenboven oefenden de min of meer autonome dorpen der bosnegers over enorme uitgestrektheden eigendomsrechten uit, die bij een eventuele exploitatie dezer gronden door derden, eerst moesten worden afgekocht. De landbouwactiviteit beperkte zich dan ook tot de kuststrook, een door grote rivieren doorsneden vlakte, die ten opzichte van het verkeer, in het bijzonder te water, gunstiger was gesitueerd. Aangezien dit circa 10.000 km² grote, volkomen vlakke en in natuurlijke staat moerassige gebied gemiddeld 1 m onder zeeniveau is gelegen, behoudens de series strandwallen, die vooral in het centrum en Oosten worden aangetroffen, waren uitgebreide inpolderings- en ontwateringswerken noodzakelijk, alvorens hier de landbouw kon worden beoefend. De daarvoor nodig zijnde grote investeringen waren slechts verantwoord indien met aanvaardbare kosten en gering oogstrisico, hoogwaardige, weinig in prijs fluctuerende gewassen zouden kunnen worden verbouwd.

Zowel in fysisch als in biologisch opzicht zijn deze zware zeekleigronden, die gekenmerkt worden door een uiterst geringe doorlaatbaarheid en zeer hoge grondwaterstand, voor alle gewassen ongunstig behalve voor een moerasplant als rijst.

De kuststrook leende zich dus het best voor de verbouw van rijst, een gewas, dat in de tropen echter nimmer de aandacht had van de ondernemingslandbouw en in de subtropen slechts op commerciële schaal wordt geteeld als onderdeel van een meerjarig rotatieplan, met behulp van uitgebreide prijsregelingen van de Overheid.

Suikerriet, bananen en struikvormige gewassen als citrus, koffie, cacao, die per hectare en per man een hogere opbrengst gaven dan rijst, werden in de vlakte wel verbouwd doch vereisten voor succes veel uitgebreider en kostbaarder landbouwmaatregelen. Niettegenstaande deze maatregelen verbleven zij toch in een onnatuurlijk milieu, wat tot uitdrukking kwam in een grote gevoeligheid voor ongunstige weersinvloeden en voor ziekten, waarvan betrekkelijk lage, sterk wisselende produkties per ha het gevolg waren.

Bovendien rustten ook hier op het overgrote deel der braakliggende, zowel op direkt als niet direkt exploiteerbare complexen, eigendomsrechten (onverdeelde boedels), die nimmer werden geannuleerd. Deze gronden konden daarom nog niet in de boezem van het domein worden teruggebracht.

Een andere ongunstige factor voor de landbouw vormt het klimaat, dat gekenmerkt wordt door een wisselvallig intreden der seizoenen en een zeer onregelmatige regenval.

De nadelen van een onbetrouwbare regenval zouden weliswaar soms door bevoeiing kunnen worden ondervangen, maar daartoe waren lange en zeer duur in onderhoud zijnde aanvoerleidingen nodig, aangezien de aftappunten in de getij-rivieren ver stroomopwaarts moeten worden gezocht, om het gehele jaar over zoet water te kunnen beschikken. Weliswaar zou de zoutgrens in verschillende grote rivieren stroomafwaarts kunnen worden verplaatst door het afvoerdebiet te reguleren, maar dit ging met zeer zware kosten gepaard. Door het ontbreken van enig verhang waren zowel voor irrigatie als voor drainage kostbare pompinstallaties nodig;

slechts in een 5 km brede strook langs de rivieren kon het water op meer natuurlijke wijze worden geloosd.

De middelmatige jaarlijkse regenval is bovendien verdeeld over een groot aantal regendagen, waardoor in normale jaren een uitgesproken droge tijd ontbreekt, met het gevolg, dat ziekten, plagen en onkruid zich het gehele jaar ongestoord kunnen ontwikkelen, waardoor het oogstrisico vergroot en de exploitatie-rekening extra belast wordt.

De vele regendagen deden bovendien de veldwerkzaamheden vaak stagneren waardoor de toch al lage arbeidsproduktiviteit van de landman verder werd verlaagd, terwijl in het geval er zware machines werden gebruikt, het aantal draaiuren te gering werd voor een lonende exploitatie.

Verskillende aspecten van de bodem en het klimaat van Suriname waren dus bepaald minder gunstig voor de landbouw en waren oorzaak, dat het verschijnsel der afnemende meer-opbrengsten zich snel openbaarde, hetgeen wil zeggen, dat de rentabiliteitsgrens van technische maatregelen ter verhoging van de landbouwproduktie en van de arbeidsproduktiviteit spoedig wordt bereikt.

DE OPZET VAN HET TIENJARENPLAN

Uit de inleiding zal het duidelijk zijn geworden, dat het ontwikkelingsplan in feite een tienjarig publiek investeringsplan was, daar de beschikbare fondsen overwegend dienden voor het uitvoeren van werken met een openbaar karakter welke tot de economische en sociale ontwikkeling van het land bijdroegen en voor het treffen van voorzieningen op het gebied van het fundamentele onderzoek. Deze investeringen droegen een éénmalig karakter, zodat geregeld wederkerende uitgaven ten laste van 's Lands gewone begroting dienden te komen.

Slechts in het geval, dat gedurende enige jaren vol te houden uitgaven, welke moeilijk op de gewone begroting waren te brengen, tot een permanente verbetering van een welvaartsbron zouden leiden, kon van deze stelregel worden afgeweken.

Vanzelfsprekend moest de buitengewone begroting worden beperkt, opdat de monetaire en financiële stabiliteit van het land niet in gevaar zou worden gebracht. Uiteraard kon zij niet volledig worden gemist aangezien anders kapitaalsuitgaven, welke niet ten laste van de plangelden konden worden gebracht, bv. vervangingsinvesteringen, niet zouden kunnen worden gefinancierd.

Het Tienjarenplan had een drieledig doel, nl. een regelmatige verhoging van het reëel inkomen van de bevolking per hoofd, verbe-

tering van de betalingsbalans en verbreding van de economische basis van het land waardoor ook de werkgelegenheid zou worden verruimd. Deze doelstellingen zouden moeten worden gerealiseerd met behoud van het bestaande niveau der sociale voorzieningen en zonder verstoring van het monetaire evenwicht.

De projecten, die voor opnemings in het plan in aanmerking kwamen, moesten aan zekere criteria voldoen, waarbij niet over het hoofd werd gezien, dat het hier eigenlijk ging om een duurzame verbetering van de economische en socio-culturele structuur van de volkshuishouding, o.m. door aan de structurele werkloosheid een einde te maken, en niet primair om een maximumverhoging van het nationaal inkomen of een zo groot mogelijk exportoverschot. Bovendien behoefde het plan voor succes een reeks van aanvullende en ondersteunende financieel-monetaire, fiscale en legislatieve maatregelen van de overheid.

DE PRIMAIRE SEKTOR

DE LANDBOUW

Ogenschojnlijk was de keuze niet moeilijk aan welke bedrijfsvorm, de bevolkings- of de ondernemingslandbouw, de meeste aandacht zou moeten worden geschonken, daar in 1950 90% van de totale waarde der landbouwproduktie voor rekening kwam van de kleinlandbouw en slechts 10% van de plantages. Het aandeel van een handjevol plantages met een beplant areaal van slechts 5000 ha in de landbouwexport van Sf. 2,7 mln bedroeg in 1950 echter 40%.

Aangezien in verband met de plandoeleinden de voorkeur moest uitgaan naar projecten, welke de beste kans boden op een exportverhoging, tenzij dringende belangen van sociale of economische aard een afwijkende handelwijze rechtvaardigden, diende te worden onderzocht in hoeverre het mogelijk zou zijn om de eens zo welvarende ondernemingslandbouw nieuw leven in te blazen. Dit onderzoek wees uit, dat de vooruitzichten van deze landbouwvorm weinig rooskleurig waren, in verband met het beperkte arbeidsreservoir, het relatief hoge loonpeil en de onvoldoende kapitaalsvoorziening.

Deze structurele tekortkomingen welke met de minder gunstige facetten van bodem en klimaat, oorzaak waren van de lage gemiddelde produkties per ha en hoge kostprijzen, konden meestal niet worden ondervangen.

Wat de arbeidsvoorziening bij de teelt van overjarige gewassen

bemoeilijkte was de onmogelijkheid om de oogst te mechaniseren, terwijl het gebruik van grotere machines bij de veldwerkzaamheden in het door kanalen en sloten doorsneden gebied, tot een minimum beperkt bleef.

De hoge kostprijs was oorzaak, dat de concurrentie met de omliggende landen die eenzelfde landbouwpatroon hadden en welker economie goeddeels afhing van de uitvoer van één produkt, zeer zwaar viel, temeer daar deze landen voor geen enkel middel terugdeinsden om hun export gaande te houden. Pogingen om door samenwerking grotere produktieeenheden te vormen waardoor leiding en andere produktiefactoren op doelmatiger wijze hadden kunnen worden gecombineerd, mislukten.

Om al deze redenen werd gemeend, dat aan de ontwikkeling van de klein-landbouw de meeste aandacht behoorde te worden geschonken.

In de komende jaren zou dan ook moeten worden gestreefd naar de vorming van een krachtige, economisch zelfstandige boerenstand die nog altijd de ruggegraat van elke volkshuishouding vormt en daaraan ook de nodige stabiliteit geeft, indien men voor de afzet der produkten niet uitsluitend aangewezen is op de wereldmarkt. Zij moest in staat worden gesteld zo volledig mogelijk te voorzien in de binnenlandse vraag naar voedsel en grondstoffen tegen ook voor de consument aanvaardbare prijzen en bovendien een tastbare bijdrage leveren in de export. Dit laatste vereiste echter een geregelde levering van in kwantiteit en kwaliteit weinig fluctuerende produkten, kennis van de handelsomstandigheden op de Westerse markten, en begrip voor de wisselvalligheid der inkomsten. In verband hiermede was het Planbureau van oordeel dat deze bijdrage voorshands niet belangrijk kon zijn terwijl het de tijd nog niet gekomen achtte voor een exploitatiewijze welke de voordelen van het groot- en kleinbedrijf combineerde, daar de daartoe vereiste instelling bij de beoefenaars van deze landbouwvormen niet aanwezig was.

Daarom werd het Wageningenprojekt, dat immers vooral een exportdoel nastreefde, in het Tienjarenplan opgenomen, hetgeen geoorloofd leek omdat door intensief en geconcentreerd onderzoek de technische moeilijkheden op dit bedrijf in de eerstkomende jaren goeddeels konden worden opgelost en de economen voorspelden, dat de rijstprijzen op een hoog niveau zouden blijven.

Uit de beschikbare summierende en niet steeds ten volle betrouwbare statistische gegevens werd geconcludeerd, dat in 1951 het

gemiddelde bruto-jaarinkomen van de landbouwbeoefenaar nauwelijks Sf. 350 bedroeg tegen Sf. 3750 en Sf. 8750 van een arbeider in de industrie en mijnbouw.

Aangezien de gemiddelde omvang der echte klein-landbouw-bedrijven welke zijn gelegen tussen 0,8–8 ha, ca. 2,4 ha bedroeg, lag het voor de hand de voornaamste oorzaak van het geringe boereninkomen te zoeken in een wanverhouding tussen het beschikbare oppervlak cultuurgrond en het aantal personen dat daarop een bestaan moest vinden. Voorts in de eenzijdige beplanting met rijst, een gewas dat immers gekenmerkt wordt door een ongunstige arbeidsverdeling gedurende de groeiperiode, waarvan een aanzienlijke verborgen werkloosheid en een geringe arbeidsproduktiviteit het gevolg waren. Edoch bleek, dat van de per gezin ter beschikking staande grond slechts 60% bewerkt werd, hoewel dit percentage sterk varieerde naar streek, rasgroep en beschikbaar areaal. Het niet geheel benutten der bouwvelden was hoofdzakelijk het gevolg van de onoordeelkundige uitgifte en ontginning der gronden in het verleden, welke tot lintbebouwing langs de rivieren en hoofdwegen leidden waardoor en de ontsluiting en de waterbeheersing van het gehele perceel onmogelijk werden.

De produktie bleef daardoor in totaal en per hectare ver beneden de potentiële mogelijkheden. Bovendien vormden de bedrijven lang niet altijd een aaneengesloten geheel, maar bestonden uit verschillende, soms ver uit elkaar liggende percelen.

Door verbetering der culturomstandigheden en ruilverkaveling zou een doelmatiger bodemgebruik mogelijk worden, waardoor de arbeidsproduktiviteit niet onbelangrijk kon worden opgevoerd en de verbouw van gewassen als soya en inheemse boonsoorten, hetzij op sawahs na de rijst, of als hoofdgewas op de zand- en schelpritsen, wellicht ook ingang kon vinden.

De keuze van soya als nagewas van sawahrijst steunde in de eerste plaats op voor de toekomst zeer goed beoordeelde afzetmogelijkheden in Europa(6) en op de in Indonesië opgedane ervaring, dat dit gewas op extensieve wijze kon worden verbouwd ook op zeer zware gronden, mits gezorgd kon worden voor een gunstige afwatering en gelet werd op een juiste planttijd. Om deze redenen leende deze teelt zich bij uitstek voor klein-landbouwers die immers in ruime mate over de tijd beschikten om aan deze voorwaarden de nodige aandacht te besteden. Of in Suriname de verbouw in het groot, dus met behulp van machines mogelijk was, zou door langdurig onderzoek moeten worden uitgemaakt.

Een verdere verhoging van de produktiviteit kon echter slechts worden verkregen door uitbreiding van het bedrijfsareaal, wat

landaanwinning noodzakelijk maakte, maar dit zou nimmer op een schaal kunnen geschieden, die aan de discrepantie tussen stedelijk en landelijk inkomen ook maar bij benadering een einde maakte. Dit zou de beschikbare middelen ver te boven gaan, terwijl het economisch inzicht en de kennis van de klein-landbouwers nog volkomen ontoereikend waren om grote, noodwendig gemotoriseerde en op commerciële leest geschoeide bedrijven, te beheren.

Bovendien drong zich de vraag op, in hoeverre in een agrarisch dicht bevolkt land als Suriname, waar landaanwinning met zware kosten gepaard gaat, de werkgelegenheid buiten de landbouw uiterst beperkt en kapitaal schaars en duur is, motorisatie van de landbouw zowel in privaat als nationaal opzicht, verantwoord is.

Bij de beoordeling van de betekenis van de landaanwinningsprojecten voor de nationale economie mocht echter niet over het hoofd worden gezien, dat hun fiscale rentabiliteit vrijwel zeker onvoldoende was, ook al zou een deel van het geïnvesteerde kapitaal door schenkingen worden verkregen, terwijl evenmin diende te worden vergeten, dat in Suriname het multiplier-effect van dergelijke projecten, inzonderheid ten aanzien van de werkgelegenheid vrij gering was, in verband met de zeer hoge import-quota van het nationale inkomen. Schier alle materiaal dat bij een polderproject werd verbruikt moest immers worden geïmporteerd: machines, onderdelen, brandstoffen, draineerbuizen, cement, etc., terwijl de uitbetaalde lonen doorgaans voor een flink deel aan ingevoerde verbruiksgoederen werden besteed.

Over de economische mogelijkheden van motorisatie van de groot-landbouw moest het oordeel voorlopig worden opgeschort, maar voor de klein-landbouw leken zij uiterst beperkt. De grote kracht van het kleine, vaak nog niet volledig in de geldhuishouding opgenomen gezinsbedrijf school immers juist in de geringe kapitaalsinvestering en de lage produktiekosten, waarvan het voornaamste onderdeel, de arbeid, niet in rekening werd gebracht, zover door het gezin zelf gepresteerd. Hierdoor bleef de landbouwer in staat om ook bij een dalende conjunctuur nog geruime tijd, naar zijn inzicht lonend, te blijven produceren en zijn bedrijfsplan aan de veranderde omstandigheden aan te passen. Dit laatste, de flexibiliteit van het bedrijf dus, zou door motorisatie worden aangetast, omdat de geteelde gewassen aan het gebruik van machines moeten zijn aangepast en niet op korte termijn door andere kunnen worden vervangen. Aan het bezwaar

van de grote kapitaalsinvestering zou echter door coöperatieve samenwerking wellicht kunnen worden tegemoet gekomen.

De uitbreiding en sanering van het landbouwareaal diende naar het oordeel van het Planbureau geleidelijk plaats te grijpen, omdat een aanzienlijke verhoging van de agrarische produktie slechts verantwoord was, indien de produkten te allen tijde, hetzij lokaal dan wel elders of beide, een lonende afzet konden vinden.

De moeilijkheden waarvoor de export stond werden reeds besproken, terwijl de binnenlandse afzet van verschillende factoren afhing, o.a. van de inkomens en prijselasticiteit t.a.v. essentiële en niet-essentiële voedingsmiddelen, waaromtrent men zich echter toentertijd geen duidelijke voorstelling kon maken.

Op het nieuwe en gesaneerde land zou in verband met dit alles slechts worden gestreefd naar de vorming van gezinsbedrijven van 4 ha, omdat een in 1940-1945 gehouden oriënterend onderzoek (geen recentere gegevens waren beschikbaar) nl. had uitgewezen, dat onder gemiddelde omstandigheden van bodemvruchtbaarheid, ligging, produktiepatroon (vnl. rijstteelt), produktiewijze, prijzen, behoeftenpeil en vakbekwaamheid der landbouwers, een bedrijfje van deze omvang aan een normaal boerengezin niet alleen een zelfstandig bestaan waarborgde, maar het ook in staat stelde om op bescheiden wijze tot sparen over te gaan.

De produktiviteit zou dan echter moeten worden verhoogd door intensivering van het bouw- en bedrijfsplan. In het tekort aan eigen mankracht, dat reeds in een bedrijf van deze omvang op bepaalde tijden aan de dag trad, ook al konden enkele arbeidstoppen door wederzijds hulpbetoon worden afgevlakt, diende met behulp van veetractie te worden voorzien. Het vee kon bij een doelmatige stalverpleging daarnevens de functie van mestleverancier vervullen. Bovendien zouden de ernstige verliezen welke werden geleden als gevolg van de primitieve nabehandeling en opslag der geoogste produkten kunnen worden beperkt, indien de Overheid op strategische punten goed geoutilleerde drogerijen en opslagplaatsen oprichtte.

Vanzelfsprekend kwamen gebieden met de grootste agrarische bevolkingsdichtheid, de sterkste generatiedruk en de minste werkgelegenheid buiten de landbouw, het allereerst voor landaanwinning in aanmerking.

Met betrekking tot de generatiedruk der mannelijke agrarische bevolking, deed zich echter de complicatie voor, dat zij bij de ver-

schillende bevolkingsgroepen sterk uiteenliep. In het district Suriname bv., bedroeg zij bij de Hindostanen 3,6 tegen 1,8 bij de Creolen en slechts 0,9 bij de Javanen, bij welke groep sterke veroudering optrad, zodat men eerder van een vacuüm dan van een druk kon spreken. Dit betekende, dat in een gebied waar de Hindostanen de overhand hadden, landaanwinning noodzakelijker was en op groter schaal zou moeten plaats hebben, dan daar waar de Javanen in de meerderheid waren, die genoeg namen met een bedrijf van veel kleiner omvang in verband met hun economische instelling en de geringere gezinssterkte, die gemiddeld 5.0 personen bedroeg tegen 7.4 bij de Hindostanen (7).

In dit licht bezien, had met landaanwinning het eerst in het distrikt Suriname moeten worden begonnen, hoewel onder de invloed der stadssfeer de neiging van de boerenzoons om in de landbouw hun hoofdbestaan te zoeken, minder sterk op de voorgrond trad dan elders.

In verband met de trek naar de stad, die zich vooral bij de jongere generatie openbaarde, ook al omdat zij onder de druk van het vaderlijk gezag uit wilden en in de overtuiging dat de werklozen in de hoofdstad voor polderwerk ongeschikt waren, werden echter juist de ver van Paramaribo, in het Westen van het land gelegen distrikten uitverkoren, waar voldoende ruimte en bevoeiingsmogelijkheid aanwezig waren.

De verstedelijking van een onevenredig deel der bevolking zou door een krachtige sanering der levensomstandigheden op het platteland verder moeten worden afgeremd.

Het landbouwkundig onderzoek beperkte zich niet tot bodemkundige vraagstukken, hoewel zij de hoofdschotel vormden, aangezien een juiste bodembestemming, een doeltreffend grondgebruik en een daarbij passende bedrijfsinrichting (8) zonder voorafgaand gedegen onderzoek onmogelijk waren, maar betrok daarin problemen, welke betrekking hadden op de hydrologische, landbouw-technische, economische, demografische, sociologische en legislatieve produktieomstandigheden.

Het onderzoek dat streeksgewijs door het Bureau Landelijke Opbouw (B.L.O.) moest worden ingesteld, beoogde in feite vast te stellen, welke produktiemiddelen zouden moeten en kunnen worden versterkt, om de landbouwers in staat te stellen zich tot een hoger welvaartsniveau op te werken. Onder streek werd een gebied verstaan, waar de geografische en sociografische milieufactoren, alsmede de produktieomstandigheden en het daarmee verband houdende bedrijfstype een zekere mate van uniformiteit vertoonden.

Bij de organisatie van het Bureau bleek hoe moeilijk het was om in de

gegeven omstandigheden tot een doeltreffende werkwijze te komen. Immers had dit orgaan een onderdeel moeten vormen van het Planbureau, doch de toenmalige Landsminister van Landbouw, Veeteelt en Visserij voerde daartegen het bezwaar aan, dat hij in dat geval geen voldoende invloed meer zou kunnen uitoefenen op het voornaamste deel van het landbouwbeleid, waarvoor hij en niemand anders verantwoordelijk was. Om dit bezwaar te ondervangen werd het B.L.O. als een zelfstandig directoraat aan zijn Departement toegevoegd, een oplossing welke in de volgende jaren niet ideaal bleek te zijn.

Wat de uitvoering van de projecten betrof, zou de meest efficiënte werkwijze zijn geweest om de S.M.L. hiermee te belasten.

Deze organisatie beschikte immers over een uitgebreid, aan het specifieke Surinaamse polderwerk aangepast machinepark met een daarbij behorend reparatie-atelier en had, dank zij het Wageningen-project, op dit gebied reeds een ervaring verworven, waarop geen andere particuliere aannemingsmaatschappij of overheidsinstantie kon bogen. Bovendien had door samenwerking met een der grote Nederlandse ontginningsmaatschappijen de doelmatigheid nog verder kunnen worden verhoogd, waarmede niet alleen een Surinaams maar ook een Nederlands belang zou zijn gediend, daar deze maatschappijen met de hier opgedane ervaring hun activiteiten wellicht met succes op andere delen van Zuid-Amerika hadden kunnen richten.

Overwegingen van politiek-sociale aard, welke ook verband hielden met het werkloosheidsprobleem, dwongen echter om deze werken of door het Departement van Openbare Werken of bij openbare inschrijving door plaatselijke aannemingsmaatschappijen te doen uitvoeren. Geen hunner was daarvoor echter voldoende geoutilleerd.

DE VEETEELT

De veestapel van Suriname, die in 1950 op 5000 stuks melkvee en 30.000 trekdieren werd geschat, bestond overwegend uit runderen.

Het z.g. Creoolse melkvee, een uitermate heterogeen veeslag produceerde mede door de slechte voeding, onvoldoende vlees en melk voor de binnenlandse behoefte, waardoor een belangrijke invoer van zuivelprodukten en vleesconserven noodzakelijk werd. Alleen reeds om deze import overbodig te maken zou de produktie aanzienlijk moeten worden opgevoerd, maar nog sterker indien rekening werd gehouden met het bevolkingsaccres en het streven om de hoeveelheid dierlijk eiwit in het dagelijks menu te verhogen.

Door verbetering van het veeslag door kruising met een te importeren hoogwaardig ras, betere verzorging en uitbreiding van de veestapel zou getracht worden de produktie op te voeren.

In het kader der landelijke opbouwprojecten diende derhalve de nodige aandacht te worden besteed aan de verbetering der

bestaande veeweiden en stallingen, terwijl op de Landsboerderij zou worden onderzocht, op welke wijze de melkveehouders hun produktie rendabel konden verhogen.

Aangezien werd aangenomen dat de motorisatie van de landbouw in de komende jaren slechts in langzaam tempo zou voortschrijden, moest ook een trekvee-stapel van voldoende omvang en kwaliteit in stand worden gehouden.

De eierproduktie zou evenzo door uitbreiding en verbetering van de pluimveestapel alsmede een rationelere voeding kunnen worden verhoogd.

Het veeteeltproject had echter in sterke mate een experimenteel karakter.

DE VISSERIJ

Van de geschatte visconsumptie van 12,5 kg per hoofd per jaar was nauwelijks de helft afkomstig uit eigen vangst. Relatief aanzienlijke hoeveelheden visconserven moesten daarom worden ingevoerd. Het verbruik in de hoofdstad van verse vis werd enerzijds geremd door de bestaande voedingsgewoonten anderzijds door de prijs, welke in verhouding tot die van de ingevoerde conserven, hoog was. Dit laatste werd niet alleen toegeschreven aan een onvoldoende aanvoer maar ook aan de monopolistische praktijken van de marktvrouwen.

Het visserijproject beoogde derhalve niet alleen de produktie te verhogen maar ook de vishandel in betere banen te leiden, waarmede zowel het belang van de producent als van de consument werd gediend. Aangenomen werd, dat de produktie van de binnenvisserij met de meeste kans op een spoedig succes, kon worden verhoogd, waartoe de outillage van de kunstmatige en natuurlijke zoet- en brakwatervisvijvers en de vismethoden verbeterd dienden te worden, met behulp van credieten in geld en/of natura.

De handel kon worden gesaneerd door in de voornaamste visserijcentra voorzieningen te treffen voor een tijdelijke opslag van vis, voor een snel transport naar de hoofdstad en door de organisatie van een visafslag.

Een grondig technisch en economisch vooronderzoek zou moeten uitwijzen hoe ook de produktie van de kust- en zeevisserij op een hoger peil zou kunnen worden gebracht. Hoewel zeer kostbaar, was een dergelijk onderzoek alleszins verantwoord omdat de zeevisserij wellicht een bijdrage in de export zou kunnen leveren.

Vroeger werd jaarlijks nog een grote hoeveelheid garnalen in gedroogde vorm naar Nederland verscheept, maar deze handel verliep, enerzijds door een scherpe prijsval, anderzijds door allerlei technische moeilijkheden die de garnalenvisserij ondervond. Een onderzoek zou moeten uitwijzen of deze bezwaren waren te ondervangen en of andere markten konden worden gevonden.

De zeevis van goede kwaliteit zou bovendien in verschillende vormen deels voor uitvoer kunnen worden bestemd, terwijl de gladvis die de bevolking van het Caraïbische gebied uit bijgeloof niet wenst te consumeren, de grondstof kon vormen voor een lokale industrie van vismeel.

Het risico aan de zeevisserij verbonden, de grote kapitaalsinvestering in schepen, ijsvoorziening en koelinstallaties, alsmede de weinige bekendheid der vissers met deze visserijvorm rechtvaardigden echter een voorzichtige benadering van het probleem.

DE BOSBOUW

Niettegenstaande het bosbezit van Suriname benoorden de 4de breedtegraad, het meer toegankelijke deel van het land dus, 4,6 mln ha omvatte, bedroeg in 1950 de produktie uitgedrukt in rondhout nauwelijks 130.000 m³, waarvan 15% bestond uit schilhout en 85% uit vooral harde, zware houtsoorten, bestemd voor palen en voor de bouwnijverheid. Ook al werd in aanmerking genomen dat van de 200 soorten die het Surinaamse loofhoutbos bevatte, er slechts circa 20 handelswaarde hadden, dan stond deze houtoogst toch in generlei verhouding tot de potentiële mogelijkheden.

De oogst was voor de helft afkomstig van de bevolking, die slechts tot kap overging indien de geldbehoefte daartoe dwong, de andere helft van houtmaatschappijen welke, behoudens enkele uitzonderingen, hun uitgestrekte concessies op kapitaals-extensieve wijze exploiteerden. Door de onvoldoende ontsluiting van deze percelen waren zij, evenals de bevolking, voor de afvoer van het hout aangewezen op vlotbare waterlopen, terwijl de uitsleep meestal met handkracht plaatsgreep. Deze factoren leidden tot lintkap langs de rivieren en kreken, waarbij de meer naar binnen gelegen arealen onberoerd bleven. In de droge perioden hadden vele waterlopen echter een te gering debiet, waardoor vlotten onmogelijk werd. Het gevolg hiervan was een onvoldoende leveringszekerheid, waardoor de activiteiten van de houtindustrie en handel werden beperkt.

Om in dit alles verbetering te brengen was het noodzakelijk, dat de concessionarissen de exploitatie concentreerden op de

meest waardevolle delen van hun perceel en de houtafvoer op doeltreffender wijze organiseerden. Deze perceelgedeelten moesten minstens 50 m³/ha waardevol hout bevatten terwijl de terreingesteldheid van dien aard diende te zijn, dat moderne gemechaniseerde methoden bij kap, uitsleep en vervoer konden worden toegepast.

In het kader van het Tienjarenplan beoogde het Boswezen deze waardevolle complexen, tot een totaal van 500.000 ha, op te sporen, die bij een omlooptijd van 80 jaar en een jaarlijkse kap op 6000 ha, 300.000 m³ per jaar konden produceren. Met inbegrip van de produktie der bevolking kon de jaaropbrengst derhalve 365.000 m³ worden. Deze complexen moesten uiteraard worden ontsloten door hoofdwegen, welke de bosbestanden tussen vlotbare waterlopen toegankelijk maakten.

Voor de ontsluiting van het moerasbos, dat o.m. het voor de triplexfabricage zo belangrijke 'Baboën' bevatte, was de aanleg van kanalen noodzakelijk.

Aan het bosbouwkundig onderzoek zou eveneens zeer veel aandacht worden geschonken.

Tot nu toe waren slechts van een gering aantal houtsoorten de gebruiksmogelijkheden bekend, niet alleen voor allerhande houtwerk maar ook voor schilhout, pulp, board etc. Door hierin verandering te brengen kon de produktie in totaal en per ha worden opgevoerd, hetgeen ook op de kostprijs een gunstig effect zou hebben. Een laboratoriumonderzoek had reeds uitgewezen, dat uit een mengsel van sommige Surinaamse loofhoutsoorten bij een speciale behandeling, een pulp kon worden verkregen, die bruikbaar was voor pakpapier, golfkarton en na bleking zelfs voor schrijf- en drukpapier.

Vanzelfsprekend moest het produktiebos in stand worden gehouden door houtteeltkundige maatregelen. Bij natuurlijke verjonging werd uiteraard gestreefd naar een bosbestand waarin de meest waardevolle houtsoorten domineerden, hetgeen echter een uitgebreide ecologische voorstudie vereiste.

Cultuuraanleg op grote schaal vereiste allereerst een diepgaand onderzoek naar de technische en later naar de economische mogelijkheden van verschillende waardevolle inheemse en exotische houtsoorten in homogene aanplantingen. (9) Speciaal ten aanzien van de in Midden-Amerika autochtone *Pinus caribaea* koesterde men grote verwachtingen, omdat deze naaldboom geringe eisen stelde aan de bodemvruchtbaarheid, in de tropen zeer snel groeide en daardoor op jeugdige leeftijd kapbaar was.

Het naaldhout levert zoals bekend de beste grondstof voor de papierfabricage.

Tenslotte vereisten de verbetering van het zeer lage zaagrendement, de houtbewaring in de open lucht, het kunstmatig drogen van zachte en harde houtsoorten, de conservering met diverse chemicaliën etc. eveneens het nodige onderzoek.

Voorlichting op verschillend gebied was zonder dit onderzoek volstrekt onmogelijk en evenmin een gefundeerde propaganda in het buitenland voor het gebruik van Surinaams hout.

In Suriname zelf zou het gebruik van hout bij de huizenbouw moeten worden gestimuleerd. Na impregnering met chemicaliën zouden voor dit doel ook de verschillende minderwaardige houtsoorten die thans in de bosbestanden achterbleven, kunnen worden benut, terwijl de rentabiliteit van de voor export werkende zagerijen aanzienlijk zou kunnen worden verhoogd indien de plaatselijke markt voor de 2de en lagere kwaliteiten hout kon worden verruimd. Temeer was dit van betekenis, daar vele Surinaamse houtsoorten op stam nogal wat gebreken vertoonden, waardoor het percentage 1ste kwaliteit hout, dat bij verzaging van een blok werd verkregen, slechts 30 à 40% bedroeg, hoewel uit een later onderzoek bleek, dat dit percentage door een doeltreffender inrichting der zagerijen niet onbelangrijk kan worden verhoogd.

Het Boswezen was door combinatie van allerlei gegevens in staat om ten behoeve van de exploitanten bedrijfsplannen op te stellen, aan de hand waarvan de ondernemers niet alleen een nauwkeurige kostencalculatie konden maken, maar ook de leveringscapaciteit van hun bedrijf konden aanpassen aan de potentiële afzetmogelijkheden, waardoor het exploitatierisico sterk werd verminderd. Een moderne exploitatie van een bosbedrijf vereiste echter een zeer grote kapitaalsinvestering, waartoe lang niet alle ondernemers in staat waren. Daarom werd voor hen de mogelijkheid geopend voor geldelijke steun een beroep te doen op het nader te noemen 'industriefonds.'

Behalve een betere voorziening van de binnenlandse markt beoogde het bosbouwproject vooral ook het vergroten van de export van hout en houtprodukten, die in 1950 inclusief bosprodukten als balata en wilde palmpitten een waarde vertegenwoordigde van ruim Sf. 3 mln, waarvan Sf. 1,8 mln aan triplex. De sterke concentratie van de uitvoer van triplex op een enkel land, alsmede de overheersende rol die dit produkt in de totale houtuitvoer speelde, hield uiteraard een gevaar in zich.

De mogelijkheid voor vergroting van de uitvoer van rond, vierkant, en gezaagd hout in het bijzonder naar Europa, werd echter slechts aanwezig geacht indien geconcurrereerd kon worden tegen de grote Westafrikaanse en Z.O.-Aziatische houtleveranciers, waarbij niet alleen de vrachttarieven een grote rol speelden maar ook andere handelstechnische factoren als groter zaagrendement, geregelder levering, aantrekkelijker maten en gevarieerder gebruiksmogelijkheden.

Verruiming van het exportpakket werd daarom vooral gezien in de fabricage van veredelde houtprodukten en produkten als hardboard en spaanplaten. Het stond vast, dat een aantal Surinaamse houtsoorten die zich minder leenden voor bouwhout of verzaging, afzonderlijk of gemengd tot vezelplaten konden worden verwerkt. Omtrent de afzet daarvan tastte men echter nog in het duister. Gehoopt werd, dat spaanplaten of hardboard vooral in het Caraïbische gebied met zijn in brede lagen arme bevolking, en de gebruikelijke 'open' bouwwijze, een kans zouden maken. Vermoedelijk had een fabriek van spaanplaten de beste perspectieven, niet alleen omdat een hardboardindustrie een grotere investering vraagt, maar ook, omdat in het bijzonder de Europese markt reeds ruimschoots van hardboard is voorzien en in mindere mate van spaanplaten.

DE SECUNDAIRE SEKTOR

INDUSTRIE

Hoewel de grote betekenis van de industrie ten volle werd onderkend, was er om de reeds genoemde redenen weinig hoop op een snelle industriële ontwikkeling.

Wel werd in de verwerking van agrarische grondstoffen als hout, vis, vlees, melk, rijst, cocos, suiker, melasse, olie en vethoudende zaden, fruit, w.o. vooral citrus, een mogelijkheid gezien tot verdere industrialisatie, temeer waar verschillende afvalstoffen soms met voordeel konden worden verwerkt tot waardevolle produkten. Zo zou de afval van de reeds bestaande triplexfabriek en zagerijen kunnen worden benut voor spaan- en vezelplaten; die van de rijstpellerijen voor veevoer etc.

Ook werden de vooruitzichten van enkele bedrijven, welke uitsluitend of grotendeels voor de binnenlandse markt voedingsmiddelen en consumptiegoederen fabriceerden uit locale of geïmporteerde grond- en hulpstoffen, niet al te ongunstig beoordeeld. Te denken viel aan een confectiebedrijf, bierbrouwerij,

zeepziederij, leerlooierij, een verffabriek en aan de fabriekmatige bereiding van cocosolie en vruchtensappen.

Uit een onderzoek was reeds komen vast te staan, dat een op coöperatieve grondslag werkende vruchtensappen- en conserven-fabriek levensvatbaar was, indien een geregelde en voldoende aanvoer van gezond fruit verzekerd was (10). Evenzo bleken de perspectieven van een glas- en keramische industrie waarvoor de voornaamste grondstoffen aanwezig waren, gunstig te zijn, daar lokaal slechts 2de kwaliteit bakstenen werden vervaardigd zodat alle andere keramische produkten moesten worden ingevoerd. Verwacht kon worden dat deze import snel verder zou stijgen in verband met de stijgende behoefte van de bouwnijverheid aan cement, metselstenen, dakpannen, vensterglas, plavuizen en van de landbouw aan draineerbuisen etc. In de omliggende landen viel een toenemende vraag naar vuurvast materiaal waar te nemen, zodat het Surinaamse produkt hier afzet zou kunnen vinden, temeer waar dit hoogwaardige produkt zware vrachtkosten kon verdragen en rechtenvrij kon worden ingevoerd (11). Op de enorme betekenis van een eigen aluminium-industrie behoeft niet meer te worden gewezen. In het algemeen zouden verschillende van de genoemde industriële bedrijven de beste kans van slagen hebben als dochterinstelling van elders gevestigde ondernemingen.

Vanzelfsprekend diende de Overheid door fiscale maatregelen op verschillend gebied de vestiging van bedrijven te stimuleren en zou verder moeten worden zorggedragen voor een behoorlijk potentiëel aan geschoold personeel en voor een goede voorlichting aan alle nieuwkomers. Gelet op het bestaande, nog weinig gunstige industriële klimaat leek het echter voorshands niet waarschijnlijk, dat buitenlandse investeerders het ondernemersrisico volledig zouden aanvaarden. Pogingen om Nederlandse ondernemers te interesseren in een vruchtenverwerkings-, zuivel- en keramisch bedrijf liepen alle dood.

Met behulp van een in het kader van het Tienjarenplan te stichten industriefonds, zou de Overheid echter in staat zijn om direct of indirect door te garanderen leningen, in het aanvangskapitaal te participeren. Haar aandeel kon, zodra het bedrijf levensvatbaar was gebleken, hetzij in kleine coupures aan binnenlandse investeerders of combinaties daarvan, worden afgestoten dan wel aan de moederondernemingen worden overgedaan, zoals o.a. dat bij de Surinaamse Houtmaatschappij (Bruynzeel) reeds lang geleden plaats had.

Indien voor een bedrijf, dat voor de economische ontwikkeling van het land noodzakelijk wordt geacht, van particuliere zijde geen enkele belangstelling wordt getoond, ook niet voor een 'joint venture', zou de overheid zelf tot oprichting en exploitatie daarvan moeten overgaan, in het bijzonder wanneer de belangen van de grondstofleverancier sterk tegengesteld zijn aan die van de binnenlandse consument.

MIJNBOUW

Aangezien het Surinaamse hoogland deel uitmaakt van het zg. Braziliaanse schild, dat in structuur overeenkomt met de rijk gemineraliseerde Canadese en Scandinavische schilden, lag het uiteraard voor de hand te onderzoeken of in Suriname, behalve hoogwaardig bauxiet en laagwaardig ijzererts, ook economisch exploiteerbare afzettingen aanwezig waren van platina, koper, diamant, mangaan, kyaniet, beryl, columbiet, etc. van welke mineralen reeds indicaties waren aangetroffen.

Aangezien slechts door een systematische geologische kartering een inzicht kon worden verkregen omtrent de juiste opbouw van de bodem, werden op het minimumplan allereerst gelden uitgetrokken voor de voltooiing van de luchtkartering van de noordelijke helft van het land waarmede de K.L.M., in opdracht van het Welvaartsfonds, in 1947 een aanvang had gemaakt. Hierop aansluitend zou later aan genoemde maatschappij voor de zuidelijke helft van Suriname een zelfde taak worden opgedragen, welk werk ook voor het hieronder te noemen Brokopondo-plan van eminente betekenis was.

Daar de stollingsgesteenten van het Surinaamse hoogland soms wel tot een diepte van 30 m verweerd zijn en veelal bedekt met zwaar oerbos, kon slechts aan de hand van de uit de luchtfoto's te vervaardigen topografische kaarten terrestrisch worden uitgemaakt of hier exploiteerbare ertsafzettingen aanwezig waren. De geologisch-mijnbouwkundige dienst was echter voor dit veldwerk te enen male onvoldoende uitgerust, zodat een krachtige uitbreiding daarvan werd voorgestaan.

Het mijnbouwkapitaal zou echter nooit kunnen worden aange trokken, indien de bestaande mijnwetgeving niet grondig werd herzien. De rechten op het verkrijgen van concessies, de fiscale verplichtingen, de kwestie van afschrijving en transfer, en de winstverdeling dienden nauwkeurig vast te staan.

Werd inschakeling van het particuliere kapitaal reeds bij het opsporen van ertsen wenselijk geacht, ten aanzien van de bauxiet,

die een allesoverheersende rol speelde in de Surinaamse economie, moest een uitzondering worden gemaakt. Het bauxiet-onderzoek zou door de Overheid moeten worden bekostigd om de resultaten later op de voordeligste wijze aan het aluminiumkapitaal ter beschikking te kunnen stellen. Laatstgenoemd onderzoek was urgent omdat de bekende exploiteerbare bauxietreserves in 1951 slechts op 50 miljoen ton werden geschat, een voorraad die bij een export van 3 miljoen ton per jaar, in 17 jaar zou zijn uitgeput.

Was reeds om deze redenen het opsporen van nieuwe reserves noodzakelijk, temeer was dit het geval omdat het uitermate kostbare Brokopondoprojekt bij een jaarlijkse produktie van 40.000 ton aluminium c.q. 160.000 ton bauxieterts per jaar verbruikte. Bij een afschrijvingsduur van 100 jaar zou dit enorm kapitaalsintensieve bedrijf over een reserve van 16 miljoen hoogwaardig en economisch transportabel erts moeten kunnen beschikken (12).

De kyaniet-kwartsiet, waaromtrent men eertijds enige verwachtingen koesterde, bleek bij nader onderzoek van een zo geringe kwaliteit te zijn en de afzettingen lagen zo ver van de kust, dat exploitatie voor export onmogelijk werd geacht. Bij de binnenlandse fabricage van vuurvaste stenen (sillimaniet of mulliet) zou het echter wellicht nog een rol kunnen spelen.

De vestigingsvoorwaarden voor een hoogovenbedrijf in Suriname met het aanwezige laterietisch ijzererts als grondstof, werden ongunstig beoordeeld. Het erts was laagwaardig (ca 35% F_2), de benodigde cokes moest worden ingevoerd (smelting in kleine houtskool- of elektrische ovens was onrendabel), de afstand van de vindplaats Donderbari tot de kust was vrij groot en moeilijk, terwijl de afzet van het erts naar de staalproducerende landen van M. en Z.-Amerika en de U.S.A. economisch ondoenlijk was. De meeste hunner beschikten of over eigen reserves van veel hoogwaardiger erts of konden dat voordeliger uit meer nabij gelegen landen betrekken. Aan een eigen staalindustrie en walserij voor export, zonder enige steun van de binnenlandse markt, kon uiteraard niet worden gedacht (13).

De produktie van goud, omstreeks 1890 nog een belangrijk exportprodukt, bedroeg in 1960 nog slechts 125 kg per jaar.

BOUWNIJVERHEID

Hoewel men overtuigd was, dat in de komende jaren op grote schaal tot volkswoningbouw zou moeten worden overgegaan, in het bij-

zonder in de hoofdstad waar de bevolking snel in omvang toenam en grote complexen krotwoningen dienden te worden opgeruimd, waren op het minimumplan voor dit doel geen fondsen meer beschikbaar. Bovendien werd gevreesd, dat het aantal geschoolde bouwvakarbeiders voorlopig onvoldoende was om een grootscheeps project voor volkswoningbouw in de eerstkomende jaren te realiseren.

Op het supplementaire plan werd echter een groot bedrag uitgetrokken om een later op te richten 'Stichting Volkswoningbouw' in staat te stellen onder garantie van de Overheid op de binnenlandse markt leningen in kleine coupures te plaatsen.

ENERGIEVOORZIENING

Het Brokopondowerk, dat o.m. de bouw van een stuw in de Surinamerivier omvatte, waardoor een meer van 1500 km² zou ontstaan, en een krachtstation met een vermogen van 150.000 KW, stond zoals gezegd buiten het T.J.P. Aangezien het project voor de industriële ontwikkeling van Suriname van eminent belang werd geacht – de elektrische-stroomprijs was in Suriname hoog, o.m. in verband met de noodzaak de benodigde steenkool in te voeren – werd het vooronderzoek met plangelden gefinancierd.

Vóór alles moest echter ter plaatse een fundamenteel topografisch-geologisch en hydrologisch onderzoek worden ingesteld naar de technische uitvoerbaarheid van het plan. Voorts moest een gunstig tracé worden gezocht voor de hoofdontsluitingsweg en diende te worden nagegaan waarheen de bewoners van het toekomstige stuwmeergebied zouden kunnen worden verplaatst.

Verder was het zaak na te gaan, welke invloed het project zou uitoefenen op de bestaande ecologische en hygiënische toestand van het land. Er moest uiteraard absolute zekerheid bestaan, dat er genoeg stroom zou kunnen worden opgewekt tegen een prijs, welke voldoende laag was om een mogelijkheid te openen voor de vestiging van een aluminiumreductiebedrijf met een jaarproduktie van circa 50.000 ton. Voor de fabricage van 1 ton metaal was namelijk niet minder dan 21.000–23.000 kWh vereist.

Niet alle opgewekte energie zou voor de aluminiumfabricage mogen worden aangewend, opdat er voldoende resteerde voor de industriële ontwikkeling van Suriname gedurende de komende 10 à 20 jaar. Deze stroom zou moeten worden geleverd tegen een prijs die belangrijk lager was dan elders in het Caraïbische gebied om de concurrentiepositie van de Surinaamse industrie te ver-

sterken. Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek zou een exacte calculatie van de kostprijs mogelijk zijn, met welk gegeven aluminiumfabrikanten zouden kunnen worden geïnteresseerd. Het was duidelijk, dat met de aanleg van stuwdam en centrale eerst kon worden begonnen indien de oprichting van een aluminiumbedrijf verzekerd was.

Het Brokopondoprojekt kon verder als een multipurpose projekt worden opgevat, omdat het een deel van het Surinaamse achterland ontsloot. De exploitatie van rijke, doch te geïsoleerde bauxietafzettingen zou daardoor mogelijk kunnen worden, terwijl de oprichting van landbouw- en veeteeltondernemingen enigermate werd vergemakkelijkt.

De bosstroken langs de meeroevers, zouden, – zo dacht men – indien zij waardevol hout bevatten, in exploitatie kunnen worden genomen, daar de afvoer van het hout via het meer en een vlotgoot bij de stuw, over de Suriname-rivier zou kunnen plaatsgrijpen. Het meer zou voorts voor visserij-doeleinden kunnen worden benut. Ook zou de zoutgrens in de beneden-Surinamerivier door de regelmatige afvoer van grote massa's water wellicht worden verschoven, waardoor, met behulp van pompinstallaties, die hun energie aan het Brokopondoprojekt ontleenden, bevloeiing van een vlak deel der oude kustvlakte mogelijk zou worden. Tenslotte kon de Brokopondo-omgeving mettertijd een belangrijke uitbreiding betekenen voor de beperkte recreatie-mogelijkheden van Suriname in het algemeen en van de hoofdstad in het bijzonder.

TERTIAIRE SEKTOR

HET VERKEER

Om verschillende, in de eerste plaats economische redenen, werd in een verbetering van de verkeerssituatie, vooral in de kuststrook waar het economische leven zich concentreerde, een absolute noodzaak gezien voor de ontwikkeling van Suriname.

Omstreeks 1950 viel dit gebied in feite uiteen in vier economisch-geografische landschappen (14), die slechts op primitieve wijze langs de rivieren en kreek met elkaar in verbinding stonden. Deze landschappen vormden enerzijds landbouwproduktiecentra, anderzijds afzetgebieden voor de in Paramaribo vervaardigde of geïmporteerde industriële verbruiksgoederen.

Door het wegverkeer tussen deze centra te verbeteren zouden de voor binnenlands verbruik of export bestemde, veelal aan

bederf onderhevig zijnde landbouw- en visserijprodukten snel en in groter kwantum in de hoofdstad ter markt kunnen worden gebracht door de producenten zelf of, als dit in verband met de beperkte hoeveelheid ondoelmatig mocht zijn, met behulp van een zo kort mogelijke keten van tussenhandelaren.

De bouw van een modern geoutilleerde centrale markt, met een groot oppervlak aan koelruimte voor het bewaren van bederfelijke produkten als vlees, vis, fruit en groenten werd in verband hiermede noodzakelijk geacht.

De industriële verbruiksgoederen, niet tot de categorie der massaprodukten behorende, welke laatste goedkoper over water konden worden vervoerd, zouden daardoor ook niet meer tegen onevenredig hoge prijzen op het platteland behoeven te worden aangeboden.

Het reële inkomen van de boer zou daardoor stijgen waardoor de divergentie tussen stedelijk en landelijk welvaartsniveau enigermate werd verkleind.

De wegen die in het kader van het plan werden ontworpen ontsloten vanzelfsprekend tegelijkertijd de landbouwprojekten die in de maagdelijke gebieden tussen de centra waren geprojecteerd.

Nochtans bleef de binnen- en kustscheepvaart welke goeddeels behartigd werd door de Scheepvaart Mij. 'Suriname', een overheidsonderneming, van belang zodat aan de verbetering van de waterwegen en aan de uitbreiding van de vloot met coasters, in het bijzonder om de verbindingen te kunnen onderhouden met de landen en eilanden van het Caraïbische gebied, eveneens aandacht moest worden geschonken.

De volstrekt onvoldoende outillage van de haven van Paramaribo was een der oorzaken van de hoge kosten waarmee laden en lossen gepaard gingen, in verband waarmee een aanmerkelijke verbetering van de haveninrichting met inbegrip van een uitbreiding van de opslagaccommodatie met het oog op de in de naaste toekomst te verwachten toeneming van de inkomende en uitgaande goederenstroom, niet achterwege kon blijven.

Ook was verbetering van het vliegveld uitermate urgent, wilde Suriname bij het internationale vliegverkeer ingeschakeld blijven, terwijl de oprichting van een bescheiden binnenlandse luchtvaartmaatschappij voor een snelle verbinding tussen de volkrijke centra van het platteland en de hoofdstad, ook uit bestuurlijk oogpunt gewenst was.

Tenslotte was het van belang om het landelijk telefoonnet te verbeteren en uit te breiden.

Voor een uitbouw tot een doeltreffend functionerend verkeerswezen zou een aanzienlijk groter bedrag nodig zijn geweest dan thans ten laste van het plan werd gebracht. Vooral met het oog op het inflatiegevaar, moest echter genoeg worden genomen met een beperkt maar zorgvuldig samengesteld verkeersprogramma.

Met een technische voorbereiding van de civiele werken werd een 'Bouw bureau' belast, dat evenmin als het B.L.O. een onderdeel was van het Planbureau, maar een zelfstandig directoraat van het Departement van Openbare Werken en Verkeer. De uitvoering der werken zou principieel bij openbare aanbesteding plaats hebben maar aangezien de grote kern van vaste arbeiders, waarover het departement beschikte geregeld aan het werk moest worden gehouden, zou in de komende jaren herhaaldelijk van dit principe worden afgeweken. Vooral het verkeersproject had zich bij uitstek geleend om door een gespecialiseerd particulier Nederlands concern te worden uitgevoerd.

DE HANDEL

In het kader van het plan zou in directe zin weinig aan de handel kunnen worden gedaan.

Het havenproject voorzag ook in een uitbreiding van de opslagaccommodatie, maar niet in voldoende mate. Verdere uitbreiding daarvan lag weliswaar op de weg van de particuliere handel, maar zoals ook ten aanzien van de padi-drogerijen en opslagplaatsen werd gehandeld, zou de overheid ook hier hulp moeten bieden door de oprichting van een veembedrijf mogelijk te maken. Een dergelijk bedrijf zou de handel nog het voordeel bieden, dat op de opgeslagen goederen celen konden worden uitgereikt die bij de banken verhandelbaar waren.

TOERISME

Van een werkelijk toerisme was geen sprake en derhalve bestond er voorlopig geen aanleiding om dit te stimuleren. De geringe recreatiemogelijkheden en de slechte communicatiemiddelen rechtvaardigden deze beslissing.

SOCIALE SECTOR

Aangezien het niet mogelijk was een ontwikkelingsplan uit te voeren zonder grote aandacht te besteden aan het onderwijs, de medisch-hygiënische verzorging en andere sociale aspecten,

werden op het minimum- en het supplementaire plan voor deze doeleinden grote bedragen uitgetrokken.

Gezien de geaccumuleerde achterstand in deze sector, waren deze bijdragen wel redelijk, maar aan de vergaande financieel-monetaire en economische consequenties daarvan mocht toch niet worden voorbij gezien, omdat nieuwe hospitalen, scholen, etc. in de komende jaren op de landsbegroting immers een verhoogd bedrag voor personele, materiële en onderhoudskosten, vereisten terwijl nieuwe verplichtingen voortvloeiden uit het feit, dat door de verbetering van de hygiënische toestanden de bevolking in versneld tempo toenam, welk accres in de laatste jaren op 3.5 à 4% per jaar werd geraamd.

INDIENING VAN HET TIENJARENPLAN

Medio 1952 bood het Planbureau de Surinaamse Regering een nota aan, waarin de grondslagen van een Tienjarenplan (15) werden uiteengezet, een geschrift waarin het monetair-financiële en economische aspect zeer uitvoerig, de projekten met de daarmee samenhangende vraagstukken zeer beknopt werden behandeld.

Uit onderhandse besprekingen kwam spoedig vast te staan, dat het bedrag hetwelk voor de landbouw was uitgetrokken te gering werd geacht, temeer omdat men het z.g. Wageningen-projekt als een Nederlandse aangelegenheid opvatte, waarvan de Surinaamse economie weinig profijt trok en dat derhalve niet in het plan thuis hoorde. Het had bovendien steeds in de bedoeling gelegen de financiering van dit projekt op andere wijze te regelen. Voorts werd de luchtkartering van de Zuidelijke helft van het land urgent geacht, evenals de aanleg van een nieuwe luchthaven, de oprichting van een binnenlandse luchtvaartmaatschappij en het tot stand komen van een doorgaande autoweg, die het uiterste Oosten met het uiterste Westen van het land verbond.

Ook diende meer aandacht te worden gegeven aan het gewone en technische onderwijs, de verbetering van het Overheidsapparaat, de werkgelegenheid mede ten bate van de boslandbevolking die in de primitieve boskap- en ladangbouw een schamel bestaan vond, en aan het tijdelijk aantrekken van deskundigen met langjarige tropenervaring in de vorm van 'technische bijstand'.

Bovengenoemde bezwaren tegen het planontwerp, alsmede de

gegevens van het voortgezette fundamentele onderzoek welke ter beschikking waren gekomen, maakten een herziening van het schema noodzakelijk. Hierbij diende niet te worden uitgegaan van hetgeen binnen het raam der beschikbare middelen zou kunnen worden gerealiseerd, maar van wat voor een permanente verbetering van 's Lands economie noodzakelijk werd geacht waardoor een supplementair plan overbodig werd. Het nieuwe plan zou daarom meer het karakter van een intentieplan dragen en daardoor ook flexibeler worden.

Binnen de bedragen die voor de verschillende sectoren en deelplannen zouden worden uitgetrokken, konden derhalve, in overeenstemming met de omstandigheden, veranderingen worden aangebracht. Deze min of meer incidentele wijzigingen, welke niet onwaarschijnlijk soms onder politieke druk zouden moeten worden aangebracht, bemoeilijkten uiteraard het handhaven van de geprojecteerde gecoördineerde maatregelen op lange termijn, welke het bereiken van een bepaalde situatie op economisch en financieel-monetair gebied aan het einde van de planperiode ten doel hadden.

Een ander belangrijk verschil met het oorspronkelijke plan was, dat onder druk van Hindostaanse zijde, ruim driemaal meer bouwland zou moeten worden aangewonnen, niet in de districten, maar juist in de omgeving van Paramaribo. De daarmee gepaard gaande veel grotere uitgaven konden, naar men aannam, zonder bezwaar beperkt worden door de gronden niet bouwrijp op te leveren en de ontginning etc. over te laten aan de toekomstige grondbezitters.

Het nieuwe plan vereiste een investering van Sf. 127 mln, exclusief dus het Wageningen-projekt, hoewel dit zoals in de aanvang gezegd, een der hoekstenen daarvan vormde, de beide experimentele projekten Lelydorp en Slootwijk, welke gefinancierd zouden worden door een nieuw opgerichte 'Stichting experimentele bedrijven', die de beschikking kreeg over een deel der overgebleven fondsen van het 'Welvaartsfonds' in liquidatie, en het verdere Brokopondo-onderzoek dat uit andere hoofde zou worden gefinancierd.

In oktober 1954 werd een herzien plan aan de Regering aangeboden en na goedkeuring door de Staten aan de Nederlandse Regering toegezonden met het verzoek, in om de uitvoering daarvan op nader overeen te komen voorwaarden te participeren. (16)

De uitvoering van het Brokopondo- en van het Wageningen-

projekt, gelijktijdig met het T.J.P. maar nochtans onafhankelijk daarvan, vereiste echter een voortdurend en nauw overleg tussen de directies van deze ondernemingen, wilden spanningen op financieel-monetair en op het gebied der arbeidsvoorziening uitblijven.

Tijdens het overleg tussen beide regeringen bleek, dat Nederland tegenover het herziene plan zeer welwillend stond, zodat t.a.v. de financiering en de wijze waarop de gelden beschikbaar zouden worden gesteld, spoedig overeenstemming werd bereikt. De voorgestelde financiering kwam kortweg hierop neer, dat Nederland één derde van het benodigde bedrag schonk en één derde in de vorm van langdurige leningen ter beschikking stelde, indien Suriname zelf het resterende derde deel of globaal Sf.4 mln 's jaars, op zich zou nemen.

DE RESULTATEN VAN HET TIENJARENPLAN

Hoewel het T.J.P. officieel op 1 januari 1955 in werking trad, dateren de pogingen tot verhoging van het welvaartsniveau in Suriname reeds uit 1948, het jaar waarin het Welvaartsfonds werd opgericht.

Toch zou het niet billijk zijn thans reeds te verwachten, dat de doelstellingen duidelijk naderbij waren gekomen, maar wel zouden er aanwijzingen kunnen zijn, dat men zich op de goede weg bevond.

Hoewel aan de hand van de nog steeds zeer onvolledige en daardoor uiterst moeilijk te interpreteren statistische gegevens slechts een vaag beeld kan worden verkregen van de ontwikkeling van 's Lands economie gedurende de laatste jaren, schijnen de volgende conclusies toch wel gerechtvaardigd.

Van een verhoging van het reëel inkomen per hoofd van de geregistreerde bevolking viel nog niet veel te bespeuren daar dit in de jaren 1954 t/m 1958 tegen prijzen van 1954, respectievelijk Sf.430, Sf.431, Sf.419, Sf.433 en Sf.421 bedroeg. Exacte gegevens betreffende de ontwikkeling van het reëel inkomen in de laatste jaren zijn niet beschikbaar maar uit het feit, dat de jaarlijkse stijging van het bruto nationaal produkt tegen factorkosten in in de eerste periode gemiddeld 6,5% bedroeg tegen gemiddeld 4,3% in de jaren 1960 en '61 (18) terwijl het jaarlijks bevolkingsaccres eerder toe- dan afnam en het binnenlands prijspeil in de laatste jaren verder steeg, zou kunnen worden afgeleid, dat de econo-

mische groei van Suriname tot dusver te wensen heeft overgelaten.

Teleurstellend was vooral de ontwikkeling van de bevolkingslandbouw. De landbouwprodukten hadden in de jaren 1957/61 een brutowaarde van gemiddeld Sf. 10,2 mln p. j. tegen naar schatting Sf. 9,0 mln in 1954 of met inbegrip van de voortbrengselen van de veehouderij Sf. 14,9 mln tegen Sf. 12,7 mln.

De gemiddelde produktie van de landbouw en veeteeltbedrijven had in 1954 een brutowaarde van Sf. 800 tegen gemiddeld Sf. 940 in de periode 1957/61 en Sf. 840 in de jaren 1960/61.

Aangezien 19,7% van de bedrijven 1 ha of kleiner was, 27,4% een omvang had van 1-2 en 15,8% van 2-3 ha (21) en de bruto-opbrengst per geoogste hectare in het tijdvak 1957/61 Sf. 442 bedroeg, zal het duidelijk zijn, dat de economische positie van de landbouwers nog weinig verbeterde, temeer daar ook voor hen de kosten van levensonderhoud sinds 1954 niet onaanzienlijk waren gestegen.

De discrepantie tussen stedelijk en landelijk inkomen bleef dan ook gehandhaafd.

Door voor een aantal voornamen produkten minimumprijzen vast te stellen, wat in feite neerkwam op het verstrekken van subsidies, trachtte de Overheid het boereninkomen op een enigszins aanvaardbaar niveau te stabiliseren.

De in 1955 door de Overheid opgerichte Landbouw Produkten Centrale welk orgaan verplicht was tot aankoop der produkten over te gaan indien de minimumprijs niet werd gehaald, leed in de jaren 1956/60 een verlies van Sf. 341.000 op een omzet van Sf. 1,37 mln (22).

Ten aanzien van de plantages kan worden opgemerkt, dat de brutowaarde van hun produktie in de jaren 1957/61 gemiddeld Sf. 7,3 mln beliep.

Het gemiddelde aandeel hierin van de twee suikerondernemingen, waarvan 'Mariënborg' van de Ned. Handel Mij. verreweg de belangrijkste is - en van het Wageningenprojekt, bedroeg respectievelijk Sf. 3,4 en Sf. 2,7 mln.

De landbouwexport die in 1950 een waarde vertegenwoordigde van Sf. 2,7 mln steeg tot gemiddeld Sf. 6,88 mln in 1958/60. Het aandeel van de ondernemingen hierin nam toe van 40% tot bijna 83% in 1960, waarvan echter circa 5,5% voor rekening kwam van 'Mariënborg' en 39% van 'Wageningen'. Laatstgenoemd bedrijf kwam tot dusverre nog niet tot een lonende ex-

exploitatie. De verliezen bedroegen in 1959, 1960 en 1961 respectievelijk Sf. 1,74, Sf. 1,36 en Sf. 0,37 mln exclusief de bedragen van Sf. 1,25, Sf. 1,17 en Sf. 1,16 mln aan rente en aflossing van leningen, waarvoor Nederland zich garant had gesteld en die derhalve ten laste kwamen van de Nederlandse schatkist. In feite werd dus een deel van de Surinaamse export door Nederland gesubsidieerd.

De geringe economische betekenis van de overige plantages wier bestaan vnl. afhing van de citrus- en koffiecultuur, kan uit bovenstaande worden afgeleid. Te hunnen behoeve kwam in 1956 met behulp van T.J.P.-fondsen een citrusexportgarantie-regeling tot stand waarbij per exportkrat sinaasappelen of grapefruit een minimumprijs werd gegarandeerd, waardoor zij in staat waren hun aanplant door bepaalde cultuurmaatregelen te saneren en de kwaliteit van het fruit te verbeteren. Inderdaad is hierdoor het exportvolume van citrusfruit toegenomen maar helaas met toenemende verliezen welke ten laste kwamen van de garantieregeling, die van 1956 t/m 1960 reeds een totaalverlies te betreuren had van Sf. 0,56 mln op een omzet van 708.132 kratten.

De grote moeilijkheden die in het laatste jaar bij de afzet van de Surinaamse Liberia koffie werden ondervonden waren voor de Overheid aanleiding aan de nieuw opgerichte Suriname-Koffieproducenten Centrale steun te verlenen in de vorm van een voorschot op de voorraden en op de door bedoelde organisatie verkochte en geëxporteerde koffie.

Verder besloot de Overheid op verzoek van de ondernemingen bij te dragen in de kosten van de conversie der koffieaanplantingen in citrus of een ander gewas, niettegenstaande een in 1935 uitgevaardigde gelijksoortige maatregel later, toen de koffieprijzen tijdelijk zeer hoog waren, door de planters scherp werd bekritiseerd (23). Welke financiële consequenties dit voor de schatkist zal hebben valt thans nog niet te zeggen, maar enig pessimisme is zeker op zijn plaats. Echter mag niet over het hoofd worden gezien, dat de landbouwondernemingen nog aan circa 2300 arbeiders geregeld werk verschaffen, waarvan 750 met hun gezinnen op het Wageningenproject werkzaam waren.

Associatie met de E.E.G. zal de afzet van de agrarische exportprodukten kunnen vergemakkelijken indien kan worden gconcurrereerd met de voormalige overzeese gebieden der lidlanden, die evenzo hout, koffie, cacao, bananen en citrus uitvoeren en met deze landen zelf met betrekking tot rijst en citrus.

In de veeteeltsektor werd een aanzienlijke stijging van de melkproduktie verkregen door uitbreiding van de veestapel, betere verpleging van het vee en door de verplichting van de sinds 1961 werkende melkcentrale om alle aangeboden melk tegen een redelijke prijs af te nemen. Nochtans nam de import van melkprodukten gestadig toe hetgeen enerzijds moest worden toegeschreven aan de toegenomen consumptie (door de in uitvoering zijnde Tienjaren en Brokopondoplannen kwamen relatief grote geldbedragen onder de stadsbevolking waardoor de koopkracht aanzienlijk steeg) waarin de binnenlandse produktie nog niet kon voorzien, anderzijds aan de ongunstige prijsverhouding tussen de inheemse melk en de melk bereid uit geïmporteerde conserven. Deze ongunstige situatie werd in de hand gewerkt door de hoge inkoopprijs die de Centrale voor de grondstof moest betalen.

Ook de vleesproduktie nam in onvoldoende mate toe, hetgeen een vergrote invoer van vleesconserven ten gevolge had.

Bij de visserij was het eigenaardig, dat niettegenstaande de visaanvoer sinds 1952 verdubbelde, de import van conserven bleef stijgen. De oorzaak hiervan kan zeker niet uitsluitend worden gezocht in een toegenomen consumptie, maar prijsverhoudingen en het feit dat bepaalde conserven nog niet in voldoende mate lokaal kunnen worden geproduceerd, zullen mede een rol spelen. Aangezien in dit laatste wel verandering kan komen blijft verhoging der produktie noodzakelijk, wat echter geen eenvoudige zaak is.

De rentabiliteit van een zeevisserij, die zich uitsluitend op de vangst van vis toelegt schijnt in Suriname marginaal te zijn, terwijl een combinatie met de veel lucratiever garnalenvisserij om technische redenen niet wel mogelijk is.

Hoewel de produktie van de binnenvisserij belangrijk kan worden verhoogd, vooral nu de geïmporteerde vissoort *Tilapia mosambica* in alle opzichten gunstige perspectieven opent en ook het Brokopondostuwmeer dienaangaande wellicht grote mogelijkheden biedt, zal import voorshands noodzakelijk blijven, ook al omdat de invloed der seizoenen op de aanvoer zowel van zee- als zoetwatervis groot is en er voorlopig steeds schaarsteperioden moeten worden overbrugd.

Een spectaculair succes werd behaald met de garnalenvisserij ver buitengaats. Na een op directe resultaten gericht onderzoek, kon de geheel verlopen export sterk worden opgevoerd en had deze in 1960 reeds een waarde van Sf. 0,65 mln. Schier nog

belangrijker was, dat thans een particuliere maatschappij, welke over een eigen trawlervloot en een garnalenverwerkingsfabriek beschikt, de garnalenvisserij in het groot beoefent.

De teleurstellende resultaten, in het bijzonder van de kleinlandbouw, waren in de eerste plaats toe te schrijven aan de dalende prijzen der agrarische grondstoffen op de wereldmarkt. De indexcijfers van rijst, koffie en cacao (1953 = 100) waren in 1961 59, 63 en 63, voorts aan het bijzonder ongunstige verloop van de regenval in de laatste 5 jaren. Zware oogstdervingen waren daarvan het gevolg, aangezien nog steeds op 70% der bouwvelden de waterhuishouding onbevredigend is. Hoewel reeds vóór de tweede oorlog dit vraagstuk aan de orde werd gesteld, werd eerst in 1958 een aanvang gemaakt met een intensief onderzoek naar de mogelijkheid om in de bestaande situatie verbetering te brengen.

Een andere oorzaak was gelegen in de betrekkelijk geringe vorderingen van het landbouwkundig onderzoek (behoudens de belangrijke bodemkartering) en de daarop steunende landbouwvoorlichting, hetgeen tot uiting kwam in het nog geringe gebruik van meststoffen, ziektebestrijdingsmiddelen en zaaizaad van rijstrassen, die beter dan de huidige, aan de omstandigheden waaronder de gemiddelde landbouwer de cultuur moet uitoefenen, zijn aangepast.

Niet onvermeld kan blijven, dat door verschillende oorzaken het Slootwijkproject volledig, en het Lelydorpplan grotendeels mislukten. Het laatste experiment gaf tenminste nog een aanwijzing, dat op bepaalde vlakke gronden van het Lelydorpareaal, gezinsbedrijven van 4 à 6 ha, die de teelt van een overjarig gewas combineerden met een intensieve veehouderij, een economische propositie vormden. Nochtans toonde de bevolking voor deze mogelijkheid weinig belangstelling.

Voorts bleek het een grote fout te zijn geweest om de nieuw gewonnen of gesaneerde gronden niet bouwrijp op te leveren waardoor zij mede door de onvoldoende credietvoorziening, slechts zeer langzaam in cultuur werden gebracht.

Aangezien de Volkscredietbank slechts leningen verstrekke aan credietbevoegden, vielen nog niets bezittende nochtans vakbekwame jonge boeren van onbesproken gedrag, buiten de hulp. Door de oprichting in 1957 van een Landbouw Kredietfonds met behulp van T.J.P. fondsen, konden de kolonisten in de nieuwe polders aan bouw- en bedrijfscrediet worden geholpen,

waarvan de omvang, aanwending en aflossingstermijnen meestal door daartoe opgeleid landbouwpersoneel werden vastgesteld en gecontroleerd.

De kolonisten konden echter eerst na twee jaar een zakelijk recht op grond verwerven indien zij daadwerkelijk van hun bekwaamheid, ijver en gemeenschapszin blijf hadden gegeven. Deze regeling opende voor de nieuw gecreëerde dienst 'Projekt-beheer' de mogelijkheid om hen, die niet aan de gestelde eisen voldeden of zich niet hielden aan de voorschriften betreffende bedrijfsinrichting en bedrijfsvoering, te verwijderen.

Of deze rigoreuze maar zeker effectieve werkwijze, zal leiden tot een zelfstandig denkende en handelende boerenstand en of de gunstige gang van zaken zal worden gecontinueerd als onverhoopt het toezicht minder intensief wordt, zal de toekomst moeten uitwijzen.

De ervaring elders in de tropen leerde, dat indien de vaak niet begrepen overheidsbemoeienis, om de een of andere reden moet worden gestaakt, de landbouwer snel op zijn traditionele werkwijze terugvalt. Het zou wellicht beter zijn geweest, als de Overheid de nieuwe polders als waterschappen had georganiseerd met een met gezag bekleed bestuur uit en door de ingelanden gekozen. Dwingende maatregelen van een eigen bestuur roepen minder spanningen op dan ingrijpen van de Overheid gemeenlijk doet.

Indien de polderbewoners bovendien tot dezelfde rasgroep hadden behoord, zou er voldoende gemeenschapszin zijn geweest, om de aanwending van periodiek overtollige gezinsarbeid bij aanleg en onderhoud van werken van algemeen nut mogelijk te maken. Dit zou niet onbelangrijke financiële voordelen met zich hebben mee gebracht. Thans wordt echter een politiek gevolgd, welke beoogt de samenstelling der bevolking in de nieuwe polders te doen overeenkomen met die van de betrokken streek.

De houtbewerkende industrie en houtexport hadden de laatste jaren ernstige tegenslagen te incasseren. Hoewel de houtproduktie, dank zij de activiteiten van het uitstekend functionerende Boswezen, dat einde 1961 250.000 ha bos had geïnventariseerd waarvan 83000 ha (12000 ha zwampbos) ontsloten, regelmatig steeg, daalde de uitvoer van Basralocus, een van de weinige Surinaamse houtsoorten die in Europa speciaal voor waterbouwkundige werken geliefd is, mogelijk door een toegenomen concurrentie van Azobé uit West-Afrika en van Greenheart uit Demerara.

De sinds 1958 moeilijk op gang gekomen export van spaanplaten naar de U.S.A. en Puerto Rico kwam door een even plotselinge als zware verhoging der invoerrechten vrijwel tot stilstand en noopte tot het zoeken naar andere afzetgebieden, wat gelukkig succes boekte. Deze uitvoer steeg van Sf. 0,035 mln in 1958 tot Sf. 1,54 mln in 1961, waardoor de totale waarde van de houtexport welke van Sf. 5,87 mln in 1956/59 was gedaald tot Sf. 5,64 mln in 1960 voornamelijk als uitvloeisel van de moeilijkheden welke de export van triplex naar Cuba ondervond, weer kon stijgen tot Sf. 6,28 mln.

Het streven van de Surinaamse Hout Mij. om door de sterk uitgebreide zagerij-schaverij in plaats van gezaagd hout hoogwaardiger produkten te doen leveren als vloeren, deuren, ramen, pre-fabhuizen etc. mede voor export, boekte succes.

Een proefneming om het veel voorkomende Mierenhout te doen benutten voor mijnstutten in het Roergebied, mislukte als gevolg van de zwaar drukkende vervoerskosten. Gelukkig dat deze houtsoort thans lokaal kan worden aangewend om de spaanplaten die voornamelijk vervaardigd worden uit de baboenhoutafval van de triplexfabriek, door bijmenging meerdere sterkte te geven.

Bijzonder grote teleurstelling veroorzaakte het onlangs genomen besluit van de Koninklijke Papierfabrieken van Gelder Zn. om de door haar bekostigde proefnemingen met *Pinus caribaea*, welke in 1952 onder leiding van het Boswezen werden aangevangen, te beëindigen, hoewel de resultaten hoopgevend waren. Het lag eertijds in de bedoeling van genoemd concern om een produktiebos van circa 40.000 ha (later tot de helft gereduceerd) aan te leggen, dat had kunnen bijdragen in de grondstofvoorziening van haar fabrieken in Nederland. Waarschijnlijk rest thans Suriname geen andere mogelijkheid, dan de aanleg van naaldhoutbossen op eigen kosten in overweging te nemen om deze, zoals enkele andere landen dat deden, later aan de pulp-industrie aan te bieden, waarbij dan kan worden bedongen, dat ter plaatse een pulp- c.q. papierfabriek wordt opgericht. Bosaanleg vergt echter een enorm kapitaal dat eerst na 15 à 20 jaar enige baten begint af te werpen.

Het aandeel van de bauxiet in de totale uitvoerwaarde bedroeg in 1961 circa 83% tegen 82% in 1950, terwijl de gemiddelde landsinkomsten in de periode 1954 t/m 61 waarschijnlijk voor rond 37% afhankelijk waren van de bauxietwinning tegen 33% in 1950.

Van een verbreding van de economische basis van het land

was derhalve nog weinig sprake. Veeleer het tegendeel, daar het procentuele aandeel van de landbouw, veeteelt en visserij in de totale uitvoerwaarde daalde van gemiddeld 10% in 1958/60 tot 8% in 1961. Aangezien de invoer van agrarische produkten in genoemde jaren met 16,5% toenam, steeg het negatieve saldo op de handelsbalans van agrarische produkten van gemiddeld Sf. 4,3 tot Sf. 8,3 mln.

Het procentuele aandeel van de bosprodukten en halffabrikaten daarvan in de totale uitvoerwaarde dat in de jaren 1957/58 ruim 10% bedroeg, daalde in 1960/61 tot ongeveer 9%.

Het percentage van de totale invoerwaarde dat gedekt werd door de uitvoer, daalde van 106% in 1954 tot 77% in 1961.

Wordt in aanmerking genomen, dat van 1957 het prijspeil waarop de bauxiet met de Suriname Aluminum Company werd verrekend gestadig steeg, dan was genoemd dekkingspercentage nog geflatteerd te noemen.

De invoerwaarde van gebruiksgoederen, inclusief voedingsmiddelen en dranken steeg in de periode 1954-1961 met 50%. Deze ongunstige situatie werd weerspiegeld in het toenemende deficit op de lopende rekening van de betalingsbalans, dat in 1958 Sf. 14,0 mln bedroeg tegen Sf. 36,3 mln in 1960 en Sf. 44,8 mln in 1961.

In deze tekorten kon slechts in onvoldoende mate worden voorzien door invoer van buitenlands kapitaal o.m. in de vorm van schenkingen, leningen en particuliere investeringen, hetgeen zich manifesteerde in een vermindering van de goud- en deviezenvoorraad, waardoor het dekkingspercentage van de Surinaamse munteenheid van 85% in 1959 tot 54% medio 1962 daalde.

De steeds zwakker wordende positie van de Surinaamse gulden deed de vlucht in onroerend goed toenemen. De vele nieuwe gebouwen en woonwijken in de hoofdstad, de vele personenauto's en bromfietsen wier aantal van 1954 tot 1961 resp. steeg van 1430 tot 4903 en van 0 tot 10729, gaven de indruk van welvaart, maar in wezen kwamen er in de fundamentele tekortkomingen van de economie geen veranderingen ten goede.

Van de zo vurig begeerde economische en financiële zelfstandigheid kwam nog weinig terecht.

De uitgaven van het land stegen in de laatste jaren sneller dan de inkomsten zodat er evenals voorheen begrotingstekorten waren te betreuren. Hier dient te worden vermeld, dat de uit-

breiding welke aan het ambtenarencorps werd gegeven in geen enkele verhouding stond tot de toeneming van de Overheidstaak en bovendien het werkloosheidsvraagstuk verdoezelde. Het aantal ambtenaren klon van 1530 in 1938 tot 11.963 in 1961.

In dit jaar werd 53% der uitgaven van de gewone dienst aan salarissen besteed, een bedrag dat 20% uitmaakte van het nationale inkomen tegen factorkosten.

In 1957 bleek een verhoging der invoerrechten op een aantal belangrijke verbruiksgoederen, dadelijk te resulteren in een stijging van de kosten van levensonderhoud met 4%, zodat deze maatregel ter vermeerdering van 's Landsinkomsten, gedeeltelijk weer ongedaan moest worden gemaakt.

In het bijzonder stegen de uitgaven van de buitengewone dienst, niet alleen als gevolg van de in de laatste paar jaar ge-forceerde uitvoering van het T.J.P. – tegenover de uitgaven stonden immers de bijdragen van Nederland à fonds perdu en als lening – maar vooral ook van de financiële consequenties van enkele buiten het plan vallende kostbare, niet direct produktiebevorderende projekten. B.v. het ter versnelling van de mijnbouwkundige exploratie ingestelde aerografisch onderzoek met inbegrip van de daarbij behorende aanleg van air-strips in het diepe binnenland en het plan tot ontwikkeling van de streek rond het Brokopondokrachtwerk. Bovendien werd een kostbaar bureau opgericht, dat als vertegenwoordiger van de Regering toezicht moest uitoefenen op de uitvoering van het Brokopondo-projekt en daarmee samenhangende werkzaamheden en voorts de opdracht ontving een onderzoek in te stellen naar de uitbreidingsmogelijkheden van het waterkrachtpotentieel van het ganse land.

De begrotingstekorten dwongen de Overheid in toenemende mate een beroep te doen op de binnen- en buitenlandse kapitaalmarkt. De nationale schuld steeg van Sf. 2,94 mln in 1954 tot Sf. 48,23 mln in 1961, waarvan respectievelijk Sf. 2,32 en Sf. 7,49 mln op rekening kwam van binnenlandse leningen.

Van de T.J.P. gelden, welke in de periode 1954/1961 werden verwerkt kwam slechts circa 38% ten goede aan direct produktiebevorderende projekten, waartoe eveneens het wetenschappelijk onderzoek werd gerekend (circa 15% der uitgaven); aan de verkeerssektor 39% en de rest aan de sociale sektor met inbegrip van de uitgaven t.b.v. algemene voorzieningen, openbare nutsbedrijven, de verbetering van het Overheidsapparaat en het 'beheer' van het T.J.P.

In de verkeerssector werden in de laatste jaren vele wegen aangelegd en gesaneerd, rivierovergangen verbeterd en kwam o.a. het internationale vliegveld met accommodatie gereed.

In de sociale sektor werd het nodige verricht om de achterstand, in het bijzonder op het platteland, in te halen. Moderne ziekenhuizen, ambtenarenwoningen, scholen, gemeenschaps-huizen, sportvelden kwamen aldaar tot stand, benevens werd de water- en lichtvoorziening verbeterd en het telefoonnet uitgebreid. In de stad werd o.m. de primitieve riolering verbeterd, die vooral in de volkswijken de gezondheidstoestand bedreigde en werd de volkswoningbouw gestimuleerd.

In de afgelopen jaren kon het accent helaas niet in meerdere mate worden gelegd op de produktie-bevorderende projekten omdat in het bijzonder de landbouwprojekten, zeer veel onderzoek vergden alvorens tot uitvoering daarvan kon worden overgegaan. Dit onderzoek had echter belangrijk kunnen worden versneld indien het Bureau Landelijke Opbouw zich uitsluitend had beziggehouden met de streekplanning en de uitwerking van de projekten, die slechts een onderdeel vormen van het streekplan, had opgedragen aan een deskundige particuliere instantie.

Om toch een aanvang te maken met het T.J.P. zocht de Regering in de beginne haar heil in de aanleg van wegen, de bouw van bestuurskantoren en andere werken in de verkeers- en sociale sectoren.

Het percentage van de sinds 1956 met behulp van aanzienlijke bankcredieten sterk uitgedijde import, dat door de deviezen-voorraad werd gedekt, daalde van 46 tot niet minder dan 30% in 1961. In de periode 1956 t/m 1961 zette het bankcrediet met 65% uit. De totale geldhoeveelheid steeg in de periode 1955/1961 met 70%

Uit bovenstaande zal het duidelijk zijn, dat de financiële en monetaire stabiliteit van het land omstreeks 1960 ernstige zorgen baarde.

Inflatoire tendenzen, geaccentueerd door een in het laatste jaar verminderde spaarzin en de onvoldoende binnenlandse produktie van verbruiksgoederen alsmede enkele voornamelijk voedingsmiddelen, deden de kosten van levensonderhoud stijgen. Volgens de indexcijfers stegen de totale kosten van levensonderhoud van gezinnen te Paramaribo met een weekinkomen van Sf. 20 tot Sf. 70, van 102 in 1954 tot 119 in 1961 (3e kw. 1953 = 100). De prijzen van de goederen van zuiver Surinaamse oor-

sprong stegen echter van 103 tot 130, die van inheemse voedingsstoffen zelfs van 103 tot 144. Vooral stegen de detailprijzen van aard- en peulvruchten, groenten, meelbananen en vlees, maar ook die van rijst, daar in samenhang met het streven van de Regering om het inkomen van de rijstproducenten te verbeteren en de export te stimuleren, de verbroken relatie tussen binnen- en buitenlandse markt weer werd hersteld.

In verband met de onvoldoende produktie en mogelijk ook met het tijdelijk gestegen stedelijk inkomen enerzijds en het demonstratieeffect anderzijds nam in de periode 1954/1961 het importvolume van melk en zuivelprodukten, vlees en visconserven, voorts van aardappelen, peulvruchten en tarwemeel respectievelijk toe met globaal 41,6; 10,6; 12,8; 43,6; 40 en 37%.

De belangstelling van buitenlandse particuliere zijde voor investeringen in landbouw en industriële ondernemingen bleef gering niettegenstaande de overheid een regeling trof "houdende fiscale maatregelen ter bevordering van particuliere investeringen," en de vele hoopgevende uitspraken van bezoekende missies en Amerikaanse 'investmentbrokers'.

In de periode 1954/1958 bedroegen de bruto-investeringen Sf. 87,57 mln, netto Sf. 44,74 mln waarvan respectievelijk 33, 26, 16 en 11% door bauxiet, cultuur, handels- en industriële ondernemingen. Van het bedrag der bruto-investeringen van de cultuurondernemingen ad Sf. 17,5 mln (netto Sf. 11,5 mln) kwam 74% voor rekening van de S.M.L. (90% van de netto-investering). Bedenkt men, dat de bestaande ondernemingen w.o. die van de Ned. Handel Mij. in het resterende bedrag nog een groot aandeel hadden, dan zal het duidelijk zijn, dat de interesse voor de landbouw van nieuwe investeerders gering was.

In de industriële sektor wordt bruto Sf. 9,81 mln geïnvesteerd (netto Sf. 5,61 mln). In de betrokken periode waren de investeringen van de Suriname Hout Mij. in de uitbreiding en modernisering van haar zagerij, schaverij en opslagplaats, benevens in de oprichting van een kostbare spaanplatenfabriek aanzienlijk, evenzo van de Ned. Handel Mij. in een nieuwe alcoholfabriek, terwijl een zeer moderne bierbrouwerij het levenslicht zag. Andere investeerders namen dus relatief slechts een klein bedrag voor hun rekening.

De belangstelling van het binnenlandse kapitaal ging, zoals eerder opgemerkt, vooral uit naar beleggingen in onroerende goederen, hetgeen tot uiting kwam in de sterk vergrote bouwactivi-

teit. Voor de lokale houtafzet was belangrijk dat van de nieuwbouw in 1959 59% in hout tot stand kwam tegen 31% in 1957.

De industriële expansie was tot dusver zeer bescheiden. Dientengevolge nam de werkgelegenheid in veel mindere mate toe dan de beroepsbevolking, waarvan het jaarlijks accres op 2000 werd getaxeerd. De voortgaande automatisering van de mijnbouw en enkele grote industriële ondernemingen onderstreepten het werkloosheidsprobleem nog meer. De veronderstelling ligt voor de hand dat de kosten der werkverschaffing, welke in 1958 inclusief materialen Sf. 0,9 mln en in 1961 reeds Sf. 3,4 mln bedroegen, nog zullen toenemen, tenzij een geheel andere koers wordt ingeslagen. Hierbij dient nog te worden opgemerkt dat in 1961 ruim 2100 personen bij die werkverschaffing waren betrokken, en dat aan ruim 1500 volledig werklozen steun moest worden verleend. Tot 1964 zal het Brokopondoprojekt aan 2000 man emplooi verschaffen, daarna als het werk gereed zal zijn gekomen, slechts aan 600.

Ten slotte zal naar het oordeel van Amerikaanse adviseurs, in de bevordering van het toerisme een nieuwe bron van welvaart kunnen worden aangeboord. In verband hiermede werd door een particuliere maatschappij een modern hotel gebouwd, deels echter met T.J.P.-gelden. Hoe deze 'industrie' zich zal ontwikkelen valt nog niet te voorzien, maar tot dusver waren de resultaten bescheiden, hetgeen gezien de beperkte attracties, welke Suriname de toerist thans kan bieden, geen verwondering behoeft te baren.

CONCLUSIE

De tot dusver door het T.J.P. verkregen resultaten gaven nog geen duidelijke aanwijzing, dat men zich op de juiste weg bevond om de doelstellingen te bereiken. In verband hiermede heeft Nederland een verlenging van de planperiode met vijf jaar en een verhoging der fondsen met Sf. 80 mln in overweging genomen.

De vraag rijst of dit tot het gewenste doel zal leiden. De hoogleraren P. Lieftinck en C. Goedhart die in 1960 op verzoek van de Surinaamse Regering ter plaatse een onderzoek instelden naar de economische en financieel-monetaire ontwikkeling van het land, adviseerden tot temporisering van het T.J.P. en tot een zo sober mogelijke inrichting van 's Landshuishouding.

In het Parlement verhieven zich echter onmiddellijk stemmen

tegen elke maatregel welke zou kunnen leiden tot een verlaging van het consumptiepeil en van het niveau der sociale voorzieningen, beperking der investeringen en verhoging der belastingen. Het advies werd tot op heden dan ook niet opgevolgd.

Of de Regering voldoende kracht zal bezitten om toch het roer radicaal om te gooien zal de toekomst moeten uitwijzen.

's-Gravenhage I.X.1962

LITERATUUR

1. E. J. À CAMPO: Landbouwplannen in Suriname. *Landbouwkundig Tijdschrift* 63, 1951, p. 37.
2. *Samenvattend Eindverslag van het Welvaartsfonds Suriname 1954.*
3. R. KOOL: Het economisch leven van een stad in een tropisch land. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 46, 1956, p. 278.
4. R. A. J. VAN LIER: *Samenleving in een grensgebied*, 1950, Inleiding.
5. W. F. WERTHEIM: Sociologische aspecten der achtergebleven gebieden. *Mens en Maatschappij* 35, 1960, p. 349.
6. *De markt voor oliën en vetten*. Ned. Econ. Instituut Rotterdam, 1951.
7. JOH. GEMMINK: Voorlopig rapport betreffende de mannelijke agrarische beroepsbevolking in het district Suriname, uitgebracht aan de Stichting Planbureau Suriname. (Ongepubliceerd).
8. A. P. A. VINK: Landclassificatie. *Landbouwkundig Tijdschrift* 71, 1959, p. 372.
9. I. A. DE HULSTER: *Bos en bosbeheer in Suriname 1958*. Dienst Landsbosbeheer Suriname.
10. H. J. MATHOT: *De citrusindustrie in Suriname*. Contactgroep Opvoering Productiviteit, 's-Gravenhage, 1952.
11. W. J. M. v.d. WEYDEN: *Rapport betreffende de vestigingsmogelijkheden van een keramische industrie in Suriname*. Uitgave Stichting Planbureau Suriname, 1952.
12. TH. R. SELDENRATH: Interne nota Stichting Planbureau Suriname, 1952.
13. *Onderzoek naar de mogelijkheden en exploitatie van de ijzerertsreserves in Suriname*. Ned. Econ. Inst. Rotterdam, 1951.
14. JOH. J. HANRATH: *Voorstellen voor de toekomstige verkeersontwikkeling van Suriname*. Uitg. Sti. Planbureau Sur., 1952.
15. *De grondslagen van een Tienjarenplan voor Suriname*. Uitg. Sti. Planbureau Sur. 1952.
16. A. JONKERS: De financiële betrekkingen tussen Nederland en Suriname. *Economisch-Statistische Berichten* 40, 1955, p. 904.
17. Verslagen v. d. Centrale Bank van Suriname 1958-1961, in het bijzonder 1960.
18. *De algemene financiële en economische ontwikkeling in 1961*. Plv. President v. d. Centrale Bank, Paramaribo, 20 sept. 1962.
19. P. LIEFTINCK & C. GOEDHART: *Rapport inzake de vermoedelijke expansieve invloed op de Surinaamse volkshuishouding en de uitvoering*

- van het Brokopondoplan en andere daarmee tegelijk te entameren ontwikkelingsprojecten.* 's-Gravenhage, 1959, p. 38-40.
20. *Eindrapport. Adviesraad voor de Herziening van het Tienjarenplan.* Paramaribo, Dec. 1959.
  21. *Tweede Landbouwtelling.* Algemeen Bureau voor de Statistiek, Paramaribo, Nov. 1959.
  22. L.V.V. in 1959 en 1960. *De Surinaamse Landbouw* 8, No. 6, en 9, No. 5/6.
  23. H. GONGGRIJP: *Weekbericht. Vereniging Bedrijfscontact Nederland-Suriname*, 1955, No. 7-9.

SUMMARY

PREVIOUS HISTORY, PROGRAMME AND RESULTS OF THE SURINAM TEN-YEAR PLAN

After the Second World War, the Netherlands endeavoured to give Surinam self-government on a sound basis, for which reason this 'Overseas Part of the Realm' had, first and foremost, to be rendered capable of becoming financially independent of the mother country. It was impossible for Surinam to do this on its own—for that, the accumulated arrears of years were too great, and the country's financial resources, derived principally from the production of bauxite, were too limited. Consequently, the Netherlands decided to lend a helping hand.

Fundamental researches into the situation were carried out, the costs of which were defrayed from a 'Welvaartsfonds' (Development Fund) established by the Netherlands in 1947. On the basis of the data thus obtained, a ten-year financing and development plan was drawn up in 1952. The object of this plan was to increase the real income per head of the population; to improve the balance of payments, especially with the Netherlands; and to broaden the country's economic basis, as a result of which opportunities of employment would also be augmented. All this was to be accomplished without lowering the existing level of social services and benefits—in fact, the level was to be raised, if possible; and the financial and monetary equilibrium of Surinam had not to be disturbed.

The plan comprised a number of directly and indirectly productive projects. The indirectly productive projects related to activities in the spheres of traffic and transport (roads, ports, airfields, communications by air and water); social services (schools, hospitals); and scientific research (agriculture, forestry, geology and mining). The directly productive projects lay chiefly in the agrarian sector. Just as in other underdeveloped countries, a very large part of the population of Surinam was dependent on agriculture for a livelihood. Labour productivity in this branch of economic life was low compared with that in industry and mining, and the considerable discrepancy between rural and urban incomes led to increasing urbanization, which brought with it great problems.

Within the framework of the Ten-Year Plan, endeavours were made to raise agricultural productivity per hectare and per man-hour. The latter required an increase in the size of the holdings, which meant that land had

to be reclaimed. Owing to the nature of the soil, and to communications, this limited favourable prospects to the alluvial coastal plain, where, moreover, the ground was best suited to the cultivation of rice – a not very lucrative crop. And, since this plain lies below sea level, very costly impoldering, drainage and irrigation works were called for.

The cost of the plan was estimated at 127 million Surinam guilders, of which the Netherlands was to provide one third in the form of a grant, and one third as a loan. The rest had to be raised by Surinam – which was considered possible, provided the national economy was organized on a thrifty basis.

Of the above-mentioned total sum, 38.3% was to be spent on the directly productive projects, and 59.4% on the indirectly productive projects.

Although the great importance of the interaction between agriculture and industry was fully realized, no large amount of money was reserved for the latter branch of economic life because it was considered that private enterprise should play the biggest part there. If no solution other than that of a 'joint venture' was possible, the Government would then use the planning fund for that. The 'Wageningen' agricultural project, in which rice was being cultivated on large mechanized units with a total area of 6,000 hectares (nearly 15,000 acres), and the gigantic Brokopondo Plan, consisting in construction of a hydroelectric power station and an aluminium foundry, had both, admittedly, been financed from other sources, and therefore fell outside the Ten Year Plan; but they were nevertheless being carried out simultaneously with it. This was bound to lead to great monetary strains if the Government did not show sufficient vigilance.

Since the plan has been functioning unofficially for nearly, and officially for more than a decade, there might by now be indications that its objects are on the way to being achieved.

Unfortunately, it must be stated that, in the last few years, the increase of the gross national product has hardly equalled the growth of the population from which fact a lack in impetus in the economic progress may be deduced. In ten years, the gross production value of the people's agricultural holdings rose by only 10%, and consequently the lot of the farmer hardly improved at all.

The discrepancy between rural and urban incomes was further aggravated by the constantly advancing mechanization of the chief industrial and mining enterprises. Nor was there any question of broadening the economic basis of the country, since bauxite's contribution to total exports continued to be 82%. Whereas in 1950 38% of the income of Surinam was due to the bauxite industry, in later years this figure was even a few per cent higher.

The country's very narrow economic basis became even narrower when, in recent years, exports of some agricultural and industrial products such as rice, coffee, citrus fruits, timber and plywood proved to be highly vulnerable and subject to sharp fluctuations in price. In this connection it is essential to remember that the surrounding countries have the same pattern of production as Surinam, but that their more favourable location with regard to world shipping routes puts them in a better competitive position.

Surinam industry is already heavily handicapped by lack of raw

materials, relatively high wages, and a very small home market with little financial resources. But it is also confronted by an additional problem which is difficult to solve, in that the surrounding countries often have a very dense agricultural population and try to find a way out of the consequent complications by protecting their industry.

The inadequate home production of consumer goods, combined with the constantly growing amount of money coming into circulation, has caused the quantity of imports and the deficit in the balance of payments to increase. The import of capital is insufficient – Surinam still has little to attract the private entrepreneur; and hence the country's stocks of gold and foreign exchange have declined, thereby causing the cover of the Surinam guilder to fall from 77% in 1955 to 60% in 1961. Owing to rising expenditure, on account of both ordinary and extra-ordinary budget estimates, and the failure of revenue to keep pace with it, the Government has had to call more and more on the home and foreign capital market, as a result of which the Surinam national debt increased enormously within a very few years.

Accordingly, for these reasons there was no question of improving the balance of payments and maintaining financial and monetary stability. The final conclusion must therefore inevitably be that the objectives of the plan have not been approached, and that the economic development of Surinam in the coming years will be a source of great anxiety unless the Government is strong enough to introduce a radical change of policy and take all the measures necessary to ensure thrifty yet efficient management of affairs.

H. TER HEIDE

WEST INDIAN MIGRATION TO GREAT BRITAIN

A REVIEW ARTICLE

A postwar phenomenon which attracts much attention, especially in recent years, is the large-scale migration from the British West Indies to Great Britain. The last three years have seen the publication of various books on the subject, which together give a fairly comprehensive view of the problems involved. Though of course the publications we have in mind are not the only studies of West Indian emigration that have been published,¹ we feel that they do warrant a combined review, which will give a general impression of diverse aspects of the phenomenon. The three books concerned are:

1. *The West Indian Comes to England*. A Report prepared for the Trustees of the London Parochial Charities by the Family Welfare Association. Edited by S. K. RUCK. London, Routledge and Kegan Paul, 1960.
2. RUTH GLASS, *Newcomers: The West Indians in London*. London, Centre for Urban Studies and George Allen & Unwin, 1960.
3. R. B. DAVISON, *West Indian Migrants: Social and Economic Facts of Migration from the West Indies*. Published for the

---

¹ For earlier studies, see: CLARENCE SENIOR and DOUGLAS MANLEY, *A Report on Jamaican Migration to Great Britain*, Kingston 1955; W. F. MAUNDER, The new Jamaican Emigration, *Social and Economic Studies* IV (1955): 38-63; G. W. ROBERTS and D. O. MILLS, *Study of External Migration affecting Jamaica*, Kingston 1958. A very recent study of West Indian immigrants' adaptation problems in England, which has not yet been in the hands of the present author, is: SHEILA PATTERSON, *Dark Strangers: A Study of West Indian Migrants in a London Borough*, London 1963. A comparable migration stream, the movement of Puerto Ricans to the United States, has been described in: C. WRIGHT MILLS, CLARENCE SENIOR, and ROSE KOHN GOLDSSEN, *The Puerto Rican Journey*, New York 1950.

Institute of Race Relations by Oxford University Press.
London, etc., 1962.

Both the first and the second of these publications deal mainly with the problems of immigration, adaptation and race relations in Great Britain. Ruth Glass' book, in particular, is almost wholly devoted to the problem of race relations, and it mentions the background of the migration process only summarily in the first few pages. *The West Indian Comes to England*, which especially analyses the work of social welfare agencies assisting the migrants' adaptation to British institutions, contains a chapter (written by Douglas Manley) which describes the social and economic situation in the West Indies and its implications for emigration. Davison's study is completely concerned with the West Indian side of the migration process, but though he discusses the causes of emigration his main object appears to be to analyse the consequences of emigration for the West Indian society.

West Indian migration to the United Kingdom got under way just after World War II. It began as several other migration movements throughout history have started. During the war several thousand West Indian men served in the British army, and others were recruited by the British Ministry of Labour to work in war factories in Britain. In this way, Britain and its possibilities for employment and for attaining a higher standard of living became known among British West Indians. As is always the case with migration movements, the personal testimony of the first migrants, in letters and during visits home, was most conducive to further emigration.

It is difficult to get a clear idea of the size of the movement. External migration statistics are always a tricky business, even with the best methods of population accounting, which, as a matter of fact, are not in employ either in the West Indies or in Britain. According to Ivo de Souza in *The West Indian Comes to England* (p. 51) the number of migrants did not exceed 1,000 per year before 1951, averaged 2,000 in 1952 and 1953 and rose to 10,000 in 1954 and 25,000 in 1955. From Davison's statistics, combined with the figures given by Ruth Glass (p. 5), we can gauge that the total number of arrivals from the British Caribbean in the United Kingdom up to and including 1960 was approximately 175,000. The first ten months of 1961 added some 50,000

or 60,000 more. This includes migrants from the then West Indian Federation, British Guiana and British Honduras. The migration decreased after 1955 to 15,000 or 16,000 in 1958, after which it shot upwards to 50,000 or more per year in 1960 and 1961: partly perhaps on account of the improvement in British employment prospects,¹ but mainly – as Davison, in our opinion correctly, surmises – in anticipation of a British policy of immigration restriction.

Davison does not calculate migration rates per island from the figures given by the Migrant Services Division of the West Indies Commission in London, which he appears to consider not sufficiently detailed. Instead, he calculates island migration rates from figures concerning numbers of passports issued which he collected himself. The present author is, however, inclined to consider the latter figures less reliable as an indication of the volume of emigration than the former, for, as Davison himself points out, not all passports are issued to prospective migrants, and besides more than one person may appear on a single passport. It is true, on the other hand, that if a person holds a passport from a certain territory this does establish his being a resident of that territory, whereas the Migrant Services Division may have erroneously attributed some migrants to their ports of embarkation rather than to their islands of residence. However, there does not appear to be any reason to believe that the latter mistake was made often; more likely the Division would, in fact, refer to a migrant's passport when in doubt as to his territory of origin.

Fortunately, Davison has made it possible to calculate rates per island from the Migrant Services Division statistics by presenting the absolute figures concerned. The following table contains these figures and the rates calculated therefrom.

Significantly, the highest emigration rates are found in the least populated island territories: Montserrat, Dominica, St. Kitts-Nevis-Anguilla. Only Antigua-Barbuda forms an exception, but then it is reported that there is a considerable

---

¹ It has been known for a long time that the volume of a migration stream varies with the ups and downs of the business cycle, especially with those in the country of immigration. The classical study concerning this subject is: HARRY JEROME, *Migration and the Business Cycle*, New York 1926.

EMIGRATION TO THE UNITED KINGDOM
FROM THE BRITISH WEST INDIAN ISLANDS, 1958-1960

Island	Population 1960 ¹	Emigration 1958-1960		
		Absolute figures	%	Per 1,000 of the population (average per year)
Jamaica	1,606,546	54,157	66	11.3
Trinidad & Tobago	825,700	3,804	5	1.5
Barbados	232,085	7,001	8	10.1
Grenada	88,617	3,083	4	11.5
St. Lucia	86,194	2,819	3	10.9
St. Vincent	80,005	1,452	2	6.2
Dominica	59,479	3,639	4	20.6
St. Kitts, Nevis, Anguilla	56,644	3,215	4	18.8
Antigua, Barbuda	54,354	1,516	2	9.3
Montserrat	12,157	1,398	2	38.7
Total	3,115,113 ²	82,084	100	8.8

¹ Preliminary Census count.

² Including Cayman, Turks and Caicos Islands.

Source: Figures obtained by Davison from Migrant Services Division, London.

movement of labour from Antigua to the American Virgin Islands (Davison p. 46). The low rate for Trinidad and Tobago is of course wholly expected, considering the fact that economic opportunities in these islands, especially thanks to the mineral resources available, are comparatively good.

The migration rates should be kept in mind when one inquires into the causes of emigration, that is to say, the socio-economic conditions which are at the root of it. The authors, with the exception of Davison, do not devote much attention to this problem. At first glance, it seems as though the solution is not far to seek. The widespread unemployment in parts of the West Indies, the higher standard of living in the United Kingdom and the advantages of the British welfare state are enough explanation of the West Indians' tendency to move to Britain. One might add that the standard of living in the West Indies is not so low as to have presented financially unsurmountable difficulties to the initiation of the movement, and – as in the heyday of European emigration to America – remittances from the

immigration country have helped to keep the ball arolling. Moreover, Britain is culturally not too dissimilar from the West Indies to make it unduly difficult for West Indians to avail themselves of the advantages of living in Britain. The situation is, indeed, from all points of view most conducive to large-scale migration.

Still, the question arises as to how this situation came about and what is its significance. This is a question which none of the authors has gone into very deeply. A historical review of emigration, for instance, does not by itself throw enough light on the problem. It is true, as Manley (p. 7), Glass (p. 6), and Davison (p. 1) point out, that emigration is an old phenomenon in the West Indies. This may show that already for a long time opportunities in the West Indies have been restricted in the sense that they lacked diversity. It cannot be said, however, that an absolute shortage of employment was always a cause of emigration – as it undoubtedly is now – for in fact emigration from the West Indies to Panama, Cuba, the United States and other countries in the Western hemisphere started at a time when immigration of indentured labourers from India was still going strong. Status considerations, particularly a disinclination for work on the estates with its connotations of slavery, also played a role in bringing about emigration at that time; the more so as an aversion for certain kinds of work at home does not necessarily hold for the same jobs abroad, where loss of status does not need to be feared to the same extent.¹ As a matter of fact, Davison reports that the influence of status considerations can even to-day be observed in Antigua, where men refuse to cut the local cane though they are quite willing to cut cane in the Virgin Islands, with the result that St. Lucians have been brought in to do the job in Antigua (Davison p. 47).

Even when unemployment did become rampant in the West Indies and furthered an increase of emigration, the main cause was at first of a particular and not of a general nature, to wit the growing competition in the sugar market especially with the advent of beet sugar.²

¹ See for a historical review: F. R. AUGIER, S. C. GORDON, D. G. HALL and M. RECKORD, *The Making of the West Indies*, London 1960, chapters 16 and 17. Also, with a more restricted scope: G. W. ROBERTS, *Emigration from the Island of Barbados, Social and Economic Studies IV* (1955).

² AUGIER, GORDON, HALL and RECKORD *op. cit.* chapters 18 and 20.

It is to be feared that at present the causes of emigration from the West Indian islands are not related to circumstances that are particular to these islands. Current West Indian emigration seems to be an instance of a much more general, even a world-wide process: the 'enlargement of scale'¹ which is everywhere concomitant with the development of an industrial society out of an agricultural one. All over the world industrialization is accompanied by urbanization, even though it may be a scattered and decentralized urbanization in many places; all over the world small communities are on the decline. The possibility which is open to declining agricultural communities in continents or large islands to readjust to this development by organizing themselves into a larger, regional structure with perhaps an industrial city for a centre, is denied to relatively small islands situated a long way from the mainland and from each other. As a result, small islands in diverse parts of the world show consistent emigration surpluses.²

Perhaps the only instance of an island which, without important natural resources of its own, still shows considerable economic development is Curaçao; but even there this development is due to the nearby mainland, though 'nearby' in this case means some 50 miles off.

In view of these considerations, the fact that the least populated of the West Indian islands show the largest migration rates is, as has been said before, significant. In the smallest of them all, Montserrat, emigration has already very clearly taken the form of depopulation. Montserrat's case has recently been described by Lowenthal and Comitas, who point out that the island's population has decreased by over 20 per cent since 1939, and that of late emigration has reached the fantastic figure of over 5 per cent yearly. This emigration produces all effects of depopulation: diminution of production and export; the crippling

---

¹ Dutch: *schaalvergroting*. This has become a standard regional science concept in the Netherlands.

² For examples concerning the Pacific region, see various articles in Vol. LXX no I (March, 1961) of *The Journal of the Polynesian Society*. E.g. R. GERARD WARD, A Note on Population Movements in the Cook Islands; ANTHONY HOOPER, The Migration of Cook Islanders to New Zealand; IAN FAIRBAIRN, Samoan Migration to New Zealand. Also R. G. WARD and W. MORAN, Recent Population Trends in the South-West Pacific, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* L (1959): 235-240.

of public and private business through loss of trained staff; 'temporary' promotions of some officials and multiplication of functions of others; loss of self-respect of those remaining behind and decline of social institutions; and at the same time, perhaps unexpectedly, a rise in the standard of living thanks to government subsidies and emigrant remittances.¹

Montserrat, of course, is an extreme case, especially as regards the consequences of emigration. But even though the other Leewards and Windwards are much larger, and even though their populations may still increase, theirs too is a case of the relative decline in importance of small communities. Davison and A. D. Knox – who wrote a lengthy foreword to Davison's study – did both see this aspect of emigration, but they do not expand on the subject. Knox remarks that the islands will only attract industry by being able to offer labour costs sufficiently low to offset their geographic disadvantages, and he fears that emigration may consequently harm the prospects of development by depleting the labour surplus (p. xii). If this be true it means that, as long as migration is free, industrialization will always be virtually impossible because wages will not long remain much lower than in Britain, while on the other hand any restriction of migration might make possible in the West Indies a measure of economic development only at the expense of a lower standard of living; that is to say, a rather dubious development. Davison correctly states that it would be best to concentrate all efforts for economic development in one or two islands (p. 45). These would then act as development centres in the same way as most European countries direct their regional industrialization policies on certain regional centres.² It is, however, hard to see how the present political situation in the West Indies could be conducive to the implementation of such a policy.

Davison interviewed a sample of migrants from Jamaica, and also obtained information concerning characteristics of

¹ DAVID LOWENTHAL and LAMBROS COMITAS, Emigration and Depopulation, *The Geographical Review* LII (1962): 195–210, pp. 205–209.

² For a description of regional industrialization policies in the European Common Market countries, see: *Het nationale beleid inzake streekontwikkeling en omschakeling* (Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal: Hoge Autoriteit), Luxemburg 1961; G. DI NARDI en M. BYÉ, *Wegen en middelen voor de industriële omschakeling* (Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal: Hoge Autoriteit), Luxemburg 1961. Both these publications are also available in German, French and Italian.

Dominican migrants from the Labour Department in Dominica. He finds the preponderance of young adults that is usual for migratory movements of this, or indeed of any kind. In the Jamaican sample he finds men and women almost equally represented. From several sources, especially the tables given by Ruth Glass on pages 16 and 18 of her book, it is clear that the percentage of women has gradually increased (from 17% in 1953 to 40% in 1958). Glass concludes that migrants are now more inclined to take their families and that this means that they are becoming more settled in Britain, though in her opinion doubt is cast on this conclusion because the number of migrants returning to the West Indies has steadily increased since 1956 (p. 6). It is rather difficult to assess the precise significance of this increase from the figures which Glass gives. It may be connected with changes in the employment situation in Britain. By and large, however, as far as the figures go, they do not give the impression that the percentage of migrants returning is very large, considering the difficulties that confront West Indians in the United Kingdom. The percentage seems to be only slightly larger than that pertaining to postwar Dutch overseas emigration.

The difficulties which await West Indian immigrants in Britain should not be underestimated. It is true that they have one inestimable advantage over many other immigrants, as Glass repeatedly points out: they do not have to learn a new language. They do come up, however, against problems connected with climate, housing, employment; details of welfare services such as National Health, Family Allowances, National Insurance, and Employment Exchanges; family relations especially where men have preceded their wives and children to Britain, et cetera. The problems are aggravated by the fact that most of the migrants, though having rural backgrounds, move into urban areas – in itself, by the way, a clear indication of how this migration is really an instance of urbanization. (Cf. Davison pp. 23 ff. for the information as regards destination of migrants.) – Lastly, of course, there is the baffling and rather grim question of racial discrimination.

From de Souza's and Hyndman's descriptions, in *The West Indian Comes to England*, of the agencies giving various kinds of assistance to immigrants in Britain, it appears that this assistance is now very well organized. To deal especially with the problems met at arrival of the immigrants a separate organization was established in 1956, the British Caribbean Welfare

Service. This service cooperates with agencies such as the Colonial Office, the West Indies Commission, the British Council, and, especially for matters of temporary accommodation, with the Church Army, Salvation Army, Y.M.C.A., Y.W.C.A., and the London County Council. Assistance of a more permanent nature is offered by the Family Welfare Association through the Citizens' Advice Bureaux. One cannot fail to get the impression that, with the exception of Barbados, information and assistance to emigrants in the West Indies is rather less well organized than is assistance to immigrants in the United Kingdom. Apart from Barbados, which has a government sponsored emigration scheme, Trinidad and Jamaica appear to have arranged for dissemination of advice to intending emigrants, but these are rather half-hearted attempts which according to Davison are apt to be bypassed by most emigrants. (Davison pp. 26 ff.)

Of course the best assistance extended to newly arrived immigrants is not given by formal agencies, but by their relatives and friends who preceded them. In Davison's Jamaican sample, the great majority of migrants knew exactly where they were going, and there was no doubt that their way was paved by their relations in the United Kingdom.

Analysing the difficulties facing the West Indians in Britain one does not get very far without coming up against the discrimination question. The baffling aspect of this question is that although in many cases the incidence of race prejudice is clear, there are also many instances which might or might not be connected with prejudice. This inconcrete and illusive character of prejudice makes the study of race relations in the British setting almost impossible for a sociologist. He must analyse the behaviour of groups and individuals to get to know their sentiments, but often it is not possible to decide whether a particular occurrence should be considered a matter of racial discrimination without prior insight into the feelings of the persons concerned. It would appear to be very difficult to solve this dilemma while retaining an unbiased point of view. At once it should be said that Ruth Glass' book (which is of the three books reviewed in this article the only one going deeply into the subject of race prejudice) is as free of bias as could be imagined under the circumstances.¹ In fact, especially considering that race prejudice in a

¹ Which remark of course does not mean to imply that other books concerning race prejudice in Britain, which are not the subject of this

European country is a comparatively new phenomenon and has as yet not been much investigated, *Newcomers* is a most remarkable book.

The main point which results from Glass' study is, in this author's opinion, her conclusion that the British attitude towards coloured people is characterised by ambivalence. A description of this ambivalence is given on pages 109-111. It concludes with the remark that "... coloured foreigners, in particular, evoke emotions both of animosity and friendliness. They are rejected in one place and accepted in another - sometimes by the same person. (Or they might be barred one day and admitted on the next)." Examples of this ambivalence abound all through the book. It is scarcely surprising that West Indians, in reaction, consider the English hypocrites in matters of race relations (p. 109).

The ambivalence shows in the fact that discrimination is on widely differing levels in different spheres of activity. In the field of housing discrimination is overt and stark. "The selection of tenants (other than in municipal housing) is regarded as being subject solely to the personal discretion of the landlord. It is understood that it is his privilege to bar Negroes, Sikhs, Jews, foreigners in general, cockneys, socialists, dogs, or any other species which he wants to keep away." (Glass p. 66.) In schools, discrimination is actively rejected and resisted. Within the sphere of employment the situation is confused and attitudes are more ambivalent than ever. Both employers and trade unions differ among themselves as regards their reactions to coloured employees. The best example of this ambivalence was given in October 1959, when factory workers in Derbyshire went on strike because a coloured

---

review, are biased. In passing, the following studies may be mentioned as also concerned with race relations: K. L. LITTLE, *Negroes in Britain: A Study of Racial Relations in English Society*, London 1947; ANTHONY H. RICHMOND, *Colour Prejudice in Britain: A Study of West Indian Workers in Liverpool 1941-1951*, London 1954; ANTHONY H. RICHMOND, *Immigration as a Social Process: The Case of Coloured Colonials in the United Kingdom*, *Social and Economic Studies* V (1956); MICHAEL BANTON *White and Coloured: The Behaviour of British People towards Coloured Immigrants*, London 1959; D. WOOD, J. HENDERSON, M. USBORN and J. A. G. GRIFFITH, *Coloured Immigrants in Britain*, London 1960; PATTERSON *op. cit.* A number of novels, several of which have autobiographical aspects, have also been written about West Indians in Britain; e.g.: A.G. BENNETT, *Because They Know Not*, London 1959; E. R. BRAITHWAITE, *To Sir, With Love*, London 1959.

worker had been hired by their firm, while simultaneously the men in a Birmingham factory stopped work because a coloured colleague had been dismissed (Glass p. 82).

Glass points out (e.g., pp. 104 ff.) that the fact that most West Indian immigrants are in labouring jobs, and a lot of them are unskilled labourers, aggravates the situation. It leads, to begin with, to attitudes which may be mistaken for race prejudice. Moreover, it undoubtedly causes prejudice in so far as all coloured people are identified with the 'lower-lower class' in the social-occupational hierarchy. On the other hand, Glass considers that the predomination of unskilled labouring jobs among immigrants is also in part a result of discrimination. She finds that on the average the migrants get jobs with lower status than they had in the West Indies, and though there are of course several explanations for this, discrimination might be one of them (pp. 71 ff.). There appears to be some difference of opinion as to the reliability of the evidence concerning the latter point, that is to say, as to the trustworthiness of the average West Indian's information regarding his occupation in the West Indies. Davison considers it 'virtually hopeless' to get reliable information on this point: "A man would claim to be a 'painter' or a 'mechanic' simply because, in some remote past, he held a brush or spanner in his hand or even watched someone else handling these implements." (Davison p. 21.) Ruth Glass, on the other hand, holds that it is an 'unwarranted generalization' to say that many West Indian immigrants claim more occupational skill than they possess (p. 72 n). In so far as some immigrants do give out untrustworthy statements, and thereby render it even more difficult than it would otherwise be for employers to ascertain the qualifications of immigrant workers, this of course aggravates the problems of all immigrants. Were it possible, as Davison suggests, to organize the issue of diplomas certifying certain standards of qualification by institutions in the West Indies which are also recognized in the United Kingdom, this problem might to some degree be mitigated.

Partly the immigrants were recruited by British employers with the express purpose to relieve the shortage of unskilled and semi-skilled labour. Though Glass does not mention it, this might be cited as yet another example of the ambivalence of race relations. The people who are brought in to perform a function it becomes increasingly difficult to get performed properly in modern Western Europe, namely unskilled labour

especially in public services, are discriminated against partly because they perform this function. This particular ambivalence, however, is not peculiarly British. Turkish labourers in Germany and Italians in the Netherlands have been subjected to difficulties of the same order.

Finally – and this may be called the ultimate explanation for a situation which proved to hold the possibility of happenings like the Nottingham and Notting Dale disturbances of 1958 – the ambivalence and ambiguity of British racial attitudes prevails even in the basic values of the nation as a social entity. A nation wide Gallup poll in September 1958 showed that the majority of Britons were ambivalent, “(thought not incoherently ambivalent); they showed stronger or weaker leanings towards prejudice” (Glass p. 125). And from Glass’ description of the reaction to the 1958 events (chapter V) it is apparent that this majority does not exclude all of the nation’s political and spiritual leaders. (This does not mean, of course, that the great majority both of those leaders and of the population as a whole did not deplore and condemn the disturbances.)

The characteristics and problems of the West Indian migration into Britain which we have discussed up to now did none of them pertain to aspects of the West Indian society which are peculiar to the Caribbean. One of the problems created by migration is, however, closely connected with a particular aspect of the social structure of the Caribbean. The customs among West Indian labouring classes as regards marriage and the family tend to give migration problematical consequences both at home and in the United Kingdom.

In the West Indies, social welfare agencies are baffled by the problem of children who have been left behind, often, though perhaps not in the majority of cases, without being properly provided for, by one or both parents who have emigrated. If the children are the offspring of common law unions or perhaps even unstable associations, the fathers at least cannot be brought to bay if they shirk their responsibilities. Davison has tried to estimate the number of children left behind by emigrants, but the difficulties to be confronted in attempting such a calculation render his estimates rather open to dispute.

In Britain, social welfare agencies have found themselves up against new and unfamiliar problems as a result of the diverging sexual customs of West Indian immigrants. Several instances

of this are described in *The West Indian Comes to England*. Apart from this, it is clear that diverging marriage values and customs are a potent deterrent for British-West Indian intermarriage, even were 'racial' objections not present. Worse, their perhaps legitimate objections to intermarriage on account of these cultural differences are probably viewed by many Britons as 'racial' objections, and so tend to perpetuate racial prejudice. It need hardly be mentioned that West Indians will also be inclined to regard all objections to intermarriage as proof of prejudice. Altogether this is a problem that needs looking into, both in the West Indies and in the United Kingdom.

Two of the books dealt with in this review article are a few years old. Naturally, circumstances described and analysed in these books have not gone unchanged during those years. Of the changes that have taken place two come immediately to mind: the breaking up of the West Indian Federation and the coming into operation of the Commonwealth Immigrants Act in the United Kingdom. Both these occurrences are too recent to assess their effects empirically with any degree of certitude. Theoretically, however, in this author's opinion at least, they cannot but seriously aggravate, in the long run, the condition of the smaller islands – that is all islands except Jamaica and Trinidad-Tobago.

Under the Commonwealth Immigrants Act, which became operative as of July 1st, 1962, all citizens of Commonwealth countries and colonies require a voucher to be permitted to enter the United Kingdom for purposes of obtaining paid employment.¹ Vouchers are issued to people who have definite jobs to come to; to those who have qualifications or skills of particular value in Great Britain; and, subject to a numerical limit which will be reviewed from time to time, to others who want to come and look for work.

As to the purposes and the effects of the Act, a paragraph may be quoted from a letter which the present author, in reply to a request for information, received from the Under Secretary of State for Home Affairs:

"The purpose of the immigrant restrictions is not to halt the migration of Commonwealth citizens into the United Kingdom

---

¹ Barring certain exceptions of a technical-legal nature, which need not concern us here.

but to control it in accordance with the country's capacity to absorb immigrants, taking into account all the pertinent factors, including the level of employment, the housing situation and other social factors. Since the relevant part of the Act, came into operation on 1st July, 1962 only you will appreciate that no general conclusion can be drawn at this stage ¹ about its effect on Commonwealth immigration as a whole, or on certain countries in particular. It can be said, however, that the immediate effect of the introduction of control was to bring virtually to a halt the movement of migrant workers into the United Kingdom."

One awaits with interest studies which will deal with West Indian-British migration under the new conditions, and especially with the consequences of these conditions for the West Indian islands.

November 1962

---

¹ The letter is dated September 4th, 1962.

BOEKBESPREKING

Windward Children. A Study in Human Ecology of the Three Dutch Windward Islands in the Caribbean, door JOHN Y. KEUR en DOROTHY L. KEUR. Uitgegeven in samenwerking met het Prins Bernhard Fonds Nederlandse Antillen. Royal Van Gorcum Ltd., Assen, 1960, 299 blz. (geb. f 22,50).

Dit is niet – zoals de titel wellicht doet vermoeden – een boek over kinderen of over kinderlijke mensen (al zeggen sommige paternalistisch ingestelde vreemdelingen wel eens: "These people are so childish"), doch het is een studie over de bevolking van Zuid-Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba.

Deze "eilanden boven de wind," die zich te midden van de Britse Leeward Islands bevinden, hebben een tropisch klimaat; Sint Maarten en Sint Eustatius zijn volgens de KEURS tamelijk aride tropisch, terwijl Saba iets vochtiger is. Het landschap is er op een ingrijpende wijze door de mens veranderd, doch dit is helaas niet op een zodanige wijze geschied dat de mens er een optimaal profijt van heeft. Door overbeweiding, vooral van geiten, zijn nuttige grassoorten verdwenen en door het kappen van bomen en het wegbranden van begroeiing is de bodemafspoeling toegenomen.

De landbouw is nimmer van veel belang geweest; clandestiene slavenhandel (Statia), andere vormen van handel (Sint Maarten) en scheepsbouw en scheepvaart (Saba) waren in het verleden bedrijvigheden die nog het meest opbrachten. De commerciële landbouw is een riskant bedrijf op deze eilanden. Voornamelijk door de natuurlijke omstandigheden, doch ook door sociale factoren is de ontwikkeling van de landbouw bemoeilijkt. Zo zijn b.v. de rechtsverhoudingen tot de grond een handicap: veel land behoort tot onverdeelde boedels met vele deelgerechtigden, hetgeen de vervreemding bemoeilijkt of onmogelijk maakt en waardoor de gebruikers van het land er van worden weerhouden verbeteringen aan te brengen of meerjarige gewassen te planten.

Voor de ontwikkeling van de landbouw zijn bovendien weinig arbeidskrachten beschikbaar; het is voor hen die beschikbaar zijn voor handenarbeid aantrekkelijker voor het Gouvernement te werken. De vrijgevigheid van de Centrale Regering is volgens de KEURS een factor die het particuliere ondernemen belemmert. Daar staat tegenover dat de Centrale Regering ook wel iets doet om de landbouw te bevorderen. Zo heeft men

in 1956 – zoals reeds enige malen te voren was geschied – een landbouw-voorlichtingsambtenaar naar 'Boven' gezonden, doch volgens de KEURS kon deze functionaris niet veel uitrichten. Hij zou o.a. zijn tegengewerkt door de politieke machthebbers op het eiland Sint Maarten, die vijandig zouden staan jegens elke vorm van landbouwsteun met overheidsgeld.

Het is onder deze omstandigheden niet te verwonderen, dat het grootste deel van de (volgens VEENENBOS¹) voor landbouw geschikte bodem ongebruikt ligt. Volgens de gegevens die de KEURS verzamelden wordt op Sint Maarten 1/10, op Saba 3/10 en op Sint Eustatius 1/6 van het voor akkerbouw bruikbare land in feite benut.

Als men de cijfers van de KEURS vergelijkt met die welke recensent in 1951 door middel van een landbouwtelling verkreeg, blijkt dat het met akkerbouwgewassen beplante oppervlak weinig veranderde, doch dat de veestapel aanzienlijk daalde.

De Bovenwinden zijn op het ogenblik niet in staat voor hun eigen voedsel te zorgen. Niet alleen van Frans St. Martin en van de Britse buureilanden betreft men allerlei artikelen die ook op de Bovenwinden zouden kunnen groeien, ook uit zeer verre landen laat men geconserveerde of verse voedingsmiddelen komen. Zo eet men op Sint Maarten niet de voortreffelijke aardappelen van het nabijgelegen Saba, doch voedt men zich met het uit Canada en Nederland geïmporteerde product.

Vruchten en ook vis consumeert men uit blikken die van verre komen, hoewel het land en de zee soortgelijke of dezelfde producten zouden kunnen verschaffen.

In 1957 – toen de KEURS hun onderzoek verrichtten – was het toerisme nog van geringe betekenis als bron van inkomsten, doch in februari 1960, toen zij de eilanden nogmaals bezochten, kregen zij de indruk dat het snel toenemende toerisme, althans op Sint Maarten, een welvaartsvermeerdering had gebracht.

Ook op Sint Eustatius vonden zij wat meer bedrijvigheid (er was in de paar jaren van hun afwezigheid aanzienlijk meer land in cultuur gebracht, terwijl er ook meer vis werd gevangen), doch deze activiteiten zouden het gevolg zijn van de verminderde overheidsuitgaven. "Openbare werken" kon minder mensen aan het werk zetten.

De KEURS constateren dat de eilandbewoners slechts in geringe mate van de natuurlijke hulpbronnen leven. Zij betrekken hun inkomsten voornamelijk van geldzendingen uit het buitenland, van overheidssubsidies en door het verrichten van werkzaamheden voor het Gouvernement. In de loop der jaren is men steeds minder van de eigen omgeving afhankelijk geworden, hetgeen een gevolg is van staatkundige verhoudingen (men maakt deel uit van de Nederlandse Antillen) en van het feit dat een op een afstand van 500 zeemijlen gelegen industrie een deel van de bevolking van de Bovenwinden tot zich trekt.

De bevolking van de hier besproken eilanden is reeds geruime tijd aan het dalen, ondanks het feit dat de plaatsen der vertrekkenden gedeeltelijk door vreemdelingen (uit Frans Saint-Martin, uit Anguilla en St. Kitts) wor-

¹ J. S. VEENENBOS, *A Soil and Land Capability Survey of St. Maarten, St. Eustatius, and Saba*, Publication No 11 of the Foundation for scientific research in Surinam and the Netherlands Antilles, Utrecht, 1955.

den ingenomen. Deze verhoudingsgewijs zeer grote bevolkingstrek is een verschijnsel dat tal van economische en sociale repercussies heeft. Het is een merkwaardig verschijnsel voor een deel van de wereld dat veelal als overbevolkt wordt beschouwd.

De inwoners zijn, zoals vrijwel overal in het Caribische gebied, voornamelijk van Westeuropese en Westafrikaanse oorsprong. Evenals op enkele andere eilanden in dit deel van West-Indië vindt men hier en daar nederzettingen van weinig kapitaalkrachtige blanken, die reeds generaties lang een eenvoudig bestaan leven. Deze groepjes behoren tot die zeldzame gevallen, waar blanken zich in een lage economische en sociale status in de tropen hebben weten te handhaven.

De socioloog ontdekt op de Bovenwindse eilanden allerlei verschijnselen die ook elders in West-Indië voorkomen: scherpe kleurklassen-stellingen, het in hoge frequentie voorkomen van onwettige geboorten en het op betrekkelijk late leeftijd wettig huwen, specifieke aspecten van het geloofsleven etc.

Uit de beschrijving van de KEURS krijgt men de indruk, dat de rassenkwestie op deze kleine, achtergebleven, samenlevingen een grotere rol speelt dan in de meer dynamische, zich in snel tempo ontwikkelende samenlevingen zoals Jamaica.

Er is opvallend weinig rassenmenging, noch biologisch, noch sociaal, hetgeen in zeer sterke mate voor Saba geldt, waar de beide bevolkingsgroepen elkaar kwantitatief in evenwicht houden.

Er zijn echter meer dan twee maatschappelijke klassen; zowel de blanken als de negers zijn volgens bepaalde criteria onderverdeeld. Er zijn in deze kleine samenlevingen tal van groepjes, cliques, die als standen of klassen zijn te beschouwen. Sommige van deze omvatten slechts een luttel aantal gezinnen.

Doordat rassenmenging weinig voorkomt is de groep der mulatten te klein om een aparte klasse te vormen. Op alle drie de eilanden worden de mulatten volgens bepaalde criteria hetzij bij de blanke, hetzij bij de kleurlingen- (feitelijk neger-) klasse ingedeeld. Dit ontbreken van een krachtige gekleurde middenklasse heeft vermoedelijk de sociale stijging en – in 't algemeen – de machtsvorming van de negergroep belemmerd.

De Sint Maartense samenleving wordt gedomineerd door de 'Up-street so-called whites', een groep van ongeveer vijf families, waarvan er één het eiland zowel economisch als politiek, vrijwel beheerst. Deze groep heeft in bepaalde opzichten de macht van de oude plantersklasse overgenomen,¹ doch heeft niet de paternalistische instelling van de vroegere aanzienlijken en wordt ook minder door de bevolking gerespecteerd.

Volgens de meest recente gegevens waarover de KEURS beschikken werd de macht van deze Sint Maartense upperclass² in het begin van

¹ Omstreeks de eerste Wereldoorlog nam deze licht gekleurde (bijna blanke) middenklasse de nog resterende economische functies van de Heren van weleer over, te weten die van zoutwinnaar, importeur en winkelier.

² De KEURS plaatsen de sterk wisselende groep van in Nederland geboren functionarissen iets boven de autochtone 'Up-street' whites, doch volgens recensent is dit hoogstens bij het samenstellen van een beroepshiërarchie verantwoord. Aan de top van de meer omvattende *sociale* hiërarchie staan z.i. de Heren uit de Voorstraat.

1960 enigszins ondergraven door een uit Aruba gerepatrieerde jonge neger die niet alleen de leiding van een hotel op zich nam, doch ook een politieke aktie ontketende tegen de aan de macht zijnde partij. Hij deed dit o.a. door middel van een gestencild weekblaadje 'Windward Islands' Opinion'.

De KEURS zijn van mening dat de standenindelingen (die zij in een drietal diagrammen weergeven) voornamelijk zijn bepaald door economische positie, genoten onderwijs en huidskleur. Grondeigendom zou, althans tegenwoordig, geen criterium zijn, doch anderzijds verklaren zij dat de hoogste kleurlingenklasse o.a. wordt gevormd door personen die land en vee bezitten.

De sociale structuur van Saba zou men grafisch kunnen voorstellen door drie naast elkaar geplaatste zuilen (voor elk dorp één) waarvan de bovenste delen wit en de onderste delen zwart zijn, waarmee enerzijds de duidelijke color line is aangegeven en anderzijds het microregionalisme op dit eiland is geschetst.

Als men zich afvraagt wat de oorzaak zou kunnen zijn van de, voor Westindische verhoudingen, relatief sterke rassenscheiding op Saba zou men kunnen denken aan de terugdringing van het blanke bevolkingselement, economisch, demografisch en geografisch. Het lijkt namelijk alsof de blanken van Saba naar de minst aantrekkelijke delen van het eiland zijn teruggedrongen. Hoe verder men zich van de gunstigst gelegen plaats, The Bottom, verwijderd des te groter wordt het percentage blanken in de dorpen. Dit lijkt een merkwaardig verschijnsel, omdat het gewoonlijk de gekleurde bevolkingsgroepen zijn die door blanken naar onvruchtbaarder en meer afgelegen oorden zijn verdreven. Het komt ons echter voor, dat in dit geval niet van terugdringing kan worden gesproken. De voorouders van de mensen uit *Windwardside* en *Hell's Gate* woonden reeds in deze dorpen, toen er plaats kwam in The Bottom door het wegtrekken van de aldaar gevestigde blanken. Er was voor hen echter geen reden om naar beneden te trekken en hun bergdorpjes en landbouwgronden in de steek te laten. The Bottom werd gevuld met negers die hich van daaruit aan de visserij konden wijden, er als sjouwers, handwerkslieden, hoedenvlechters etc. konden werken.

Wel is er een relatieve achteruitgang op het economische vlak, terwijl de groep der blanken ook in aantal aan belang inboet. De KEURS hebben de neiging om de exclusiviteit der Sabaanse blanken in verband te brengen met een zich op deze laatst genoemde gronden bedreigd voelen.

Het is echter niet alleen Saba dat sociale spanningen tussen blanken en negers kent, ook op de andere eilanden (het minst op Sint Eustatius) houden huidskleurverschillen de mensen van elkaar verwijderd.

Volgens de KEURS heeft deze generatieslange tegenstelling geleid tot een raciaal minderwaardigheidscomplex bij de negers, waarvan zij een drietal symptomen menen te hebben ontdekt. In de eerste plaats het algemene wantrouwen der negers jegens leiders van hun eigen ras, in de tweede plaats de vijandigheid van de negers jegens negers die erin slagen zich omhoog te werken en in de derde plaats de hoge waardering van een lichte huid door de negers zelf.

Ik twijfel er niet aan, dat de KEURS voor deze laatste uitspraak bewijspplaatsen hebben gevonden, doch men moet – geloof ik – deze factor niet in betekenis overschatten. Een uitspraak van een Sabaanse

negervrouw "We don't want to mix any more than they. I tell you I don't like to dance with a white" wordt door de KEURS als bravade gekwalificeerd, doch m.i. behoeft dit niet het geval te zijn. Ook op Jamaica beluisterde recensent soortgelijke uitspraken en constateerde hij dat de negervrouwen afwijzend reageerden op b.v. het denkbeeld van een huwelijk met een blanke. Van grootspraak was in deze gevallen naar zijn gevoel geen sprake.

Evenals op vele andere plaatsen in West-Indië is ook op de Bovenwinden het groepsleven zwak ontwikkeld. Dutch Windward islanders are no 'joiners', aldus de KEURS. Zij menen, dat velen vrezen zelf minder dan anderen van de een of andere vorm van samenwerking te profiteren, hetgeen de coöperatie remt. BANFIELD constateerde een dergelijke houding in een dorpje in Zuid-Italië, dat gekenmerkt wordt door een extreme vorm van gezinsindividualisme en door het ontbreken van gemeenschappelijke activiteiten.¹ Het zwakke groepsleven wordt door de KEURS in verband gebracht met de scherpe klassetegenstellingen. (Ook in het door BANFIELD besproken Montegrano is er een zeer brede kloof tussen de Heren en de boeren). Op Sint Eustatius, waar de kleurlingengroep 97% der bevolking omvat en de autochtone blanke groep van geen betekenis meer is, treft men nog het duidelijkst een groepsgeest, een community spirit, aan. Op dit eiland, het armste van de drie, organiseerde men in de oorlog een bazaar om de mensen in Nederland, die zoveel leed moesten doormaken, te helpen.

Het aantal onwettig geboren kinderen is ook op deze Westindische eilanden hoog,² terwijl men hier – evenals elders in de West – op latere leeftijd wettig huwt dan b.v. in Nederland. De door de KEURS beschreven sexuele opvoeding (of eigenlijk verwaarlozing) der kinderen is ook op andere Westindische eilanden geconstateerd. Hoewel de KEURS menen dat de gezinsvormen op Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba niet duidelijk met die in de rest van West-Indië overeenstemmen, komt het recensent voor dat er in feite weinig verschil bestaat. Als het inderdaad zo is dat het matrifocale gezin niet het heersende is, wil dit nog geenszins zeggen dat het Bovenwindse gezinsleven niet typisch Westindisch zou zijn. De door RAYMOND SMITH³ nogal sterk geaccentueerde matrifocaliteit is geenszins het enige kenmerk van het Westindische gezin (in een bepaalde fase van de cyclus die het doorloopt). Ook SMITH wijst erop dat het matrifocale gezin niet het meest voorkomende gezinstype is.

Het boek, dat – zoals men bemerkt – zeer vele onderwerpen behandelt, geeft ook een beschrijving van de erkende godsdiensten. Op kerkelijk

¹ EDWARD C. BANFIELD, *The Moral Basis of a Backward Society*, The Free Press, Glencoe, Illinois, 1958.

² De KEURS citeren door mij verzamelde gegevens (In de jaren 1948 t/m 1950 was het aantal wettig geborenen op deze eilanden (Sint Maarten en Sint Eustatius) daarentegen iets hoger dan het aantal onwettig geborenen (162-143), doch zij vergissen zich wanneer zij zeggen: "The total number of births listed for the three islands, 1948-1950, is 305, of which more than half (162) are illegitimate" (cursief van mij, Kr.)

³ RAYMOND T. SMITH, *The Negro Family in British Guiana*, Routledge & Kegan Paul Limited, Londen, 1956.

gebied is – evenals op andere terreinen – het een en ander veranderd op deze schijnbaar zo rustige eilanden. Toen Monseigneur NIEWINDT in 1836, van Curaçao uit, een bezoek aan de Bovenwindse Eilanden bracht, bleek het aantal rooms-katholieken zeer gering te zijn, doch sindsdien trad een snelle stijging in. Tezamen echter zijn de (Engelse en Amerikaanse) protestantse richtingen in de meerderheid. Ook van de alom in West-Indië voorkomende informele groepjes die zich op extatische, expressieve bijeenkomsten toeleggen treft men een voorbeeld op Sint Maarten aan: de Church of God. Interessante informatie verstrekken de schrijvers over de Seventh Day Adventists van Sint Eustatius, die een vrij grote en hechte groep vormen. Het is een groep waarin alleen het wettig huwelijk wordt getolereerd, een groep van ernstige, ijverige en strijdbare lieden, die er niet alleen in slaagden met vereende kracht een eigen Kerk te bouwen, doch ook op economisch terrein actief zijn. Een vrij groot percentage van hen oefent het boerenbedrijf uit; drie gezinnen (die tot één familie behoren) doen dit zelfs coöperatief en met veel energie. Deze zevendedagadventisten behoren tot de gekleurde middenklasse en zouden volgens de KEURS wel eens met stimulerende invloed op de overige bevolking kunnen uitoefenen.

De KEURS signaleren de, eveneens door recensent geconstateerde, magische functie van sommige Christelijke riten, voorstellingen e.d., terwijl zij ook over de obeah (de zwarte magie) zelf en over de jumbies (geesten) interessante mededelingen doen.

De auteurs hebben nogal eens de neiging allerlei door hen geconstateerde verschijnselen uit de slavernij te verklaren. Als zij over de op Sint Eustatius veelvuldige geitendiefstallen schrijven, wordt een door hen aan de bevolking toegeschreven opvatting (dat men van rijken die niets aan de armen geven mag stelen) beschouwd als een overblijfsel uit de slaventijd, waarin de heer en meester geacht werd voor alles te zorgen.¹ De KEURS geloven dat de slavernij de negerslaaf afhankelijk maakte, zodat hij thans steun zoekt bij het Gouvernement. Onafhankelijkheid betekent voor hem: doen wat hij wil en gevrijwaard zijn voor arbeid. De meerderheid van de negers van het eiland Sint Maarten zou nog niet hebben geleerd de slavernij uit hun gevoelsleven te bannen. Men zou nog in allerlei gezegden naar de slavernij verwijzen, b.v. "I'm not going to do this; it is slavery," of "Does he think I'm a slave?"

Het is echter niet duidelijk of de KEURS bij het gebruik van de term slavernij uitsluitend aan de periode van voor 1863 denken. Uit het door henzelf verschaft materiaal valt af te leiden, dat de planters tot vlak voor hun ondergang (volgens de KEURS twee decennia geleden) de macht stevig in handen hielden en dat het Gouvernement nog steeds een paternalistische houding aanneemt. Onderdrukking verzacht door paternalisme is vermoedelijk tot voor zeer kort de neger van Sint Maarten beschoren geweest; misschien is het nog steeds zo dat hij er door middel

¹ Recensent kreeg – in 1951 – de indruk dat er tussen de grote landeigenaren en de landlozen een verschil van opvatting over de eigendomsrechten op de verwilderde geiten bestond. De grote grondbezitters beschouwden deze geiten als afstammelingen van hun destijds tamme dieren en eisten ze op grond hiervan op, doch niet iedereen bleek deze opvatting te delen.

van allerlei onderdrukingsmechanismen onder wordt gehouden. Contemporaine verschijnselen in West-Indië moet men allereerst uit andere eigentijdse fenomenen trachten te verklaren, om pas daarna in het verleden – in de slaventijd of in het Afrika van weleer – naar verklarende factoren te zoeken.

Het kostbare lagere onderwijs is volgens de heer en mevrouw KEUR niet erg effectief. Het is veel te veel op Nederland en op West-Europa gericht om het Bovenwindse kind aan te spreken. De meeste schoolboeken zijn ongeschikt of te ouderwets, terwijl het gedeeltelijk gebruiken van de Nederlandse taal en het geven van enkele Franse lessen de nodige linguïstische verwarring stichten. Helaas is het zo dat de onderwijzers, die in ontwikkelingslanden vaak een zeer actieve rol spelen, op de Bovenwindse eilanden verstek laten gaan. Tussen de overwegend Nederlandse onderwijzers en de ouders is weinig contact.

Ook over de sedert 1951 bestaande eilandautonomie zijn de schrijvers weinig enthousiast. Uit hun gegevens blijkt, dat tijdens de verkiezingen en ook in de eilandraden allerlei locale spanningen tot uiting komen, doch dat weinig positiefs tot stand komt. Ondanks het algemeen kiesrecht heeft het nieuwe stelsel geleid tot een machtsconcentratie in de handen van enkelen. Als deze politieke macht samenvalt met economische macht, zoals op Sint Maarten het geval is, is zelfs alle schijn van democratie verdwenen en is een vorm van nepotisme ontstaan.

In het bovenstaande is een indruk gegeven van de onderwerpen die in dit boek – vrij gedetailleerd – worden behandeld. Het Amerikaanse echtpaar KEUR, dat op een soortgelijke wijze een Drents dorp behandelde,¹ heeft – althans voor de kennisvermeerdering van West-Indië – een nuttig werk verricht. Zij hebben de moeilijk toegankelijke literatuur over de Bovenwindse Eilanden samengevat en deze met eigen waarnemingen aangevuld. In de exploratieve fase waarin de Westindische sociologie zich nog grotendeels bevindt wordt door zulke arbeid ongetwijfeld een bijdrage geleverd. Erg nauwgezet zijn ze echter niet tewerk gegaan. Van de bronnen is op een weinig kritische wijze gebruik gemaakt, zij zijn niet op hun betrouwbaarheid getoetst. Zo is het de schrijvers niet opgevallen dat de door TJON SIE FAT gepubliceerde bevolkingscijfers enige onwaarschijnlijkheden bevatten en op een aantal belangrijke punten afwijken van de door recensent in 1951 verzamelde gegevens. Het wekt enige verbazing dat de KEURS zonder commentaar de z.g. officiële bevolkingscijfers gebruiken, terwijl het recensent vrijwel onmiddellijk duidelijk was dat deze onbetrouwbaar waren. Over deze aangelegenheid is vijf jaar vóór het verschijnen van *Windward Children* in de *West-Indische Gids* gerapporteerd.²

Uit het *Bovenwindenrapport*³ wordt veelvuldig geciteerd, doch uit enkele controles bleek, dat dit op een bijzonder slordige wijze is gebeurd.

¹ JOHN KEUR & DOROTHY KEUR, *The Deeply Rooted*, Van Gorcum, 1955.

² G. J. KRUIJER, Demografie van de Bovenwindse Eilanden. (In: *De West-Indische Gids* 36, No. 1, 1955, p. 81 e.v.)

³ G. J. KRUIJER, J. S. VEENENBOS & J. H. WESTERMANN, *Bovenwindenrapport*, Voorlichtingsinstituut voor het Welvaartsplan Nederlandse Antillen, 1953.

Tal van cijfers zijn verkeerd overgenomen. Soms ook is de tekst van het boek in strijd met zichzelf. Van Sint Maarten wordt b.v. op bladz. 62 gezegd: "At present (1958), no more than 200 acres... are cultivated," terwijl op p. 73 staat: "In 1957-8 it was estimated that no more than 150 acres were planted in food crops." De literatuurverwijzingen zijn onduidelijk, omdat in de meeste gevallen niet naar de pagina's der geciteerde passages wordt verwezen. Ook komen enkele der geciteerde schrijvers niet in de bibliografie voor, zodat men de titel van het boek niet te weten komt. Het ontbreken van een index is speciaal bij een boek, dat zoveel gedetailleerde gegevens omtrent vele onderwerpen (vaak over ver uiteenliggende hoofdstukken verspreid) bevat, een nadeel.

De geconstateerde feilen rechtvaardigen niet de conclusie dat dit boek een onjuist beeld van de Bovenwindse Eilanden zou geven. Het tegendeel is waar: het feitenmateriaal geeft de werkelijkheid zeer goed weer, doch zij die – voor wetenschappelijke doeleinden b.v. – zo nauwkeurig mogelijke gegevens (tot en met 1951) behoeven doen verstandig ook het *Bovenwindenrapport* te raadplegen. Recensent zou niet willen beweren dat het genoemde rapport een feilloze weergave van de werkelijkheid bevat, doch daar de KEURS vele gegevens, die zij uit het rapport putten, misvormden, kan zonder bezwaar worden beweerd, dat hun bron betere gegevens bevat dan hun boek.

Tot slot zij nog enige aandacht besteed aan de conclusies van het werk. In hun inleiding kondigen de schrijvers aan twee belangrijke factoren, die bijdragen tot het huidige "cultuur-complex" der eilanden, speciaal te zullen bestuderen: "the role of natural environment and the course of ethno-history." Deze twee factoren zouden de huidige situatie grotendeels verklaren. De schrijvers willen aantonen dat de drie eilanden deel uitmaken van een groter geheel, het Caribische gebied, en tegelijk ieder afzonderlijk iets geheel unieks zijn. Ieder eiland is het product van zijn eigen omgeving en van zijn eigen geschiedenis. Deze probleemstelling heeft recensent niet kunnen boeien. De stelling dat een bevolkingsgroep bepaald is door het geografisch milieu en door de geschiedenis (d.w.z. door alles wat het meemaakte) is een uitspraak van zulk een hoog abstractieniveau dat onze kennis er slechts weinig of in het geheel niet door wordt vermeerderd. Doch laten wij de conclusies aan het eind van het boek in beschouwing nemen.

Allereerst vergelijken de schrijvers de door hen bestudeerde eilanden met de kenmerken van het Caribisch gebied, zoals WAGLEY meent dat deze zijn.¹ WAGLEY onderscheidt drie cultuurgebieden in de Nieuwe Wereld: Euro-America, Indo-America en Plantation-America. Dit zijn gebieden waarvan de cultuur is bepaald door de herkomst der bevolking. Euro-America, dat enerzijds het Zuiden van Latijns Amerika en anderzijds het Noorden van de Verenigde Staten en Canada omvat, heeft een overwegend Westeuropese bevolking. Op Indo-America heeft de Indiaan zowel biologisch als cultureel zijn stempel gedrukt en Plantation-America is gemengd Westuropees, Westafrikaans. Dit laatste cultuurgebied strekt zich uit langs de kusten van Brazilië en de Guyana's, langs de

¹ CHARLES WAGLEY, Plantation-America: A Culture Sphere (In: *Caribbean Studies: A Symposium*, edited by Vera Rubin, Institute of Social and Economic Research, Jamaica, 1957, p. 3 e.v.)

kusten en op de eilanden van de Caribische zee en zet zich voort tot in het zuiden van de Verenigde Staten.

WAGLEY noemt dit gebied Plantation-America omdat z.i. de plantage tezamen met de slavernij fundamentele instituten waren. Uit het feit, dat WAGLEY de plantage en de slavernij in één adem noemt, blijkt dat hij voornamelijk aan historische factoren denkt die in het heden nawerken. Daarom is het geen gelukkige gedachte geweest om het plantagestelsel als een der kenmerken van het *tegenwoordige* Caribische gebied te beschouwen en dit gebied met de term Plantation-America aan te duiden.

Verder noemt WAGLEY nog de volgende kenmerken: (2) scherpe klassescheidingen gebaseerd op de vroegere tegenstelling landheer-slaaf, (3) multi-rationale samenlevingen, (4) zwakke lokale gemeenschappen, (5) een kleine boerenstand die veel overeenkomst vertoont met die der Europese kleine landbouwers en (6) een specifieke gezinsorganisatie, waarin de vrouw een belangrijke positie bekleedt.

Volgens de KEURS vertonen de drie door hen bestudeerde eilanden slechts drie van de zes door WAGLEY opgesomde hoofdkenmerken. Het plantagestelsel ontbreekt, de boerenstand van de Bovenwindse eilanden is van geen betekenis en het gezin is allerm minst overwegend matrifocaal.

Over het gezin heeft recensent reeds zijn mening gegeven; als WAGLEY het Westindische gezin op een eenzijdige wijze typeert is dit nog geen reden om de gezinsorganisatie van de negerbevolking van de bestudeerde eilanden als niet of nauwelijks Westindisch te betitelen.

Inderdaad is de boerenstand op de drie eilanden momenteel weinig ontwikkeld, doch potentieel is het een boerenstand die niet afwijkt van die van de buureilanden.

Het plantagestelsel moge ontbreken, de sfeer van de Westindische plantage heeft ook op onze Bovenwindse Eilanden geheerst. Ook op de Bovenwinden zijn slaven gehouden en volgens de KEURS is de plantersklasse pas twintig jaar geleden van Sint-Maarten verdwenen.¹

Men moet bij het oplossen van zulk een vraagstelling niet van één enkele typologie uitgaan en deze kritiekloos aanvaarden en men moet deze zeker niet mechanisch toepassen. Ook als zij de de door WAGLEY opgesomde nevenkenmerken met de Bovenwindse Eilanden vergelijken gaan ze wat slordig en bevooroordeeld te werk.

Wat de KEURS met deze vergelijking trachten aan te tonen is dat de Westindische eilanden in hoofdzaak op hun respectievelijke moederlanden zijn gericht en dat men nauwelijks van een Westindisch cultuurgebied kan spreken ("The term West Indian as applying to a cultural or even a geographic unit, is almost devoid of meaning").

Deze stelling is uiteraard niet bewezen door aan te tonen dat enige miniatuureilanden in een uithoek van het Caribisch gebied trekken vertonen die afwijken van de grotere eilanden. Doch de KEURS hebben zelfs dit niet aangetoond. Iedere kenner van het Caribische gebied zal zich 'thuis' voelen als hij hun beschrijving van de drie S-eilanden leest, hij

¹ Op bladz. 273 schrijven de KEURS omtrent het karakter van de Bovenwindse Eilanden: "It is rather West Indian in the sense that it is the product of a curious amalgam of strangely selected white Europeans, Negro slaves, and European government, with the vicissitudes of conquest, exploitation and the plantation system all set in a tropical environment."

herkent er West-Indië in. Als het zo zou zijn dat de eilanden in veel sterkere mate op Curaçao, Aruba en Nederland dan op de rest van het Caribisch gebied zijn gericht, is het merkwaardig dat men er zoveel Britse cultuurelementen aantreft. Hoe komt het dat men er Engels en geen papiamento of Nederlands spreekt, dat men er Methodist en Anglicaan en niet Nederlands Hervormd of Gereformeerd is, dat men er steelbands en geen pierementen aantreft, dat men er graag cricket en geen vendel zwaaït of schaatsen rijdt.

Dit laatste laat zich uit de ecologische situatie verklaren, om een nogal eens door de KEURS gebruikt woord te bezigen. Met deze term en enkele andere ten-dollar words (zoals culture core) wordt een paragraaf over de natuurlijke omgeving enigszins versierd. In deze paragraaf over de ecologische factoren wordt niet veel meer gezegd dan dat de natuurlijke omgeving allerm minst ten volle wordt uitgebuit, hetgeen veroorzaakt wordt door het vertrek van dat bevolkingsdeel dat zich met de voedsel-landbouw zou kunnen bezighouden.

Onder bepaalde omstandigheden – aldus de KEURS – zouden de eilanden zich grotendeels zelf kunnen bedruipen b.v. wanneer Venezuela zijn olie zelf zou gaan raffineren en de drie eilandjes enige technische hulp zouden ontvangen. Maar het is dan bovendien nodig dat de sociale barrières enigszins worden verlaagd. Er zijn – aldus de schrijvers – mogelijkheden om van binnen uit te groeien – er is het onbenutte land, de ongebruikte zee, en het belangrijkste van alles: er zijn nog niet tot ontwikkeling gebrachte menselijke mogelijkheden.

G. J. KRUIJER

Race and Colour in Caribbean Literature, door G. R. COULTHARD. Issued under the auspices of the Institute of Race Relations, Oxford University Press, London, 1962, 152 blz. (25s).

Coulthard, Senior Lecturer in de Spaanse taal- en letterkunde aan het University College of the West Indies, publiceert zijn boek over ras en huidskleur in de literatuur van het Caribische gebied eerst in het Spaans voor de Escuela de Estudios Hispano-Americanos te Sevilla. Het Londense Institute of Race Relations gaf vier jaar later een Engelse vertaling uit, die echter tot en met 1960 is bijgewerkt. De auteur definieert het Caribische gebied geografisch als omvattend de eilanden en Brits en Frans Guyana. Nederlands-talig gebied ontbreekt volledig in zijn behandeling, ook in de ruim honderd titels tellende bibliografie; van de geciteerde Franse en Spaanse gedichten vindt men achterin de oorspronkelijke versie, in de tekst een Engelse vertaling.

Met nadruk en herhaling vermeldt Coulthard dat hij de Caribische literatuur slechts analyseert naar thema's en onderwerpen en geen evaluatie geeft, noch van de litteraire waarde, noch van het gelijk of ongelijk der Caribische auteurs die stellingen poneren. Uiteraard ontkomt hij niet geheel aan een eigen waardering voor het gehalte van de besproken werken en vooral in het hoofdstuk over het thema van verwerping der

Europese cultuur door de Caribische schrijvers, waarbij ook het Europese christendom dikwijls geridiculiseerd wordt, kan Coulthard zich niet weerhouden deze manier van schrijven 'vituperative' te noemen, "intentionally disrespectful of established Christian values – intended to shock." (p. 51) Hij meent dat dit vooral van de Franse West-Indiërs komt, die in nauw contact staan met Parijs en daar het radicale denken van de jaren 1920-1940 leerden kennen.

Interessanter is de conclusie dat het inderdaad via Parijs en Londen is, waar Westindische schrijvers Afrikanen ontmoetten, dat het idee van de 'négritude' en het Afrikaanse nationalisme is overgewaaid naar het Caribische gebied, en hier de aanwezige tendenties in de bevolkingen versterkte. De Haïtise 'grand old man' Jean Price-Mars had reeds lang de Afrikaanse cultuur ten voorbeeld gesteld en de 'terug naar Afrika'-beweging van de Jamaicaan Marcus Garvey had wijdverbreide weerklank gevonden, zodat de grond rijp was voor een Caribisch Afrikanisme.

Volgens Coulthard is in Latijns Amerika geen parallel hiervan in de literatuur te vinden, wel een idealisering van de pre-Columbiaanse Indianencultuur. In Cuba vindt men anti-slavernij uitingen die zowel Indianen als Negers betreffen en in wezen anti-Spaans bedoeld zijn; in de Dominicaanse Republiek daarentegen speciale nadruk op de Spaanse afkomst der bevolking en een tegen Haïti gerichte afkeer van Afrikaanse atavismen.

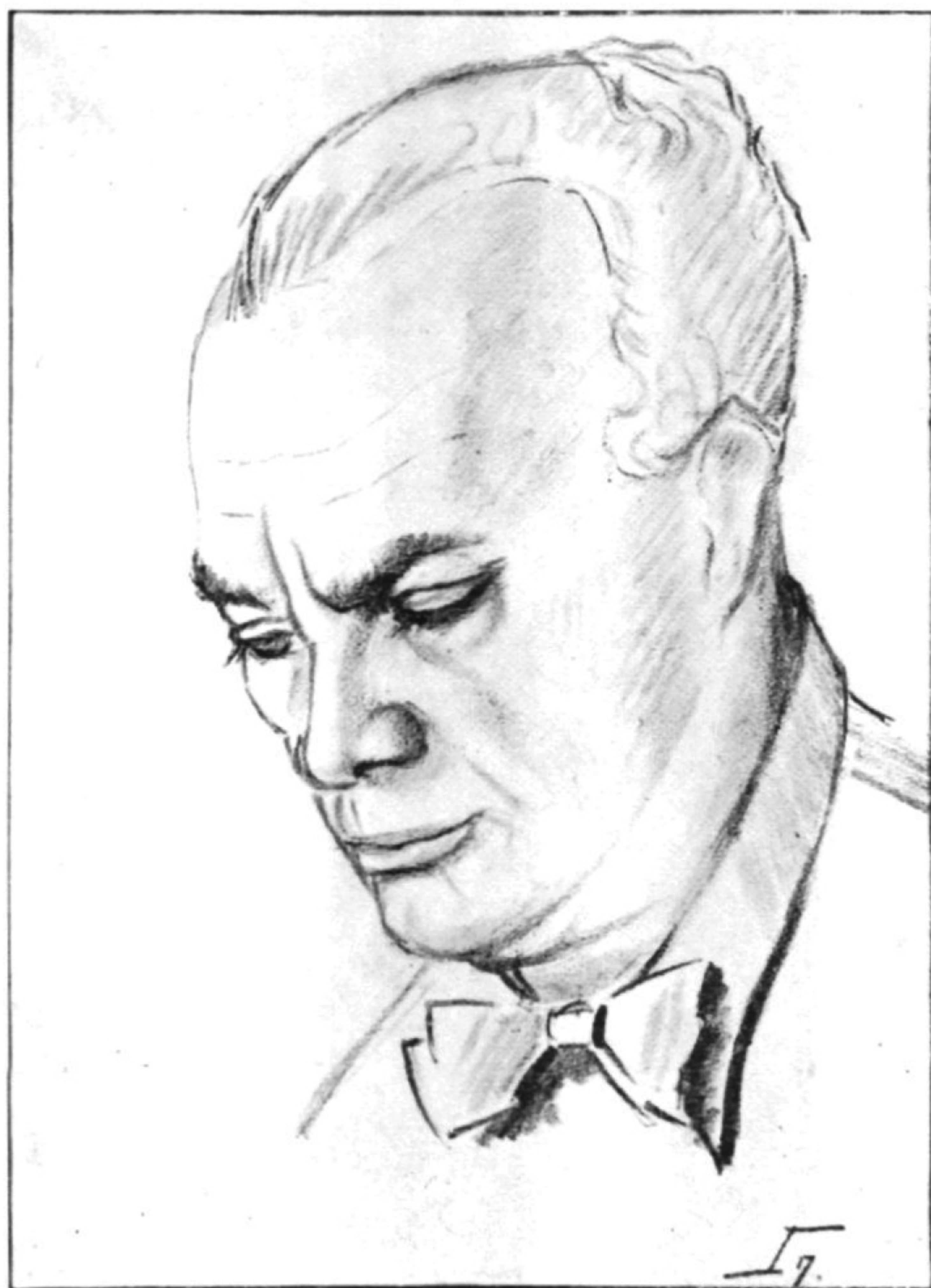
De schrijver analyseert de Caribische literatuur naar verschillende typen – behalve de reeds genoemde negentiende eeuwse anti-slavernij romans in Cuba, en de verwerping van de Europese cultuur, behandelt hij 'Afro-Cubanism', de Frans Westindische 'négritude', Afrika als thema, 'Revolt', de vrouw in de poëzie, en tenslotte sociale en psychologische problemen. Intussen zou Revolt evengoed als ondertitel van het boek als geheel kunnen gelden; welk deel van de Westindische literatuur men ook bekijkt, zij blijkt doortrokken van verweer tegen discriminatie en van heimwee naar andere levensomstandigheden, of dit nu in simplificatie van historische toestanden wordt uitgebeeld of in een geïdealiseerd Afrika, of tenslotte in de beschrijving van de Westindische emigranten in Engeland en in New York.

Merkwaardig is dat Coulthard nergens wijst op een relativerend gevoel voor humor, dat toch ook in de Westindische bellettrie wel te vinden is. Men denke slechts aan een auteur als Naipaul die Trinidadse toestanden weet te ridiculiseren.

Toch zullen de lezers, die zich voor de Caribische literatuur interesseren en Westindische romans en poëzie als documents humains benaderen, aan de leidraad van Coulthard enig houvast hebben en van zijn analyses gebruik kunnen maken om eigen sociologisch inzicht te verdiepen.

J. F. K.

W. L. SALM
12-9-1901 — 24-2-1963

HUGO POS

IN MEMORIAM W. L. SALM

12-9-1901—24-2-1963

Nu Wim Salm gestorven is, valt het mij moeilijk over hem te schrijven. Want hij was boven alles levendig, vaardig, enthousiast, niet naar de dood nog toegegroeid, als ik het zo mag uitdrukken. Zijn interesse, zijn warmte, ja, zijn liefde golden Suriname. Dat is gebleven tot het einde toe. Geen enkele desillusie, geen grote of kleine teleurstelling had hierop ook maar enige invloed. Suriname was zijn bijbel, de bomen, de rivieren, de grond, de taal, maar vooral de mensen waren bijna heilig voor hem. Niet zo maar als boom, of als mensen om het even, nee, het was de nauwe diep gewortelde binding met zijn Suriname, die alles kleur gaf, die daarmee verbonden was, die een droom schiep en in leven hield. In deze innige relatie tot zijn Suriname creëerde hij een werkelijkheid, die misschien in de ogen van anderen, minder begenadigden, geen werkelijkheid was, althans niet zo rond, zo volledig, zo af.

Zo stond dus Wim Salm in het leven, realist in de zin van creatief denkend mens en dromer. Heeft de laatste overwonnen? Ik weet het niet, de balans van zijn leven wordt niet door mij, die zijn vriend was, opgemaakt. Hij kwam omstreeks 1950 vanuit Amsterdam, waar hij jarenlang uitgever was geweest, naar Suriname terug, vol initiatief en plannen om daadwerkelijk mee te werken aan de opbouw van het land. Die opbouw had hem altijd al bezig gehouden, ook in de tijd van de grote inertie, toen Suriname, lijdend en teneergeslagen, nog als een land dat opgegeven was, werd beschouwd. Hij werd deelgenoot van groeperingen, die zich in nieuwe vorm met de toekomst van Suriname bezighielden, hij dacht reeds in termen van 'planning' lang voordat er een Planbureau was, hij voorzag en profeteerde een ontwikkeling en een aanpak op economisch en cultureel gebied, die in vele opzichten merkwaardig juist genoemd mag worden. Uit die tijd stamt het bekende tijdschrift 'El Dorado', waarin hij een belangrijke rol vervulde.

In Suriname liep, bijna vanzelfsprekend zou men achteraf kunnen zeggen, alles anders dan hij zich had voorgesteld. De

impuls tot opbouw was er wel, maar niet zo gericht als hij zich die had gedacht, het idealisme, dat aan een nieuwe dageraad vooraf moet gaan, was aanwezig, maar niet onbezoedeld door politieke compromissen en persoonlijke tekortkomingen; het vanuit de verte proclameren van een eigen cultureel klimaat stootte op een gunstige voedingsbodem, die echter nog oneindige bewerking nodig had.

Opbouw, dat is versnelde evolutie, is een vreedzame vorm van revolutie. Wie meent dat er daarbij geen slachtoffers vallen, denkt verkeerd. Ze vallen weliswaar niet op een militant strijdtoneel of als bij voorbaat gedoemde slachtoffers van speciaal daartoe opgerichte tribunalen. Ze sterven als vermoeide, uitgebluste en teleurgestelde mensen. Hun enthousiasme, hun aanwezigheid was even voelbaar, maar is niet gebleven. Hun belang moet afgelezen worden uit een rapport, een nota, een naslagwerk.

Bij Wim Salm daarentegen bleef alles even levend. Tegen-
slagen wekten nieuwe impulsen, zijn liefde voor het land en zijn mensen nam niet af, werd eerder groter, rijker. Zij was in zo'n overvloed aanwezig, dat hij er van kon geven aan anderen, dat hij haar kon uitdragen in zijn ambteloze voorlichting over Suriname, die hij, in enge vriendenkring, in verenigingsverband, in radio en tijdschriften om zich heen verspreidde. Hij is redacteur tevens medeoprichter geweest van 'Vox Guyanae', hij bewerkte 'Boefje' tot de Surinaamse vagebond 'Sjinnie', dat een ongelooflijk succes op de planken van 'Thalia' beleefde, hij was bestuurslid van talrijke culturele organisaties, geliefd radiospreker, uitgever nog wel eens, raadgever in de meest uitgebreide zin.

Er ging een grote stimulerende invloed van hem uit. Op zijn nimmer aflatende speurtocht naar de latente mogelijkheden van dit land en zijn bewoners ontdekte hij sluimerende talenten en krachten, verhoogde eigen werkzaamheid, bracht het gevoel van eigenwaarde aan de twijfelenden bij. Sommigen noemden hem, min of minder vergoelijkend, een groot kind, omdat hij niet voldoende tastbaars – in materiële zin dan, wel te verstaan – tot stand heeft gebracht. Laat mij dan besluiten met te zeggen dat de wonderlijke, ondefinieerbare, ongeschokte levensvreugde van een kind in hem was, dat die geconfronteerd met de Surinaamse realiteit, in hem niet opdroogde, maar integendeel, telkens weer opnieuw en verrassender ontlook. Tot blijdschap van zijn vele vrienden en talloze anderen, landgenoten vooral, die allen iets, de een wat meer, de ander wat minder, aan hem daarvoor verschuldigd zijn.

A. J. A. QUINTUS BOSZ

DE GESCHIEDENIS VAN HET FORT NIEUW-AMSTERDAM IN HET VERDEDIGINGSSTELSEL VAN SURINAME

I. VOORGESCHIEDENIS

De verdediging van Suriname, zowel tegen de buitenlandse als tegen de binnenlandse vijanden, heeft in de loop van de geschiedenis altijd vrij veel hoofdbrekens gekost. Dit was overigens niets buitengewoons, want alle vroegere koloniën in Amerika dienden voortdurend bedacht te zijn op aanvallen van vreemde Europese mogendheden, die het op hun rijkdommen gemunt hadden. En naar binnen toe hadden de kolonisten dan dikwijls ook nog strijd te voeren met de Indianen, die men uit hun jachtgebieden had verdreven. Suriname vormde geen uitzondering op deze regel. Het heeft bovendien ruimschoots zijn aandeel gehad in daadwerkelijke conflicten. Uit de aard der zaak was dit aandeel altijd zuiver defensief.

Zoals dit met vrijwel alle jonge volksplantingen in de Nieuwe Wereld het geval was werd ook in Suriname reeds bij de eerste kolonisatiepogingen begonnen met een sterkte of fort te bouwen. Zo moet blijkbaar al door Franse kolonisten omstreeks 1640 een houten fort zijn gebouwd op de hoge zandoever van het tegenwoordige Paramaribo, dat later onder de Engelsen werd vergroot en versterkt onder de naam van *Fort Willoughby* (1666).

Tegen het einde van de 2de Engelse oorlog (1665-1667) zeilde een Zeeuwse oorlogsvloot onder Commandeur ABRAHAM CRIJNSSEN uit naar deze contreiën. Op 28 februari 1667 kwam deze vloot, bestaande uit 3 kleine slagschepen en nog 4 andere oorlogsvaartuigen met ongeveer 700 man aan boord, waarvan de helft landsoldaten, onder Engelse vlag de Suriname-rivier op. Voor het *Fort Willoughby* aangekomen werd de nationale vlag gehesen en in naam van de Staten van Zeeland onmiddellijke overgave geëist. De Engelsen schoten echter terug, maar hebben het slechts

---

¹ De schrijver was de laatste Artillerie-commandant van de Surinaamse batterijen te Nieuw Amsterdam en Purmerend 1949-1951.

heel kort kunnen volhouden. CRIJNSSEN ankerde vlak onder het fort en terwijl het scheepsgeschut de sterkte onder vuur nam, landden zijn soldaten even boven de vesting. Het fort, dat slecht voorzien was, werd toen na enkele uren van de achterkant uit genomen met verlies van maar één man. De Engelse Gouverneur BYAM capituleerde en verkreeg eervolle aftocht. Het verdrag van overgave werd 6 maart d.a.v. getekend. Ter ere van zijn opdrachtgevers herdoopte CRIJNSSEN het fort in *Zeelandia* en bezette het met 125 soldaten met een bewapening van 15 kanonnen. Het Nederlandse bezit van de kolonie werd bij de kort daarop gesloten vrede van Breda bevestigd.

Toen CRIJNSSEN met medeneming van de brandschatting van ongeveer f 400.000 waarde weer was vertrokken kwamen de Engelsen, voorgevende niets van de vrede te weten, terug. Een Engels eskader van 1 groot oorlogsschip, 6 fregatten en 3 kleine transportschepen onder bevel van JOHN HARMAN (of HERMANS) kwam, na op de kust eerst nog een konvooi te hebben buit gemaakt, op 18 oktober 1667 voor het fort. Er volgde een zware beschieting van *Zeelandia*, dat heldhaftig werd verdedigd. Vele (54) belegerden sneuvelden of werden gewond en 9 stukken geschut van het fort werden onbruikbaar geschoten. Ook de borstweringen en stormpalen werden omvergeschoten en een bres geslagen, waar wel 10 man naast elkaar door konden. Terwijl men krijgsraad hield klommen de Engelsen over de muren en heroverden de vesting. Gezegd werd, dat het fort werd ingenomen als gevolg van verraad van de majoor, die één der poorten voor de vijand zou hebben geopend. Maar hoe het ook zij, Suriname capituleerde wederom. De bezetting werd gevangen genomen en de kolonie vrij grondig geplunderd. Daar echter deze verovering in strijd was met de vredesbepalingen moesten de Engelsen in opdracht van Koning KAREL II Suriname weer aan de Nederlanders afstaan. De overgave geschiedde op 1 mei 1668 ten tweede male in handen van CRIJNSSEN. Het recht van de Republiek der Vereenigde Nederlanden op Suriname werd bij de vrede van Westminster, die de 3de Engelse oorlog (1672-1674) afsloot, bekrachtigd.

Zeelandia was nog jarenlang het bolwerk van de kolonie tegen aanvallen van buiten af. Het 'Kasteel' lag ongeveer 12 zeemijlen de Surinamerivier op en beschermde aanvankelijk als een vooruitgeschoven stelling het veel meer naar binnen gelegen hart van de volksplanting. Het centrum daarvan was sedert de Engelse tijd de nederzetting Thorarica, ongeveer 25 mijl verder stroomop,

dat reeds door zijn afstand van de zee redelijk beveiligd was tegen onverhoedse overvallen door binnenvarende kapers. De toenmalige zeilschepen hadden namelijk als regel 2 getijden nodig om dit plaatsje te bereiken. Onder het Nederlandse gezag werd het bestuurscentrum echter verplaatst naar Paramaribo of Nieuw Middelburg in de schaduw van het *Fort Zeelandia*, waardoor Thorarica geleidelijk aan zijn betekenis verloor (het fort domineerde zodanig, dat Paramaribo vandaag de dag in de volksmond nog 'Foto' wordt genoemd).

Om ook nog de planters, die in het ongedekte oostelijk deel van de kolonie – de Boven-Commewijne en de Boven-Cottica – woonden, een zekere mate van bescherming tegen buitenlandse vijanden te bieden, werd door Gouverneur VAN SOMMELSDIJK in 1685 een fort aangelegd aan de samenvloeiing van de Commewijne en de Cottica. Deze zgn. *Vesting Cottica*, later (1688) genoemd *Fort Sommelsdijk* – misschien omdat die Gouverneur daar ook tijdelijk zelf heeft gewoond – was tegelijk bedoeld als steunpunt bij de strijd tegen de Indianen, waarmee men reeds jaren te kampen had en waarvoor nog in 1680 op verzoek van de burgerij Zeeuwse hulptroepen waren gezonden. De verdediging tegen aanvallen van buitenaf stond echter voorop, trouwens de binnenlandse oorlog met de Indianen heeft toen bijzonder kort meer geduurd. Tot verdere bescherming van dit oostelijk deel der kolonie tegen landingen vanuit vijandelijke schepen werd nog als rugdekking voor *Fort Sommelsdijk* een geschutsbatterij opgesteld aan de Motkreek (van 'Mud Creek') bij de zee. De hier gestationeerde militaire wachtpost kreeg de naam van '*Brandwacht*'.

Aanvankelijk was het met het oog op de veiligheid verboden plantages beneden *Sommelsdijk* aan te leggen. Toen men later hiervan ging afwijken kwam het fort al spoedig zo ver naar achter te liggen, dat het als verdedigingswerk feitelijk geen zin meer had. Kort na het gereed komen van het *Fort Amsterdam* werd het daarom als zodanig opgeheven. Het bleef niettemin als militaire post bestaan en deed verder als 'etablissement' (veldhospitaal) dienst bij de strijd tegen de Marrons. Pas na de emancipatie, in 1870, werd het geheel verlaten.

Het verdedigingssysteem werd door VAN SOMMELSDIJK – eveneens in 1685 – nog verder uitgebreid met een vesting aan de mond van de Pararivier, *Fort Para* genaamd. Dit fortje – een versterkt blokhuis met 4 halve bastions en 4 kleine stukken geschut – was uitsluitend gericht tegen het binnenland en wel om Paramaribo tegen aanvallen van Indianen te vrijwaren. Daar er in 1686 reeds

vrede met de Indianen werd gesloten en de kolonie daarna praktisch geen last meer van deze oorspronkelijke bewoners heeft gehad, was het fort al heel spoedig overbodig geworden. Toch heeft het nog tot 1740 geduurd voordat het definitief werd opgeheven.

Afgezien van de defensiewerken was de verdediging van Suriname van ouds voor een belangrijk deel gebaseerd op de weerbaarheid van de kolonisten zelf. Deze kolonisten hadden er immers ook zelf het grootste belang bij, dat zij niet door de een of andere vijandelijke macht leeggeplunderd of erger werden. In een kleine maatschappij als de Surinaamse volksplanting in de 17de eeuw was, lag het voor de hand, dat men zoveel mogelijk zijn eigen boontjes dopte en niet teveel rekende op de twijfelachtige bescherming van een stelletje gehuurde soldaten van meestal slecht gehalte. Bovendien paste de weerplicht in het oorspronkelijke feodale systeem van de West-Indische kolonisatie, al waren de kolonisten niet zozeer tot 'manschap' als wel tot agrarische dienstbaarheid gehouden. Door de omstandigheid echter, dat de militaire hulp vanuit het moederland ondanks de regelmatige uitbreiding van de kolonie altijd verre van afdoende was, werd hoe langer hoe meer het accent op de burgerweerbaarheid gelegd.

Toch had de Nederlandse Republiek toen de Provincie Zeeland zich terugtrok uit haar Surinaams avontuur de beste bedoelingen met de verdediging van de kolonie. Ter gelegenheid van de overdracht van het 'voordelig bezit' van Suriname aan de Nieuwe W.I.C. werd door de Staten-Generaal in 1682 een bijzonder octrooi voor deze volksplanting vastgesteld, dat 'ten eeuwigen dage' zou gelden "sonder dat daervan oyt ofte oyt selfs bij de Machten van deze Landen, ten nadeel van de Opgezetenen aldaer sal mogen werden gerecedeert". Hierbij werd de particuliere 'bezitter' of Patroon van Suriname belast met de algehele militaire bescherming van de kolonie. Artikel XXVII van het octrooi luidde: "Dat het onderhoud van de Forteresse aen de Riviere van Suriname, midtsgaders het maken en onderhouden van alle verdere Fortificatien, by aldien sulcks bevonden soude mogen werden te wesen gerequireert, sal sijn ten laste van voorsz. Compagnie, gelijk oock het Geschut, de Amunitie van oorlogh, de soldijen en het onderhoudt van 't Guarnisoen, ende alles wat relatie heeft tot bescherminge ende defensie van de voorsz. Colonie".

Van dit goedbedoelde voorschrift is nooit veel terecht gekomen. De W.I.C. en haar rechtsopvolger, de Societeit van Suriname,

bleven zich verlaten op de reeds georganiseerde burgerverdediging. De heren directeurs hebben bovendien kans gezien door een eigen interpretatie van het octrooi en hun invloed bij de Staten-Generaal de dure defensie voor een groot deel op de schouders van de kolonisten af te wentelen. Men bleef althans van Nederland uit, de verdediging van de kolonie verwaarlozen al hadden ook de Zeven Provinciën zelf (met uitzondering van Friesland) zich verbonden om de kosten te dragen van één man voor elke compagnie "tot maintien van de Colonie". Noodzakelijkerwijze bleven dus ook de bestaande burger-compagniën belast met hun militaire taak, terwijl de weerplicht in de 18de eeuw zelfs nog belangrijk verder werd uitgebouwd.

De 'Schutterij' of 'Gewapende Burgermagt' was op militaire leest geschoeid en stond onder eigen burger-officieren, die door Gouverneur en Raden werden aangesteld. Deze officieren, de onderofficieren en de vrije schutters moesten zich van de nodige wapening en uitrusting voorzien en ontvingen geen bezoldiging. Zij waren verplicht om, zonodig met hun slaven, de kolonie naar beste krachten te dienen "sonder daervoor eenige weddens of vergeldingen te genieten, maer alleen uyt liefden ten besten van 't gemeen". De gegarandeerde bescherming van de Sociëteit strekte zich naar haar mening niet verder uit dan tot het in stand houden van een klein garnizoen in het *Fort Zeelandia* en het beveiligen van de zeeweg naar Nederland. Voor het overige werd zoveel mogelijk gesteund op de plaatselijke militiën. In tegenstelling tot hun gebruikelijke houding hebben de rijke planters zich uit eigenbelang altijd redelijk van de hun opgedragen defensie-taak gekweten.

In het hoofdplaatsje Paramaribo waren alle ingezetenen schut-terplichtig. De hier geformeerde 3 à 4 compagniën (waaronder een Joodse compagnie), tezamen ongeveer 500 man, hebben vooral in de jaren vóór 1750 een vrij belangrijke rol gespeeld bij de strijd tegen overzeese vijanden. Het afslaan van DU CASSE en van de eerste aanval van CASSARD was voor een groot deel aan de gewapende burgerij van Paramaribo te danken.

De landelijke weerbaarheid had een eigen organisatie. Het plantagegebied buiten Paramaribo was in landstreken of zgn. 'divisiën' verdeeld. Iedere divisie diende een eigen compagnie op de been te brengen, die aangewezen was om er de orde en rust te handhaven en voor de interne verdediging te zorgen. De burgerkapitein en overige officieren van de compagnie waren verder nog belast met allerlei andere werkzaamheden, zoals het toezicht op

de plantages, de controle op de slaven en het innen van contributies, hoofdgeld en andere belastingen. Elke compagnie had een eigen (lage) burgerkrijgsraad.

Tot de eisen, die men aan de plantage-bezitters stelde, behoorde niet alleen het deelnemen met hun blank-officieren en slaven aan bevolen patrouilles of zgn. 'Commando's'; zij waren tevens verplicht op hun gronden of in de omgeving daarvan voor eigen rekening of soms tegen een vastgestelde minimale vergoeding al die maatregelen te treffen of werken uit te voeren, die in het belang van een goede verdediging noodzakelijk werden geacht. De planters van de Cottica en de Perica moesten daarom in 1685 ten behoeve van de bouw van *Fort Sommeldijk* de nodige houten balken leveren om op de modderige bodem een goed fundament te leggen. Omdat "sodaenige Fortificatie niet en can gedaen werden als door groote quantiteit van menschen en alsoo de aerde van elders aldaer moet gebracht worden, het welck met groote moeyten en excessive costen sal moeten werden gedaen" werd door Gouverneur VAN SOMMELSDIJK bovendien gerequireerd, dat de planters "daertoe soude fourneren de vijftighste slaeff ofte wel een weeck int jaer wercken voor die gene soo vijftigh slaeven machtigh waeren op haer plantagie, en dat voor de tijt van twee jaeren". Tegen het leveren van houten posten, waarvan bereids enige duizenden gereed waren gelegd, had men geen bedenkingen gehad, maar tegen de laatste eis werd door de autonome Politieke Raad (ook wel genoemd Hof van Policie) bezwaren gemaakt, omdat het "opmaecken ende construeeren apendentie ende dependentie van de fortificatie" volgens de inhoud van het octrooi van 1682 toch zeer zeker ten laste van de Societeit behoorde te komen. Deze bezwaren werden door de Gouverneur ongegrond geacht, zijnde het "onmogelijk bij de Societeijt sulx uijt te wercken sonder de hulpe ende assistentie van de planters, 't welck een cleine en geringe last is, en grootelijcx haer Interest en beneficie is, haer volcomentlijck bevrijdende van alle Inlandtse en uijtlandse vijanden". En men heeft dit geslikt! Maar men moest wel. Er werden uit de Nederlanden toch geen versterkingen gestuurd of gelden beschikbaar gesteld ondanks de dringende verzoeken van Gouverneur VAN SOMMELSDIJK, die uiteindelijk zelf nog het slachtoffer is geworden van muitende soldaten.

De volksplanting met haar militaire bezetting van nauwelijks 300 man ontwikkelde zich na VAN SOMMELSDIJK voorspoedig en het vormde aldra een uitverkoren doelwit voor Franse kapers.

De Fransen waren door de nabijheid van Cayenne beter dan enig ander op de hoogte én van de belangrijkheid van de landbouw én van de slechte staat van de verdediging. Gedurende de 9-jarige oorlog (1688-1697) en de Spaanse Successie-oorlog (1702-1713) hebben de Fransen dan ook verschillende pogingen gedaan Suriname op grond van het oorlogsrecht in bezit te krijgen of in ieder geval te plunderen. Men heeft zelfs nog getracht de zoon van VAN SOMMELSDIJK, de Markies DE CHATILLON, over te halen gemene zaak met hen te maken.

Op 6 mei 1689 zeilde een Franse vloot van 9 oorlogsschepen en één bombardeergaljoot onder Admiraal DU CASSE de Surinamerivier op. Het *Fort Zeelandia* doorstond een 3-daags bombardement. Daar de weerstand, vooral ook van de zijde van de burgerij, zeer effectief bleek, moest DU CASSE met zo'n haast weer zee kiezen, dat één van zijn schepen op een modderbank bleef steken en zich over moest geven.

In 1696 is nog de Franse Admiraal GENNIS van plan geweest om vanuit Cayenne met een niet onaanzienlijke vloot Suriname aan te tasten. Hij heeft daar echter van afgezien bij het vernemen, dat er een 2-tal grote oorlogsschepen aan de mond van de Surinamerivier lagen.

Na een aantal jaren van rust kwam toen op 8 juni 1712 de vrijbuiters JACQUES CASSARD, die de vrijheid had om uit naam van Frankrijk te handelen, met enkele schepen de Suriname-rivier opvaren. Maar de tegenstand, die werd geboden, was zo krachtig, dat CASSARD na een paar dagen weer zee moest kiezen.

Reeds sedert 1689 was er geregeld bij de Directie der Societeit aangedrongen op verbetering van de staat der defensie. Na de mislukte aanval van CASSARD richtten de burger-officieren, die daartoe door de ingezetenen waren gemachtigd, zich tenslotte met een adres tot de Staten-Generaal. Na breedvoerig te hebben gewezen op de belangrijkheid der kolonie en op het voordeel, dat Nederland daarvan trok, beklagden zij zich over het verzuim van de Societeit niet voor genoegzame verdedigingswerken te hebben gezorgd en over de onbillijkheid, dat de kolonisten bezwaard werden met het leveren van bouwstoffen en het afstaan van slaven om het bestaande tenminste nog enigermate in goede staat te houden. Behalve het beklag over het verwaarlozen van de bescherming der kolonie werd verder nog bezwaar gemaakt tegen willekeurige belastingen en andere inbreuken op het octrooi van 1682. Men eiste tenslotte, dat de Societeit zou worden verplicht de forteresse behoorlijk te doen onderhouden en dat de

600 man troepen, die er op papier behoorden te zijn, ook inderdaad aanwezig waren en op sterkte werden gehouden.

De Heeren Hoog Mogenden stuurden de adressanten met een kluitje in het riet, maar ondertussen was de klap al gevallen. CASSARD was op 8 oktober van hetzelfde jaar 1712 teruggekomen met een eskader van 8 grote oorlogsschepen, bewapend met 336 stukken geschut, en nog 30 kleinere vaartuigen met 3000 soldaten aan boord. De kolonie moest wel voor deze overmacht zwichten en werd gedwongen een verdrag te sluiten tot betaling van geld, goederen en slaven tot een totale waarde van ongeveer f 750.000. Deze brandschatting kwam bij omslag neer op 8 tot 10% van het kapitaal der ingezetenen en dienovereenkomstig werd een belasting uitgeschreven.

Door die belasting namen ontevredenheid en misnoegen in Suriname belangrijk toe. Tal van kolonisten beschouwden zich niet verplicht tot het betalen van de belasting en waren van oordeel, dat de Societeit deze last zelf maar moest dragen omdat zij niet voor behoorlijke verdedigingswerken had gezorgd. Hiertoe was zij volgens het octrooi immers verplicht en bovendien herhaaldelijk aangemaand. Opnieuw werd een brief geschreven aan de Staten-Generaal waarin de klachten, die al door de burger-officieren namens de kolonisten naar voren waren gebracht, werden herhaald. Nu werd echter ook nog vergoeding geëist van alle onkosten en schade, die men door de inval van CASSARD geleden had en voorts teruggave van de gelden, die men had moeten opbrengen.

De H.H.Mog. beslisten andermaal in het voordeel van de Directie der Societeit, die naar hun mening onrechtvaardig beschuldigd werd en dus ook niet tot teruggave of vergoeding verplicht kon worden. Kort daarna volgde een aanschrijving van de Staten-Generaal van 28 december 1713 aan Gouverneur en Raden om de ingezetenen van Suriname nogmaals te vermanen zich stipt aan vroegere bevelen te houden en hun op te dragen om de achterstallige schuld aan de Societeit, zowel wegens hoofdgelden als wegens gekochte maar nog niet betaalde slaven – van welke betaling men zich op grond van schuldvergelijking ontslagen achtte – te betalen. Verder werd over het punt van de aanbouw van behoorlijke verdedigingswerken gezegd, dat de belangrijkheid hiervan wel werd erkend, doch dat de kolonisten zich daaromtrent maar met de Directie van de Societeit moesten trachten te verstaan. Met name moest men over de wijze, waarop dit diende te geschieden en over het bedrag van ieders aandeel in de

kosten van de verdedigingswerken in overleg treden met deze Directie en met de H.H.Mog. zelf.

Door over en weer gepraat verliep een hele tijd. In de kolonie wilde men zich er niet over uitlaten hoeveel men eventueel bereid was bij te dragen voor de noodzakelijke verdedigingswerken. Er heerste bovendien in Suriname weinig eensgezindheid. Voortdurende twisten en onenigheden tussen de inwoners onder elkaar en met de autoriteiten maakten de zaken niet eenvoudig. De heren directeurs in Nederland zagen wel in, dat het zaak was "hunne gedachten te laten gaan, hoe en op wat wijze de kolonie op 't spoedigste" en vooral op het "onkostelijkste zoude kunnen worden versterkt en voor alle aanvallen zooveel mogelijk bewaard" en besloten tenslotte de eerste stap te doen. Door al het vruchteloos onderhandelen zou misschien de gelegenheid voorbijgaan om nog bijtijds de kolonie in behoorlijke staat van tegenweer te brengen en de kans worden gelopen bij de eerste de beste aanval alles te verliezen. De Directie van de Societeit zond daarom op eigen kosten de vestingbouwer ingenieur DRAAK uit naar Suriname om de zaak op te nemen en advies uit te brengen over de fortificatiën, die voor een goede verdediging waren vereist.

Het oude verdedigingssysteem had in die tijd reeds vrijwel afgedaan. Door het poldersysteem, dat door VAN SOMMELSDIJK was ingevoerd, had het gecultiveerde gebied zich geleidelijk meer naar het lage kustgebied verplaatst. Aan de benedenstroom der grote rivieren lag nu de rijkdom van de kolonie. Het *Fort Zeelandia*, eertijds de bewaker van de toegang tot de volksplanting, lag feitelijk midden in dit zich ontwikkelende kustgebied en verloor daardoor steeds meer zijn waarde voor de verdediging. Dit was evenzeer met *Fort Sommeldijk* het geval. Een ander, dicht bij de zee gelegen vestingwerk was een dringende eis, maar dat betekende een dure aanleg van fortificatiën ergens in de weke modder van het vloedbos.

II. DE BOUW VAN HET FORT

Reeds HERLEIN pleitte, in zijn boek uitgegeven in 1718, voor de bouw van een nieuw fort aan de samenvloeiing van de rivieren Suriname en Commewijne "alwaar nu het Krabbe-Bos leid". Volgens hem was de grond er "tot het aanleggen van een Vesting wel eenigzins onbekwaam, als wezende moerassig en slijkerig, lopende door de Vloed t'elkens onder, maar zou door ingeheid Paalwerk wel goed gemaakt kunnen worden. Aan de overkant

van 't Krabbe-Bos, ook op de Gaar-Vliet der gemelde Hooft-Rivieren, konde insgelijks een Kasteel van groot gewigt tot beveiliging van die beide Stromen gebouwt worden. De onkosten, tot zo een werk vereischt, zoude volgens gemaakte Calculatie 300.000 Guldens, of iets meer belopen. Zo zulks eens uitgevoerd wierde, was de Volk-Plantinge niet als met over-grote Zee-magt aan te doen, dewijl dan gene Schepen de Stromen aan de eene of andere kant zouden kunnen opkomen, of een Landinge ondernemen, zonder zig bloot te stellen voor 't Geschut van die Vestingen. Welkers aangelegentheid, of liever nootzakelijkheid men wel kan afmeten uit de onderneming der Franschen tegens deze Colonie".

Door DRAAK werd na plaatselijke oriëntatie in overleg met de Directeur-Generaal DES ROSQUES een plan tot verbetering van de oude en het aanleggen van nieuwe fortificatiën aan partijen voorgelegd. Als hoofdverdedigingswerk werd een regelmatig vijfhoekig fort voorgesteld aan de samenvloeiing van de Suriname- en Commewijnerivier op ongeveer 7 mijl van de monding, de plaats dus die ook al door HERLEIN was aangegeven. De totale kosten om de verdediging op peil te brengen werden begroot op ongeveer f 800.000.

Men was er zich in de kolonie zeer wel van bewust, dat er eindelijk iets gedaan moest worden. Suriname bereikte een steeds hoger welvaartspeil en stond als het ware open voor iedere vrijbouter. Om echter zelf een deel van de benodigde kosten op te brengen stootte nog steeds op vrij grote tegenstand. Vooral de kliek der allerrijkste planters, die dus ook het meeste zouden moeten bijdragen, werkte de zaak tegen. Juist zij zaten door hun welstand in de Koloniale Hoven en hebben door hun invloed de onderhandelingen met de Societeit zeer lang kunnen ophouden. Maar na veel touwtrekken tussen de directeuren van de Societeit en de vertegenwoordigers van de kolonisten werd men het tenslotte door de nood gedrongen toch eens over de kosten der verdedigingswerken en de verdeling der lasten. Op 8 december 1733 werd de overeenkomst dienaangaande gesloten, die door een resolutie van de Staten-Generaal van 19 december 1733 werd goedgekeurd en bekrachtigd.

Volgens de bepalingen van het accoord was de Societeit verplicht om bekwame werklieden en bouwstoffen te leveren, terwijl de kolonie diende zorg te dragen, dat er steeds een voldoende aantal slaven voor alle verdere diensten beschikbaar was. De Societeit zou voorts 7 jaren lang – in welk tijdsverloop alles voltooid moest zijn – ieder jaar f 20.000 als haar aandeel in de kosten bij-

dragen. Aan de andere kant moest de kolonie gedurende die tijd jaarlijks f 60.000 als bijdrage opbrengen.

De voorbereiding van de plannen werd toen met voortvarendeheid ter hand genomen. Verschillende ingenieurs kwamen uit Nederland om het plan van DRAAK nader uit te werken. Het hoofdverdedigingswerk, dat men '*Nieuw Amsterdam*' besloot te noemen, was geprojecteerd op een modderbank, die bekend stond als Tijgershol. Deze naam was al zeer oud, want op Engelse kaarten van vóór 1667 staat de plek al aangegeven als 'Tygershoole'. Kostbare funderingswerken waren nodig op deze slappe grond, maar de strategische ligging van het fort was hoofdzaak en daarvoor moest men zich wel de nodige kosten en inspanning getroosten. De uitvoering van het werk werd opgedragen aan ingenieur DES MARETS.

De eerste steen van het *Fort Nieuw Amsterdam* werd in december 1734 gelegd door Gouverneur JACOB ALEXANDER HENRY DE CHEUSSES gedurende diens bijzonder korte bestuursperiode van nauwelijks anderhalve maand. De bouw verliep veel minder vlot dan men zich dat voorgesteld had. Inplaats van 7 jaar heeft men er bijna 13 jaar over gedaan. Behalve onvoorziene technische moeilijkheden waren het vooral ook de voortdurende geschillen tussen de Societeit en de kolonie over het werk en over de kosten, die tot de vertraging aanleiding hebben gegeven. Men twistte telkens over de huurprijs en het aantal der voor het werk te leveren slaven, terwijl bovendien de jaarlijkse geldelijke bijdrage van de kolonisten nog al wat te wensen overliet. De heren planters saboteerden de betalingen aan de speciaal voor deze bijdrage in 1733 ingestelde 'Contributiekas', een eigen koloniale kas waarmee de Societeit geen bemoeienis had. Zo moesten zelfs Gouverneur en Raden uitdrukkelijk in hun vergadering van 13 februari 1741 constateren, dat aan deze kas "tot schande van de Colonie" zeer slecht werd betaald.

Om aan de gedurige klachten en moeilijkheden een einde te maken zond de Societeit in 1742 een bekwaam man als Mr. JOAN JACOB MAURICIUS als Gouverneur-Generaal naar Suriname. Onder zijn bestuur (1742-1751) werd het fort eindelijk afgebouwd hetgeen mede te danken was aan zijn direct ingrijpen in de leiding van de uitvoering. MAURICIUS zelf sloeg echter de waarde van het *Fort Nieuw Amsterdam* niet hoog aan blijkens een uitspraak in zijn journaal van 8 maart 1746: "In 't geheel sie ik die fortresse

aan met oogen van verdriet, als een lastig houkind, sonder dat het nut ooit geproportionneerd sal weesen na de kosten”.

MAURICIUS achtte dan ook de kolonie onvoldoende beveiligd door het nieuwe fort alléén. Daar hij bang was, dat het geschut van *Nieuw Amsterdam* niet ver genoeg zou reiken om schepen met weinig diepgang af te weren, stelde hij in juni 1744 voor om aan de overkant aan de westelijke oever van de Surinamerivier een steunfort aan te leggen. Ondanks heftige tegenstand van de kolonisten, die opzagen tegen de kosten, heeft MAURICIUS zijn plan kunnen doorvoeren. Het steunfort kwam althans vóór 1748 tot stand en werd door hem ‘*Purmerend*’ genoemd, naar de stad, waar hij vóór zijn vertrek naar Suriname burgemeester was geweest. Deze redoute is blijkbaar grotendeels op kosten van de nieuwe plantages in de door hem opengelegde Commewijne gebouwd. Ingevolge de Societeits-resolutie van 7 april 1745 waren namelijk alle concessionarissen van nieuwe gronden aan deze rivier gehouden om, wanneer het nodig zou worden geoordeeld enige “*Reduit, Sterkte of Forteresse* aan de mond van de Riviere Commewine en Suriname tegenover de Forteresse Amsterdam [aan te leggen] . . . tot verzekering en dekkinge van dit Terrain” voor drie kwart in de kosten daarvan te contribuieren. Omdat men zulke slechte ervaringen had opgedaan met de Contributiekas werd deze verplichting voor alle zekerheid ook in elke grondbrief voor de nieuwe gronden ‘geinsereerd’ en zodoende nog het bezit van die gronden van een behoorlijke betaling afhankelijk gesteld. Een vierde part van de kosten nam de Societeit voor haar rekening. Op een soortgelijke wijze moet later tussen de jaren 1754 en 1756 onder Gouverneur VAN DER MEER aan de oostkant van de Surinamerivier een tweede steunfort, de *Redoute Leyden*, zijn aangelegd. Beide redouten waren evenals het hoofdfort zelf “in laag en verdronken land opgeworpen”. Om de forten te waarschuwen bij het verschijnen van vijandelijke schepen voor de Surinaamse kust bleef de *Brandwacht* aan de Motkreek als militaire uitkijkpost gehandhaafd.

Ook de burgerverdediging tegen buitenlandse vijanden werd door MAURICIUS niet vergeten. Nog tijdens de bouw van *Fort Nieuw Amsterdam*, in 1744, werd een nieuw reglement voor de burgermilitie uitgevaardigd, waarbij de discipline nog strakker werd georganiseerd. In sommige gevallen konden lijfstraffen en zelfs de doodstraf worden toegepast. Voorts werd bepaald, dat ‘in cas van alarm’ de burgers zich ter verdediging naar het nieuwe fort hadden te begeven. Tegen deze maatregel hadden de kolo-

nisten echter grote bezwaren, omdat dit betekende, dat men juist in tijden van gevaar de eigen plantages geheel onbeschermd zou moeten achterlaten. De burger-officiëren deden toen het voorstel om de defensie-maatregel te herzien en te bepalen, dat in geval van alarm alle militairen de nieuwe forten bezetten, terwijl de burgers dan *Zeelandia* en *Sommelsdijk* zouden verdedigen. Bij onverhoopte verovering van *Fort Nieuw Amsterdam* bleef er zo nog een kans, dat Paramaribo werd behouden of althans gunstiger voorwaarden van de aanvaller konden worden bedongen. Eventueel konden nog goede sterke slaven ter verdediging van *Nieuw Amsterdam* worden afgestaan. MAURICIUS was niet ongenegen dit voorstel in overweging te nemen, maar door allerlei andere moeilijkheden is hier niet veel van gekomen.

Het was voor de Gouverneur-Generaal inderdaad geen gemakkelijke tijd. Tot na de voltooiing van *Fort Nieuw Amsterdam* werd door de kolonisten in Suriname ruzie gemaakt over de betalingen en de gemaakte kosten. De geschillen liepen zo hoog, dat tenslotte de tussenkomst van de Staten-Generaal werd ingeroepen. Na langdurig over en weer schrijven werd uiteindelijk op 6 maart 1748 een nader accoord over deze kwestie bereikt onder goedkeuring van de H.H.Mog. (16 jan. 1749). De overeenkomst werd gesloten door de Gouverneur als vertegenwoordiger van de Societeit met de Raden van Policie (= bestuur) voor de ingezetenen. Bepaald werd, dat de nu gereedgekomen forten *Nieuw Amsterdam* en *Purmerend* steeds in goede staat van tegenweer zouden worden gehouden en wel op kosten van de Societeit en de burgerij, ieder voor de helft. Voorts werd besloten, dat *Sommelsdijk* als verdedigingswerk zou worden verlaten, hetgeen ook, zoals reeds eerder gezegd, is gebeurd.

Door de nieuwe overeenkomst waren de zaken voor het ogenblik wel geregeld, maar de bestaande ontevredenheid in Suriname was er nog niet mee weggenomen. De reeds jaren eerder 'geventileerde' grieven van de kolonisten over het betalen van de brand-schatting aan CASSARD werden telkens weer opgehaald en vonden gemakkelijk nieuw voedsel. De Gouverneur-Generaal moest het persoonlijk ontgelden en het is de kliek der ontevreden planters tenslotte nog gelukt door allerlei lasterlijke verdachtmakingen MAURICIUS voortijdig weg te werken.

Maar het *Fort Nieuw Amsterdam*, voltooid in 1747, stond er: een spectaculair en voor die tijd sterk en goed aangelegd fort, dat van grote militaire waarde was tegen een buitenlandse vijand. Het was afdoende in staat de twee directe toegangen tot het toen-

tertijd gecultiveerde gebied van Suriname voor elke agressor af te sluiten. Het vaarwater noodzaakte de schepen dicht langs het fort te varen, terwijl de voorgelegen modderbank elke directe aanval op de wallen, zelfs met sloepen, belette. Zonodig konden ook nog de beide overliggende redouten door een kruisvuur steun verlenen. HARTSINCK geeft ervan uit de tijd vóór 1770 de volgende omschrijving:

“Dit Fort beschermt de Ingangen van beide de Rivieren [Suriname en Commewine], en voor het zelve ligt een wyd uitgestrekte Modderbank, die zelfs niet toelaat dat de werken met platboomde Vaartuigen den meesten tyd kunnen genaderd werden; gelyk ook de overliggende Redouten Purmerend en Leiden, tusschen welke beide, de Schepen door moeten, en by den minsten zwaay vast raaken, 't geen dikwyls gebeurt, voor al alsze de Commewine open krygen, waaruit altyd valwinden komen”.

“Deeze Fortres is een regelmaatige vyfhoek van Aardewerk, wel drie quartier uurs in den omtrek, bestaande uit vyf Bolwerken met genoegsaam metaal geschut van 24 en 18lb bals voorzien; de-zelve is omgeeven met extra breede Watergragten, en een bedekte weg en glacis, in welke drie places d'Armes of Wapenplaatsen zyn, waar van twee de Rivier van Suriname en een de Commewine bestryken, met behoorlyke traversen of afsnydingen versterkt, het glacis rust op een wal van Rotssteen, onder water, tegens het wegzakken. Regt voor de punt welke deeze Rivieren maaken, legt de gemelde Modderbank alwaar een Sluys in het glacis is gelegd, om het Water in de Gragten te verversschen, en het omgelegen Land onder te zetten; van deze Sluis af tot aan de Wapenplaats langs Suriname, ligt een Battery met zwaar Geschut voorzien. Binnen deeze Fortresse zyn de Wooningen der Hoofd-Officieren en Casernen voor de Soldaaten, een Smeedery, Timmerloots, en genoegsaame Magazynen; als mede een Koorn-Wind-Moolen, Kruitmagazyn, en een Regenbak van meer dan duizend Tonnen water. Midden door het Fort loopt een Weg beplant met Oranjeboomen, langs welke men over een Brug, die over de Gragten legt, naar de Societeits Kostgronden kan gaan, als mede na de Landingplaats over een gegraven Kanaal, dat met een Winkelhaak in de nabygelegene Kreek uitwatert, zo als in de nevensgaande Grondtekening werd aangewezen”.

WOLBERS zegt driekwart eeuw later, na een beschrijving van het fort te hebben gegeven, dat deze vesting, de sleutel der kolonie, gebouwd op een zeer lage moerassige grond, de ontwerpers en uitvoerders tot eer strekt, en daar in het verre westen staat

als een blijk van hetgeen Nederlandse volharding (met het oog op de moeilijkheden en bezwaren, waarmee men bij de bouw te kampen had) in die tijd vermocht.

III. DE SITUATIE IN DE 2DE HELFT VAN DE 18DE EEUW

De vaste bezetting van het *Fort Nieuw Amsterdam* bestond meestal uit een vrij klein detachement geregelde troepen onder commando van een artillerie-officier (in 1751 1 luitenant en 54 minderen). Alle voorbijvarende schepen waren verplicht hun natievlag te tonen en elk een saluut van zeven schoten af te geven. Dit compliment werd door het fort beantwoord met drie schoten van de batterij en het hijsen van de vlag op de wallen.

Voor het onderhoud van de vestingwerken had men de beschikking over een aantal Societeitsslaven, die evenwel door de kolonie moesten worden bekostigd. Deze slaven hadden vrij uitgestrekte kostgronden achter het fort. Daar was ook de toegangspoort van waaruit het garnizoen, ook in geval van nood, via een weg en een kreek contact kon blijven houden met de gemeenschap.

De overige militairen waren over *Zeelandia* en de verschillende posten langs de rivieren verdeeld. Met het bevel over de hele krijgsmacht en het toezicht over de verdedigingswerken was de 'Commandeur' belast, een beroepsofficier met de rang van kolonel, die de tweede man was in de kolonie en vervanger van de Gouverneur. De 'staande armee vrijwilligers' moest in die tijd eigenlijk uit 1200 man bestaan en 2 bataljons van ieder 6 compagnieën uitmaken, maar hoogst zelden was deze sterkte voltallig en slechts een gedeelte, soms nauwelijks de helft, kon in het veld gebruikt worden. De ziekte- en sterftcijfers waren bijzonder hoog. Het korps had sommige zeer goede en bekwame officieren, waarvan verschillende het tot Gouverneur gebracht hebben, maar voor het overige bestond het uit soldaten die, op enkele uitzonderingen na, tot het uitschot van de Europese natiën behoorden. Het kleine korps artilleristen, sedert 1699 afzonderlijk georganiseerd, vormde een goede uitzondering en werd als keurbende beschouwd.

Bij de voltooiing van *Nieuw Amsterdam* waren er maar 300 man Societeitstroepen in de kolonie gestationeerd. Deze werden in 1751 versterkt door een contingent Staatse troepen van 400 man, dat op verzoek van de ontevreden ingezetenen werd gestuurd, die dan ook drie kwart van de kosten voor hun rekening

moesten nemen. Bij het vertrek van deze kostbare hulp in 1754 werd door de Societeit besloten de daadwerkelijke krijgsmacht op 600 man te brengen.

Het noodlot wilde, dat de kolonie gedurende de onderhandelingen over de fortificatiën, tijdens de bouw van het *Fort Nieuw Amsterdam* en nog heel wat jaren na de voltooiing daarvan, nauwelijks last heeft gehad van een buitenlandse vijand, maar wel voortdurend te kampen had met steeds sterker wordende binnenlandse tegenstanders: de Marrons. Typisch is, dat deze Marrons juist ook door de aanval van CASSARD een daadwerkelijk gevaar begonnen te vormen. Voordien – men had immers sedert 1685 geen last meer van de Indianen – had men alleen te doen gehad met betrekkelijk kleine groepjes weggelopen negerslaven, die zich in de bossen schuil hielden. Bij de brandschatting in 1712 hadden toen meerdere kolonisten, om niet alles te verliezen, zelf hun slaven het bos in gestuurd. Toen deze slaven zo van de vrijheid hadden geproefd keerden velen ervan na het vertrek van CASSARD niet meer naar hun meesters terug, maar versterkten de gelederen der Marrons, die daardoor een macht gingen vormen, waarmee terdege rekening gehouden moest worden. Zij traden ook steeds driester op, stroopten regelmatig al moordend en brandstichtend afgelegen plantages af en roofden er de wapens, terwijl de aanwezige slaven werden bevrijd en meegenomen. Andere slaven ontvluchtten zelf en voegden zich bij hen, zodat hun aantal zo niet vermeerderde dan toch op peil bleef.

Het optreden tegen de Marrons vormde een hoe langer hoe groter probleem. Zij waren in hun onbekende schuilhoeken, beschermd door bossen, zwampen en muskieten, nauwelijks aan te tasten. Alleen al de bewaking van het uitgestrekte plantagegebied tegen hun aanvallen eiste een groot aantal soldaten, dat over tal van uit elkaar gelegen posten versnipperd moest worden. Met het beschikbare aantal militairen was het ten enenmale onmogelijk om de aanvallen afdoende de kop in te drukken. De militaire leiding beperkte zich daarom tot het bezetten van een minimum aantal posten en concentreerde zich zoveel mogelijk op snelle tegenacties. De rest van het werk werd overgelaten aan de schutterijen.

De sterkte van de burgerweerbaarheid buiten Paramaribo bestond toen uit 11 compagnieën. De kapiteins der burger-compagnieën waren gehouden regelmatig het aantal blanken en slaven op te geven, dat zich op de plantages en gronden in hun divisie

bevond, opdat aan de hand daarvan o.a. het aantal te commanderen personeel "tot het werken aan de fortificatiën of tot het doen van bostogten" kon worden vastgesteld. Behalve gewapende diensten en arbeid werd van de planters verder nog gevorderd, dat zij op hun gronden in het belang van troepenverplaatsingen de nodige patrouillepaden en vaarkanalen aanlegden en onderhielden, kreken schoon hielden, enz. Zo moest op ieder plantage over het voorland langs de rivier "een bequaame Land- en Rijweg voorsien van sufficente bruggen" worden aangelegd, die aansloot op die van de buurlanden.

Voor de extra kosten verbonden aan het uitzenden van patrouilles en strafexpedities moesten de planters dan nog aan een aparte heffing voldoen ten behoeve van de zgn. 'Weglooperskas', een koloniale kas ingesteld door Gouverneur en Raden op 3 juli 1750. Tenslotte kwam daar verder nog bij, dat de onderhoudskosten van de militaire troepen en van de fortificatiën, ondanks het mooie artikel xxvii van het octrooi, toch voor de helft voor rekening van de kolonisten kwamen. Als men bedenkt, dat boven dit alles nog de schuld voor de aanleg van *Nieuw Amsterdam* moest worden betaald, waarvoor in 1754 extra belastingen werden ingevoerd, dan is het niet zo heel vreemd, dat de Surinaamse kolonisten van tijd tot tijd rebelleerden.

Het twistpunt was altijd weer artikel xxvii van het octrooi. "Het verschil over de verdediging der kolonie was eene bron, waaruit onophoudelijk twist en tweedragt ontstond" wordt terecht door WOLBERS opgemerkt. Toen Gouverneur VAN DER MEER in 1754 zich op grond van geruchten, dat de Spanjaarden aan de Orinoco vijandelijke bedoelingen hadden tegen de Nederlandse koloniën, verplicht achtte allerlei voorzorgsmaatregelen te nemen, kwam direct het oude zeer weer bloot. Het Hof van Policie maakte bezwaar tegen de kosten en stelde zich op het standpunt, dat die ten laste van de Societeit behoorden te komen. De geruchten bleken tenslotte vals te zijn en men kon verdere maatregelen al spoedig staken, maar dit tekent wel de situatie.

De strijd ontbrandde eerst recht, toen Gouverneur CROMMELIN in de zitting van het Hof op 11 februari 1760 meedeelde, dat de Directie van de Societeit in overleg met enige Amsterdamse kooplieden, die belangen hadden in Surinaamse plantages, besloten had een versterking van 600 man troepen naar Suriname te sturen. Hoewel de krijgsmacht hierdoor eigenlijk pas op het juiste peil werd gebracht had de Societeit dus buiten de kolonie om een beslissing genomen, die een zwaardere belasting voor de

ingezetenen betekende. De Raden waren pijnlijk op de tenen getrapt en reageerden met het bericht, dat zij van oordeel waren, dat er volstrekt geen behoefte bestond aan versterking van de krijgsmacht met het oog op de vredesonderhandelingen met de Marrons, waardoor minder commando's in de toekomst nodig zouden zijn. Naar hun mening werden de ingezetenen door de troepenversterking maar nodeloos met meer kosten bezwaard. Dit standpunt van de Raden werd echter door de heren directeurs in Nederland kennelijk naast zich neergelegd, want reeds op 26 juni 1760 berichtte CROMMELIN, dat het plan van de troepenversterking toch ten uitvoer zou worden gelegd en dat men reeds de approbatie van de Staten-Generaal ervoor had verkregen. Het is wel enigszins begrijpelijk, dat de verontwaardiging der Raden toen het toppunt bereikte. De Societeit had immers hen, 'die toch met den Gouverneur de wettige regering van Suriname uitmaakten', volkomen genegeerd. De Raden rekenden het tot hun plicht 'tegen alle infractie van het octrooi te waken' en in dit geval nu had naar hun mening de Societeit een infractie gepleegd, die alle voorgaande ver te boven ging. Men was zelfs nog van plan te gaan demonstreren, maar de Gouverneur heeft de Raden daarvan afgehouden. Toen de troepen eindelijk kwamen hadden zij uit nijd nog allerlei aanmerkingen. Bij de werving bijv. zou slecht zijn toegezien, zodat verscheidene kinderen, ouden van dagen en andere voor de strijd onbekwame soldaten waren gezonden. Na nog vele protesten legden de Raden zich tenslotte pas op 14 juli 1762 bij de beslissing van de Staten-Generaal neer.

Intussen bleef de strijd tegen de Marrons schatten kosten. De enige oplossing zou zijn om vrede te sluiten, maar daar wilden de planters heel lang niets van weten. MAURICIUS heeft reeds getracht zulk een vrede te sluiten en het is hem inderdaad gelukt op 20 september 1749 met ongeveer 1600 Weglopers in de Boven-Suriname tot een vergelijk te komen. Door de tegenwerking, die hij ondervond, werd deze eerste vrede echter weer spoedig verbroken. Pas een tiental jaren later slaagde CROMMELIN er weer in een aantal Bosnegers te 'bevredigen'. Met de beide voornaamste stammen werden vredesverdragen gesloten, nl. met de Aucaners in 1760 en met de Saramaccaners in 1762. Hiermee was evenwel de strijd geenszins geëindigd, want de overige Weglopers bleken nog zoveel overlast te kunnen veroorzaken, dat de kostbare binnenlandse verdediging nauwelijks kon worden vermindert. Het weglopen van slaven hield aan en was niet tegen te houden.

Er werd in de volgende jaren een verbitterde binnenlandse strijd gestreden, waarbij het bericht van de ernstige slavenopstand in het naburige Berbice in 1763 niet naliet grote indruk te maken. Niet alleen in de Cottica en de Perica stroopten benden Weglopers, maar zij kwamen zelfs tot achter Paramaribo. Hun aantal vermeerderde voortdurend en men zag zich tenslotte genoodzaakt hulptroepen uit Nederland te vragen. Andere maatregelen waren o.a. de op 6 december 1770 ingevoerde dienstplicht voor vrije kleurlingen, die tot een Korps Vrije Negers en Mulatten (ook wel genoemd Korps Vrijnegers) werden gevormd, een afdeling van ongeveer 150 man tot versterking van de buitenposten. Op voorstel van Gouverneur NEPVEU werd bovendien een Vrijkorps van negerslaven opgericht bestaande uit door de kolonie tegen hoge prijzen aangekochte slaven, die de vrijheid verkregen door dienst te nemen. Op 15 juli 1772 had op *Fort Nieuw Amsterdam* de keuring en taxatie van de slaven plaats en werden de eerste 116 man tot een vrijkorps geformeerd. Enige dagen later werd het korps tot 300 man uitgebreid. Dit korps, ook wel genoemd Korps Zwarte Jagers, werd steeds op sterkte gehouden en heeft de planters uitstekende diensten bewezen. Het vrijkorps bleek belangrijk effectiever dan de burger-patrouilles, die meestal op niets uitliepen.

Van 1772 tot 1778 hebben de hulptroepen uit Nederland ter versterking van de Societeitsbataljons aan de strijd deelgenomen. Dit waren wederom dure Staatse troepen, die met de later gezonden aanvullingen totaal ongeveer 1600 man bedroegen. Het restant daarvan, dat na afloop naar Nederland terugkeerde, telde echter maar een trieste paar honderd man. De strijd was toen echter eindelijk beslecht, waaraan het door NEPVEU van 1774 tot 1778 met ongelooflijk veel moeite en kosten aangelegde 'cordon van binnenlandse defensie' niet weinig heeft bijgedragen. Dit cordon was een militaire weg van ongeveer 94 km lengte, bezet door wachtposten en piketten rondom het hele bebouwde gebied van de kolonie, teneinde de plantages te beschermen en tegelijk het weglopen te beletten. Het liep van Jodensavanah (Gelderland) tot de zee (Oranje) en had aanvankelijk een bezetting van ruim 1100 man. Bovendien had men de Boven-Suriname en de Saramacca verenigd door het zgn. Oranjepad, dat van Rama tot Saron liep en dat ook met militaire posten was versterkt.

De strijd tegen de Weglopers heeft verder geen rol van betekenis meer gespeeld, maar intussen was de kolonie door de buitengewone kosten van de hulptroepen, het Vrijkorps en het cordon

economisch volkomen aan de grond geraakt. De prijzen van de koloniale producten waren bovendien gedaald en de crisis op de Amsterdamse beurs in 1773 had het vertrouwen in de credietwaardigheid van Suriname ernstig geschokt. De kolonie is deze klappen feitelijk in geen 175 jaar te boven gekomen.

Hoewel de strijd tegen de Marrons de volle aandacht opeiste, heeft men zich intussen in Suriname meermalen bezorgd gemaakt ook in een buitenlands conflict te worden betrokken. Er stonden de kolonie toen geen oorlogsschepen ter beschikking, terwijl de particuliere schippers meestal niet genegen waren medewerking te verlenen bij de maatregelen, die men meende te moeten treffen zodra er weer eens een oorlogsgerucht de kolonie bereikte. Men heeft daarom op 6 mei 1756 tot de Societeit een verzoek gericht om 2 oorlogsschepen te zenden, die waarschijnlijk niet zijn gestuurd. Daadwerkelijke strijd tegen buitenlandse vijanden heeft men toen echter ook niet behoeven te voeren. Toch had elke oorlog tussen de koloniale mogendheden in Europa rechtstreeks of zijdelings invloed op de kolonie.

Zo heeft men tijdens de oorlog tussen Engeland en Frankrijk van 1755-1763, waarbij Nederland niet betrokken was, vrij veel overlast gehad van Franse kapers, die aan de mond van de Suriname-rivier kruisten en jacht maakten op Engelse schepen met lading voor de kolonie aan boord. Men kreeg hierdoor in Suriname schaarste aan proviand en onder meer ook aan paarden, die voor het in beweging brengen van de suikermolens onontbeerlijk waren. Van tijd tot tijd verscheen wel een Franse kaper in de rivier en vroeg verlof om, na de gevangenen aan land te hebben gezet, de op de Engelsen buitgemaakte goederen te verkopen, maar dit streed tegen de tractaten en werd niet toegestaan. Men hield in de kolonie stipte onzijdigheid in acht, terwijl de Fransen in strijd met de tractaten de Engelse schepen soms in de Surinamerivier en dus op neutraal gebied vervolgden tot onder het geschut van *Nieuw Amsterdam*. Dit lokte protest uit, maar daar is het bij gebleven.

In 1767 besloot men zich in de kolonie ongemerkt in staat van tegenweer te stellen in verband met tijdingen, dat Engeland in het geheim van plan was Suriname aan te vallen. Ook dit bleek weer loos alarm te zijn. Daarna, gedurende de Amerikaanse Vrijheidsoorlog (1775-1783), had men weer eens overlast van kapers, zowel Noord-Amerikanen als Engelsen. Ook deze vervolgden elkaar soms tot onder het geschut van het *Fort Nieuw Amsterdam*.

De totale bezetting van het fort en de beide redoutes samen was in die tijd slechts 66 man. *Purmerend* en *Leyden* waren ieder met een korporaal en 3 man bezet. Toen er in 1778 een Nederlands oorlogsschip kwam om zonodig assistentie te verlenen werd de zwakke bezetting van het fort met 30 grenadiers van dit schip versterkt plus nog een 20-tal man Societeitstroepen. De kapitein van het schip weigerde echter onder allerlei 'frivole' uitvluchten aan het verzoek van de Gouverneur te voldoen om aan de mond van de Suriname-rivier te gaan liggen. Hij gaf daarentegen het advies, dat de kolonie zelf maar een gewapende bark aan de monding stationeerde, maar dit vond men te duur want "voor een kleyn vaartuigje, dat nog weynig dienst kan doen, wordt / 10.000 gevraagd en dan nog moet het geëquipeerd en bewaapend worden". Men besloot echter na lang wikken en wegen toch maar te trachten ergens een gewapend vaartuig te kopen tegen de "meest convenabelste prijs".

Kort daarop brak er een oorlog uit waar Suriname wèl direct bij was betrokken, nl. de 4de Engelse oorlog (1780-1784), die naar aanleiding van de hulp, die Amsterdam aan de opstandige Amerikaanse koloniën had verschaft, ontbrandde. Door het juist aangeschafte Surinaamse wachtschip aan de monding, dat slaags raakte met een 3-tal op de kust kruisende Engelse kapers, werd men in Paramaribo via een teruggekeerde koopvaarder op 6 maart 1781 van de nieuwe oorlog op de hoogte gebracht. Zodra dit bericht was ontvangen werden door Gouverneur TEXIER in samenwerking met het Hof onmiddellijk uitgebreide verdedigingsmaatregelen getroffen. Er bevonden zich op dat moment toevallig twee Nederlandse oorlogsschepen in Suriname, die door de Staten-Generaal voor korte tijd 'tot secours' naar de kolonie waren gestuurd.

De in de haven van Paramaribo liggende drie Engelse vaartuigen werden in beslag genomen. TEXIER maakte gebruik van de bevoegdheid, die de Gouverneur bij resolutie van de H.H.Mog. van 17 juli 1747 was toegekend, en vorderde vier van de beste der aanwezige koopvaardijschepen. Deze werden met nog twee der in beslag genomen Engelse schepen als oorlogsvaartuigen ingericht, bewapend en met 35 man elk bezet. Daarnaast werden ook met de meeste spoed *Fort Nieuw Amsterdam* en de beide redoutes in de best mogelijke staat van tegenweer gebracht. Ruim 500 slaven werden van de kolonisten gevorderd om de nodige werkzaamheden uit te voeren.

Alle militairen, die maar even gemist konden worden, werden

naar *Nieuw Amsterdam* gedirigeerd. In Paramaribo bleven maar 3 sergeanten, 3 korporaals, 3 tamboers en 38 minderen, de kleermakers daaronder begrepen, achter. Ook de bezetting van het cordon werd tot het uiterste teruggebracht. Verder werd bij trommelslag bekend gemaakt, dat degenen, die in militaire dienst wilden treden, f 100 handgeld zouden ontvangen. Hiervan werd door verscheidene matrozen van de toch werkeloos bij Paramaribo liggende koopvaardijvloot gebruik gemaakt. Zelfs een groep van 46 bevredigde Bosnegers bood zijn diensten aan en werd eveneens naar *Nieuw Amsterdam* gestuurd.

Toen men later nog het bericht kreeg, dat de Engelse Admiraal RODNEY behalve St. Eustatius, Saba en St. Maarten ook nog de naburige Nederlandse koloniën Essequibo, Demerary en Berbice veroverd had, werden de verdedigingsactiviteiten nog meer verhoogd. Er werden nog twee koopvaardijschepen tot oorlog uitgerust om zonodig een tweede linie van defensie te kunnen vormen, terwijl een derde schip werd bewapend en tussen de *Redoute Leyden* en *Fort Nieuw Amsterdam* gestationeerd. Deze laatste maatregel werd genomen om te voorkomen, dat vijandelijke schepen in de nacht de rivier opvoeren en ongemerkt langs de forten zeilden. Op de droogte voor de *Redoute Purmerend* werden verder twee vlotbatterijen opgesteld en enige ponten werden als branders ingericht. Teneinde nog gedekt te zijn voor een aanval van de kant van de Saramacca via de Wanicakreek werden leden van het Korps Vrijnegers op wacht gezet in corjalen aan de Saramaccarivier.

Gouverneur TEXIER, zelf oud-officier, hield persoonlijk toezicht op de werkzaamheden en nam zijn intrek op de plantage Clevia dicht bij *Nieuw Amsterdam* (niet de tegenwoordige plantage Clevia, maar precies aan de overkant). Door zijn toedoen was de kolonie zo goed als maar mogelijk met een krijgsmacht van slechts 1000 man, waarvan niet meer dan 600 in weerbare staat, op oorlog voorbereid. Wel vonden telkens schermutselingen plaats tussen de gewapende barken en de op de kust kruisende Engelse kapers, maar Suriname bleef van directe aanvallen verschoond. Men ondervond alleen in de eerste tijd merkbare overlast van de oorlog, doordat de communicatie met Nederland en vooral de toevoer van levensmiddelen was gestremd. Om het tekort aan proviand aan te vullen werd o.a. de Societeitskostgrond Voorburg naast het *Fort Nieuw Amsterdam*, die in een 'miserabele toestand' verkeerde, in orde gebracht. Om de levensmiddelenvoorziening van Paramaribo voor latere eventualiteiten veilig te stellen werd

naderhand besloten de grond tussen het *Fort Zeelandia* en de *Redoute Purmerend* uit te geven in kleine loten van ongeveer 50 akkers onder de verplichting uitsluitend kost te planten. De planters zouden op die grond "niet mogen planten, voortteelen of doen groeijen eenige producten, dan alleen het zelve doen strekken tot aankweeking van vee en voortplanting van kost, groenten of eetwaren".

De door de Engelsen veroverde naburige koloniën werden door de Franse Admiraal KERSAINT heroverd en aan de Nederlanders teruggegeven. In 1782 kreeg Suriname bezoek van sterke Franse en Nederlandse eskaders en het grootste leed was toen geleden, hoewel men steeds op zijn hoede bleef door de regelmatige geruchten, dat RODNEY van plan was om niet alleen de door de Fransen heroverde koloniën te hernemen maar ook Suriname aan te tasten.

Intussen had men op *Nieuw Amsterdam* moeilijkheden met de militaire bezetting gehad door het ruwe en ontactvolle optreden van de commandant, de luitenant-kolonel VAN BAERLE. De geest was zo slecht, dat vele soldaten deserteerden en er zelfs sprake was van een complot tot muiterij van een 80 à 90 man. De goede discipline, die vroeger 'exactelijk geobserveerd' werd, was gebroken en TEXIER heeft heel wat moeite gehad om dit weer te herstellen. De vrijwilligers van de Aucaner Bosnegers waren echter zo 'malcontent' geworden, dat zij weigerden langer te dienen en ontslagen moesten worden. Men vreesde nog even, dat hieruit misschien een vredebreuk met hun stam zou ontstaan en versterkte daarom voor alle zekerheid het cordon.

Na de vrede van 1784 had men een korte tijd rust. Totdat de Franse revolutie kwam en het Schrikbewind in 1793 aan Groot Brittanië en de Republiek der Vereenigde Nederlanden de oorlog verklaarde. De Engelsen waren ditmaal dus bondgenoten geworden. In de kolonie werden opnieuw alle maatregelen getroffen tot tegenweer, nu onder de Gouverneur FRIDERICI, die zich vroeger als officier onderscheiden had bij de strijd tegen de Marrons. De maatregelen, die door het Hof werden goedgekeurd, waren de volgende:

"Langs de kusten hier en daar wachten plaatsen, deze behoeften echter niet zeer sterk te zijn, daar eene landing op eene andere wijze dan door opvaren in de rivier Suriname, wegens hare groote moeilijkheid niet waarschijnlijk was; het posteren van een gewapend schip bij den mond der Commewijne op de hoogte der redoute Leiden en op 1/3 breedte der rivier Suriname, beneden de

redoute Purmerend, een oorlogschip, benevens drie gewapende koopvaardijvaartuigen, vier platboomde vaartuigen als drijvende batterijen en twee à drie ponten tot branders inrigten en een sloep bij Braampunt tot wachtschip. Verder de werken op het fort Nieuw Amsterdam en die der andere forten en redoutes in behoorlijken staat van tegenweer brengen; de post aan de Marowijne versterken, doch de militairen van de andere posten op de binnenslandsche lijn van defensie (het cordon) terugroepen ter versterking van het garnizoen en deze militairen door 100 schutters-negers doen vervangen". Bij al deze maatregelen werd alleen rekening gehouden met militaire verdediging, want FRIDERICI was geen bewonderaar van de schutterijen en riep ze nooit op.

Er gebeurde gedurende deze oorlog niet veel bijzonders. Vermeldenswaard is alleen de geslaagde ontvluchting in april 1794 van een aantal militairen van het *Fort Nieuw Amsterdam* met een door hen overrompeld Amerikaans schip. Dit schip, geladen met 81 slaven, lag voor Braampunt ten anker terwijl de schipper zoals gebruikelijk naar Paramaribo geroeid was om daar eerst de eed af te leggen, dat geen besmettelijke ziekten aan boord heersten. Toen hij de volgende morgen, vergezeld van een geneesheer voor nader onderzoek, naar Braampunt terugkeerde, was zijn schip verdwenen. Zijn stuurman kwam hem met een paar matrozen tegemoet roeien en vertelde, dat in de afgelopen nacht een 10-tal soldaten aan boord geklommen was, die de bemanning met geweld gedwongen had de ankers te lichten en koers naar het Franse Martinique te zetten. De stuurman had toen van de verwarring gebruikt gemaakt om van boord te vluchten. De deserteurs waren afkomstig van *Nieuw Amsterdam* en bestonden uit een sergeant met enige soldaten van zijn compagnie.

IV. DE VERDEDIGING GEDURENDE DE LAATSTE ENGELSE OORLOGEN

In 1795 trok de Franse Generaal PICHEGRU (die enige jaren later als banneling van Cayenne via Suriname naar Engeland ontsnapte) de Nederlanden binnen. De Republiek viel en de Bataafse vrijheid deed haar intrede. De 5de oorlog met Engeland (1795-1802) brak nu uit, hetgeen ook voor Suriname betekende, dat de bondgenoten van gisteren alweer vijanden waren geworden.

Overigens werd in het jaar 1795 ook de Sociëteit van Suriname 'vernietigd' en de directie en het beheer over de kolonie door de Staten-Generaal aan zich getrokken zonder dat men in Suriname

daar zelf veel van merkte. Ieder bleef in zijn oude functie, alleen moesten de officieren en hoge ambtenaren opnieuw een eed van trouw zweren. Het Constitutioneel Charter, dat in 1798 in het vooruitzicht werd gesteld teneinde een nieuwe wijze van vergoeding aan de Bataafse Republiek vast te stellen 'voor derzelver verleende bescherming' kwam niet tot stand. In de kolonie bleef dan ook eigenlijk alles bij het oude.

Maar men moest nu wel opnieuw op zijn hoede zijn voor invallen van de Engelsen. Suriname was bereids in staat van verdediging gebracht, maar FRIDERICI liet toch nog een paar extra maatregelen nemen. Voor ongeveer f 14.000 werden in Cayenne twee oude daar opgebrachte Engelse schepen gekocht, die men nabij Braamspunt liet zinken om het binnenkomen in de Suriname-rivier voor grote schepen, die niet goed bekend waren met het vaarwater, te bemoeilijken. Verder moet in deze tijd de zgn. *Batterij* (of *Redoute*) *Friderici* zijn aangelegd. Dit was een afzonderlijke versterkte geschutstelling boven de *Redoute Leiden* met een zodanig schootsveld, dat men van hieruit veel beter en langer in staat was vuur op het vaarwater af te geven. Het waren bovendien stukken met een grotere draagwijdte dan die van *Leiden*. Men had toen voor de forten tezamen 2 compagnieën Artillerie ter beschikking.

Er heerste echter in de kolonie een zekere verdeeldheid als gevolg van tegenstrijdige bevelen van de Bataafse Republiek en van de naar Engeland gevluchte Prins WILLEM V. De één gebod de kolonie zich met alle kracht tegen de Engelsen te verdedigen, terwijl de Prins aanmaande om de in aantocht zijnde Engelsen als vrienden te ontvangen. FRIDERICI zelf was sterk Oranjegezind, maar hij moest zich wel bij het besluit van de Raad neerleggen om de Bataafse Republiek als soeverein te blijven erkennen. In ieder geval was men minder geneigd om tot het uiterste te vechten.

Op 13 augustus 1799 kwam dan de Engelse vloot onder commando van Admiraal SEYMOUR voor de monding van de Suriname-rivier liggen. Een sommatie tot overgave bereikte toen al spoedig Paramaribo. Men had zich daar weliswaar op actie voorbereid, maar toen men hoorde van de grootte van de vloot en van het aanzienlijk aantal troepen aan boord, werd krijgsraad gehouden en besloten, "daar de omstandigheden, waarin zich de Colonie sedert eenigen tijd bevond, er geen andere middelen waren om de Colonie van eene totale omwenteling en verwoesting te bevrijden" de capitulatie hier en daar enigszins gewijzigd aan

te nemen en "de Colonie Suriname alzoo te stellen onder immediate protectie van Zijne Britsche Majesteit". Op 17 augustus reeds ging de kolonie in Engelse handen over, maar "Suriname was wel onder protectie van Zijne Britsche Majesteit, doch er [als]nog geen bezitting van". De Gouverneur en Raden bleven dan ook namens een onbepaalde landsheer het bewind voeren, totdat bij vrede zou worden bepaald aan wie Suriname toegevoerd werd.

Op 20 augustus 1799 stevenden 6 Engelse fregatten de Suriname-rivier op en de 22ste werden de forten overgegeven. De officieren en Raadsleden werden ontheven van hun eed aan de Bataafse Republiek en legden in handen van de Engelse troepencommandant de eed van trouw aan de Engelse Koning af.

Het Engelse protectoraat duurde maar heel kort. Bij de vrede van Amiens in 1802 werd bepaald, dat de Engelsen al de door hen veroverde koloniën, behalve Ceylon, zouden teruggeven. De feitelijke overgave van Suriname vond pas 8 maanden na het tekenen van de vrede plaats. Een paar Westindische bataljons waren intussen in Nederland geformeerd, waarvan Suriname een aandeel kreeg. De kolonie kreeg zodoende bij de terugkeer van het Nederlandse gezag belangrijke versterkingen aan troepen en oorlogsmateriaal. Het had toen een staand leger van ruim 1500 man en "aan kruid en kogels geen gebrek". De forten konden naar behoren worden bezet en men richtte nog een extra redoute 'Braamspunt' (van 'Byams-pointe') in, aan de monding van de Suriname-rivier. De rustende schutterijen werden weer opgeroepen en geïnspecteerd met de bedoeling ze nader te organiseren.

De voorbereidingen bleken wel nodig, want al zeer spoedig brak opnieuw een oorlog met Engeland uit, de 6de Engelse oorlog (1803-1814). De Engelse vloot liet toen ook niet lang meer op zich wachten en op 25 april 1804 kwam een eskader van 31 grotere en kleinere oorlogsschepen onder commando van CHARLES GREEN en SAMUEL HOOD voor de kust bij Saramacca en bij Braamspunt. Met twee fregatten en twee brikken werd de *Redoute Braamspunt* na het wisselen van enige kanonschoten op de 27ste genomen. De bezetting ervan, waaronder 5 gewonden, werd gevangen genomen. De Engelsen waren nu meester van de monding en stevenden de 28ste met 22 schepen de Suriname-rivier op. Twee linieschepen bleven bij de monding achter om er de wacht te houden, terwijl de rest van de fregatten naar de Saramacca en de Warapakreek werden afgezonden. Diezelfde avond werd de kolonie gesommeerd zich over te geven.

Onmiddellijk werd op de plantage Voorburg krijgsraad gehouden. De militairen wensten de kolonie tot het uiterste te verdedigen en waren van oordeel, dat "de defensie-staat te respectabel was om zich zonder verdediging over te geven". De Raden als vertegenwoordigers van de burgerij daarentegen vreesden "het verlies der eigendommen, en bij eene zoo aanzienlijke magt als waarmede de vijand de kolonie bedreigde, zagen zij meer heil in eene capitulatie dan in tegenstand". De Gouverneur ad interim BERRANGER merkte op, dat het moeilijk was om 4000 soldaten, mariniers en matrozen, waarop de kracht der Engelsen werd geschat, tegen te houden met de 580 man, waarmee het *Fort Nieuw Amsterdam* met de *Redouten Purmerend, Leiden* en *Friderici* op dat moment in feite waren bezet. Zijns inziens moest men beproeven "eene voordeelige capitulatie te verkrijgen, waarbij in een geheim artikel werd bepaald, dat na het sluiten van de vrede, de kolonie weder aan de Bataafsche republiek zou worden overgegeven". Hierop ontstond er ernstige onenigheid tussen de Gouverneur en de commandanten Kapitein-ter-zee BLOIS VAN TRESLONG van de zeemacht en Luitenant-kolonel BATENBURG van de troepen, die beslist weigerden op het voorstel van de Gouverneur in te gaan. BERRANGER keerde toen boos naar Paramaribo terug onder de mededeling, dat hij eenvoudig alle voorwaarden van de Engelsen zou afslaan.

Op de 30ste ontscheepte de vijand een gewapende afdeling aan de Jonkermanskreek, ongeveer 3 mijl ten Noorden van de *Batterij Friderici* tussen de later aangelegde plantages Resolutie en Pomona. In die nacht werden beide *Redouten Friderici* en *Leiden* van de landzijde door 100 matrozen en 50 soldaten aangevallen en stormenderhand genomen. Bij het 'min of meer ernstig gevecht' vielen weinig gewonden te betreuren. Alleen de Engelsen verloren 2 officieren en 3 man, terwijl nog 20 man werden gewond, maar dat kwam alleen door het springen van een kruitkist.

De Engelsen, die nu in het bezit waren van de *Redoute Leiden*, stelden daar een sterke mortierbatterij op die gericht werd op het tegenoverliggende *Fort Nieuw Amsterdam*. Ondertussen werden 500 man aan land gezet bij de Warapa-kreek, die, geleid door een Surinaamse gids, een zekere HOOP, via de Matapica en de Comewijne optrokken naar *Fort Nieuw Amsterdam* met het doel dit Fort van achteren te omsingelen. Daarna zou gezamenlijk de aanval worden ingezet.

Er heerste toen bij alle verwarring zo'n verdeeldheid en wantrouwen onder de militairen en de burgerij van de kolonie, dat er

van een werkelijk krachtdadige verdediging weinig terecht kwam. Op voorbeeld van hun commandanten weigerden meerdere officieren aan de opdrachten van hun superieuren gevolg te geven. Zo werden de door het *Fort Nieuw Amsterdam* aangevraagde levensmiddelen niet verzonden. De op verzoek van BATENBURG gezonden versterking van 2 compagnieën van het Vrijkorps, bestemd voor de post bij de plantage Zoelen ten einde omsingeling van het fort te voorkomen, kwam niet op zijn bestemming aan, omdat de geleider luitenant VAN BEUGEN onder allerlei uitvluchten weigerde te vertrekken. Een andere afdeling, van schutternegers, die ter versterking van het garnizoen naar het fort werd gestuurd, was eveneens door een soortgelijke reden verhinderd de opdracht uit te voeren. De burgerwacht, sinds kort weer enigszins georganiseerd, bleef in Paramaribo om daar de rust te bewaren en liep dus ook weinig gevaar bloed te verliezen. De burgerbevolking was bovendien niet zo anti-Engels gezind als de militaire leiding dat wel zou hebben gewenst.

De achterom trekkende vijand vond door het verzuim van VAN BEUGEN geen tegenstand op de weg en toen zat *Nieuw Amsterdam*, de voornaamste sterkte van de kolonie, in de tang. BATENBURG, "ongeacht de uitventing zijner dapperheid", gaf BERRANGER "kennis van het gevoel zijner onmagt". Daar hij van mening was, dat het voortzetten van de strijd slechts nutteloos bloedvergieten ten gevolge zou hebben, bood hij zonder BERRANGER in Paramaribo erin te kennen de Engelse bevelhebber een capitulatie aan. De kolonie capituleerde toen op 4 mei buiten de Gouverneur om op voorwaarden, die volgens BATENBURG in alle opzichten eervol en voordelig waren, maar volgens BERRANGER alleen eervol en voordelig waren voor de militairen, doch "schadelijk en nadeelig voor de kolonie". Hij had niet geheel ongelijk, want de voorwaarden waren inderdaad zeer gunstig voor het garnizoen, dat toegestaan werd met krijgseer uit te trekken, waarbij de officieren hun degens mochten behouden. Allen die dit wensten, ook de aan het garnizoen verbonden vrouwen en kinderen, zouden met de eerste scheepsgelegenheid naar de Bataafse Republiek worden vervoerd, terwijl het de militairen was veroorloofd in krijgsdienst te blijven mits zij niet zouden strijden tegen Engeland of één van zijn geallieerden. Verder zou niemand tegen zijn zin in Engelse krijgsdienst worden aangenomen en met de koloniale troepen zouden behoorlijke schikkingen worden getroffen.

Bij proclamatie gaf BERRANGER alle schuld aan BATENBURG,

maar dit nakaarten maakte de capitulatie niet meer ongedaan. Op 6 mei werd Suriname in naam van de Engelse Koning in bezit genomen, ditmaal niet meer als protectoraat, maar als eigen 'Crown colony'. De Nederlandse oorlogsschepen in de haven van Paramaribo werden toen ook zonder slag of stoot overgegeven.

V. DE VERDEDIGINGSMAATREGELEN NA DE TERUGKEER VAN HET NEDERLANDSE GEZAG IN 1816

Er volgde een Engelse bezetting van ongeveer 12 jaren. Bij de conventie van Londen in 1814 verbond Engeland zich o.a. Suriname weer terug te geven, maar door de terugkeer van NAPOLEON kon dit niet direct geschieden. Pas op 26 februari 1816 werd Suriname door de Engelsen overgegeven in handen van Gouverneur VAN PANHUYS, die met een vloot van 4 oorlogsschepen voor Paramaribo was aangekomen. Met de Gouverneur waren ongeveer 1000 man troepen behorende tot het Nederlandse leger meegkomen met de bedoeling, dat deze maar tijdelijk zouden blijven. Het nieuwe Regeringsreglement zag namelijk slechts "eventuele subsidiën [uit de algemene Rijkskas] ter gedeeltelijke bestrijding van militaire uitgaven" onder het oog. De wetten op het gebied van de burger-militie en de verplichte werkzaamheden op de plantages bleven dus gehandhaafd en werden in de volgende 50 jaar nog belangrijk uitgebreid ook. De Nederlandse troepen, waaronder eerst 2 en later 1 compagnie Artillerie, zijn echter gebleven, al werd de sterkte in de loop der jaren steeds wat minder.

Al direct werd begonnen de schutterij te reorganiseren en op 16 juni 1816 werden alle leden bedankt en honorabel ontslagen. Vlak daarop werd een nieuw reglement voor de schutterij van Paramaribo uitgevaardigd en werden er 3 compagnieën blanken, 3 compagnieën vrije kleurlingen en 1 compagnie vrije negers gevormd, totaal ruim 500 man, kostende f 7000 per jaar. De afzonderlijk geregelde landelijke schutterij bleef daarnaast bestaan en wel in elk der 10 divisiën 1 compagnie. De schutterij van Paramaribo werd later herhaaldelijk gereorganiseerd, maar de afscheiding in blanken, vrije kleurlingen en vrije negers was weinig bevorderlijk om van de schutterij een aaneengesloten geheel te maken. De militaire waarde was dan ook zeer gering. De burger-officieren hadden weinig prestige en het instituut was niet bijzonder populair.

Het oude Vrijkorps werd in 1818 herdoopt in Korps (later Compagnie) Koloniale Guides, onder welke naam het bij gebrek

aan aanvullingen wegens de afschaffing van de slavenhandel (1814) tenslotte is uitgestorven (opgeheven 15 september 1862). Het laatste suppletie-detachement was een aantal goedkopere vrije 'zoutwaternegers' aangeworven in Afrika, die op 27 juni 1840 aankwamen en die niemand kon verstaan.

Na de overdracht van Suriname in 1816 werden ook meteen de nodige bepalingen vastgesteld, die ten doel hadden bijtijds maatregelen te kunnen treffen voor de verdediging tegen een eventuele aanval van buitenlandse vijanden, al waren deze blijkbaar ook op handelsschepen gericht. Bepaald werd (4 maart 1816) "dat alle vreemde schepen, die gedestineerd zijn naar Paramaribo, aan Braamspunt genoodzaakt worden ten anker te gaan en vandaar hunne sloep naar de stad te zenden om kennis te geven van hunnen aankomst, uit welke haven gezeild, hun kargezoen, enz. De Hollandsche schepen zullen tot de Forteres Amsterdam mogen opzeilen, en vandaar hetzelfde observeeren als vreemde schepen, om naar de stad te kunnen opkomen". Op de schepen, die bij het op- en afvaren van de rivier hun sloepen niet naar de wal stuurden voor het vertonen van hun passen, dan wel doorzeilden tot *Nieuw Amsterdam* zonder op vergunning tot opvaren te wachten, werden stopschoten gelost. De schippers moesten daarvoor aan de commandant van het *Fort Nieuw Amsterdam* f 25 voor het eerste schot, f 50 voor het tweede en zo vervolgens met een opslag van f 25 voor ieder volgend schot betalen. Het provenue van die schoten werd eerst gedeeld door de commandant en het detachement, ieder voor de helft; later kwam het ten goede aan het bij het garnizoen aanwezige muziekkorps en weer later vloeiden de gelden in de koloniale kas.

Zodra een schip 'Nationaal of vreemd voor 't Fortres' ten anker kwam werd als wacht een korporaal aan boord gezonden, die daar moest blijven op kosten van de schipper totdat het schip ingeklaard was. Hij diende erop toe te zien, dat niets 'van boord werd ontladen'. In 1828 werd opnieuw bepaald, "dat met uitzondering van oorlogsschepen aan geen vaartuig onder Neutrale vlag veroorloofd zal worden de rivier hooger op te zeilen dan tot Braamspunt, zullende desniettemin aan de gezagvoerders van vorenbedoelde neutrale koopvaardijsschepen of vaartuigen worden gepermitteerd om met hunne scheepsboot of sloep naar Paramaribo op te komen, teneinde aan de Gouverneur rapport te doen van de reden hunner komst". Zo werden de voorschriften voor het binnenvaren van schepen en de in verband daarmee af te geven stopschoten herhaaldelijk verder gewijzigd.

Na 1816 was in Suriname steeds een zeemacht gestationeerd van meestal een 3-tal oorlogsbodems van klein charter, een en ander met het oog op de bevaarbaarheid van de Surinaamse wateren. Tot 1850 waren dit alleen zeilschepen. Hoewel ook gedeeltelijk voor binnenlandse verdediging bedoeld vormde deze zeemacht mét het *Fort Nieuw Amsterdam* de vuist tegen vijanden van buiten.

Nog vele jaren lang bleef men dus aan *Nieuw Amsterdam* als verdedigingswerk tegen een buitenlandse vijand grote waarde hechten, hoewel weinig werd gedaan aan het fort zelf, waarvan de wallen door de moerassige gesteldheid van de ondergrond langzamerhand verzakten, zodat het commandement voor een groot gedeelte verloren ging. Het fort was in 1831 bewapend met 14 kanonnen van 24, 11 van 18, 12 van 12 en 4 kanonnen van 6 pond, plus 4 houwiters en 5 mortieren. In 1850 werd dit geschut nog aangevuld met 10 zware granaatkanonnen van 60 pond en drie jaar later met de daarvoor vereiste affuitage.

De *Redouten Purmerend* en *Leiden* werden vanwege het kostbare onderhoud en het gebrek aan bezetting verlaten. Afgezien van de zeemacht, was op het fort, waar naast de Artillerie ook een detachement Infanterie was gelegerd, de hele buitenlandse verdediging van Suriname geconcentreerd. Met uitzondering van perioden van wat grotere waakzaamheid, wanneer er weer een conflict in de verre westelijke wereld was of dreigde, was er niet veel te doen. De bezetting werd dan ook nog al eens gebruikt voor politiediensten in de Commewijne. De artilleristen werden in 1853 speciaal met Infanterie-geweren met bajonet bewapend, omdat zij ook meermalen bijstand moesten verlenen bij onlusten op naburige plantages. Op het Fort bevond zich een groot buskruitmagazijn (in Suriname werd nog tot 1870 ook de geweermunitie in eigen beheer aangemaakt), een 'constructiewinkel' en een smederij.

De sterkte van de landmacht omstreeks het midden van de vorige eeuw was ongeveer 700 man, waarvan 125 man, onder wie 4 officieren, op het *Fort Nieuw Amsterdam* waren gestationeerd. De rest was over de andere forten, etablissementen, posten en piketten in het land verdeeld. De *Brandwacht* in de Motkreek aan zee bestond nog steeds, maar nu meer om de vlag te tonen aan binnenvarende schepen. Het cordon was inmiddels wegens de buitengewone kosten van onderhoud verlaten. De weinige overgebleven posten hadden dus geen gemeenschap meer met elkaar en waren overigens in verband met de troepensterkte meestal

maar zwak bezet. Ze dienden feitelijk alleen om de rust in de divisiën te bewaren en controle op de bevredigde Bosnegers te houden. Van de Weglopers had men niet zo erg veel last meer. Alleen van tijd tot tijd werden nog wel plantages aangevallen, zoals in de jaren omstreeks 1830, en moest men weer regelmatig bospatrouilles uitsuren. De laatste vijandelijkheden van de kant van Weglopers waren in 1862. Men zag zich toen zelfs genoodzaakt een expeditie van een oorlogsschip met twee landingsdivisiën van de zeemacht naar Rac à Rac aan de Suriname-rivier te sturen. Dit kostte nog 2 doden en verscheidene gewonden aan de kant van de marine.

Bij de binnenlandse verdediging werd nog steeds voor een niet gering deel gesteund op de planters in de divisiën. Nu vormden de aaneengesloten plantages eertijds een vrij betrouwbare defensiering, maar toen tegen het einde van de 18de eeuw de malaise inzette en het verlaten van de plantages begon, vielen er hoe langer hoe meer gaten in die ring. Bovendien boden de vervallen gebouwen op de verlaten gronden goede schuilplaatsen voor de Weglopers, die daar meestal ook nog wel de nodige kost van overgebleven beplantingen bij elkaar konden scharrelen. Reeds onder het Engelse tussenbestuur in 1811 werd het een ieder verboden zonder uitdrukkelijke toestemming plantages te verlaten en de slavenmachten naar elders over te brengen. Dit voorschrift werd onder het Nederlandse bestuur gehandhaafd en in 1819 nog belangrijk verscherpt. Maar het verlaten van plantages was nu eenmaal niet tegen te houden. In 1824 werd de zgn. amotie-plicht ingevoerd en moesten alle gebouwen en beplantingen op de verlaten plantages grondig worden verwijderd. In 1847 en 1854 werden nog eens extra boetebepalingen opgenomen. Maar intussen kwam de landelijke weerbaarheid toch op een hoe langer hoe kleiner aantal planters te rusten. De Gewapende Burgermagt "bepaaldelijk ingerigt om den gewapenden arm uit te maken bij het ontstaan van oproer, samenrotting van slaven, of iedere andere verstoring der rust en veiligheid in de Divisiën en wijders om patrouilles samen te stellen tot opsporing van weggelopen slaven" werd in 1835 nader georganiseerd. Ter versterking van deze 'gewapende arm' werd 'bij omslag' bepaald hoeveel 'bekwame en vertrouwde Schutter-Negers' iedere plantage of houtgrond 'in cas van nood' had te leveren. Een boete zou worden opgelegd aan die "gezagvoerder van eenige Plantaadje of Grond, welke zal bevonden worden notoir slechte of onbruikbare voorwerpen tot

Schutter-Negers te hebben opgegeven". Voorts moest voor iedere vrije persoon of schutterneger een lastdrager worden aangewezen en zou op elke plantage steeds 12 pond droge kost voor ieder hoofd voorradig en in bruikbare staat aanwezig moeten zijn.

Opdat te allen tijde bij alarm de vereiste middelen tot defensie voorhanden zouden zijn, moesten de grondbezitters zich op eigen kosten de nodige geweren aanschaffen en deze steeds in bruikbare staat houden. Bovendien moest voor deze geweren altijd een bepaalde hoeveelheid buskruit, scherpe patronen, vuurstenen, onderhoudsgereedschappen, patroontassen enz. beschikbaar zijn, terwijl ook de aanwezigheid van een zeker aantal scherpe houw-ers werd vereist. Het gemis van al deze artikelen werd met bijzondere boetes bedreigd.

In 1850 werd verder nog een 'ruimere toepassing' gegeven aan de regeling voor het onderhoud van de algemene communicatiën op particuliere gronden, de aanleg en het onderhoud van bruggen in de wegen, enz. Al deze zgn. Divisie-lasten betekenden dan ook werkelijk voor de planters een bijzonder zware last. De oude feodale weerplicht was langzamerhand wel wat heel ver uitgegroeid.

Om weer terug te komen op *Nieuw Amsterdam*, na het midden van de vorige eeuw begon de toestand van het fort als zodanig meer zorgen te baren. Er werd in 1858 een commissie ingesteld om de toestand der vestingwerken van het fort na te gaan, de gebreken aan te tonen en de middelen op te geven om deze werken in een behoorlijke staat te brengen. Deze commissie kwam in haar rapport van 28 september 1858 tot het volgende resultaat:

"Het in orde brengen van het Fort Nieuw Amsterdam geeft twee belangrijke werken aan, t.w. 1) de beschoeiing langs de gehele hoofdwal en 2) het aanleggen ener stenen beglooing aan de kop van minstens een lengte van 2000 ellen en een breedte van 10 tot 15 ellen". Het kwam de commissie wenselijk voor, om, indien deze noodzakelijk geachte werken uitgevoerd zouden moeten worden, een ingenieur van de Waterstaat in Nederland uit te zenden, teneinde deze het werk "te doen beoordelen en op te dragen". Wat de aarden werken en het onder profiel brengen betrof, dit zou onder leiding van één van de officieren van de Artillerie door de manschappen van de bezetting kunnen gebeuren.

Van het voorstel van de commissie werd verder niets vernomen. Als enig tastbaar resultaat van haar arbeid zou alleen kunnen worden genoemd de toen gehouden opruiming bij publieke veiling van een grote voorraad onbekwaam geschut, projectielen, enz.

De lijst van artikelen gaf onder meer aan: 41 kanonnen van verschillend kaliber, 5 draaibassen, 32 bommen van 20 en 10 duim, 591 granaten van 15, 13 en 20 cm, 2031.9 Nederlandse ponden kartetskogels, 2876 kogels van diverse maten, 25681 Nederlandse ponden gegoten ijzer afkomstig van stukken geschut, bommen, kogels, enz.

De toestand werd slechter, de aarden wallen waren verzaakt, het commandement verloren gegaan en de bedekte weg ontwaepend en verlaten, terwijl ook de bewapening achteruitging. Het waren weer de kosten, die de grootste rol speelden. Men liet de zaak voorlopig zoals die was, maar bleef nog de bezetting van 1 compagnie Artillerie daar handhaven.

VI. VAN DE EMANCIPATIE TOT DE OPHEFFING VAN HET FORT

De emancipatie van de slaven in 1863 bracht de bestaande organisatie voor de binnenlandse verdediging uit zijn evenwicht. De oude Divisie-lasten waren immers grotendeels op slavenarbeid van de plantages ingesteld. Er werd daarom op dezelfde dag van de vrij-wording der slaven een nieuwe districten-regeling ingevoerd. De vroegere voorschriften werden slechts in zoverre gewijzigd als dit door de nieuwe verhoudingen noodzakelijk was geworden. In plaats van commando-slaven moesten de plantages en gronden nu een zeker aantal geschikte arbeiders als reserve-schutters en lastdragers beschikbaar stellen in de gevallen, dat de politie, de militaire macht en de gewapende burgermacht niet voldoende mochten zijn. De aanwezigheid van geweren, ammunitie en voeding bleef vereist. Het onderhoud 'ten allen tijde' van de communicatiën en bruggen werd nog wat uitgebreid en met zwaardere boetes bedreigd. Ook pachters werden nu bij deze weerplicht betrokken. Iedere eigenaar, administrateur of pachter van een perceel, waarop 40 of meer contractarbeiders werkzaam waren, werd nu verplicht een geschikt tentvaartuig van ten minste 4 riemen aan te schaffen en ter beschikking van het district te houden.

Nu het niet meer mogelijk was van plantage-bezitters een gemakkelijk leverbaar aantal slaven te vorderen was de landelijke weerbaarheid geheel persoonlijk geworden. De oude divisie-bepalingen waren bovendien uitgegroeid tot verplichtingen van algemene aard en waren dus niet zozeer meer aan de grond gebonden. Het nuttig effect voor de defensie was hiermee verdwe-

nen en in de praktijk kwam bijzonder weinig van het voorschrift terecht. Trouwens er waren ook geen Indianen of Weglopers meer om tegen te vechten. De defensie tegen de binnenlandse vijand heeft feitelijk in 1863 afgedaan. De nog gehandhaafde verouderde bepalingen voor de landelijke weerbaarheid zijn tenslotte bij de nieuwe regeling voor het beheer der districten in 1943 vervallen.

Alleen in Paramaribo bleef de schutterij min of meer in stand. De benoeming van de officieren en de organisatie van het bataljon schutterij was sedert 1850 bij Koninklijk besluit aan de Gouverneur opgedragen, die bij administratieve beschikkingen verder de regelingen voor de schutterij vaststelde. Deze schutterij heeft bijv. nog meegewerkt bij het herstellen van de rust bij de ongeregelde heden in Paramaribo op 12 en 13 mei 1891 in verband met de voorgenomen viering van het 25-jarig bestaan der Koloniale Staten. Overigens was de organisatie als regel rustende. In 1912 werden nog militaire muziekinstrumenten ter beschikking gesteld en het voorstel gedaan de schutterij helemaal militair te maken, welk voorstel werd verworpen. Deze schutterij van Paramaribo werd in 1925 bij koloniale verordening vervangen door een nieuwe schutterij.

De zeemacht bestond in 1863 uit 5 flotillevaartuigen met geringe diepgang in verband met mogelijke acties op de rivieren. Er was nog een detachement van 200 man mariniers uitgezonden om eventueel steun te verlenen bij mogelijke relletjes ter gelegenheid van de emancipatie, maar dit detachement is toen alles rustig bleek al spoedig weer weggegaan. De zeemacht was dus mede bedoeld voor het binnenland, maar de hoofdtak was toch wel patrouille-gang op zee in samenwerking met de onderdelen van de Nederlandse vloot op Curaçao. Tegen het einde van de vorige eeuw zag men de oorlogstoekomst in deze contreien niet zo somber meer in en was bovendien de interesse in Nederland voornamelijk op Oost-Indië gericht. In 1899 werd Suriname als afzonderlijk marine-station opgeheven en vertrok het laatste stationschip.

Het zelfde gebrek aan interesse betekende ook de ondergang van het *Fort Nieuw Amsterdam*. Soms bestond er nog wel even de vrees voor aanraking met buitenlandse vijanden, zoals blijkt uit de nota's van de Kapitein der Artillerie, commandant van het fort in 1864. Hij rapporteerde omtrent het fort: "Dat dit, zoals het thans is, niettegenstaande de uitmuntende ligging, als sterkte geen waarde heeft. Alle vereisten om te kunnen worden verdedigd, de vijand de doortocht naar Paramaribo te beletten

en wanneer hij een landing beproefde een gewelddadige aanval af te slaan, ontbreken, want de borstwering heeft slechts een hoogte van 4.25 el boven hoog water, zodat het vuur van de schepen het verblijf op de wallen onmogelijk maakt, temeer terwijl er over de gehele walgang slechts twee traversen te vinden zijn. Daarbij is de borstwering op enkele plaatsen slechts 5 el, op de meeste nauwelijks 3 el dik en dus niet bestand tegen uitwerking van het geschut, dat daartegen zal worden aangewend. Aan de landzijde is de borstwering slechts hoogstens 3 el dik, de gracht overal doorwaadbaar; de buitenlozing is niet gereviteerd; de berm op sommige plaatsen 3 a 4 el breed, staat onder een helling van hoogstens 45 gr, en is dus zeer licht beklimbaar", en omtrent de bewapening: "Dat het nodig is om al de fronten – ook die aan de landzijde – naar behoren te bewapenen, opdat de stormlopen kunnen worden afgeslagen en het fort zolang worden verdedigd, tot de troepen, die uit Paramaribo tot ontzet worden gezonden, zullen zijn aangekomen. De bewapening hoort daarom in verband gebracht te worden met de grootte der vijandelijke schepen, die men op de rivier kan verwachten. De voorhanden ijzeren kanonnen van 24, 18 en 12, die door de scheuren en het afbrokkelen in en om het zundgat niet met vertrouwen zijn te gebruiken, moeten als onbekwaam worden aangemerkt".

Als voorzorgsmaatregel werd in verband met de oorlogsgebeurtenissen in Europa in augustus 1870 de bewapening te *Nieuw Amsterdam* toen toch maar weer uitgebreid met 6 getrokken bronzen kanonnen van 30 pond en had verplaatsing van het reeds in batterij gestaan hebbende geschut plaats. De verwickelingen met Venezuela waren de oorzaak, dat in 1876 andermaal enige veranderingen werden gebracht in het in batterij staande geschut. Op 1 januari 1877 bestond de bewapening, verdeeld over de verschillende bastions, uit: 8 bronzen getrokken kanonnen van 16 cm, 6 ijzeren gladde kanonnen van 20 cm, 1 idem van 12 cm, 6 idem van 9 cm, 5 ijzeren mortieren van 10 duim Engels, 1 bronzen mortier van 29 cm en 2 bronzen kanonnen van 9 cm.

Intussen was op 19 oktober 1873 bij Koninklijk besluit een reorganisatie tot stand gekomen, waarbij de Artillerie drastisch werd ingekrompen. Bij het Opperbestuur in Nederland "stond vast, dat de kolonie, gelet op de voorhandenzijnde passieve en actieve middelen van defensie, bij een ernstige vijandelijke aanval toch niet te houden zou zijn, en het daarom onverantwoord zou zijn door te gaan met jaarlijks een paar ton gouds te blijven besteden voor het onderhouden van middelen tot verdediging".

De compagnie Artillerie werd vervangen door een detachement van dat wapen bestaande uit 1 luitenant en 40 minderen. De overvloedige Artillerie-officiëren, die sedert 1868 behoorden tot de W.I. Landmacht als afzonderlijk onderdeel, werden voor de keus gesteld de dienst te verlaten of in Nederlandse dienst over te gaan. Uit zichzelf verlieten toen veel militairen de dienst, zodat er in 1875 bij de kleine landmacht als geheel een incompleet van bijna 50 man bestond.

Er bleven dus op het *Fort Nieuw Amsterdam* nog maar een handjevol militairen over van de Artillerie, "aan welk wapen door de gewijzigde toestanden langzamerhand minder behoefte was ontstaan". En de vermindering hield aan, nieuw materiaal werd niet meer aangevoerd en bruikbare munitie ontbrak. De hoofdwerkzaamheden van de artilleristen op het fort bestonden al spoedig uit niet veel anders dan het afgeven van stop-, sein- en tijdschoten en soms van saluutschoten, alles met losse lading. Verder werd de bezetting gebruikt voor het toezicht op de uitvoering van de quarantaine-bepalingen. *Nieuw Amsterdam* was overigens niet veel meer dan een waarschuwingspost voor Paramaribo geworden.

Voor stopschoten was in 1876 een nieuwe regeling uitgevaardigd, die voorschreef voor *Fort Zeelandia*:

- a. dat binnenkomende schepen, welke in gebreke blijven hun natievlag te vertonen, door één los stopschot en wanneer zij daarop nog geen natievlag vertonen, door een tweede los stopschot van het Fort Zeelandia tot het nakomen van die verplichting zullen worden aangemaand;
- b. dat uitgaande schepen, op welke om de sub a omschreven redenen twee stopschoten zijn gelost, doch die evenwel geen natievlag vertonen, door het Fort Nieuw Amsterdam de voorgeschreven bepalingen omtrent het stoppen van schepen zullen worden toegepast;
- c. dat in het evengemeld geval onmiddellijk van het Fort Zeelandia naar het Fort Nieuw Amsterdam zal worden geseind;
- d. dat ter reede alhier het derde stopschot, hetwelk volgens de bestaande bepalingen scherp moet zijn, niet zal worden toegepast.

In de loop der jaren raakten deze voorschriften meer en meer in onbruik. Er kwam nog wel een nieuwe regeling in 1895, die alle schepen verplichtte om, wanneer het sein bestaande uit één

los kanonschot werd gegeven, onmiddellijk het anker te laten vallen, maar dit was meer een douane-bepaling en werd, ook nadat in 1915 de boete bij verzuim werd verhoogd, niet toegepast. Overigens werd de communicatie met de schepen vanuit *Nieuw Amsterdam* onderhouden met behulp van seinen met vlaggen en standaard.

De tijdschoten hadden ook al een lang bestaan achter zich. Het morgenschot om 5 uur zou reeds van vóór 1785 dateren en het avondschot om 8 uur reeds vóór 1810 zijn ingesteld. Bij de terugkeer van het Nederlandse gezag in 1816 moet dit gebruik dus zijn bekrachtigd, want bij Gouvernements-order werd toen vastgesteld, dat deze twee schoten dagelijks door ieder der beide forten *Zeelandia* en *Nieuw Amsterdam* moesten worden afgegeven. De tijdschoten waren bij de burgerij zeer populair, omdat het gebruik van uurwerken vroeger niet zo in zwang was als in onze tijd en men toen nog geen publieke klokken kende. De tijdschoten werden op 6 december 1838 uitgebreid met een middagschot om 12 uur van het *Fort Zeelandia* "ter regeling van de juiste tijd" en om de bevolking bekend te maken, dat het midden van de dag was bereikt. Het afgeven van het morgen- en avondschot werd, voor wat *Nieuw Amsterdam* betreft, op 17 mei 1906 gestaakt. Ook daar werd een middagschot afgegeven, dat op 31 december 1913 voorgoed werd afgeschaft. Tevoren had Gouverneur IDENBURG in 1906 het morgen- en het avondschot van *Zeelandia* ook laten vervallen, maar hij heeft het 14 dagen later op aandringen van de Koloniale Staten weer ingesteld. Toch werden deze tijdschoten eind 1913 ook definitief afgeschaft. Vanaf 1838 wordt verder nog van *Zeelandia* een schot gelost op oudejaarsnacht om 12 uur precies ten einde het begin van het nieuwe jaar aan te kondigen. Dit is feitelijk tot vandaag de dag zo blijven bestaan, alleen zijn het nu méér losse schoten.

Om de invoer van besmettelijke ziekten tegen te gaan werd vroeger volstaan met een eed van de gezagvoerder of chirurgijn, die naar Paramaribo was geroeid. Op valse verklaringen werd in 1831 in verband met het uitbreken van de cholera in Europa de doodstraf gesteld. Er werd toen een aantal jaren een 'quarantaine-etablissement' bij Braamspunt ingericht (1843), dat na enkele jaren weer werd afgebroken. In 1854 werd de verlaten *Redoute Leiden* als zodanig ingericht, dat een 'allertreurigst' quarantaineoord moet zijn geweest. In 1908 werden nieuwe voorschriften gegeven, waarbij de *Redoute Leiden* niet meer als de enige quaran-

tainie-post in de Suriname-rivier werd aangewezen. Blijkbaar is deze daarna ook niet meer gebruikt. Op binnenvarende schepen, waarop besmettelijke ziekten heersten en in quarantaine liggende schepen diende de bezetting van *Nieuw Amsterdam* toezicht te houden. Zelf had men in *Nieuw Amsterdam* nogal eens last van gele koorts, die onder de militairen daar o.a. in de jaren 1851 en 1866 vele slachtoffers eiste.

In het begin van de zeventiger jaren van de vorige eeuw werd *Nieuw Amsterdam* als plaats voor een nieuwe gevangenis uitgekozen. Nu had men vroeger op het fort altijd reeds gestraften met openbare tewerkstelling gehad, die onder militair toezicht moesten arbeiden aan de fortificatiën of aan het cordon voor de binnenlandse defensie. Er stond dan ook al lang een soort civiele gevangenis, waar degenen, die "dwangarbeid of langdurig confinement" waren opgelegd, gehuisvest werden. Van deze gestraften werd op alle mogelijke manieren gebruik gemaakt. Zo heeft aan de korpsschool voor militair kader te *Nieuw Amsterdam* van 1866-1870 een gevangene les gegeven. De lichter gestraften kregen in *Zeelandia* een plaats. Toen echter op 1 mei 1869 de nieuwe (Nederlandse) wetgeving in Suriname werd ingevoerd kreeg men ook een geheel nieuw strafstelsel en moest het gevangeniswezen belangrijk worden herzien. In 1872 werd de gevangenis, die aan de nieuwe eisen moest voldoen, binnen het *Fort Nieuw Amsterdam* gebouwd en in april 1873 in gebruik genomen. In dat zelfde jaar werd bovendien ook nog de Artillerie-kazerne – die door de toen genomen reorganisatie-maatregelen ten aanzien van de Artillerie toch bijna niet meer gebruikt zou worden – aangewezen om tot bewaarplaats te dienen van civiele gevangenen uit de districten Beneden-Suriname en Beneden-Para. In 1897 werd dat gebouw echter weer ter beschikking gesteld van de Commandant van de troepen om verbouwd en ingericht te worden tot gymnastiek- en schermlokaal, waaraan toen blijkbaar grote behoefte bestond. De gevangenis van *Nieuw Amsterdam* van 1873 is ook heden ten dage nog de beste gevangenis van Suriname.

In 1875 werd door Gouverneur VAN SYPESTEIN begonnen met de uitgifte van de vroegere Societeits-kostgrond bij *Nieuw Amsterdam* aan gewezen plantage-arbeiders, die in verband met het eindigen van het Staats-toezicht op de vrijgeworden slaven te veel uit de landbouw wegtrokken. Ten behoeve van de gestraften in de gevangenis werd een stuk terrein binnen het fort gereserveerd. De vestingsplaats *Nieuw Amsterdam*, waarin het fort zelf niet is begrepen, is later, in 1943, tot dorpsgemeente verklaard.

Op 14 juni 1887 kwam de eerste telefonische verbinding tussen Paramaribo en *Fort Nieuw Amsterdam* tot stand, maar het eerste door de Gouverneur gevoerde gesprek kwam toen maar gedeeltelijk door als gevolg van een mankement aan de kabel. Na reparatie-werkzaamheden kon pas op 17 oktober 1887 de telefoonverbinding daadwerkelijk in gebruik worden genomen. Hiermee was dan een eind gekomen aan het tijdrovend op- en neervaren van de bevelvoerende commandant van het fort, die voordien elke dag met de koerierschuit rapport moest gaan uitbrengen in Paramaribo. Maar nu was meteen ook een nieuw emplooi gevonden voor de paar militairen op het fort. Het beheer over de jonge koloniale telefoondienst werd toen aan de commanderende officier opgedragen en de Artillerie werd belast met de bediening van de verbindingen van station *Nieuw Amsterdam*, dat behalve met de hoofdstad ook met Frederiksdorp aan de Commewijne en met Post *Leiden* was verbonden.

Men vond toen langzamerhand toch wel, dat, nu de Artillerie haar eigenlijke taak niet meer volvoerde, er geen reden bestond tot handhaving van dit onderdeel. Bij de reorganisatie van de landmacht in 1902 werd daarom het nog overgebleven detachement Artillerie geheel geschrapt. Er werd op het fort voorlopig nog wel een kleine bezetting gehandhaafd, maar die diende voor alles (telefoon, quarantaine, seinwezen, enz.) behalve militaire doeleinden.

Het hele verdedigingsstelsel van Suriname werd in 1905 op de helling gezet. Een commissie bracht toen aan Gouverneur IDENBURG rapport uit en stelde een 3-tal alternatieven voor:

1. een korps marechaussee naar Suriname zenden en dit korps uitsluitend te belasten met de handhaving van orde en rust, beveiliging van personen en goederen en het naleven van wettelijke voorschriften;

2. handhaving troepensterkte ter verdediging van de openbare werken, die er waren en nog zouden komen;

3. opheffing van de gehele troepenmacht.

Men besloot uiteindelijk tot handhaving van de troepenmacht, waarvan de sterkte werd teruggebracht op 300 man.

De commissie had ook de verdedigingswerken nader onder ogen gezien. Het resultaat hiervan was, dat besloten werd *Fort Nieuw Amsterdam* met ingang van het jaar 1907 als zodanig op te heffen. Het fort had trouwens uit een oogpunt van landsverdediging inderdaad alle militaire waarde verloren. De verdedigingswerken

waren gesloopt en, hoewel er nog steeds een paar vuurmonden dreigend uitstaken aan de landing, het was geen geheim, dat het geschut hopeloos verouderd en verwaarloosd was.

De opheffing van het fort heeft niet nagelaten critiek in Suriname uit te lokken. Vooral de Koloniale Staten hadden grote bezwaren. Men vond in het bijzonder de met de opheffing van het fort gepaard gaande troepenvermindering bedenkelijk nu daar geen politieversterking tegenover stond. Het Bestuur bracht daarop naar voren, dat de militaire macht in Suriname volgens het Regeringsreglement slechts de taak had de kolonie tegen aanvallen van buitenlandse vijanden te beschermen. Dit was echter nauwelijks meer mogelijk, want de waarde van de troepenmacht tegen een zodanige vijand was problematisch geworden, terwijl het *Fort Nieuw Amsterdam* in het geheel niet meer aan de bestemming beantwoordde. De Gouverneur kon daarom de bezwaren van de Koloniale Staten niet delen. Als een soort compensatie diende het voorstel om de zetel van de Districts-Commissaris van Beneden-Commewijne van Frederiksdorp naar het oude fort over te brengen, zodat er op *Nieuw Amsterdam* tenminste weer iemand van voldoende autoriteit kwam te zitten.

Met ingang van 1 februari 1907 werd zodoende *Nieuw Amsterdam* het bestuurscentrum van het district Beneden-Commewijne, dat tegelijkertijd een niet onbelangrijke gebiedsuitbreiding onderging. Op 12 februari verdween het laatste restantje van de militaire bezetting. Het telefoonwezen was al eerder overgebracht naar Paramaribo, waar het na korte tijd door het Departement der Koloniale Spoorwegen van de militairen werd overgenomen. De oude militaire vesting had dus nu een totaal andere (burger-) functie gekregen; in het huis van de voormalige commandant woont sindsdien de Districts-Commissaris.

Overigens is de defensie van Suriname in de daaropvolgende jaren nog dikwijls in discussie geweest. Bij herhaling werd door de Nederlandse Regering de vraag overwogen of de overgebleven militaire bezetting gehandhaafd diende te worden. Verschillende adviezen stelden voor de bezetting op te heffen en onder andere aan de Surinaamse politie een meer militair karakter te geven. Men kwam echter blijkens de toelichting op de begroting voor Koloniën van 1915 – gedurende de eerste wereldoorlog dus – toch tot de slotsom, dat in Suriname een militaire macht, om waar nodig te kunnen optreden tot steun van de politie bij het handhaven van het gezag en de orde, niet kon worden

gemist. De sterkte was inmiddels nog weer iets teruggebracht tot 2 compagniën Infanterie van totaal 240 man, waaronder een muziekkorps van 20 man.

De troepenmacht bleef ongeveer op de genoemde sterkte bestaan tot het uitbreken van de tweede wereldoorlog. Het was intussen een onderdeel van het Koninklijk Nederlands-Indisch leger geworden. Daarnaast had men nog steeds de schutterij in Paramaribo, die zoals gezegd in 1925 bij koloniale verordening opnieuw was georganiseerd. Zij was nu samengesteld uit schutterplichtigen en vrijwilligers, die zonodig hadden mee te werken aan de handhaving van rust en orde in de hoofdstad. In tijd van oorlog kon deze schutterij mobiel worden verklaard en deel uitmaken van de militaire macht. Zij bestond uit één compagnie en was overigens rustende.

In de rust kwam verandering tegen het einde van de dertiger jaren, toen de voortekenen van een nieuwe oorlog duidelijker werden. Men ging zich in 1939 weer ernstig met de kustverdediging bezighouden. Op verzoek van Suriname werd toen door het toenmalig Nederlands-Indië een batterij kustartillerie van 3 stukken van 10,5 cm lang 35 beschikbaar gesteld plus nog een bedrag van f 100.000 voor de aanschaf van de meest noodzakelijke defensie-middelen. Men was het er over eens, dat dit geschut ergens in de buurt van *Nieuw Amsterdam* opgesteld moest worden, maar de juiste plaats vormde een punt van nadere overweging. Uiteindelijk werd besloten de batterij op te stellen ongeveer op de plaats van de vroegere *Redoute Purmerend*. Door het zwaar begroeide terrein stond de batterij daar goed verdekt opgesteld om binnenvarende schepen bij verrassing uit de flank onder vuur te nemen. Verder werd nog een mijnversperring in de Suriname-rivier geprojecteerd.

Bij het uitbreken van de oorlog bestond de troepenmacht uit een sterkte van 200 man beroepspersoneel. De batterij te *Purmerend* was nog niet gereed. Wel waren er reeds op 3 januari 1940 vrijwilligers bij de schutterij opgeroepen. De 200 vrijwilligers, die toen geoefend werden, werden direct bij het uitbreken van de oorlog gemobiliseerd. In de daarop volgende jaren werd het korps belangrijk uitgebreid en kreeg het een taak, die zelfs ten dele offensief was. De Schutterij-verordening werd in 1941 gewijzigd en in 1942 werd begonnen met het op grote schaal oproepen van schutterplichtigen in werkelijke dienst. Alleen Nederlands spre-

kenden kwamen voor recrutering in aanmerking en het afkeuringspercentage lag vrij hoog, nl. 31% van het aantal gekeurden. Toch waren er in 1943 ruim 2300 schutterplichtigen plus nog 280 vrijwilligers onder de wapenen.

Ter verlichting van de taak van de weermacht werd in het raam van de nieuwe schutterij-regeling nog een Korps Stads- en Landwachten opgericht. De bij dit korps ingedeelde mannen waren van de leeftijd van 35 jaar en ouder, die 3 maal in de week militair werden geoefend en wachtdiensten verrichtten, maar overigens hun gewone burgertaak vervulden. Bij dit korps kwam verder nog een compagnie Vrouwelijke Hulp Krachten. Deze hulpkorpsen telden in 1943 respectievelijk 670 mannen en 160 vrouwen.

Naast genoemde schutters en landwachters was er aan beroepsmilitairen van het K.N.I.L. een 225 man en aan Nederlandse dienstplichtigen (Prinses Irene Brigade) een 220 man in het jaar 1943. De zo gevarieerd samengestelde Surinaamse weermacht was niet alleen bedoeld om Suriname te verdedigen, maar een deel ervan werd ook bestemd als expeditie troepenmacht. Inderdaad gingen in 1944 achtereenvolgens 2 compagnieën naar Australië scheep om mee te helpen bij de herovering van het vroegere Nederlands-Indië op Japan.

Naast de landmacht kende men hier nog een onderdeel van de Koninklijke Marine, de zgn. Marine Patrouille Dienst, aan wie de bewaking van de rivieren was opgedragen. Deze had de beschikking over een 4-tal zeer kleine maar snelle vaartuigen. De dienst bestond uit 80 man, die wat de matrozen betreft voor het grootste gedeelte uit de Surinaamse bevolking was gerecruteerd.

Tenslotte had men dan verder nog Amerikaanse troepen. In het najaar van 1941 had de Nederlandse Regering het aanbod van de Verenigde Staten aanvaard om de beveiliging van bepaalde vitale objecten, zoals de bauxietbedrijven en het vliegveld Zanderij, door de U.S. Army te doen verrichten. Het was de bedoeling, dat deze troepen weer zouden worden teruggetrokken zodra Suriname zelf over voldoende bewakingspersoneel beschikte. Dit is nooit gebeurd en de Amerikanen hebben hier dan ook de hele oorlog gezeten. De sterkte van deze troepen mocht de 1000 man niet overschrijden.

De verdediging van Suriname tijdens de oorlog berustte deels bij het geformeerde bataljon Kustartillerie met zoeklichten, dat een sterkte had van 225 man en 2 batterijen uitmaakte. Eén batterij was de reeds genoemde batterij van 4" te *Purmerend*,

die pas in 1941 gereed kwam. In 1943 werd even buiten het oude *Fort Nieuw Amsterdam*, aan de zijde van de landingssteiger, een tweede batterij van 4 stukken van 6" opgesteld, waarvoor zware funderingen nodig waren. Dit was oud Amerikaans scheepsschut van de aanmaakjaren 1905 en 1906, dat oorspronkelijk voor Oost-Indië was bestemd, maar door de bezetting ervan in Suriname terecht kwam. Het oude kruithuis van 1778 werd wederom voor de opslag van munitie gebruikt. Binnen het fort werden voorts verschillende betonnen kazematten en andere secundaire verdedigingswerken aangelegd. Het commando van de Artillerie was ook op *Nieuw Amsterdam* gelegen. Het kampement kwam aan de Oostkant achter het fort op het terrein van de dorpsgemeente. Het werd ter gelegenheid van het bezoek van Prinses JULIANA in 1943 '*Juliana-kazerne*' gedoopt.

Nieuw Amsterdam had dus gedurende deze tweede wereldoorlog een nieuw hoogtepunt als centrum bij de verdediging tegen binnenvarende vijanden bereikt. Maar vestzakkruisers of andere raiders lieten Suriname met rust. De oorlog ging voorbij met als enig blijvend aandenken het wrak van de 'GOSLAR', een Duits schip van 6000 ton, dat bij het uitbreken van de oorlog door de eigen bemanning tot zinken werd gebracht en dat nog steeds een lastig baken vormt in de Suriname-rivier vlak voor Paramaribo.

Na afloop van de oorlog volgde de demobilisatie. Dit betekende het definitieve einde van de schutterij, die bijna drie eeuwen lang een belangrijke schakel vormde in het verdedigingsstelsel van Suriname. De schutterplichtigen werden in 1946 naar huis gestuurd.

Bij de afbraak van de oorlogsformatie werd de Artillerie als zelfstandig onderdeel opgeheven. Het *Fort Nieuw Amsterdam* werd opnieuw verlaten, de munitie verhuisde naar Paramaribo en de *Juliana-kazerne* werd aan de wildernis prijsgegeven. De stukken bij het fort en op *Purmerend* bleven echter voorlopig nog wel tot de bewapening van de gedecimeerde troepenmacht behoren. Zij werden regelmatig onderhouden en er werd van tijd tot tijd mee geoefend, zij het alleen maar met los kruit. Door het gebrek aan artilleristen moesten uiteindelijk zelfs de leden van het muziekkorps als zodanig worden ingeschakeld.

In 1950 hield het K.N.I.L. op te bestaan. Het lag aanvankelijk in de bedoeling van de Nederlandse Regering om de Landmacht in Suriname tegelijk met die van de Antillen op te heffen en de taak ervan te laten overnemen door het Korps Mariniers. Na

veel protesten van Surinaamse zijde is dit plan tenslotte hier niet doorgegaan en is de Landmacht, die in die tijd uit ongeveer 400 man bestond, door het Nederlandse leger overgenomen. Toen werd ook het geschut van *Nieuw Amsterdam* en *Purmerend* uit de bewapening geschrapt en in 1951 werden de stukken verder aan hun lot overgelaten. Daar staan zij nog, al roestende op hun betonnen beddingen, getrouwelijk naast kanonnen van eeuwen terug. In het verdedigingssysteem van Suriname is voor *Nieuw Amsterdam* (voorlopig?) geen plaats meer. De oude militaire glorie is vergaan om plaats te maken voor een verdere toekomst als hoofdplaats van het district Commewijne.

BRONNEN:

- BENJAMINS, H. D. & J. F. SNELLEMAN, *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*. 's-Gravenhage, 1914-1917.
 HARTSINCK, J. J., *Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-Amerika*. Amsterdam, 1770.
 HERLEIN, J. D., *Beschryvinge van de Volk-Plantinge Suriname*. Leeuwarden, 1718.
 MATVELD, W., *De Troepenmacht in Suriname 1816-1918*. Typescript, Paramaribo, jan. 1918.
 QUINTUS BOSZ, A. J. A., *Drie eeuwen grondpolitiek in Suriname*. Assen, 1954.
 QUINTUS BOSZ, A. J. A., De geschiedenis van de verdedigings-organisatie. *Uit Suriname's historie*. Surinaamse Historische Kring, 1963.
 SAMSON, Ph. A., *Nieuw-Amsterdam in Suriname*. *Ons Amsterdam*, juli 1962.
 SIJPESTEIJN, Jhr. C. A. VAN, *Beschrijving van Suriname*. Den Haag, 1854.
 STEDMAN, J. G., *A Narrative of a five years Expedition against the Revolted Negroes of Surinam*. London, 1796.
 WOLBERS, J., *Geschiedenis van Suriname*. Amsterdam, 1861.

SUMMARY

THE HISTORY OF FORT NEW AMSTERDAM IN THE
DEFENSE SYSTEM OF SURINAM

In the very early days of the colonization of Surinam, round about 1640, French settlers built a stronghold near the present city of Paramaribo. Some ten years later Surinam became an English settlement. The fortress was strengthened and enlarged and called 'Willoughby' after the leader of

the colonists. It guarded the entrance to the heart of the old colony around the former capital Thorarica, 25 miles up river. When the Dutch captured the fortress in 1667 they renamed it '*Zeelandia*', after the States of Zeeland, who were responsible for the conquest. The Dutch extended the defense system by two smaller forts, one at the confluence of the Rivers Commewyne and Cottica, to guard against foreign invaders, and one on the Para River to protect Paramaribo against attacks from the Indians of the interior.

In the latter years of the seventeenth century, the colony of Surinam expanded more and more towards the coastal region, which meant that *Zeelandia*, being in the middle of this area, became obsolete for defense against foreign enemies. The insufficient means available for such defense were clear to the colony's French neighbours, and in 1712 a French privateer, CASSARD, succeeded in defeating and sacking it. The invading fleet sailed away with booty worth some 750,000 guilders. This made the need to overhaul the defensive works obvious enough. After much deliberation it was decided that a new fortress should be built at the confluence of the Rivers Surinam and Commewyne, about 7 miles from the sea. On the mud bank at that corner, between the years 1734 and 1747, the strong fortress of '*New Amsterdam*' was constructed, at a cost of about 800,000 guilders. Some years later, a redoubt was built on each of the two opposite river banks, for support of the main fort.

However, during the years of completion and even long after that, the principal enemies of the colonists were not foreign powers but escaped slaves, who banded together in the forests and did much damage to the remote plantations. With the help of the militia and reinforcements from the mother country, the attacks of these 'bush negroes' were at last suppressed, but at very heavy cost.

During the fourth English war (1780-1784), the neighbouring Dutch colonies in the Caribbean were conquered by Admiral RODNEY, but the strongly defended colony of Surinam was left alone. However, in the next English war (1795-1802), Surinam surrendered without fighting to a strong fleet under Admiral SEYMOUR, in 1799. The colony then became a protectorate of England, but was handed back to the Netherlands after the Treaty of Amiens. Hardly a year later the sixth English war (1803-1814) broke out. A fleet of 31 warships under CHARLES GREEN and SAMUEL HOOD attacked the colony as early as 1804. One of the redoubts opposite *New Amsterdam* was taken by landing troops at night, while a strong force landed in a creek farther to the east and marched to a position behind the fortress. *New Amsterdam* surrendered, and with it the whole colony. According to the London Convention of 1814 Surinam was to be returned to the Dutch, but it was not until 1816 that the colony was actually handed over.

During the rest of the nineteenth century Fort *New Amsterdam* was not kept in repair; the redoubts were abandoned, and the fortress' value for defense declined more and more. In 1907 it was abandoned completely as a military stronghold.

During the Second World War, *New Amsterdam* was restored again as an artillery defense point, but luckily no invasion came. In 1946 the old fortress was once more deserted by the troops. The guns remained in use till 1951. It is now the center of civil government of the District of Commewyne.

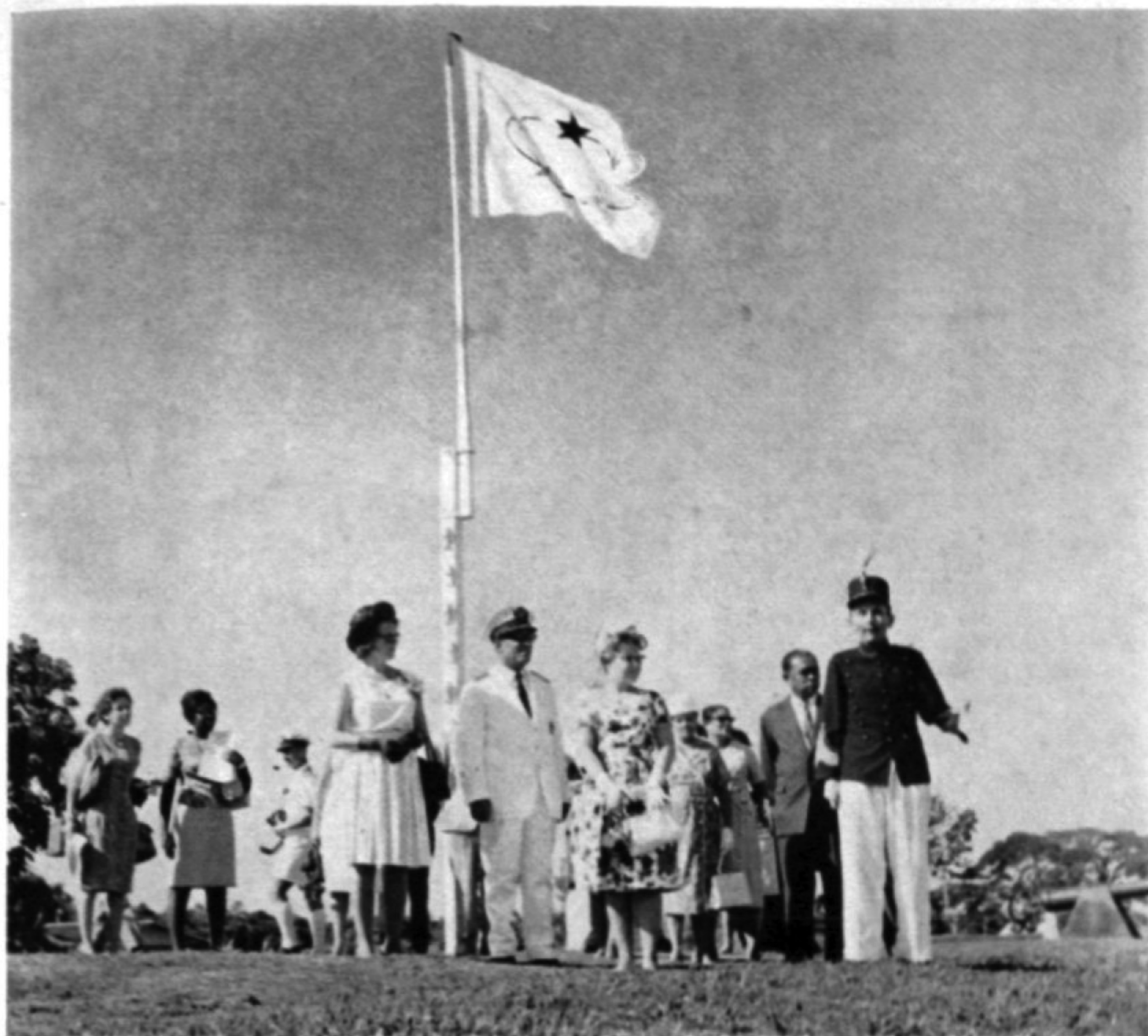

Fig. 1. Bij hun bezoek aan Suriname in 1962 brachten Hunne Koninklijke Hoogheden de Prinsessen IRENE en MARGRIET een bezoek aan het *Fort Nieuw Amsterdam* (11 juli 1962), waarbij onder leiding van de Districts-Commissaris J. DOUGLAS een wandeling gemaakt werd over een deel van de oude wallen. De heer ARIE BOUMAN, gekleed in het uniform van korporaal der Koloniale Garde, stond bij een kanon te mijmeren toen de Prinsessen aankwamen en de eerste regels die zij konden verstaan, luiden:

*..... herzeg ik U, dat ik een droom ben, die is opgekomen
uit wat zich hier heeft afgespeeld, op deze grond, aan deze stromen.
De nieuwe eeuw was twaalf jaren oud, precies tweehonderd vijftig jaar geleden,
toen schepen van Cassard, de Franse admiraal, tweemaal een poging deden
om de kolonie te beroven; de tweede male met succes, zo moet ik staven
en legden haar een schatting op aan geld en goed en slaven.*

Waarna een historisch overzicht volgde van het *Fort Nieuw Amsterdam*, toenmaals de sleutel tot de kolonie Suriname. (Tekst W. L. SALM. Foto Persbureau Van Sprang).

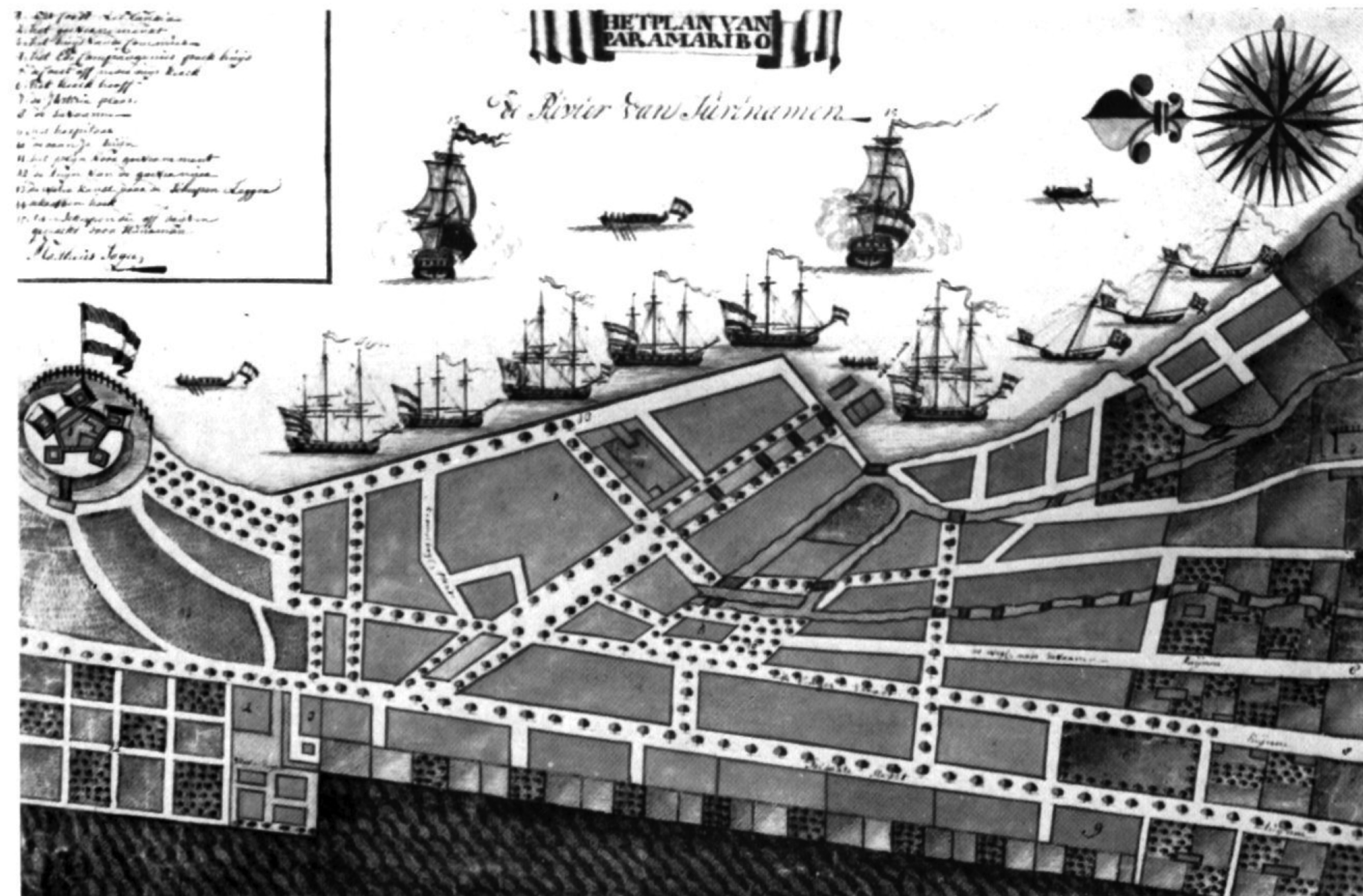

Fig. 2. Plattegrond van Paramaribo met *Fort Zeelandia* in het midden van de 18de eeuw. (Pentekening van MATTHEUS SLAGER in het bezit van Dr. K. Vaandrager. Cliché Maritiem Museum 'Prins Hendrik', Rotterdam).

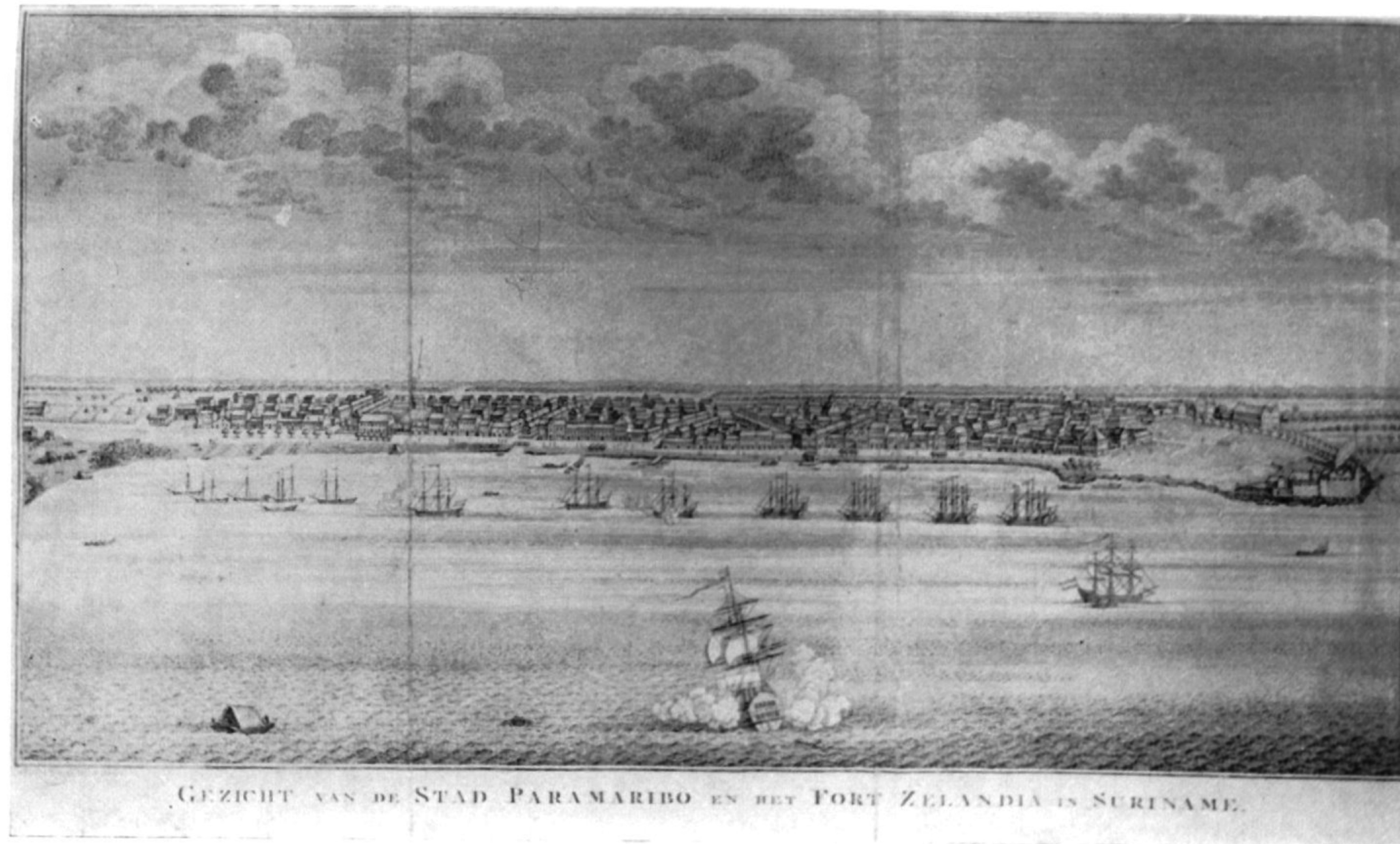

Fig. 3. Gezicht op Paramaribo met het *Fort Zeelandia* in het midden van de 18de eeuw. (Plaat uit J. J. HARTSINCK: 'Beschrijving van Guiana', II; uitgegeven in 1770).

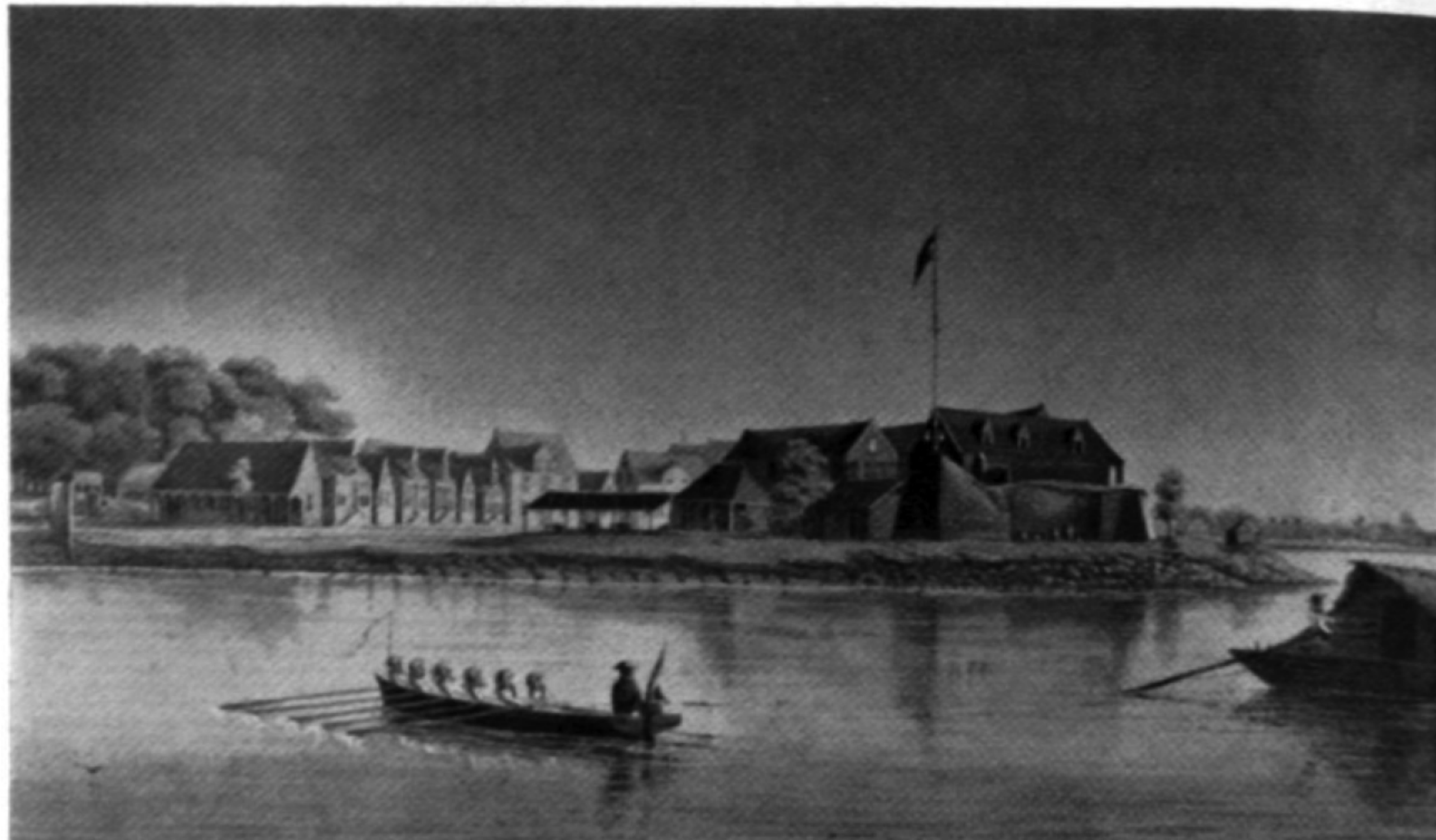

Fig. 4. Gezicht op het *Fort Zeelandia* te Paramaribo in het midden van de 19de eeuw. (Litho van G. W. C. VOORDUIN, Surinaams Museum).

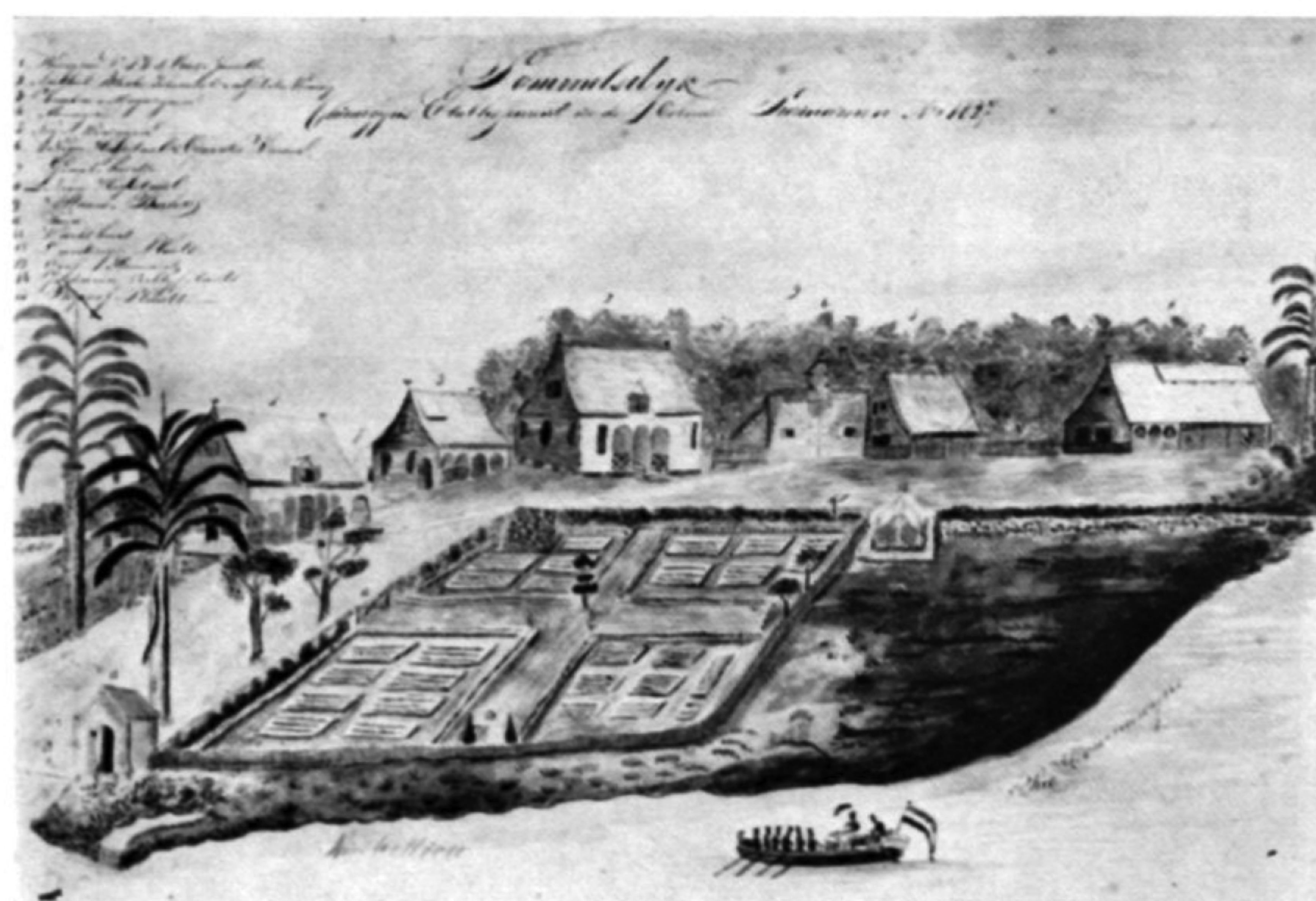

Fig. 5. Het etablissement *Sommeldijk* aan de samenvloeiing van de Cottica en de Commewijne in 1827. (Anonieme aquarel uit het Rijksmuseum, Amsterdam. Cliché Maritiem Museum 'Prins Hendrik', Rotterdam).

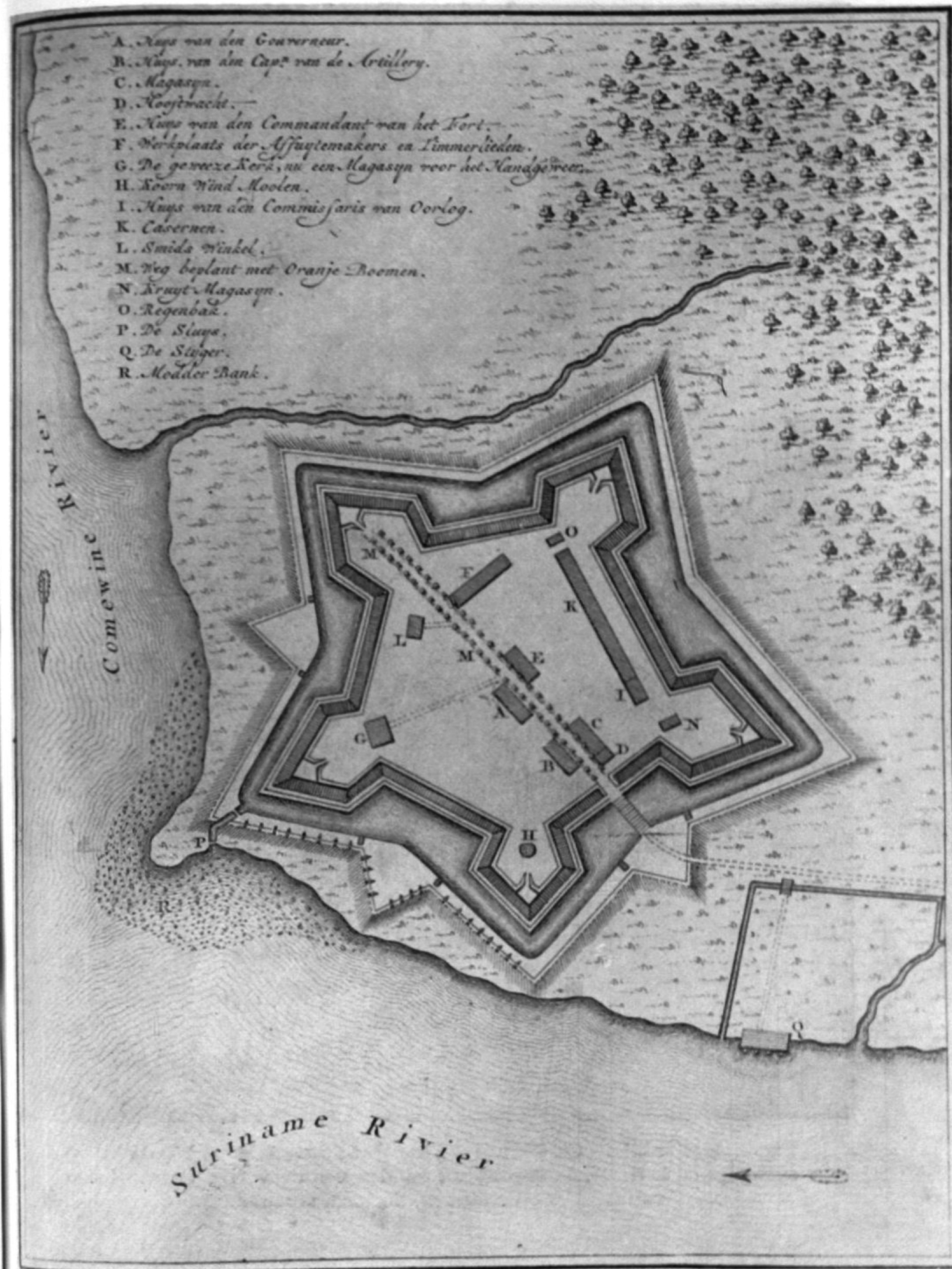

Fig. 6. Plattegrond van Fort Nieuw Amsterdam betrekkelijk kort na de voltooiing ervan. (Tekening uit J. J. HARTSINCK: 'Beschrijving van Guiana', II; uitgegeven in 1770).

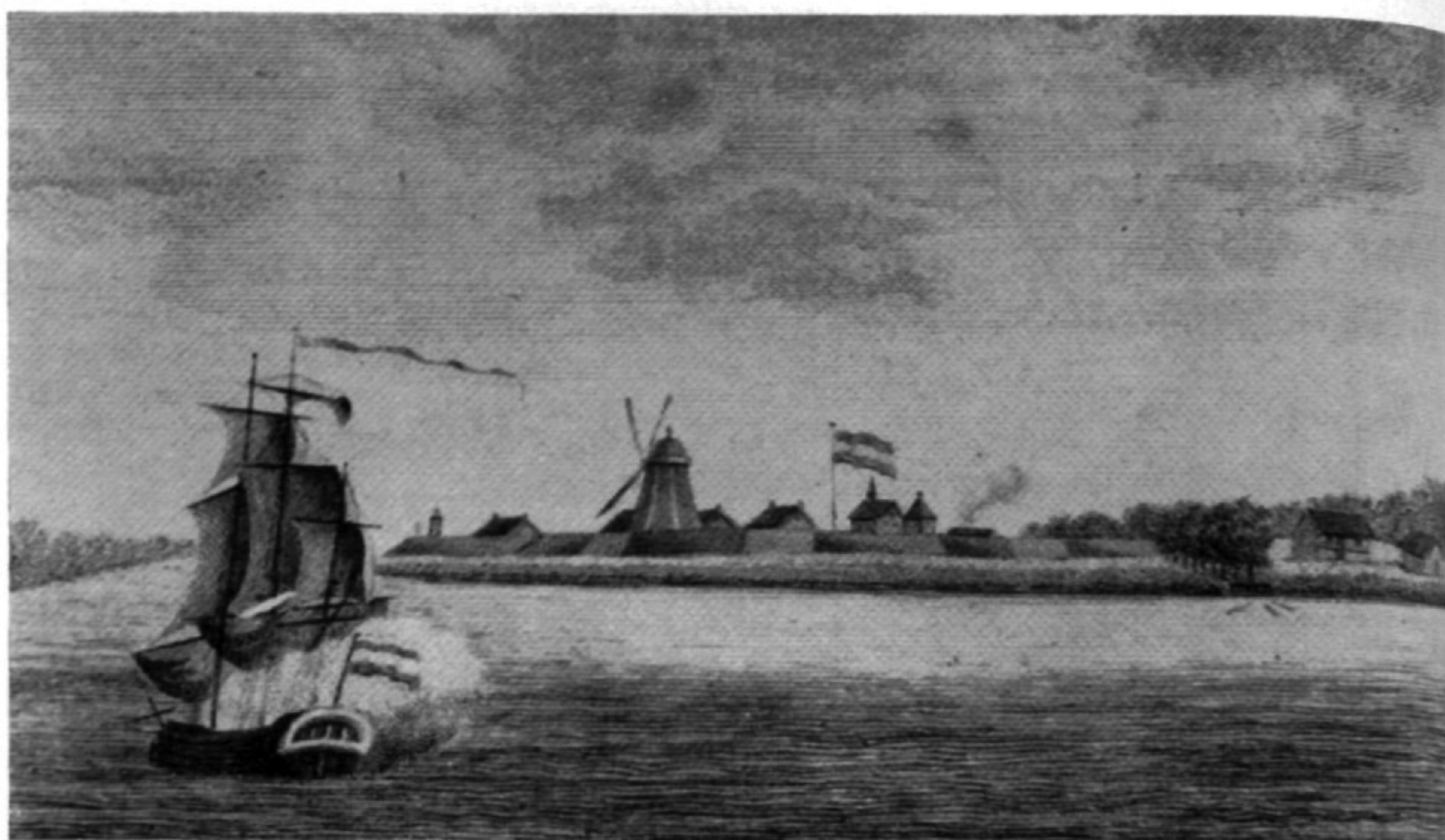

Fig. 7. Gezicht op *Fort Nieuw Amsterdam* omstreeks 1775. (Tekening uit J. G. STEDMAN: 'A Narrative').

Fig. 8. Het militair Cordonpad bij de Jodensavanah, met gezicht op synagoge en kerkhof, omstreeks het midden van de vorige eeuw. (Litho van G. W. C. VOORDUIN, Surinaams Museum).

Fig. 9. *Fort Nieuw Amsterdam*, iets verder de Suriname-rivier op gezien, omstreeks 1835. (Tekening van P. J. BENOIT; uitgegeven in 1839).

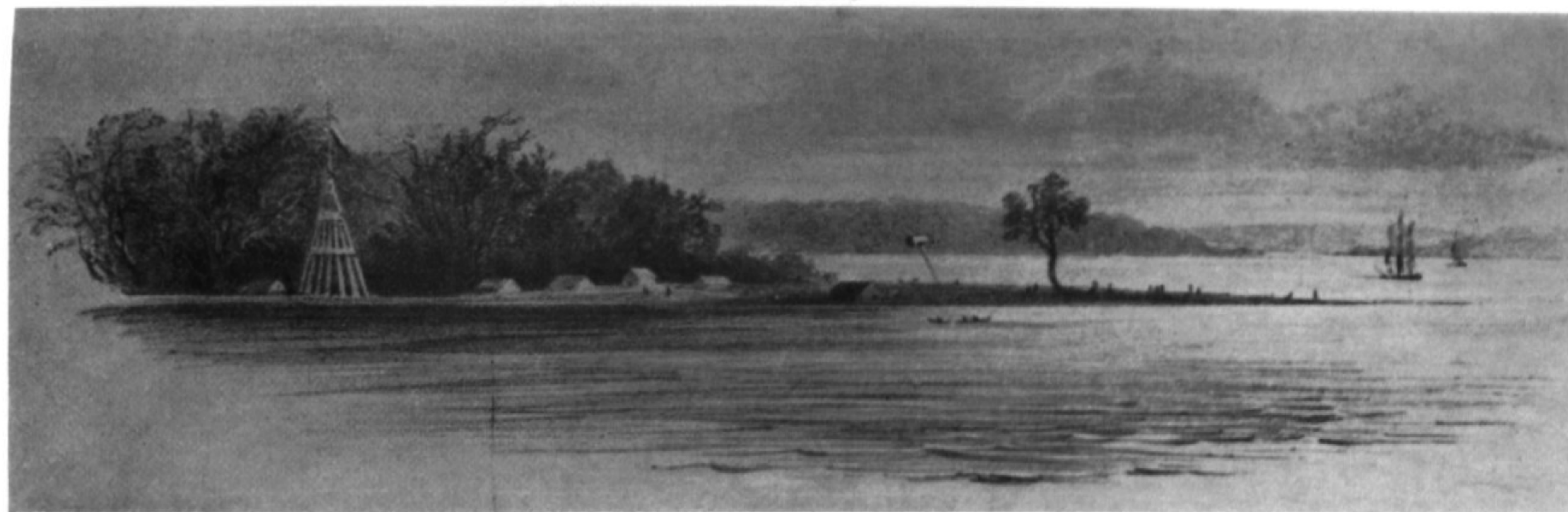

Fig. 11. Gezicht op Braampunt, omstreeks 1835. (Tekening van P. J. BENOIT, Surinaams Museum).

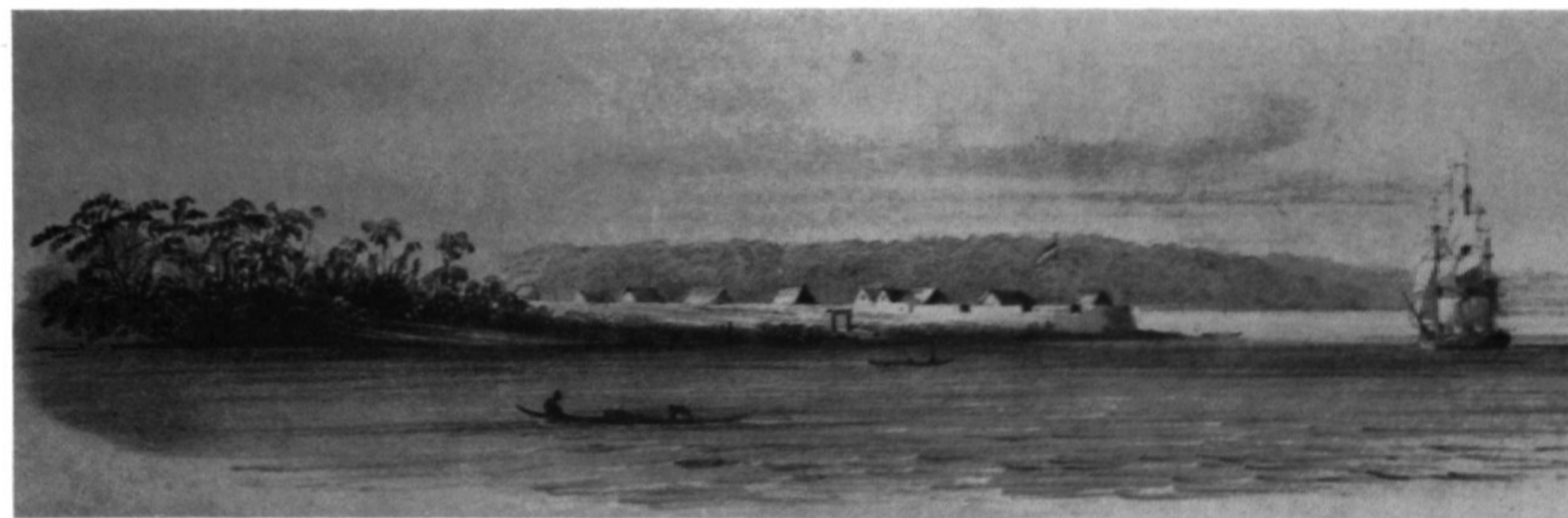

Fig. 12. Gezicht op de *Redoute Leyden*, omstreeks 1835. (Tekening van P. J. BENOIT, Surinaams Museum).

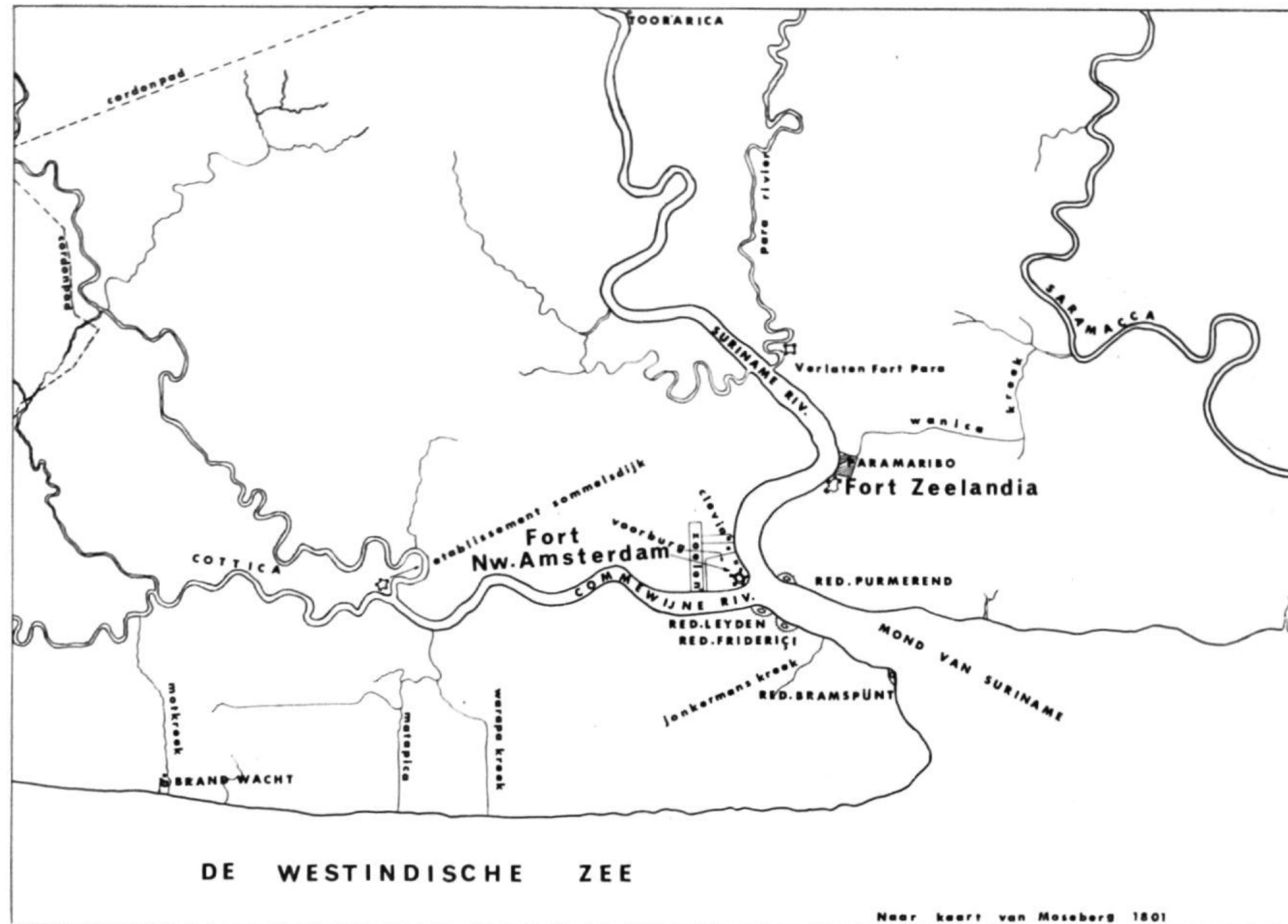

Fig. 13. Kaart van het kustgebied van de kolonie Suriname, omstreeks 1800, waarop het verdedigingsstelsel tot uiting komt. Het Cordonpad is nog even te zien. (Naar MOSEBERG, 1801).

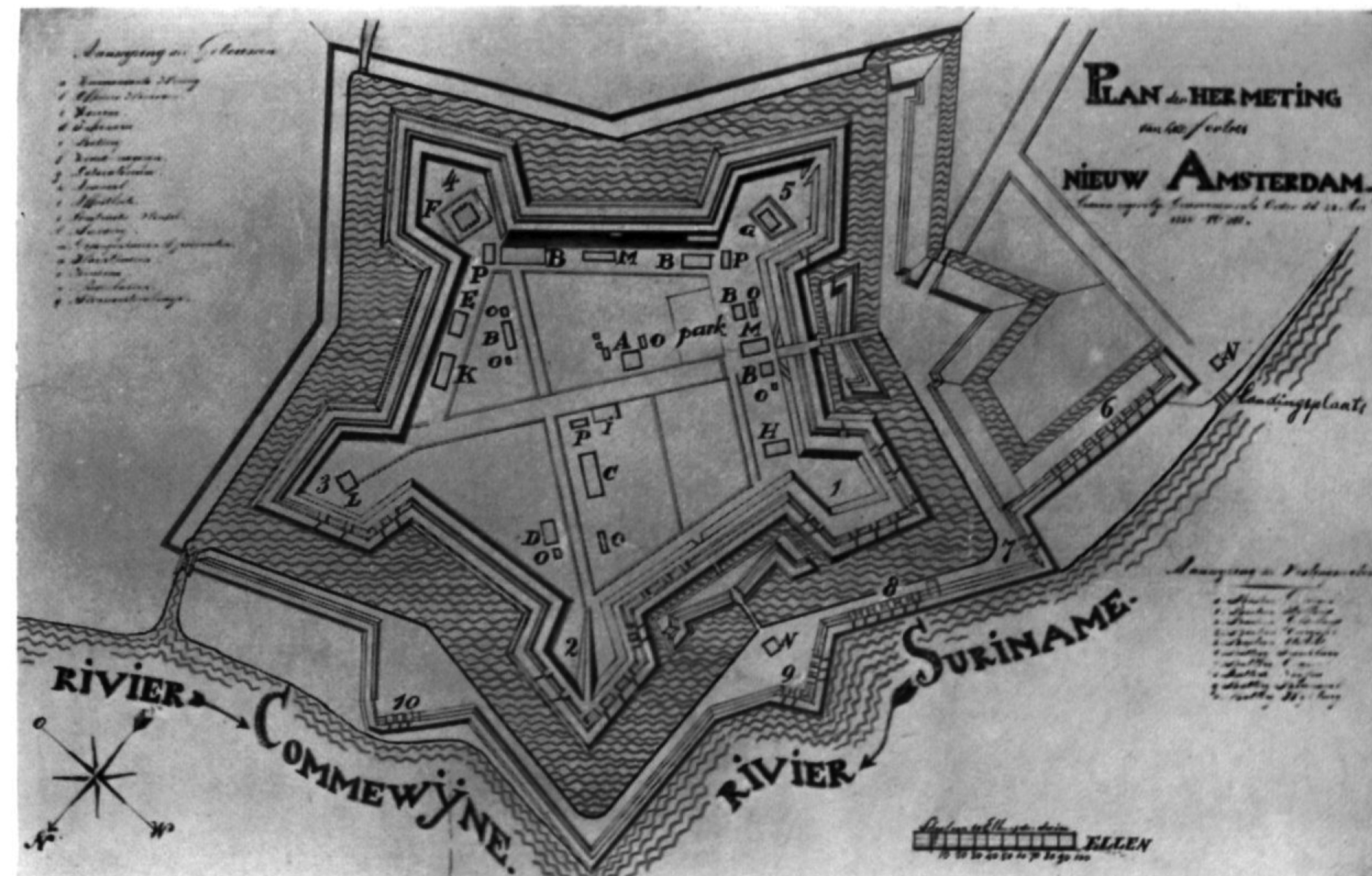

Fig. 14. Plattegrond van het Fort Nieuw Amsterdam, in 1831. (Tekening van de Geniedienst; foto Kunst-historisch Instituut te Utrecht, opgewerkt door Ir. J. L. Volders). Tekst links-boven: Aanwijzing der Gebouwen / a. Kommandants Woning / b. Officiers Woningen / c. Kazerne / d. Infermerie / e. Bakkerij / f. Kruid magazijn / g. Laboratorium / h. Arsenaal / i. Affuitloots / k. Constructie Winkel / l. Smederij / m. Gevangenhuizen of provoosten / n. Wachthuizen / o. Keukens / p. Regenbakken / q. Seinwachtershuisje. Tekst rechts-beneden: Aanwijzing der Vestingwerken / 1. Bastion Groningen / 2. Bastion Holland / 3. Bastion Gelderland / 4. Bastion Overijssel / 5. Bastion Utrecht / 6. Batterij Texierburg / 7. Batterij Oranje / 8. Batterij Nassau / 9. Batterij Brunswijk / 10. Batterij Wijlburg.

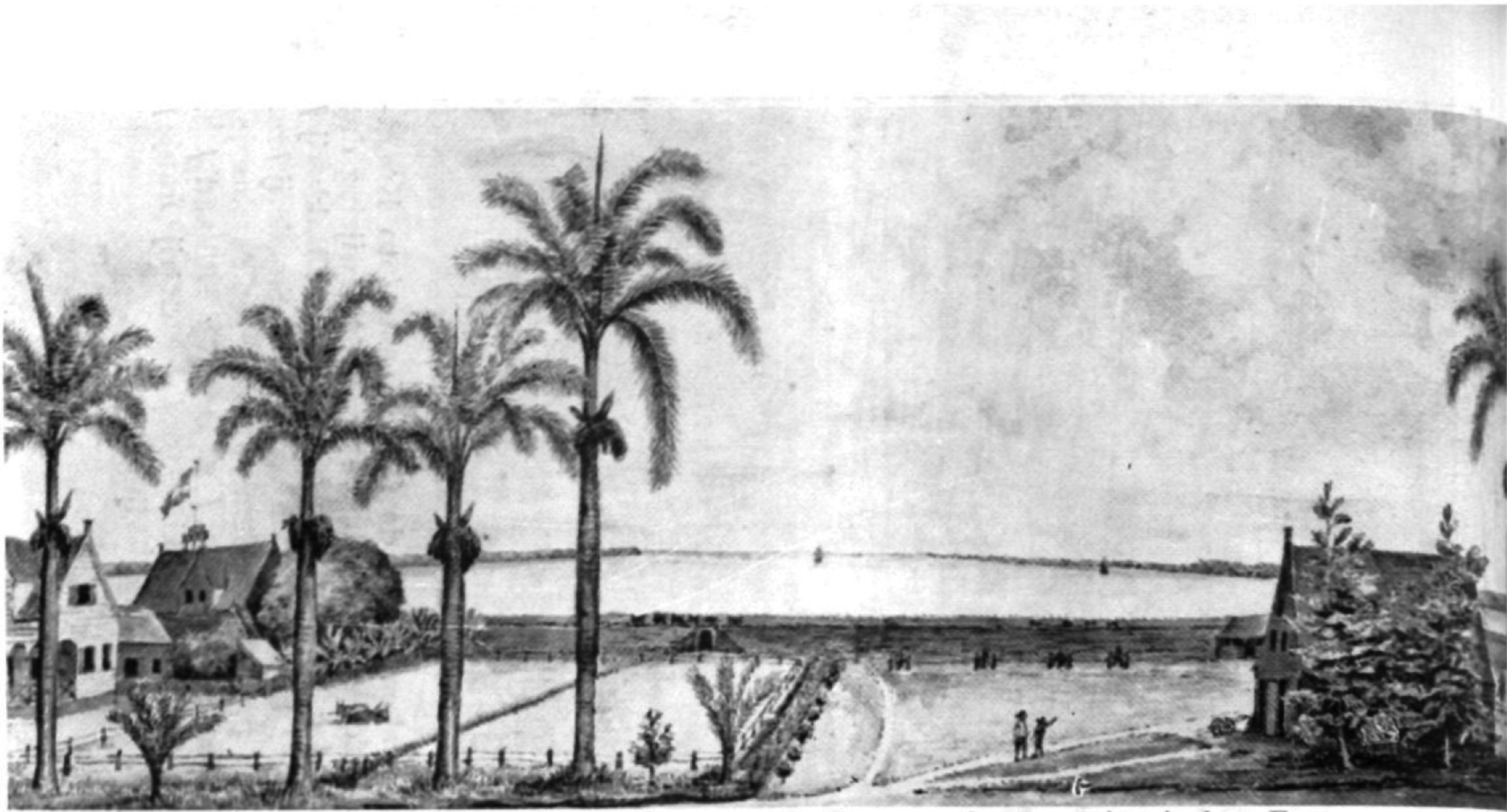

Fig. 15. Gezicht van het balkon van de Commandantswoning in het *Fort Nieuw Amsterdam*, in 1840. (Pentekening door J. M. ENGELBERTS gesig-
neerd, Stichting 'Atlas van Stolk'; Rotterdam. Cliché Maritiem Museum
'Prins Hendrik', Rotterdam).

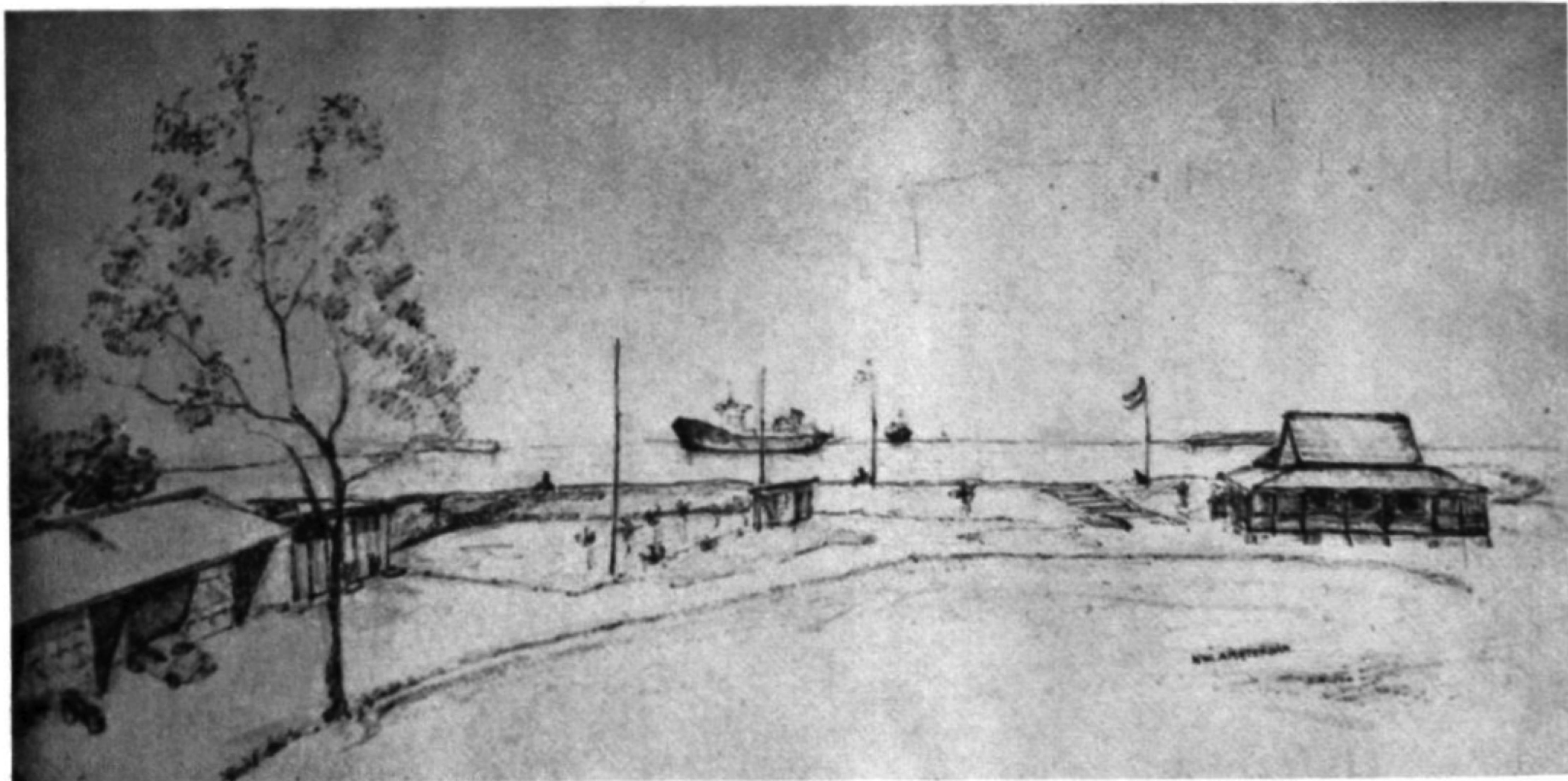

Fig. 16. Het huidige gezicht van dezelfde plaats, nl. het balkon van de
tegenwoordige woning van de Districts-Commissaris van Commewijne.
(Tekening van R. RIKTOE, 1961).

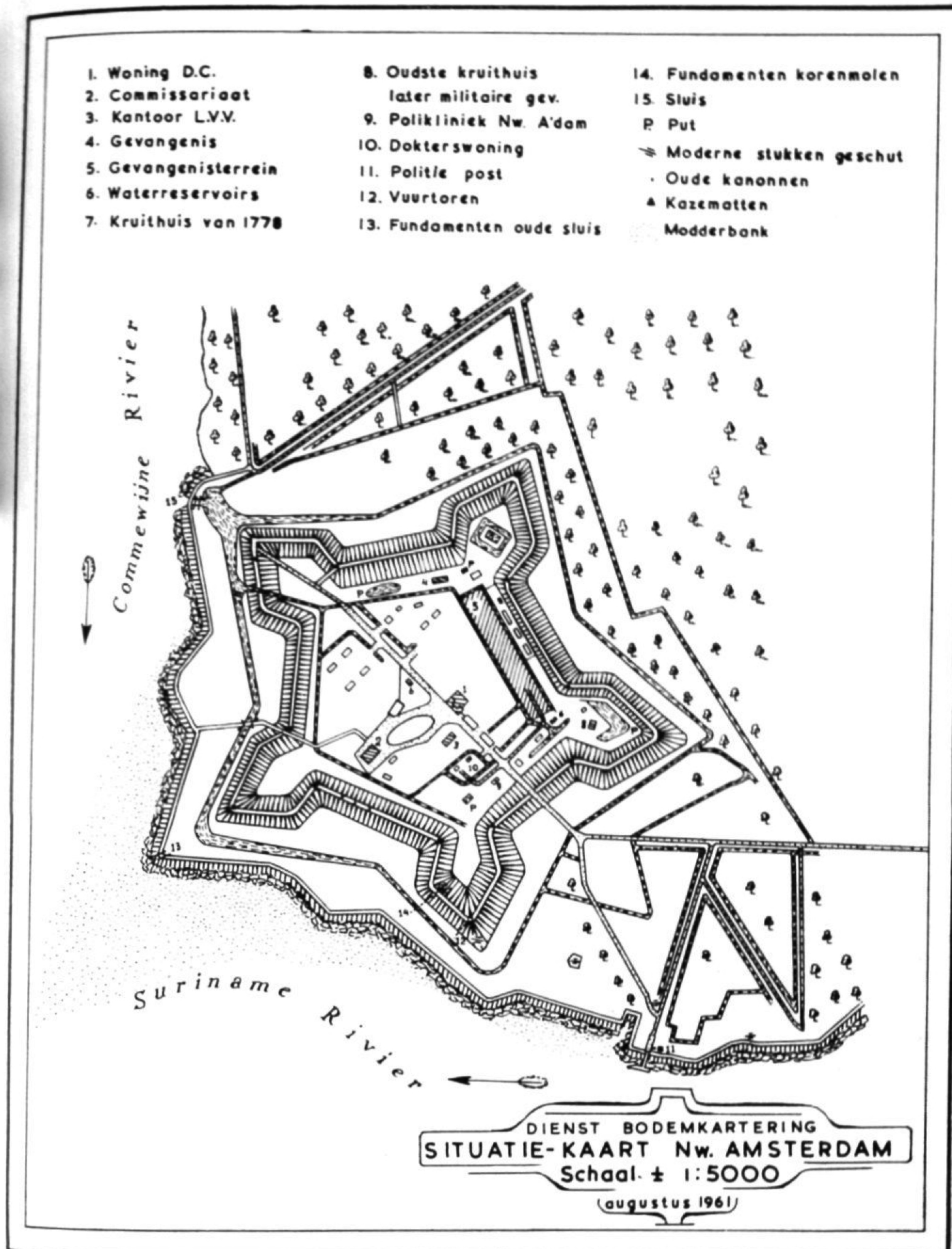

Fig. 17. Tegenwoordige plattegrond van het oude *Fort Nieuw Amsterdam*, thans het bestuurscentrum van het district Commewijne. (Tekening van de Dienst Bodemkartering, 1961).

Fig. 18. *Nieuw Amsterdam* uit de lucht gezien, met op de voorgrond de Juliana-kazerne, die weer in gebruik werd genomen voor burgerlijke doeleinden. De loop van de beide rivieren en de monding naar zee is duidelijk zichtbaar. (Foto Centraal Bureau Luchtkaartering).

Fig. 19. *Nieuw Amsterdam* van het Oosten uit de lucht gezien. De Commissariswoning en de andere gebouwen komen goed uit. (Foto Centraal Bureau Luchtkaartering).

Fig. 20. Typische bakstenen afwateringssluis van *Nieuw Amsterdam*, waarschijnlijk omstreeks 1820 gebouwd door meester-metselaar C. PAARDEKOPER. (Foto J. DOUGLAS).

Fig. 21. De Prinsessen IRENE en MARGRIET bij de oude kanonnen op geïmproviseerde betonnen affuiten, tijdens hun bezoek aan *Fort Nieuw Amsterdam* in 1962. (Foto R.V.D.S.).

Fig. 22. Bij het binnenkomen van *Nieuw Amsterdam*, de tegenwoordige hoofdplaats van het district Commewijne, wordt men verwelkomd door een bord boven een fruitstalletje dat naast één van de 6" kanonnen uit de laatste wereldoorlog werd opgezet. (Foto H. SCHOLTZ).

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(32)

Continued from *Nieuwe W.I. Gids* 41, 1962, p. 285-302. — Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included. — The existence of a summary is indicated by a translation of the title. Miss L. J. van der Steen's useful aid is gratefully acknowledged.

Aboe Bakr Sadieq (Een korte levenschets). Uitgave der Surin. Islam. Vereen., Paramaribo, Drukkerij S. M. Jamaludin, ii + 10 pp. 21 × 15 cm.

ADHIN, J. H.: *Hindi Woordenboek [Hindi-Nederlands]*. Vidya Pustak-Sadan, Paramaribo, 1953, x + 194 pp. 22 × 13½ cm.

ADHIN, J. H.: *Lou Lichtveld/Albert Helman. Een representatieve bibliografie*. Bureau Volkslectuur Paramaribo, 1962, iv + 11 pp. 23 × 16½ cm.

Afkondigingsblad van het Eilandgebied Aruba. Systematische inhoudsopgave op het — over de jaren 1951 t/m 1960. 31 pp. 21½ × 14½ cm.

Almanak van de Nederlandse Antillen 1961. ('samengesteld ter Algemene Secretarie' Curaçao, 1961), printed in the Netherlands, x + 191 pp. 20 × 14 cm, 1 col. fig.

ALPHEN, G. VAN: *Jan Reeps en zijn onbekende kolonisatiepoging in Zuid-Amerika. 1692*. Van Gorcum's Historische Bibliotheek Nr. 59. Assen 1960, viii + 103 pp., frontispiece.

Amor semper lo Vence. Novela. Publica pa: "Chuchubi", Oranjestad Printing, 32 pp. 20½ × 13½ cm.

AMSON, F. W. VAN: *Verslag van een bodemkundige studie-opdracht, februari-mei 1962*. Versl. Rapp. Dep. L.V.V. Sur. 60, dec. 1962, 23 pp. mimeogr.

Antilliaanse Cahiers Jaargang V Nummer 1, 1962. *Poëzie Poesía*, 64 pp.
Poetry of COLA DEBROT, HENK DENNERT, BURNY EVERY, ORNELIO MARTINA, FRANK MARTINUS, NICOLÁS PIÑA, TONY PIÑA.

Antilliaanse Cahiers Jaargang V Nummer 2/3, 1962. *Yanacuna*, gedichten van BERNARDO ASHETU; 144 pp.

Antilliaanse Verffabriek N.V., Curaçao. Jaarverslag 1960. Curaçao, 1961, 16 pp. 21½ × 26 cm, 6 phot.

- *Aruba. Gateway to the Caribbean.* Department of Economic Development, Oranjestad, Aruba, 32 pp. 21½ × 14 cm, 8 phot., 2 maps, folding map excl.
- *Aruba. Guide for businessmen and tourists. Guia para comerciantes y turistas* Daal Publishing Co., Aruba, Year 3, Sep. 1961–Apr. 1962, 108 pp. 21½ × 15 cm.
- *Aruba Home Cooking.* Published by The Women's Guild of Lago Community Church. Seroe Colorado, Aruba, May 1962, x + 214 pp., 15 plates excl.
- Aruba Sport Unie 1961. Programma Zevende Olympiade 23 juni–2 juli.* 16 pp.
- Aruba's Water and Electricity Project.* Bureau for Economic Affairs, Aruba, 1961?, 8 pp. 23½ × 15½ cm.
- X ASHETU, BERNARDO: *Yanacuna. Gedichten van —.* Antilliaanse Cahiers 5, nummer 2/3, 1962, 144 pp.
- X ASIN, HUMPHRY REINIER GEORGE: *De invloed van het contact tussen stads- en boslandbevolking op de epidemiologie van parasitaire darminfecties, een prognose bij de bouw van een stuwdam in de Surinamerivier.* Thesis, Leiden 27. VI. 1962, viii + 96 pp., 19 figs., 15 graphs.
Investigations into the consequences connected with the construction of the Brokopondo storage lake, with respect to parasitic intestinal infections. Summary.
- X ASJANTENOE SANGODARE (= Michael Slory): *Sarka. Bittere strijd.* Uitgeverij Pegasus, Amsterdam, 1961, 64 pp. 21 × 13 cm.
Surinam poetry.
- Association of Island Marine Laboratories, Fourth Meeting. Caraibisch Marien Biologisch Instituut. Curaçao, Neth. Ant., Nov. 18–21, 1962.* Universidad de Puerto Rico, Mayagüez, ii + 29 pp. 27½ × 21½ cm, fig.
- BARBANSON, o.p., W. L. DE: *Katholiek Leven in de Nederlandse Antillen.* Boekencentrale Aquinas Curaçao, 1962, 174 pp. 20½ × 13½ cm.
- *Basic data on the economy of the Netherlands Antilles.* World Trade Information Service Economic Reports, U.S. Dep. Comm., Part 1, No. 57–66, 1957, 8 pp.
- BECKING, J. H.: *Rapport over het gedurende de maanden juli en augustus 1961 in Suriname en de Nederlandse Antillen ten behoeve van het Tien Jaren Plan verrichte onderzoek op het gebied van de Bosbouw.* (State Agric. Univ. Wageningen, Dept. Forest Management), (Feb. 1962), 120 pp. mimeogr., map & 55 figs. excl.
Surinam p. 10–95, 30 figs. (45 days); Neth. Antilles p. 96–120, 25 figs. (16 days).

Begroting van de Nederlandse Antillen voor het dienstjaar 1963. Staten van de Nederlandse Antillen. Zittingsjaar 1962-1963-10. Curaçao, 1962, 334 pp. 32 × 25 cm.

Begroting van het eilandgebied Curaçao voor het dienstjaar 1963. Curaçao, 1962, 388 pp. 37 × 28½ cm.

BENA, PAUL: *Essences Forestières de Guyane.* Bureau Agricole et Forestier Guyanais. Paris, Imprimerie Nationale, 1960, viii + 502 pp., 25½ × 17½ cm, ill.

BERG, H. VAN DEN: *Tragedia di e Boto "Gladys". 19 dia riba laman cu hamber, sed y solo, abordo di "Gladys". — Solo, sed y hamber abordo di Gladys.* — Aruba, (1962), 51 pp. 22 × 14½ cm, ill.

Bevrijder van ons werelddeel. Simón Bolívar, El Libertador. Onze grote voorbeelden 3. Uitgave Bureau Volkslectuur Paramaribo 1963, 64 pp. 18½ × 11½ cm, ill.

Boekenweek Aruba 15-19 mei 1962. Aruba Drukkerij N.V., 32 pp., 20½ × 14 cm, (incl. 15 pp. adv.), 3 portraits.

Boekenweek Curaçao 1960. Programmaboek — 27 mei-4 juni. Comité Boekenweek Curaçao 1960, 76 pp. 21 × 13 cm, ill.

Boekenweek Curaçao 1962. — Programma-boek. 3 tot 12 mei 1962, 24 pp.

Bonaire. Flamingo Island. La Isla de los Flamencos. Second Edition, Sep. 1962, Int. Trade & Tourist Devel. Publ., F. CITROEN ed., 24 pp. 22½ × 14½ cm, ill., col. cover excl.

Bonaire. Island of the Flamingoes. Bonaire Information Center, New York, 1962, col. folder, 11 phot.

Bond van Gepensionneerden der Nederlandse Antillen (B.G.N.A.). Statuten ... 1955 ... Huishoudelijk Reglement (H.R.). 8 pp. 21 × 13½ cm mimeogr.

BOOM, W. R. & HASETH MÖLLER, A. J. Ph. DE: *Beknopt overzicht van de Nederlands Antilliaanse Strafvoording.* Uitgegeven door de schrijvers. Boekhandel van Dorp, Willemstad/Den Haag, 1961, 136 pp.

Bo placa ... Di unda e ta bini y na unda e ta bai. Un publicación di Gobierno Insular di Aruba, Aug. 1957, 78 pp. 21 × 15 cm, ill.

BRAAM, H. L.: *Hoe ons land geregeerd wordt. Een beknopt overzicht van de Staatsinrichting van de Nederlandse Antillen en van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden.* Boekhandel Salas, Curaçao, 1959, 2nd impr. [1st: 1953], 104 pp. 20½ × 15 cm, 12 figs.

BRADA, o.p., Pater W.: *Kerkgeschiedenis Curaçao 1680-1707. — Curaçao 1861.* Curaçao, 1961, 64 pp. 21 × 13½ cm.

BRENNEKER, Pater: *Di mi ta di mi, di bo ta di bo*. Boeki Chiki No. 12, 1954. Centrale Drukkerij N.V., Nijmegen, 1954, 16 pp. 14 × 10½ cm.

BRENNEKER, Pater: *Dios ta grandi. Leza cada dia maske ta un rat'i ora*. Boekhandel Sint Augustinus, Curaçao, d.d. dec. 1958, 26 pp. 14 × 10½ cm.

BRENNEKER, Pater: *No tin wea pa stoba jiu malucu*. (Boeki Chiki) 5, Hollandsche Boekhandel N.V., Curaçao, 1951, 16 pp. 13½ × 10½ cm.

BRENNEKER, Pater: *Santa Camina di Cruz*. Boeki Chiki 8, Centrale Drukkerij N.V., Nijmegen, 16 pp. 13½ × 10½ cm.

Brochure bevattende enkele gegevens over de Nederlandse Antillen. Samengesteld . . . door het Departement van Economische Zaken. Curaçao, Dec. 1955, ii + 44 pp. 29 × 21 cm mimeogr.

Cadushi. No. 1, September 1962 Año 1, 64 pp. ill. excl. col. cover 21½ × 14 cm. Editora: Publicidad Cadushi. Redactor: CARLOS DAANTJE. Ediciones Populares S.A., Curaçao.

Caribbean Studies Vol. 1, No. 4. January 1962. Institute of Caribbean Studies University of Puerto Rico, 54 pp. 24 × 17 cm.

Last number of the first volume, in a more attractive format.

Centrale Bank van Suriname. Verslag over 1961. Paramaribo, (1962), 158 pp., folding table excl.

Charter for the Kingdom of The Netherlands, 23 pp. — *Carta del Reino Neerlandés*, 23 pp. — Publ. Vice Prime Minister's Cabinet Dept., The Hague.

CHLEBOUN, J. B.: *Traffic rules and signs in the Netherlands Antilles*. (Curaçao), 58 pp. 20½ × 14½ cm, ill., col. folding plate excl. — *Regla i borchinan di trafico na Antillanan Hulandes*, 71 pp.

Colección de Poesías recogidas y anotadas por Fr. HENRICUS y E. ROSENSTAND. General Printing Co., Aruba, 106 pp. 24 × 16 cm.

"gedichten die kunnen dienen voor het mondeling examen Spaans op de Mulo-examens".

Commissie Dierenpark en Botanische Tuin, see: *Eindrapport Commissie*, etc.

CORONEL, J. & DU PUY, G. C. & DE ROOIJ, W. P. A.: *Papiamentu den un Cocolishi. Papiaments in een Notedop*. D. J. de Wit, Aruba, (1962), 116 pp. 17 × 12 cm.

COULTHARD, G. R.: *Race and Colour in Caribbean Literature*. Published for the Institute of Race Relations, by Oxford University Press, London, 1962, 152 pp. 21½ × 13½ cm.

Curaçao, see: *Your Guide to Curaçao*.

Curaçao as a bunkering center. (Curaçao, 1961?), folder, 8 pp. 24 × 15 cm, ill.

Curaçao. Eye Spot, Buy Spot of the Caribbean. Centuries old, newly fascinating. Curaçao Information Center, New York, 1962, 20 pp. 10 × 23 cm, col. ill.

Curaçao: prospects for establishing new enterprises. Economic Affairs and Welfare Bureau, Curaçao, 16 pp. 24 × 17 cm incl. cover, col. ill.

Curaçao's Museum. Pioniers. 50 meesterwerken masterpieces uit: Stedelijk Museum Amsterdam. 19 pp. 26 × 19 cm cov. incl., col. ill.

Curaçao this week, including Bonaire. Vol. II — No. 37. Week beginning September 29, 1962. Curaçao, N.A., 6 pp. 30 × 22½ cm.

Dag der Vrijheden 1 juli 1960. Aangeboden door de Regering van Suriname ter gelegenheid van de eerste viering van de Dag der Vrijheden in Suriname op 1 juli 1960. 4 pp., 2 stamps [10c and 15c, first day].

De Katholieke Jeugd op de Nederlandse Antillen. Een bundel opstellen, uitgegeven door de Katholieke Jeugd Centrale ter gelegenheid van haar zilveren jubileum. Willemstad, Curaçao, 1959; editor: HANS HERMANS; 95 pp. 21 × 13 cm, 16 pls. excl.

JOSÉ M. P. KROON, Een paar brokken historie, p. 9; CARLOS RÖMER & RENÉ RÖMER, Jeugdwerk en samenleving, p. 19. P. VERBEEK o.p., Ontspanning of ook vorming?, p. 29. G. KOK, School en jeugdbeweging, p. 36. D. v. LANKVELD o.p., De Katholieke Jeugd-Centrale, p. 39. P. T. SPROCKEL, De Verkenners, p. 49. RUTH ZEFRIN, De Padvindsters, p. 56. Br. MAXIMILIAAN, De Jonge Wacht, p. 63. Fr. M. RIGOBERT, Scherpenheuvel, p. 68. Santa Rosa, Brakke Put, Imeldahof, p. 72. Frère ANDRÉ, Het jeugdwerk van de Frères, p. 87. W. ELLIS, De Kajotters, p. 94.

Delfstoffen in Suriname en de Nederlandse Antillen. Documentatierapport Minist. Overz. Rijksd. 1, 1956, 16 pp. 29 × 20½ cm. — *Het fosfaatbedrijf op het eiland Curaçao.* Docum. rapp. 2, 1956, 5 tables excl.

De Nederlandse Antillen. Derde druk. Regeringsvoorlichtingsdienst N.A., Curaçao, Jan. 1962, 110 pp., 20½ × 15 cm, ill.

De Nederlandse Antillen. De Staatsregeling. Het Reglement voor de gouverneur. De Defensiewet. De Eilandenregeling. Uitg. Kabinet Vice-Minister President, 's-Gravenhage, (1962), 73 pp.

DENNERT, HENK: *Sint Maarten.* Kabinet-Vice-Minister-President, 's-Gravenhage, 1957, 6 pp. 20 × 14 cm., ill.

De Passaat. Personeelsorgaan — Organo oficial — House Organ — Orgão oficial Shell Curaçao N.V., N.V. Curaçaosche Scheepvaart Mij., N.V. Arend Petroleum Mij. Hoofdredacteur: O. E. VAN KAMPEN. Redacteur:

S. A. MARUGG. Gedrukt bij "De Curaçaosche Courant" N.V., Curaçao. — 16de Jaargang No. 5, Mei 1959, 32 pp. 27½ × 21 cm, ill., excl. cover — Previously: House Organ N.V. Curaçaosche Petroleum Industrie Mij., etc.

De Passaat 19, 1962, 4. H.K.H. Prinses Irene en H.K.H. Prinses Margriet op Curaçao; 24 pp., col. ill.

30 jaar Curom. Speciale Editie. Stichting Curaçaosche Radio Vereeniging 20 Februari 1933-1963, 16 pp., 29 × 20½ cm.

Didi. Sportvereniging Scherpenheuvel. Oct. 1962 — No. 46, 28 pp. 20 × 13½ incl. cover, ill.

DIEKMANN, MIEP: *Andere mensen zijn ook gewoon.* Uitgegeven door de Gemeente Utrecht, 1962, 72 pp. 19 × 12½ cm, 10 phot., map, excl. cover. Dealing with Surinam and Netherlands Antilles.

Dienst Landsbosbeheer Suriname, Jaarverslag 1961. I. A. DE HULSTER ed. Paramaribo, 1962, ii + 66 + xiv (summary) + (20) pp., 27 × 21 cm mimeogr., 75 figs. on 39 pls. excl., cover picture. Annual Report of the Surinam Forest Service, 1961.

Dienst Landsbosbeheer [Suriname], Jaarverslag 1962. (Forest Service, Annual Report 1962). P. J. D. VERSTEEGH ed., Paramaribo, June 1963, viii + 90 + x (summary) pp. mimeogr., 21 phot. + 4 maps. on 16 pls. excl., cover picture.

Dienstregeling Bus- en Ferrylijnen N.V. C.P.I.M./C.S.M. Juli 1956, 51 pp. 17 × 11 cm., 3 figs.

Documentacion. Organo di Partido Nacional di Pueblo. Orgaan van de Nationale Volkspartij. Año IV, Diavierne 24 di Augustus 1962, No. 160, Tipografia Nacional, Curaçao, 4 pp. 38 × 27½ cm.

DONNER, WALTHER ROËL WILLIAM: *The financial mechanism of the Netherlands Antilles.* Thesis, Amsterdam 23. VI. 1961; Drukkerij en Uitgeverij Werto, Amsterdam, 172 pp.

ECHTELD, JOHANNES JULIUS MARIUS: *The English words in Sranan (Negro-English of Surinam).* Thesis, Amsterdam 26. IX. 1961; J. B. Wolters, Groningen, viii + 219 pp.

Economic development of overseas countries and territories associated with OEEC member countries. Organisation for European Economic Co-operation, Paris, August 1958, 271 pp. photopr., maps. Economic development in the overseas parts of the Kingdom of the Netherlands, p. 145-166.

Economische aspecten van de Nederlandse Antillen. Economische Voorlichtingsdienst, Feb. 1961, 22 pp. 29 × 20½ cm mimeogr.

Economische Voorlichting 54, 1960, 13, see: *Suriname en Nederland.*

EIBERGEN, ROLF: *Kanker op Curaçao*. Thesis, Groningen 20. XII. 1961; J. B. Wolters, Groningen, x + 135 pp., table excl.

A study of the relative frequency of malignant tumours in the negroid population of the island of Curaçao, based on a series of 3487 unselected autopsies performed in 1936-1959. Summary.

Eindrapport van de Commissie Dierenpark en Botanische Tuin. (Min. Economische Zaken, Paramaribo, dd. 4. VI. 1962), 33 pp. 33 × 22 cm mimeogr.; *Bijlagen I t/m VIII behorende bij het Eindrapport* ..., 8 folding maps. [D. C. GEIJSKES, pres., L. H. VAN KANTEN, secr.].

Facts about Curaçao. Sixth edition. Curaçao Tourist Bureau, folder, 10 pp. 21½ × 10 cm.

Felicitaciones del Comercio de Aruba a la Sociedad Bolivariana de Aruba en su 25° Aniversario. Aruba 1962, 28 pp. 23 × 16 cm, incl. cover.

Flora of the Netherlands Antilles, edited by A. L. STOFFERS. Publ. Found. Sci. Research Suriname Neth. Antilles; Nijhoff, The Hague. — Vol. I: 1-84, *Pteridophyta*, Publ. 25, Sep. 1962, viii + 84 pp. KRAMER (ferns).

FRAAI, MANUEL A.: *Mal Agüero*. Novela original. (Priv. ed. Curaçao), 137 pp. 20½ × 14 cm.

GARMERS, SONIA: *Cuentanan pa Mucha*. 2. Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, 31 pp. 20½ × 14 cm.

GARMERS, SONIA: *Recetas pa: cocktails, punch, desserts, pasa-palos* ... Druk. Scherpenheuvel, Curaçao, 63 pp. 22 × 15 cm.

GARMERS, SONIA: *Un macutu jen di cuenta*. Editá pa Van Dorp, Curaçao, 1960, 126 pp. 20½ × 13½ cm; ill. by W. C. DIELEMAN.

General information on Aruba as an industrial area. Department of Economic Development, Oranjestad, June 26, 1962, 17 + (7) pp. 24 × 17 cm mimeogr., 2 maps excl.

Gids van Paramaribo met plattegrond en straatnamenregister. N.V. Varekamp & Co, Paramaribo, 24 pp. 23 × 15 cm, cover. Map of Paramaribo 1 : 10.000, 71 × 77 cm.

GOILO, E. R.: *Papiaments Leerboek*. 2nd edn. Printed at W. J. Thieme & Cie, Zutphen, 1958, 140 pp. 23 × 15½ cm. — *Hulpboekje*, 23 pp. [1st imp. 1951].

GOILO, E. R.: *Papiamentu Textbook*. D. J. de Wit, Aruba, 1962, 150 pp. 21½ × 15 cm.

GOMEZ, M. F. DA COSTA: *Naar nieuw arbeidsrecht*. Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, 1956, 159 pp. 24½ × 16 cm.

GOSLINGA, W. J.: *Bij het verscheiden van Frater M. Radulphus Hermus, enige herinneringen*. (Bijlage Tijdschrift *Ontmoetingen*, Tilburg, 1961), 14 pp. $27\frac{1}{2} \times 21\frac{1}{2}$ cm mimeogr.

X *Gouvernementswerkliedenpensioenfonds van de Nederlandse Antillen. Derde wetenschappelijke balans naar de toestand op 31 December 1958*. (Cur. Courant N.V.) 1960, 27 pp. $24 \times 15\frac{1}{2}$ cm.

Gravity Expeditions 1948-1958. Volume V. Publication of the Netherlands Geodetic Commission. Rijkscommissie voor Geodesie, Delft, 1960, 111 pp. $27 \times 18\frac{1}{2}$ cm, 19 figs., 4 large maps excl.

BRUINS, e.a., Atlantic, Caribbean and Pacific cruises, p. 11; VELD-KAMP, Measurements of gravity in Surinam, p. 97.

O GRAY, W. S.: *De alfabetisering van volwassenen. Algemene richtlijnen. Bewerking en uitgave van het Bureau Volkslectuur Paramaribo 1961*, 50 pp. 33×21 cm mimeogr.

Guide for the establishment of enterprises in Curaçao. Insular Service for Economic Affairs and Development, Curaçao, Feb. 1962, 69 pp. 24×17 cm, 14 figs.

GULZAR, M. A.: *De Koran en Jezus (Rechtzetting van verkeerde voorstellingen van de Islam in Omhoog van 1 Juli 1957)*. Uitgave der: Surinaamsche Islamietische Vereniging, Paramaribo; Drukkerij S. M. Jamaludin, Paramaribo, 43 pp. 20×14 cm.

O GUPPY, NICHOLAS: *Wai-Wai. Through the forests North of the Amazon*. John Murray, London, 1958, xii + 375, fig., map & 24 phot. on 20 pls. excl.

Dealing with the Serra Acarai region, Brit. Guiana/Brazil.

HAWES, CHARLES G.: *Report on mission to the Netherlands Antilles*. (1961), (10) + 34 + (19) pp. 30×21 cm mimeogr., 3 loose-leafed plans excl.

O A report of the United Nations Technical Assistance Organization. The object of the mission to Curaçao (16.VI-12.VIII.1961) was: An investigation of the water resources and economy, including recommendations on locations where water conservation measures could be successful.

HAWLEY, AMOS H.: *The population of Aruba. A report based on the Census of 1960*. Aruba, August 25, 1960, 41 + (125) pp. 29×21 cm photopr.

best. 650B Introduction. Size and composition (p. 5). Household units (9). Education (13), Labor Force (16). Vital phenomena (27). Population projections (33). Appendix I, Completeness of census enumeration (36), II, Accuracy of age and sex reporting (37). III, Computation of net reproduction rate (40). IV, Statistical tables (41).

Hechos. Año 2 numero 16. Dialuna 13 di Augustus 1962. Editá pa: "Inpolan" (i.o.), 4 pp. $42\frac{1}{2} \times 25$ cm.

HENRICUS & ROSENSTAND, see: *Colección de Poesías*.

HENRIQUEZ, P. C., see: *Tienjarenplan Nederlandse Antillen*, 1962.

HENRIQUEZ, P. C.: *Masterplan for the touristic development of Curaçao. Translation of a report: "Schema van een Algemeen Touristenplan voor Curaçao" of June 1960.* Technical Economic Council of the Netherlands Antilles (T.E.R.N.A.), August 1960, iii + 93 pp. 29 × 20 cm mimeogr.

HENRIQUEZ, P. C.: *Problems relating to hydrology, water conservation, erosion control, reforestation and agriculture in Curaçao.* Publ. Natural Sci. Study Group of the Neth. Ant. 14, Dec. 1962, 54 pp., 1 fig. Reprinted from *Nieuwe W.J. Gids* 42.

Het ABC der cultuur. Serie III. Plan voor 26 radio-uitzendingen van 15 minuten, bestemd voor Suriname en de Nederlandse Antillen. Sticusa, Amsterdam, 1963. [Ser. I and II not discussing Surinam or N. Ant. problems].

Dealing with Surinam: nr. 5, Etnologie, by A. J. F. KÖBBEN, 3 pp. mimeogr.; dealing with Netherlands Antilles: nr. 26, Zoögeografie, by P. WAGENAAR HUMMELINCK, 7 pp. mimeogr.

Het Mekkaansch leven van den Heiligen Profeet Mohammed s.a.w. Uitgave Surin. Islam. Vereen. Paramaribo, 17 pp. 21 × 13½ cm.

Het Streekplan Brokopondo. Prae-advies inzake —. Eerste Lezing. Rapporten en Verslagen van het Departement van Opbouw; Bureau Landelijke Opbouw (Paramaribo) april 1960, iii + 40 + 2 pp. 29½ × 20½ cm mimeogr. [Ir. J. M. VERHOOG].

Het wapen van Suriname. Druk Varekamp & Co. Paramaribo, 6 pp. 30 × 21 cm, col. plate excl.

Draft and description of new Surinam coat of arms.

HEYLIGERS, P. C.: *Vegetation and soil of a white-sand savanna in Suriname.* Verhandl. Kon. Ned. Akad. Wet. Afd. Natuurkunde, Tweede Reeks, Deel LIV, No. 3; N.V. Noord-Hollandsche Uitg. Mij. Amsterdam, 1963, 148 pp. 26 × 18 cm, 5 tables & 31 figs. in part excl., 27 phot. on 16 plates excl.

Separately issued (same title, same year) with different cover & title page (but same dust jacket) in three other series: Meded. Botanisch Museum en Herbarium, Utrecht, 1961; The Vegetation of Suriname, vol. III; Proefschrift Utrecht 2 oktober 1961. — Cf. *N.W.I.G.* 41, 1962, p. 290; the mimeogr. thesis has been made ready for the press by J. C. LINDEMAN.

Hints to Business Men Visiting The Netherlands Antilles and Surinam (Netherlands Guiana). Board of Trade, London, 1959, 36 pp. 18½ × 12 cm, map excl.

HOCHSTUHL, W. C.: *U-156 brought war to Aruba Feb. 16, 1942.* Aruba Esso News 23, Special issue, 16.II.1962, 10 pp. 44 × 30 cm, 25 phot.

X HOETINK, H.: *De gespleten samenleving in het Caribisch gebied. Bijdrage tot de sociologie der rasrelaties in gesegmenteerde maatschappijen*. Anjer-publikaties 7, Van Gorcum & Comp., Assen, 1962, xvi + 314 pp.

Hollandsche Bank-Unie N.V. Jaarverslag 1961-1962. 48. Amsterdam, (Dec. 1962), 155 pp. 30 × 23 cm, ill.

Holland Bank Union. — Neth. Ant. p. 52-63, 2 phot.; Suriname p. 64-75, 2 phot.

HOLTROP, J. F.: *De mangaanafzettingen van het Guyana Schild*. Meded. Geol. Mijnbouwk., Dienst Suriname, Paramaribo, 1962, xi + 514 pp. 27 × 19½ cm, 107 figs., 213 phot. on 53 pls. excl. Portfolio with 17 folding maps.

Thesis, Delft, based on geological, petrological, ore-microscopical and chemical data, obtained from detailed field and laboratory investigations of a number of manganese deposits and manganese indications within the Guiana Shield. Summary.

X HOYER, W. M.: *A little Guide English-Papiamento-Netherlands*. Tweede Druk. Boekhandel Bethencourt, Curaçao, 1958, 98 pp. 32½ × 16 cm.

HULSMANS, S. F.: *Wegwijzertjes. Omgangsvormen voor meisjes*. Druk Scherpenheuvel, Curaçao, 1962, 40 pp. 17½ × 12 cm.

HULSTER, I. A. DE: *Bosbouwkundige kernobjecten in ontwikkelingsgebieden. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Landbouwhogeschool te Wageningen op 20 december 1962*. H. Veenman & Zonen N.V., Wageningen, 18 pp.

Dealing with Surinam.

HULSTER, I. A. DE: *Jaarverslag Dienst Landsbosbeheer*, see: *Dienst Landsbosbeheer*.

9 HURAUULT, JEAN: *Étude sur la vie sociale et religieuse des noirs réfugiés Boni de la Guyane Française*. (Institut Géographique National), Paris, 1958, 349 pp. mimeogr., maps, 10 phot., 9 maps excl.

9 HURAUULT, JEAN: *Les Indiens de Guyane Française. Problèmes pratiques d'administration et de contacts de civilisation*. Studies in Social Life VII; Martinus Nijhoff, La Haye, 1963, iv + 101 pp., 5 figs., 6 pls. excl. — From N.W.I.G. 42, p. 81-186.

X HUSSON, ANTONIUS MARIE: *The Bats of Suriname*. Zoologische Verhandelingen Rijksmuseum Nat. Historie Leiden 58, 282 pp., 39 figs., 30 pls. — Thesis, Leiden 28.XI.1962, E. J. Brill, vi + 282 pp.

9 In- en uitvoer statistiek per goederensoort Bonaire. Dienst E.Z.W., Statistiek (Curaçao). — 1957, (28) pp. 21½ × 28 cm mimeogr. (publ. 1958); 1958, (30) pp. 21 × 30 cm.

9 Inlichtingen ten behoeve van sollicitanten naar een betrekking in dienst van het eilandgebied Aruba. Derde druk, maart 1960. Eilandgebied Aruba, Oranjestad, 1960, 75 pp. 20½ × 14½ cm mimeogr.

Investiere in den Niederländischen Antillen. Curaçao, 12 pp. 20½ × 14 cm, ill.

Invest in the Netherlands Antilles. Curaçao, 12 pp. 20½ × 14½ cm, ill.

Island of Aruba. Investment climate and information on the establishment of companies in Aruba. Executive Council of the Island of Aruba, October 1955, 12 pp. 21 × 13½ cm.

Israel. Revista de información. Edición para las Antillas Holandesas. Caracas, Junio 1962, 68 pp. ill. 31½ × 23 cm.

It pays to Invest in the Netherlands Antilles . . ., see: *National Ordinances regarding Investment facilities.*

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per land van de Nederlandse Antillen. Dienst E.Z.W., Statistiek, (Curaçao), each nr. about 105 pp. 21½ × 35 cm mimeogr. — 1958 (publ. 1959); 1959 (1960); 1961 (1962).

Jaarverslag Dienst Landsbosbeheer, see: *Dienst Landsbosbeheer.*

Jaarverslag 1962 Stichting Wetenschappelijke Bibliotheek. Report 1962 Scientific Library. Curaçao, 1963, 31 pp. 21 × 13½ cm mimeogr. — J. M. VERHOEVEN, librarian.

Jaarverslag Sticusa 1961. Nederl. Stichting voor cult. samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen, Amsterdam (1962), 46 pp. 23½ × 17½ cm, 6 phot. on 4 pls. excl.

JEAN-LOUIS, PAUL & HAIGER, JEAN: *La Guyane Française. Présentation géographique.* Imprimerie Jacques et Demontrond, Besançon, (1961?), 75 pp., 9 figs.

Textbook for schools.

JONCKHEER, C. L. H.: *The Netherlands Antilles (Guide for Curaçao).* Illustrated by OSCAR A. GOMEZ NADAL. Government Information Service, 64 pp. (adv. incl.) 20½ × 13½ cm., ill.

J.P.F. 1941 17 Juli 1956. (Curaçao, August 1956), 182 pp. 17 × 13 cm, ill. President of the Alg. Sur. Ver. J.P.F., TH. SIMOONS; secr. W. GOEDHART.

Kakiña, see: *Portavoz Antillano 'Kakiña'.*

Kamer van Koophandel en Nijverheid Aruba. Verslag over het jaar 1961. 15 pp. mimeogr.

Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao. Verslag van de — over het jaar 1954. Willemstad 1955, 69 pp. 20 × 13½ cm. — *Openingsrede . . . [verslag . . . 1955]. . . 1956*, 61 pp. 18 × 13½ cm. — *Jaarverslag 1956. Verslag van de — over het jaar 1956.* 1957, 56 pp. 21 × 14 cm. — *Jaarver-*

slag 1957. 1958, 59 pp. — *Jaarverslag 1958*. 1959, 57 pp. — *Jaarverslag 1959. Rede ... tevens Verslag...* 1960, 100 pp. — *Kamer van Koophandel en Nijverheid Curaçao, Nederlandse Antillen. Jaarverslag 1961*. 1962, 92 pp. 20 × 14 cm. [President, W. F. G. MENSING].

Katholiek Leven in de Nederlandse Antillen, see: DE BARBANSON.

Koninklijk bezoek aan Aruba. H.M. Koningin Juliana en Z.K.H. Prins Bernhard. Royal visit to Aruba. A pictorial review of The Netherlands' reigning monarch's visit to Aruba N.A., Oct. 21, 22, 23, 1955. Gebroeders de Wit, Oranjestad, 60 pp. 15½ × 24½ cm, 62 phot.

Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam. Een en vijftigste Jaarverslag 1961. Amsterdam (1962), 88 pp., 9 pls. excl.

KRANENBURG, R.: *De nieuwe structuur van ons Koninkrijk*. H. D. Tjeenk Willink & Zoon N.V., Haarlem, 1955, 128 pp. 18½ × 11½ cm.

Kwartaalstatistiek van de in- en uitvoer per land van Curaçao en Aruba. Dienst E.Z.W., Afd. Statistiek, (Curaçao), each nr. about 70 pp. 21½ × 35½ cm mimeogr. — 6e Jrg., 1959, 1-2 (publ. 1959), 3-4; 7e Jrg., 1960, 1-2 (publ. 1960), 3-4; 8e Jrg., 1961, 1-2 (publ. 1961), 3-4; 9e Jrg., 1962, 21½ × 28½ cm, 1-2 (publ. 1962).

KUYP, E. VAN DER: *Gezondheidsleer voor Suriname. Deel I. Algemene Epidemiologie*. Leo Victor, Paramaribo, 1963, 40 pp.

Landbouwproefstation Suriname, Jaarverslag 1961. Meded. 31, 1962, 98 pp., 24 figs. on 12 plates excl.

J. A. SAMSON ed.; VAN AMSON, APPELMAN, DIRVEN, VAN DOESBURG, DORN, DULDER, VAN DIJK, EHRENCRON, HASSELBACH, HERMELIJN, VAN HOOF, HUISWOUD, KAMERLING, KRAAYENGA, KUIL, LEMS, DEL PRADO, SCHOUTEN, SMALL, TJONG-A-HUNG, VERLOOP, VOETS.

Landsbesluit van 9 november 1961 tot aanwijzing van tot 's Landsdomein behorende gebieden als natuurreservaat. *Gouvernementsblad van Suriname 1961*, no. 164, 3 pp. — Loose folding map of Surinam, 1 : 1,000,000.

LANE, J.: *Neotropical Culicidae*. Univ. of São Paulo, Brazil, 1953. Vol. I, p. 1-548, fig. 1-555; II, p. 549-1112, fig. 556-1071. Dealing with Surinam species.

Las Antillas Neerlandesas. Sus geografía, historia y desarrollo político, económico y social. Servicio de Información del Gobierno de las Antillas Neerlandesas, Curaçao, octubre de 1959, 81 pp. 21 × 15 cm, ill.

Las Antillas Neerlandesas. Sus geografía, historia y evolución política, económica y social. Publicación del Servicio de Información del Gobierno de las Antillas Neerlandesas. Curazao, julio de 1961. 77 pp. 21 × 15 cm, ill.

Latin America Report, Vol. 4, No. 11, April 1962. Report on Curaçao, p. 2-29, ill.

LAUFFER, PIERRE: *Raspá*. Imprena di Skèrpènè, Curaçao, 1962, 71 pp. $21\frac{1}{2} \times 14\frac{1}{2}$ cm.

Letterproef. Aruba Drukkerij N.V., Oranjestad, Aruba, (1962), 68 pp. $23 \times 14\frac{1}{2}$ cm.

LINDE, J. M. VAN DER: *Heren- slaven- broeders. Momenten uit de geschiedenis der slavernij*. Boeken der Broeders, no. 2. G. F. Callenbach N.V., Nijkerk, (June) 1963, 124 pp. $21 \times 12\frac{1}{2}$ cm.

LINDE, J. M. VAN DER: *Ballade van de slavenhaler, met historische toelichtingen*. Boeken der Broeders, no. 3. G. F. Callenbach N.V., Nijkerk, (June) 1963, 32 pp. $21 \times 12\frac{1}{2}$ cm.

Little Guide to Curaçao Eye Spot ... Buy Spot (Second Edition). Curaçao Trading Company, folder, 8 pp. 23×10 cm, ill.

L.V.V. in 1960, see: DEL PRADO.

Maandstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort en per land. Suriname. Algemeen Bureau voor de Statistiek, each nr. about 150 pp. $21\frac{1}{2} \times 34$ cm mimeogr. — (First Year) *Juli 1961-Aug.*; *Jan. 1962-Sep. 1962*; *1e Halfjaar 1962*, 237 pp. (all publ. 1962).

Maandstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van Curaçao en Aruba. Dienst E.Z.W., Statistiek, (Curaçao), each nr. about 140 pp. $21\frac{1}{2} \times 35\frac{1}{2}$ cm mimeogr. — 5e Jrg., 1958, No. 1, Jan. — 7 (publ. 1958), 8-12 Dec.; 6e Jrg., 1959, 1-6 (publ. 1959), 7-12; 7e Jrg., 1960, 1-6 (publ. 1960), 7-12; 8e Jrg., 1961, each nr. about 200 pp. $21\frac{1}{2} \times 28\frac{1}{2}$ cm, 1-8 (publ. 1961), 9-12; 9e Jrg., 1962, 1-6 (publ. 1962).

MADURO, ANTOINE J.: *El proceso del curazoleño Manuel Piar, General en Jefe de Ejército. Reproducido por — de las Memorias del General O'Leary publicadas por su hijo Simón B. O'Leary, por orden del Gobierno de Venezuela y bajo los auspicios de su Presidente General Guzman Blanco, Ilustre Americano, Regenerador de la República. Tomo XV — Documentos — Caracas, 1881*. Curazao, (June) 1963, 73 pp. $21\frac{1}{2} \times 14\frac{1}{2}$ cm.

MADURO, ANTOINE J.: *Paginanan pretu di nos historia. Fragmentonan relaciona cu temp'i catibu emancipacion i 25 aña despues recopila i traduci na papiamentu pa —*. Corsou 1961. Imprimí na tipografía Skèrpènè, 72 pp. $24 \times 15\frac{1}{2}$ cm.

MANNING, RAYMOND B.: *Stomatopod Crustacea from the Atlantic Coast of northern South America*. Rep. Allan Hancock Atl. Exp. 9, 1961, 46 pp., 11 pl. incl.

Dealing with Surinam and Neth. Antilles.

MARCUZZI, GIORGIO: *Descrizione di nuove specie di Tenebrionidi neotropici appartenenti alla tribù Epitragini*. Università degli Studi di Trieste, Ist. di Zoologia N. 2, 1961, 41 pp., 3 plates excl.

Also dealing with Neth. Antilles.

MARIA, Zr.: *Ons eigen Aardrijkskundeboekje over de Nederlandse Antillen*. (Curaçao, 1960), 37 pp. 21½ × 17 cm mimeogr., ill. (1961), 30 pp.

María y Lucía. Es cu spaar lo tin! Edición di Postspaarbank Antillas Neerlandesas, Curaçao, 11 pp. 19 × 13 cm.

Marineblad, december 1960, see: *Suriname en de Nederlandse Antillen*.

Masterplan for the touristic development of Curaçao, see: HENRIQUEZ.

McNUTT DOUGLASS, DONALD: *Saba's Treasure*. Harper & Brothers, New York, 1961, 185 pp.

Dealing with St. Martin.

Mededelingen Geologisch Mijnbouwkundige Dienst van Suriname. — *Mededeling 13*. HOLTROP, De mangaanafzettingen van het Guyana Schild.

Mededeling Landbouwproefstation Suriname. — 27, 1961, TER HORST, Onderzoek naar de bemesting van pinda . . . 26 pp., 2 figs.; 30, 1962, APPELMAN & DIRVEN, Slachtvee . . . , 56 pp., ill.; 31, 1962, Jaarverslag 1961, 98 pp., ill.

Mededeling Surinaams Museum Nr. 4, D. C. GEIJSKES: History of archeological investigations in Surinam, Archeologische vondsten van de Copename . . . Archeologische vondsten van de zandritsen bij de Commetewanekreek . . . From *Berichten Rijksdienst Oudheidk. Bodemond*. 10-11, 1960-1961, p. 70-124, ill.

Mi a tumé pa un Cobarde. Novela. Publica pa: "Chuchubi". (Aruba), 17 pp. 21 × 13½ cm.

Monthly Bulletin. Ionospheric, geomagnetic, solar radio noise, earth current data. Paramaribo, Surinam. Joint publication of Department of Public Works and Traffic, Surinam Department of Development, Surinam, Royal Netherlands Meteorological Institute, De Bilt, Section Ionosphere and Radio Astronomy of the Netherlands PTT. Printed at the Royal Netherlands Meteorological Institute. De Bilt. — Each number as a rule iv + 24-25, less often 26-29 pp., 30 × 21 cm photopr. — *March-June 1959*, publ. 1962. *Aug.-Dec. 1959, Jan.-Sep. 1960*, publ. 1962-1963. *Oct.-Dec. 1960, Jan.-Feb., Apr.-Sep. 1961*, publ. Jan.-Feb. 1963. *March, Oct.-Nov. 1961*, publ. June 1963.

National ordinances regarding investment facilities in the Netherlands Antilles. (It pays to invest in the N.A.). Government Information Service, Curaçao, Feb. 1960, 45 pp. 20½ × 14½ cm. — Second revised edition, Oct. 1961, 75 pp.

Nava. Orgaan van de 'Nederlands Antilliaanse Vereniging voor Afgestudeerden'. Jaargang 1 nummer 1, April 1962. Aruba, 16 pp. 28 × 21 cm mimeogr. — 2, Mei 1962, 17 pp. — Board of editors: Miss J. PETERSON, Miss CHR. DE FREITAS, R. RICHARDSON, E. CROES.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. Verslag van de — over het boekjaar 1961. Amsterdam, 1962, 76 pp. 29½ × 23 cm, ill.
Surinam and Neth. Antilles, p. 31-36, fig. X

Nederlandsche Heidemaatschappij. Verslag over het jaar 1961. Med. 30. 1962, 68 pp. 26½ × 18 cm, ill.
Surinam: Doorsteek van het Saramaccakanaal, p. 33-38, 2 figs.

Oké aki Antillas. Een Sticusa-film. PETER CREUTZBERG. Folder, 6 pp. 21 × 11 cm, ill. [première 1.IV.1963, The Hague].

Old Age Pension. An Insurance for a restfull and Carefree Old Age. Publication of the Government Information Service of the Netherlands Antilles, 16 pp. 22½ × 15½ cm. — *Pension di Behez.* Sep. 1960, 16 pp. 23½ × 16 cm.

Ontmoetingen, Aflevering 11, November 1961. 75 jaar Curaçao.
Contributions by FRANCISCUS VAN DIETEN, THEODUUL VAN RIJEN, SERAPION DE JONG, WIBERTUS RIETMAN, ANTON OIRSCHOT, REMIGIO SPANJERS.

Ontwikkelingsplan Aruba. Eerste fase. (Aruba), December 1962, 24 pp. mimeogr., 2 annexes. 10

Ontwikkelingsplannen. Land. Eerste fase. TERNA, (Curaçao), Dec. 1962, 47 pp. mimeogr. 10

Onze grote voorbeelden 1. Van slavernij tot wereldroem. De levensgeschiedenis van George W. Carver. 64 pp., 5 figs. by IWAN DILROSUM. — 2. *Overwinnaar zonder geweld. Leven en strijd van Mahatma Gandhi.* 64 pp., 16 figs. by E. W. CORNILS, 1961. 3. *Bevrijder van ons werelddeel. Simón Bolívar, El Libertador.* 64 pp., 1963. Uitgave Bureau Volkslectuur Paramaribo, 18½ × 11½ cm. X

Op zoek naar werk op de Nederlandse Antillen. Rapport van het bezoek van een industriële missie aan de Nederlandse Antillen 1961. Uitgave van het Verbond van Nederlandse Werkgevers, Katholiek Verbond van Werkgeversverenigingen, Verbond van Protestants-Christelijke Werkgevers in Nederland, Haagsche Drukkerij, (1962), 80 pp. 20½ × 14 cm, 21 figs. X

Oranje en Aruba. Bij het zilveren huwelijksfeest van Koningin Juliana en Prins Bernhard. Afd. Aruba van het Algemeen Nederlands Verbond; D. J. de Wit, Oranjestad, Aruba, 1962, 70 pp. 21½ × 14½ cm, ill. 10

ORTEGA, WILFRIDO: *Lagrima di un Cobarde.* (Curaçao), 36 pp. 20½ × 13½ cm mimeogr.

OSTENDORF, F. W.: *Nuttige Planten en Sierplanten in Suriname*. Bulletin Landbouwproefstation in Suriname 79, Mei 1962, iv + 325 pp., 53 figs.

OVERWATER, C.: *Tien jaren Prins Bernhard Polder 1950-1960*. Sur. Landbouw 8, 1960, p. 159-218, ill.

Pasion sin Razon. Novela Sensacional. Tomo I. Publica pa: "Chuchubi", Oranjestad Printing, 32 pp. 20½ × 13½ cm.

PENGEL, J. A.: *Honderd jaar menswaardig leven. Herdenkingsrede op 30 juni 1963* uitgesproken door — Minister-President van Suriname. (I. VII. 1963). Druk. Gebr. van Leeuwen N.V. Amsterdam, 31 pp. 17½ × 20 cm.

PENGEL, J. A.: *De toekomst van onze vrijheid. Rede op 1 juli, de "Dag der Vrijheden" van het jaar 1963* uitgesproken door — Minister-President van Suriname. (I. VII. 1963), Druk. Gebr. van Leeuwen N.V. Amsterdam, 31 pp. 17½ × 20 cm.

Play Ball. Organo di "Amateur Baseball Bond Aruba". Año 1, No. 13, May 8, 1962, Aruba, 8 pp. 22½ × 16½ cm.

Poëzie — Poesía. *Gedichten van Guido Gezelle, Nicolás Piña, Tony Piña, Burny Everey, Frank Martinus, Cola Debrot, Ornelio Martina, Henk Denert*. Antilliaanse Cahiers 5, nummer 1, 1962, 63 pp.

POLL, WILLEM VAN DE: *The Netherlands West Indies. The islands and their people*. W. van Hoeve Ltd., The Hague, 1951, 60 pp. 26 × 20 cm, 129 plates excl. — *De Nederlandse Antillen*, 1950, translated by JOOP DOLMAN.

Portavoz Antillano 'Kakiña'. Maandblad voor Antilliaanse studenten en studerenden in Nederland. Redactieraad: S. F. JONIS, E. BAKHUIS, P. J. LACLÉ, W. LOURENS. 29½ × 21 cm mimeogr. — Jaargang 1, No. 1 (without title), Aug. 1962, 5 pp.; 2, Sept., 9 pp.; 3, Oct., 10 pp.; 4, Nov., 4 pp., 5, Dec., 7 pp.; 6, Dec., 4 pp.; 7, Jan. 1963, 8 pp.

PRADO, H. DEL: *L.V.V. in 1960*. Sur. Landb. 9, 5/6, 1961, p. 141-232 + 32 pp., 40 figs.

Programmaboekje van de feestelijkheden ter gelegenheid van het bezoek aan Aruba van H.K.H. de Prinsessen Irene en Margriet. 26-29. VI. 1962. Aruba, 64 pp., 14 × 21½ cm, ill.

Programma van het bezoek van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Irene en Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Margriet aan de Nederlandse Antillen van 17-31 juli 1962. Curaçao, 71 pp. 20½ × 15 cm, portrait.

PRONK, B.: *Verkenningen op het gebied van de criminaliteit in Suriname*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1962, x + 286 pp., 4 figs., 4 plates excl.

PROVENCE, J. C.: *Mi Recuerdo. Versos y cantica*. Obra original di —. (Priv. edn., Curaçao), 72 pp. 21 × 13 cm mimeogr.

Rapport betreffende de voortzetting van de werkzaamheden der Stichting voor de Ontwikkeling van Machinale Landbouw in Suriname. Uitgebracht door de Raad van Beheer aan Zijne Excellentie de Minister van Overzeese Rijksdelen en Zijne Excellentie de Gouverneur in Suriname, Hoofd der Regering. 's-Gravenhage, 12 augustus 1955, 34 + 4 + 5 pp. mimeogr., 2 maps excl.

Report on Curaçao. *Latin America Report* 4, no. 11, april 1962, p. 1-29, 41 phot.

Ronde Tafel Conferentie te 's-Gravenhage. Feiten en Documenten. Uitgegeven door het Secretariaat-generaal van de Ronde Tafel Conferentie, 's-Gravenhage, 1949, 174 pp. 20 × 14 cm.

Also dealing with Suriname and the Netherlands Antilles (p. 30-38, 69-70, 73-74, 77, 83, 120).

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Dos Bida*. Druk Scherpenheuvel, Curaçao, 1954, 49 pp. 21 × 13½ cm.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *E Ju di Afó*. Curaçao, 1958, 24 pp. 21 × 15 cm mimeogr.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *E Trahador di den Klip*. Curaçao 1958, 41 pp. 21 × 14½ cm mimeogr.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Pa Motibu di mi Color. Novela original*. Tip. Gydelcra, Curaçao, 21 × 14 cm, cover figs. *Tomo I*, p. 1-38, Apr. 1959; *II*, p. 39-82, June 1959; *III*, p. 84-114, Nov. 1959.

ROSENSTAND, E. E.: *Nos a topa na Park. Novela*. General Printing Co., Aruba, 34 pp. 22½ × 14½ cm.

SAHER, LILLA VAN: *Macamba*. Popular Library, New York, 1960, 220 pp. First and second printing 1949. "Dedicated to the silent people of Curaçao".

'Schakels' over de Nederlandse Antillen van 1950 t/m 1954. ('s-Gravenhage, 1962), 95 pp. mimeogr.

'Schakels' over Suriname 1950 t/m 1954. (1962), 394 pp. mimeogr.

Schakels NA 34, 1962. *Een vakantie op de ABC-Eilanden*, 32 pp., ill.

Schakels NA 35, 1962. *Verleden dat leeft*, 36 pp., ill.

Schakels NA 38, 1962. *Sint Maarten, Sint Eustatius, Saba en Bonaire*, 40 pp., ill.

Schakels S 47, 1962. *Economische notities. Suriname*, 32 pp., ill.

Schakels S 48/NA 37, 1962. *Balans van culturele samenwerking*, 36 pp., ill.

Schakels 1963-S 49. Suriname. Economie en financiën. 40 pp. excl. cover, ill.

SCHOLTEN, H. D.: *Beroepenvoorziening en beroepsvoorbereiding op Curaçao, Aruba en Bonaire. Een onderzoek in opdracht van de Regering der Nederlandse Antillen, uitgevoerd in de jaren 1957-1958*. De Bilt, Nieuwjaar 1960, iv + 59 pp., 5 maps in pocket at back.

Ile Lustrum van de opening van 't Curaçaos Museum. Curaçao, 1958, 26 pp. incl. cover 29½ × 19½ cm, 7 drawings.

SHARPSTONE, D. C.: *A Report on the mineral potential of the Netherlands Antilles with recommendations for its development and the organization of supporting services*. (T.E.R.N.A.), Curaçao, dd. August 4th, 1961, iv + 52 + 9 pp. 28 × 21 cm mimeogr., 3 sketch maps excl.

Shell op Curaçao. Printed at De Curaçaosche Courant, (1962), 48 pp. 21 × 15 cm, 20 figs.

Shopper's Guide to Curaçao. 7th Ed. Curaçao Tourist Bureau, 1963, 20 pp. 10 × 15½ cm, ill.

Simadan. October, 1961. 32 pp. 28 × 20 cm ill., cover excl.

Poetry by BURNY EVERY, ODA BLINDER, MARIA PENON DE ABBAD, HUBERT BOOI, CHARLES CORSEN, PIERRE LAUFFER, JOSÉ RAMÓN VICIOSO, LUIS H. DAAL, FEDERICO ODUBER, COLA DEBROT, LUC TOURNIER, RENÉ DE ROOY, CAMILLE BAILY, EDUARDO CURET, EL LIC, T. M. MARCHENA, ELIS JULIANA, LUIS G. LEAÑEZ, N. HART, EMILIO LOPEZ HENRIQUEZ, NICOLAS A. PIÑA LAMPE.

Sociedad Bolivariana de Aruba. 1937-1962. En conmemoración de su 25º Aniversario. Aruba Drukkerij N.V., Aruba, 1962, 44 pp., ill. 30 × 22 cm.

Soela 2. Paramaribo, 1962, 24 pp. excl. cover 24 × 22 cm, ill.

Poetry by BHAI, SHRINIVASI, JOH. SCHOUTEN-ELSENHOUT, THEA DOELWIJT, GIL DE BRUIN and HEO; prose by RÉ RUISMAN, DONATA DIOSSE, GIL DE BRUIN and BEA VIANEN.

SOVAN, C. A.: *Bijbel of Heilige Qoe'ran*. Uitgave der Surinaamsche Islamitische Vereeniging. Paramaribo, Gedrukt ter Drukkerij "De Tijd" O. C. Marcus, 40 pp. 20 × 14½ cm.

Statistische Mededelingen Nederlandse Antillen, Statistiek- en Planbureau, ix + 45 pp. 20½ × 15½ cm each. — 9e Jrg., 5, Nov. 1961 (publ. 1961); 6, Dec. 1961-12 June 1962; 10, 1 July-5 Nov. 1962 (publ. 1962).

Statistisch Jaarboek 1961. Nederlandse Antillen. Statistiek- en Planbureau. (Curaçao, 1962), viii + 78 pp. — Statistical Yearbook. Anuario Estadístico.

Statuten van de 'Stichting Museum St. Maarten'. Bijvoegsel Cur. Courant 24.VI.1955, 6 pp. 20½ × 13½ cm.

Statuten van De Surinaamsche Islam. Vereen. goedgekeurd bij G.R. 5 Febr. 1930. Printed by S.M.J. (amaludin), Paramaribo, 11 pp. 17½ × 12½ cm.

Statuutspel 1962. (Curaçao; folder), 4 pp. 35 × 25 cm, 31 figs. 16

STEDMAN, 1744-1797, *Journal*, see: THOMPSON.

Stichting voor Reclassering en Kinderbescherming op Curaçao. Veertiende Jaarverslag van de — [over 1960]. Curaçao, 1961, 24 pp. 21 × 13½ cm. 10

Stichting Wetenschappelijke Bibliotheek. Jaarverslag 1961. Curaçao, 1962, 16 pp. 21 × 13½ cm mimeogr. J. M. VERHOEVEN, librarian. — *Jaarverslag 1962*. 1963, 31 pp. 10

St. Maarten, Saba, St. Eustatius. The Netherlands' Windward Isles. Neth. Windward Islands Information Center, New York, (1963), col. folder, 7 phot. 10

St. Martin. Map by TOBY SCHOYER, litho 41 × 61 cm; Erik Lawaetz Land Development, Christiansted, St. Croix, V. I. (1956). 10

Map of the Lowlands, offering over 200 homesites.

St. Martin. Free directory. — *Your free guide to St. Martin*, Daal Publ. Co., Aruba, First edition Nov. 1961, 24 pp. 22½ × 14½ cm excl. cover, ill. 10

Stratengids eilandgebied Curaçao. Samengesteld door: Bevolkings- & Verkiezingsbureau. Uitgegeven door: de Curaçaosche Courant N.V., 112 pp. 14 × 10½ cm. 9

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean Islands, edited by P. WAGENAAR HUMMELINCK. Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles; Nijhoff, The Hague. X

Volume XIII, Publ. 26, Apr. 1962, 77 pp., 57 figs., 11 plates excl.

Contributions by STOCK, HUMES & GOODING (parasitic copepods), MARCUZZI (beetles), HAAS (land molluscs), MILLAR (ascidians).

Volume XIV, Publ. 29, Apr. 1963, 125 pp., 72 figs., 5 plates excl.

Contributions by ROLLE (red-legged thrush), VENMANS (land molluscs), TIKASINGH (holothurians), DEICHMANN (holothurians), HOOIJER (mammals), OCHS (beetles).

Volume XV, Publ. 30, May 1963, 117 pp., 22 figs., 11 plates excl.

Contributions by STOCK, HUMES & GOODING (parasitic copepods), PARSLow & CLARK (brittle stars), COOMANS (sea snails), UMMELS (sea stars), BAKKER (scorpions).

Studies on the fauna of Suriname and other Guyanas, edited by D. C. GEIJSKES & P. WAGENAAR HUMMELINCK, Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles; Nijhoff, The Hague. X

Volume IV, Publ. 27, March 1963, 157 pp., 46 figs.

JEEKEL (millipedes).

Volume V, Publ. 28, Dec. 1962 (Jan. 1963), 103 pp., 18 figs., 4 plates excl.

Contributions by VAN DOESBURG, Sr. (syrphid flies), HUSSON (mammals), ENDRÖDI (beetles), ARDOIN (beetles), BELLE (dragon flies), GEIJSKES (dragon flies), OCHS (beetles).

~~Surinam. (Calendar 1963, 27 × 21 cm) 13 drawings from BENOIT, *Voyage à Surinam*, 1839; text 4 pp. 21 × 16½ cm; (Het Vaderland, 's-Gravenhage, 1962).~~

Suriname. De Staatsregeling. Het Reglement voor de Gouverneur. De Defensiewet. Uitg. Kabinet Vice-Min.-Pres., 's-Gravenhage, (1962), 36 pp.

Suriname en de Europese Economische Gemeenschap. Kabinet Vice Minister President, 's-Gravenhage, 1 november 1962, 51 pp. 21½ × 15½ cm.

~~Suriname en de Nederlandse Antillen. *Marineblad* 70, Dec. 1960, p. 1303-1528 (1316-1459), ill.~~

Articles by JONKERS (p. 1316), VAN DER MOER (1328), FELHOEN KRAAL (1337), VAN DER PEIJL (1343), TEUNISSEN (1357), DE HULSTER (1387), DE ROOY (1395), WITTE (1404), FERRIER (1413), KRUSEMAN & VAN DER KOLK (1425), JANSEN (1438), and C. HENRIQUEZ (1444).

Suriname en de Nederlandse Antillen. Algemene gegevens. ('s-Gravenhage), Kabinet Vice-Min. Pres., nov. 1961, 43 pp., 5 figs.

Suriname en Nederland. Econ. Voorl. 54, 1960, 13, 48 pp., ill.

Investeren ... (p. 3) De staatkundige structuur ... (5) Grondgebied en bevolking (7) Cultureel leven (7) Sociale politiek ... (8) Agrarische aspecten ... (9) Het bosbedrijf ... (13) Het Brokopondoproject (16) Energievoorziening ... (17) De industrialisatie ... (19) ... ontwikkelingsproblemen (20) Twee interessante plannen ... (22) ... afzetmarkt (24) ... reclame ... (25) De economische structuur ... (27) De handel ... (31) Nederlandse investeringsactiviteiten ... (32) Belastingen ... (38) Export ... (41) Literatuuroverzicht (44).

Suriname in cijfers. Surinam in figures. No. 16, *Tweede Landbouwtelling Suriname, november 1959. Second census of agriculture Surinam, November 1959.* Ministry of Agriculture, Surinam, 1962, 119 pp., map excl.

Suriname in cijfers. Surinam in figures. No. 18. Sep. 1961, (Paramaribo, 1961), 196 pp. 20½ × 29 cm.

~~Surinames culturele achtergronden 1. *Onze oude banden met Afrika*. 64 pp., 23 figs. — 2. *Mens en leven in India*. 64 pp., 21 figs. Uitgave Bureau Volkslectuur Paramaribo, 1961, 18½ × 11½ cm.~~

Suriname. Tropenmuseum. (Catalogue of exhibition in the Royal Tropical Institute, Amsterdam, 1962), 36 pp. 22 × 14 cm, ill, 8 pls. excl.

SWAN, MICHAEL: *The Marches of El Dorado.* Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, 1961, 335 pp., 36 figs. on 12 pls. excl.

Dealing with British Guiana. — First published by Jonathan Cape, 1958.

9 *Telefoonboek voor het eiland Curaçao. Telefoongids annex geclassificeerde beroepen- en bedrijvenlijst. November 1960.* 56 + 314 + xxvi + 8 + 41 pp.

Telefoonboek voor het eiland Curaçao. April 1962. Druk. de Cur. Courant N.V., 58 + 289 + xxii pp. $24\frac{1}{2} \times 16$ cm.

Telefoongids voor het eiland Aruba. Telefoondienst Aruba, Oktober 1961, xxix + 142 + (2) + 31 pp. *Suppl.* 1961/62, 8 pp.

Telefoongids voor Paramaribo en omstreken. Lands Telegraaf- en Telefoondienst. — Maart 1959. 179 + (16) pp. $22\frac{1}{2} \times 15$ cm. — 1961, 166 + (16) pp.

Telephone Directory Lago, (1961), Lago Oil & Transport Company, Ltd., Aruba, (1961), (4) + 55 + (3) pp. $21 \times 13\frac{1}{2}$ cm photopr.

TEMMINCK GROLL, C. L.: *Vier eeuwen Paramaribo. Onze nationale hoofdstad.* Uitgegeven door de N.V. Eerste Surinaamse Verzekeringsmaatschappij 'De Nationale' ter gelegenheid van haar tienjarig bestaan, 28 januari 1963, met medewerking van de Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen. 76 pp. 26×16 cm, 69 figs., col. cover excl. [Text on p. 5-18].

The Lago Calendar for 1962. Lago Oil & Transport Co., Ltd., Aruba, 13 pp. 23×23 cm, 12 col. phot., col. cover excl.

The Lago Calendar for 1963. 26 pp. 23×23 cm cover excl., 12 col. phot.

The Netherlands Antilles. A short survey. Published by the Government of the Netherlands Antilles. Willemstad 1955, 23 pp. $29 \times 20\frac{1}{2}$ cm mimeogr.

The Netherlands Antilles. (Guide for Curaçao), see: JONCKHEER.

The Vegetation of Suriname. A series of papers on the plant communities of Suriname and their origin, distribution and relation to climate and habitat. Edited by J. LANJOUW & P. J. D. VERSTEEGH. Publ. by Van Eedenfonds, Amsterdam, in co-operation with 's Lands Bosbeheer, Paramaribo. (Instituut voor Systematische Plantkunde, Utrecht). Vol. III, *Vegetation and soil of a white-sand savanna in Suriname*, P. C. HEYLIGERS, 1963.

THIEL, P. H. VAN: *De kans op infectie met Filaria en Schistosoma in verband met de uitvoering van het Brokopondo-Project.* Stichting Surinaams-Nederlands Instituut voor de Volksgezondheid in Suriname, gevestigd te 's-Gravenhage. (1962), 29 pp. $27\frac{1}{2} \times 22$ cm mimeogr.

THOMPSON, STANBURY, ed.: *The Journal of John Gabriel Stedman, 1744-1797. Soldier and author. Including an authentic account of his expedition to Surinam, in 1772.* The Mitre Press, London, 1962, xxiv + 437 pp., 5 figs., 17 pls. excl.

Tienjarenplan Curaçao. Projecten tot en met 1966. (Curaçao), December 1962, 57 + 8 pp. mimeogr.

Tienjarenplan van de Centrale Regering der Nederlandse Antillen. Deel I. T.E.R.N.A., Curaçao, Juli 1962, ix + 153 pp. 30 × 21 cm mimeogr., 3 large folding blue prints. (P. C. HENRIQUEZ).

Algemene inleiding, p. 1. Research en technische hulpverlening, p. 7. Ontwikkelingsplan voor de grond en de ondergrond, p. 30. Visserij, p. 78. Industrialisatie, p. 110. Ramingen voor de projecten uit Deel I, p. 150.

Bijlagen A1 t/m A8 behorende bij Deel I van het Meerjarenplan der Centrale Regering van de Nederlandse Antillen. T.E.R.N.A., Juli 1962, (126) pp. mimeogr., 1 folding map. (P. C. HENRIQUEZ).

A1 = Artikel 2 der Eilandenregeling, 2 pp. — A2 = Toekomstmogelijkheden goedkope Water- en Electriciteitsvoorziening, 8 pp. — A3 = Topografische kaarten en luchtfoto's beschikbaar van de Nederlandse Antillen, 6 pp. — A4 = Programma van de kadasteringsarbeid van Bonaire en de Bovenwindse Eilanden, 19 pp. — A5 = Kort overzicht van de monumentenzorg op Curaçao, 3 pp. — A6 = Antwoorden op een questionnaire van de United Nations betreffende de toestand van de visserij op de Benedenwindse Eilanden: Answers on U.N. questionnaire about fisheries Curaçao, 11 pp. Answers ... Aruba 7 pp. Answers ... Bonaire, 3 pp. — A7 = Rationalisatie in de tuinbouw, 8 pp. — A8 = Problems related to hydrology, waterconservation, erosioncontrol, reforestation and agriculture in the Netherlands Antilles, 59 pp., folding map. — Cf. HENRIQUEZ, P. C.: Problems relating to hydrology, water conservation, etc., *NWIG* 42, 1962, p. 1-54.

Tienjarenplan Suriname. Jaarverslag 1958. Planbureau Suriname, Paramaribo, 1960, 113 pp. 30 × 22 cm, ill.

Tienjarenplan Suriname. — Verslag Eerste Kwartaal 1961. Planbureau Suriname, Paramaribo, Dec. 1961 (publ. 1962), ii + 129 pp. 25½ × 20½ cm mimeogr. *Verslag Derde Kwartaal 1961*, d.d. Aug. 1962, 64 pp. *Verslag Eerste Kwartaal 1962*, d.d. Oct. 1962, 24 pp.

Tienjarenplan voor Suriname. Begroting 1960. Planbureau Suriname, ii + 46 pp. mimeogr. — *Herziene begroting 1959*, 56 pp.

Tipnan pa Damas. 60 año La Cruz. Curaçao, 1960, 21½ × 14 cm.

"regalo chikito na ocasion di e Hubileo di "La Cruz" ... Dia 10 di mei 1960 e semanario "La Cruz" a cumpli sesenta año".

TITJARI: 'Mamanten' Sranan' *Puëma Buku. Gedichten.* (Suriname), 57 pp. 24 × 15½ cm.

Trade Mark Act of the Netherlands Antilles. Gov. Information Service, Sep. 1962, 11 pp. 20½ × 14½ cm.

T.V. Gids. Teleguia. Programa diario di TeleCuraçao, canal 8. Televisieprogramma's van 31 Juli tot 14 Aug. Kanaal 8. Curaçao, 28 pp. 22½ × 17 cm. — 1ste Jaargang No. 2, 14-28.VIII. 1960. — First and second number.

UNDERWOOD, GARTH: *Reptiles of the Eastern Caribbean*. Caribbean Affairs (New Series) No. 1. Dept. Extra-Mural Studies Univ. of the West Indies, d.d. May 1962 (1963), ii + 192 pp. loose leaf photopr. 28 × 21½ cm, ill.

Vereniging Bedrijfscontact Nederland-Suriname. Verslag over het twaalfde verenigingsjaar 1 januari-31 december 1961. ('s-Gravenhage, 1962), v + 32 pp. 26½ × 20½ cm mimeogr.

VERHOEVEN, J. M.: *Jaarverslag 1962 Stichting Wetenschappelijke Bibliotheek*, Curaçao, 1963, 31 pp. mimeogr. Report of the Librarian, p. 21-31.

VERLINDE, J. D.: *Verslag betreffende Virus-ziekten in Suriname*. Stichting Surinaams-Nederlands Instituut voor de Volksgezondheid in Suriname, 1962, 10 pp. 27½ × 22 cm mimeogr.

VERLOOGHEN, CORLY: *Dans op de Vuurgrens. Gedichten*. Printed by N.V. Drukkerij Eldorado, Paramaribo, Oct. 1961, 60 pp. 23 × 15½ cm, 1 fig.

VERLOOGHEN, CORLY: *Jachtgebied. Nieuwe gedichten*. Printed by N.V. Drukkerij Eldorado, Paramaribo, Jan. 1961, 58 pp. 23½ × 15½ cm, 2 figs.

VERLOOGHEN, CORLY: *Kans op Onweer. Gedichten*. Drukkerij Srenang, Paramaribo, Jan. 1960, 68 pp. 21½ × 17 cm, 5 figs.

Verslagen en Rapporten Dep. Landbouw, Veeteelt en Visserij in Suriname. — 55, 1962, APPELMAN, DIRVEN & TJONG-A-HUNG, Melkveeproefbedrijf; 56, APPELMAN, DIRVEN & TJONG-A-HUNG, Droge stofopname door rundvee; 57, LIONARONS, Car. Adv. Comm. on Fisheries; 58, Cocos; 59, APPELMAN & TJONG-A-HUNG, Melkproductie en fokgegevens; 60, VAN AMSON, Bodemkundige Studie-opdracht.

Verslag omtrent het Gouvernements-Werklieden Pensioenfonds over het jaar 1955. Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, 1956, 31 pp. 23 × 17 cm. — 1957, 1958, 29 pp.

Verslag omtrent het Werklieden Pensioenfonds over 1961. De Curaçaosche Courant N.V., 1962, 28 pp. 24 × 17 cm.

Verslag van de Commissie van Onderzoek naar de opvattingen in Nederland omtrent de plaats van de Overzeesche Gebiedsdeelen in het Koninkrijk. Ingesteld bij Ministerieel Besluit van 30 Augustus 1945, Rijksuitgeverij, 's-Gravenhage, 1946, x + 90 + 42 pp. 24 × 17 cm. — *Bijlage bij het Verslag ... I*, 1946, 215 pp. table excl. — *Bijlage bij het Verslag ... II*, 1947, vi + 289 pp.

Verslag van de Conferentie Zuid- en Midden-Amerika georganiseerd door de Surinaamse Studenten Vereniging, Vereniging van Nederlands-Antilliaanse Studerenden in Nederland, Foreign Student Service W.U.S., 13 en 14 April 1953. Foreign Student Service, Amsterdam, 58 pp. 21½ × 16 cm mimeogr. excl. ill. cover.

Verslag van de delegatie uit de Staten-Generaal, welke op uitnodiging van de Staten van de Nederlandse Antillen een bezoek heeft gebracht aan dat Rijksdeel. Verslag Eerste Kamer der Staten-Generaal Zitting 1962-1963, Nr. 28a, d.d. 3.XII.1962, 11 pp. — 28b Tekst van de redevoeringen ... 3 oktober 1962. I. Rede van de heer J. A. O. BIKKER ... II ... C. BERKHOUWER. III ... KRAAG, 3 pp.

X *Verslag van de toestand van het Eilandgebied Aruba over 1961.* (Aruba, 1962), xiv + 113 pp. 29 × 21 cm mimeogr.

O/X *Verslag van het Eilandgebied Curaçao 1961.* (Curaçao, 1962), 233 pp. 24 × 17 cm, folding table excl.

X *Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire van het jaar 1962.* (Bonaire, 1963), 101 pp. 29½ × 21 cm mimeogr., table excl.

? *VICIOSO, JOSÉ RAMON: Tríptico del Destierro. Canto a mi Pueblo (Alegoria). Breve Oración a Bolívar (Prosa). Romance del Escualo Negro.* Ediciones Hooiberg, Aruba, 16 pp. 17 × 11 cm.

X *Vier eeuwen Paramaribo*, see: TEMMINCK GROLL.

75 jaar Curaçao, see: *Ontmoetingen II*.

O *VIZOSO, BRUNILDA: Seis Motivos y Un Poema de Amor en Las Antillas.* Aruba, 1961, (32) pp. 22 × 15½ cm.

X *VOORHOEVE, JAN: Sranan syntax.* Publ. Bureau Ling. Research Surinam, University of Amsterdam; North-Holland Publishing Company Amsterdam, 1962, ix + 91 pp.

X *WAAL MALEFIJT, ANNEMARIE DE: The Javanese of Surinam: Segment of a plural society.* With a preface by MARGARET MEAD. Non-European Societies no. 1; Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 1963, x + 206 pp. 24 × 15½ cm, 16 phot. on 8 pls. & folding map excl.

O *WALLE, J. VAN DE: De Slavenopstand.* 2nd imp. P. N. van Kampen & Zoon N.V., Amsterdam, (1962), 167 pp. 20½ × 12 cm.

WALMAN, JOHAN: Een jaar studeren in Nederland. Bureau Volkslectuur Paramaribo, in samenwerking met Sticusa, Amsterdam, (1963), 78 pp. excl. cover 18½ × 11½ cm, 16 phot. excl. cover picture.

WEISBORD, NORMAN E.: Late Cenozoic Gastropods from Northern Venezuela. Bull. Amer. Paleontology 42, 1962, 672 pp., 48 plates excl.

O *YOUNG, ALLAN: The approaches to Local Self-Government in British Guiana.* Longmans, Green & Co Limited, London, 1958, viii + 217 pp., 3 folding col. maps excl.

O *Your Guide to Curaçao. Su Guia para Curaçao. A complete commercial- and tourist guide ...* Third edition 1962-1963. Intern. Trade and Tourist Devel. Publ., Daal Publ. Cy., 136 pp. 22½ × 14 cm.

Your visit to Lago. Esso, U.S.A., folder, 16 pp. $21\frac{1}{2} \times 14$ cm, ill.

Zuid Zuid-West. Tentoonstelling Nederland-Suriname 21 juli-21 oktober 1962. Maritiem Museum 'Prins Hendrik' Rotterdam, 99 pp. $22\frac{1}{2} \times 16$ cm, 13 figs. on 8 pl. incl.

Introduction by J. VAN DE WALLE, p. 5-23.

P. WAGENAAR HUMMELINCK

MEDEDELING VAN DE REDACTIE

Naar aanleiding van het artikel "Les Indiens de Guyane Française" van Jean Hurault, verschenen in de Nieuwe West-Indische Gids van Februari 1963, 42ste jaargang No. 2, stelt de Redactie er prijs op te verklaren, dat zowel de in het artikel voorkomende vermeldingen van de grenzen tussen Suriname en Frans Guyana als het bij het artikel afgedrukte kaartje geheel voor rekening van de schrijver komen.

Page
Missing
or
Unavailable

N. VAN SUCHTELEN

VIJFTIEN JAAR NIEUWE CACAOCULTUUR
IN SURINAME, 1945-1960

In de zesde jaargang van *De West-Indische Gids* geeft A. REIJNE (1924) in een viertal artikelen een uitstekend relaas van de geschiedenis der cacaocultuur in Suriname tot omstreeks 1850. Toen REIJNE, destijds entomoloog aan het landbouwproefstation te Paramaribo, deze artikelen schreef, was de cacaocultuur in Suriname reeds sterk op haar retour. Nadien is deze nog verder achteruit gegaan om in 1926, na een felle droogte, vrijwel geheel te verdwijnen. Tot 1945 kon van een cacaocultuur nauwelijks meer gesproken worden. Er zijn zelfs jaren geweest, dat uit het naburige Demerara cacao bonen werden ingevoerd voor de markt te Paramaribo. In 1945 werd het initiatief genomen voor een nieuwe cacaocultuur. Het hier volgende verhaal wil een verslag zijn van deze nieuwe cacaocultuur in haar eerste 15 jaren, van 1945 tot eind 1960 dus. De jaren tussen 1850 en 1945 blijven buiten beschouwing. Helaas, want in deze tussenperiode vallen topjaren van de cacao, de invoer van de liberiakoffie en het eerste optreden van de krullotenziekte. Een periode dus die zeker de moeite waard is om beschreven te worden.

INLEIDING

Op 20 juni 1945 zond het Surinaams Sociaal Studie Syndicaat (SESCO) een nota aan de Gouverneur van Suriname over een herleving van de cacaocultuur in dit land. Het Syndicaat bestond uit 5 leden waaronder een oud-cacaoplanter. De herleving van de cacaocultuur op Trinidad is de grote stimulans voor dit initiatief geweest. Men mag aannemen, dat deze nota geschreven werd nadat dit punt in de boezem van het Syndicaat terdege in studie was genomen. Het verhaal gaat, dat de Heer A. A. DRAGTEN

belangeloos de reis van één der leden, de Heer TH. WALLER, naar Trinidad financierde.¹

Deze oud-planter kon zich aldus ter plaatse oriënteren. Deze reis is van doorslaggevende betekenis geweest. In de nota, na deze reis opgesteld, werd voorgesteld een deskundige uit Trinidad te laten overkomen om na kennisneming van de situatie in Suriname te adviseren over de mogelijkheden voor een nieuwe cacao-cultuur.

De SESCO-nota werd ter advies aan Prof. Dr. G. STAHEL, de toenmalige directeur van het Landbouwproefstation aangeboden. Zijn antwoord-nota is zeer voorzichtig gesteld; blijkbaar verwachtte STAHEL weinig van een nieuwe cacao-cultuur en deelde hij nog niet in het optimisme van de SESCO-leden. Toch lukte het de plannen ingang te doen vinden; nog in oktober 1945 bezocht Dr. B. G. MONTSERIN uit Trinidad Suriname. Na een rondgang met STAHEL en de Heer WALLER langs de restanten van de vroegere cacao-velden, gaf Dr. MONTSERIN een nieuwe cacao-cultuur een goede kans van slagen. Hij zegde plantmateriaal van selecties uit Trinidad toe om een begin te kunnen maken. Als tegenprestatie zou Suriname sawarinoten en stekken van rozenhout leveren. Dit laatste gaf nog wel wat hoofdbrekens!

Op 9 april 1946 kwamen – in Wardse kisten verpakt – per schip uit Trinidad de eerste cacao-plantjes aan, en wel 100 stekken van de kloon ICS1 en 50 stekken van elk van de klonen ICS 6, ICS 45, en ICS 95. (ICS = *Imperial College Selection*).

Inmiddels was ook STAHEL voor het plan gewonnen en met zijn bekende ijver wierp hij zich op de vegetatieve vermeerdering van het plantmateriaal.

In een nota aan de Gouverneur, gedateerd 21 juni 1946, dus juist een jaar na de eerste nota, bericht Prof. STAHEL: "Het werk

¹ SESCO, Surinaamsche Economische Sociale Commissie, was de oorspronkelijke naam der vereniging met een onbaatzuchtig streven. Toen zij een stichting werd, kreeg ze de naam van Surinaams Sociaal Studie Syndicaat met behoud van de populaire naam SESCO. Doelstelling was studie te maken van objecten die economisch uitvoerbaar leken. De SESCO heeft bijvoorbeeld renteloze voorschotten verstrekt aan kleine landbouwers in Nickerie om tractoren en ploegen te kopen in de tijd toen nog vrijwel alleen met ossen werd geploegd. A. A. DRAGTEN was geen lid van de SESCO, hij maakte echter de reis van een der leden naar Trinidad mogelijk en formeel is het daarheen geleid, dat de schenking aan de SESCO is gedaan met verzoek een deskundige voor het cacao-onderzoek naar Trinidad te sturen. (Aanvulling van de Heer Waller, het enig overgebleven lid van de SESCO.)

voor de herleving van de cacaocultuur verkeert nu niet meer in een stadium van proefnemingen. Met alle middelen wordt nu gewerkt aan de voorbereiding voor de uitbreiding van het uit Trinidad ontvangen plantmateriaal van hoogproducerende en krullotenresistente cacaocloonen. . .” Aan het eind van de nota werd een krediet gevraagd om de werkzaamheden te kunnen voortzetten.

Dit krediet is er blijkbaar gekomen. Op het terrein van het Landbouwproefstation verrees de installatie waar door STAHEL volgens het principe van de ‘bladstekken’ het materiaal vermeerderd werd. Deze cacaopépinère werd van 1949 af niet langer door incidentele kredieten maar geheel door het Welvaartsfonds gefinancierd.

Nog enkele malen werden stekken van bepaalde selecties uit Trinidad ontvangen, onder andere van de Amazone-klonen SCA 6 en SCA 12 welke tegen de krullotenziekte resistent zouden zijn. Dankzij de ‘bladstekken’-methode heeft een snelle vermeerdering van het plantmateriaal plaats kunnen vinden. Het eerste plantje van de zelfgemaakte stekken werd door Gouverneur BRONS geplant op 20 september 1946. Aanvankelijk werden de stekken op de eigen kwekerij gehouden om zo spoedig mogelijk weer nieuwe stekken te kunnen leveren. Men stelde zich een ware sneeuwbal van stekken voor! Helaas bleven de verkregen aantallen soms wel iets bij de verwachtingen ten achter. De kloon ICS 1 vormde moeilijk wortels en ook aan andere selecties bleken soms bezwaren te kleven. Zo bleek achteraf bijvoorbeeld de resistentie tegen de krullotenziekte bij enkele klonen tegen te vallen. Tenslotte werden hoofdzakelijk stekken gemaakt van de kloon ICS 95. Hiervan waren oorspronkelijk maar 50 planten uit Trinidad ontvangen.

De eerste belangrijke hoeveelheden plantjes werden aan de plantages geleverd omstreeks medio 1948. Toen ontving de plantage Wederzorg planten van de klonen ICS 1, ICS 8, ICS 45, ICS 48, ICS 95, en SCA 6.

Daarna ging het vrij snel; de 100.000-ste stek werd afgegeven in januari 1950 en geplant op de plantage Tout-lui-faut.

De herleving van de cacaocultuur was hiermede een niet te miskennen feit.

VERMEERDERING VAN HET PLANTMATERIAAL

Het uit Trinidad ontvangen materiaal moest, om de goede eigenschappen waarop deze planten geselecteerd waren ten volle te

behouden, langs vegetatieve weg vermeerderd worden. Uitgifte van zaad van dit materiaal zou zeker een uitsplitsing van minder waardevolle typen geven. Bovendien zou het enige jaren duren voor van de geïmporteerde stekjes zaad beschikbaar zou komen.

Vegetatieve vermeerdering van cacao was niets nieuws. Door middel van oculeren van een oogje op een onderstam was het reeds lang mogelijk bepaalde gewenste bomen te reproduceren. STAHEL beschreef uitvoerig in 1923 reeds een voor Suriname passende methode. Vroegere selectieresultaten van hem zijn op deze wijze vermeerderd.¹

Voor het maken van oculaties moeten echter eerst uit zaad onderstammen gekweekt worden. Het duurt zeker 1 tot 2 jaar voordat op deze onderstammetjes een oculatie gezet kan worden. Vaak slaagt de oculatie niet en loopt de onderstam uit, waardoor dus een ongewenste boom ontstaat. In Trinidad maakte men reeds enige tijd gebruik van stekken, dus bewortelde takken, voor de vegetatieve vermeerdering van de cacao. Door behandeling met groeistof en onder nauwkeurig beheerste omstandigheden van temperatuur, licht en vocht lukt het takken met ongeveer 10 bladeren tot beworteling te brengen. Voor deze zogenaamde takstekken moet men een vrij groot stuk van een plant snijden, terwijl deze plant pas na lange tijd weer opnieuw een paar stekken kan leveren; de vermeerdering geschiedt dus niet zo snel.

Het beperkte plantmateriaal dat in 1946 ter beschikking kwam, maakte een snelle vermeerdering wenselijk, vooral in de eerste periode. Zou het mogelijk zijn van een tak meer stekken te snijden, dan zou dat een grote winst in tijd betekenen. Inderdaad gelukte het aan STAHEL na veel experimenteren een elders voor thee en koffie reeds uitgewerkte methode waarbij bladeren met slechts een klein stukje tak konden bewortelen, bruikbaar te maken voor de vermeerdering van cacao. Zelf zegt hij hierover

---

¹ Helaas is vrijwel al dit materiaal in Suriname weer verloren gegaan toen voor de cultuur geen belangstelling meer bestond en later zelfs de veldjes in de Cultuurtuin waar de oorspronkelijke bomen stonden, verwaarloosd werden. Na de oorlog kon met vrij grote zekerheid slechts de selectie C 7 teruggevonden worden. Dit is een boom op de plantage Spieringshoek welke aldaar steeds vrijbleef van de krullotenziekte. Volledig resistent blijkt hij overigens niet te zijn. Afgaande op gegevens in recente verslagen komt de door STAHEL geselecteerde kloon Susanna's daal nu nog voor in Malakka en slaat daar geen slecht figuur! Deze is daar vermoedelijk vanuit Java beland; het is althans bekend dat STAHEL daaraan materiaal heeft gezonden.

(STAHEL 1948): "Reeds binnen twee jaren werd hier een der clonen, waarvan 100 planten ter beschikking staan, tot 11.000 nieuwe plantjes uitgebreid, dus 1 op 110...." ¹

Ten behoeve van deze methode werd op het terrein van het proefstation de cacaopépinère gesticht. Deze kwekerij omvatte stekbakken, wenbakken en schaduwtenten. Door een ingenieus systeem van latwerk en beweegbare schermen kon hier de belichting van de stekjes naar wens geregeld worden. Een sproeiinstallatie aangesloten op de waterleiding maakte het mogelijk in de bakken voortdurend een zeer hoge vochtigheid te handhaven. De bewortelde stekken konden op een stuk terrein, dat geheel door latwerk beschaduwde werd, worden afgehard en tot stevige planten worden opgekweekt. Jaarlijks zouden naar men hoopte 150.000 tot 200.000 stekken gemaakt kunnen worden. Ongeveer 9 maanden na het stekken kunnen de planten in het veld gebracht worden. De eerste stekken werden echter voor verdere vermeerdering in de Cultuurtuin uitgeplant in de 'snijtuin'. In deze snijtuin stonden dus de bomen waar men steeds de nieuwe stekken kan snijden. Door regelmatig diep insnoeien en zwaar bemesten werden deze bomen tot sterke bladproductie aangezet.

De cacaopépinère werd bekostigd met gelden van het Welvaartsfonds Suriname. Een lonende exploitatie zou alleen mogelijk zijn als een vrij hoog bedrag voor elk geleverd plantje in rekening kon worden gebracht aan de afnemer. Dit zou echter de kleine landbouwers weerhouden cacao te planten. Er werd daarom een prijs van 25 cent per plantje overeen gekomen, terwijl de tekorten uit het Welvaartsfonds werden bijgepast. Om deze subsidie te beperken, is in 1952 voorgesteld de prijs voor de plantages te verhogen tot 40 cent. Fel is toen door enkele planters bij de Beheerder van het Welvaartsfonds, de toenmalige Gouverneur van Suriname, gestreden voor handhaving van de lagere prijs. En met succes, de prijs bleef een kwartje.

In 1948 werd Prof. STAHEL ontheven van zijn functie als Directeur van het Landbouwproefstation, maar hij bleef belast met de

¹ STAHEL noemde dit bladstekken. Eigenlijk is deze naam niet juist daar, zoals hij trouwens zelf aangeeft, een blad met een stukje tak en de okselknop genomen wordt. Aan het takje komen de wortels, de okselknop loopt uit en het oorspronkelijke blad valt op den duur af! Beter ware het te spreken van 'één knoopstek.'

leiding van de cacaokwekerij. Na zijn vertrek uit Suriname in 1950 werd hij opgevolgd door Dr. F. W. OSTENDORF als leider van de Cacaopépinrière. Bij de uiteindelijke liquidatie van het Welvaartsfonds in 1955 werd de Cacaopépinrière gehandhaafd als onderdeel van het Landbouwproefstation van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij (LVV).

De bladstekkenmethode werd aanvankelijk algemeen toegepast. Naast voordelen heeft zij echter het nadeel, dat de plantjes in het begin zwak zijn waardoor het aanmerkelijk langer duurt dan bij de takstekken eer ze van de schaduwtenten naar het veld kunnen worden overgebracht. Toen dan ook de snijtuinen voldoende stekken konden leveren is men overgegaan op de takstekmethoden en maakte men nog slechts bladstekken indien minder stekken beschikbaar waren of indien in de toekomst een grotere vraag verwacht werd. Voor een goede gang van zaken was het gewenst dat de gegadigden ongeveer een jaar van te voren opgaven wat zij dachten af te nemen. Hoewel in details de werkwijze nog verbeterd werd en de gehele installatie in 1958 werd verplaatst is het principe zoals door STAHEL beschreven nog steeds ongewijzigd.

Het theoretische aantal van 150.000 af te leveren stekken per jaar werd door diverse omstandigheden niet vaak gerealiseerd. Een enkele maal kon niet geheel aan de vraag worden voldaan door tegenslag in de kwekerij. Het kwam daarentegen ook voor, dat de velden niet op tijd plantklaar waren en de kwekerij met de planten bleef zitten.

De cijfers van de 'Cacaostatistiek' laten duidelijk de grote jaarlijkse verschillen in het aantal afgeleverde plantjes zien. Hoewel niet zo vlot als aanvankelijk gehoopt werd, ging het aanplanten toch door. De 1.000.000-ste plant werd in begin 1957 door de kwekerij afgeleverd.

Enkele voortvarende planters wilden van hun eigen jonge aanplant stekken betrekken en inderdaad bleek het mogelijk kleine min of meer primitieve stekbakken te bouwen en daarin stekken te doen bewortelen. Daar men echter toch nog al wat tegenslag had, onder andere door het ontbreken van voldoende zoet water op de plantages, en de kostprijs niet beneden die van de (gesubsidieerde) planten van de grote kwekerij lag, zag men van verder werk in deze richting voorlopig af.

Zowel op de plantage Peperpot als op de plantages De Maastroom en Mon Souci is getracht door oculeren op zaailing-

VIJFTIEN JAAR NIEUWE CACAOCULTUUR IN SURINAME 181

onderstammen de gewenste kloon (ICS 95) vegetatief te vermeerderen. Op Mon Souci werden de oculaties gemaakt op het bed waar de onderstammen waren opgekweekt. Het uiteindelijke succes was echter zo gering, dat vrijwel niets in het veld kon worden gebracht. De voornaamste oorzaak van deze mislukking is waarschijnlijk het te vroeg afsnijden van de top van de omgebogen onderstam geweest. Reeds STAHEL (1923) wees er op, dat dit pas mag gebeuren als de jonge uitloop van de oculatie verhard is.

Op plantage Peperpot werden de onderstammen eerst in het veld gekweekt op de plaats waar men later de boom wenste en

CACAOSTATISTIEK 1945-1960

(Cacao-growing Statistics 1945-1960)

jaar	beplant oppervlak in ha	produktie in tonnen	uitvoer in tonnen	uitvoerwaarde in guldens S.crt.	geleverde planten
year	area under cultivation in ha	production in tons	export in tons	export value in Sur. guilders	plants supplied by nursery
1945	139	20	0.015	18	
1946	219	17			
1947	218	17			
1948	217	8			20.000
1949	532	91		28	175.000
1950	512	60		38	44.100
1951	711	85	5	4.625	89.000
1952	737	116	0.118	133	149.000
1953	1002	97	22	23.000	84.900
1954	1365	87	45	81.000	195.800
1955	1301	130	38	63.000	73.400
1956	1563	135	72	102.000	161.200
1957	1560	159	168	185.000	92.400
1958	1588	132	112	173.000	126.700
1959	1533	245	223	305.000	115.500
1960	1553	288	269	321.000	130.000

Het soms iets teruglopen van het beplante oppervlak moet ten dele verklaard worden uit het niet meer opnemen van te zwaar verwaarloosde oude veldjes en doordat oude velden herontgonnen werden en dus enige tijd onbeplant bleven.

(The occasional slight reductions in the area under cultivation must be attributed partly to cancellation from the programme of certain old fields which had become too derelict and to the fact that old fields were being reclaimed and therefore had to lie fallow for a time.)

ter plaatse geoculeerd. In het begin leek dit goed te lukken maar een zware aantasting van de stammetjes door de larven van de *Steirastoma*-kever decimeerde de aanplant in korte tijd zodat thans (1960) nog maar een zeer klein deel rest.

De uit tak- of bladstekken ontstane boom had een geheel andere vorm dan de vroeger bekende boom uit zaad opgekweekt (OSTENDORF 1954). Het kostte vooral bij de kleine landbouwers enige overreding om dit nieuwe struikvormige type boom ingang te doen vinden en nog meer moeite kostte het hen er later van te overtuigen, dat het geen zin had zaad van deze stekken zelf weer uit te zaaien. Het wekte dan ook wel enige bevreemding toen zaailingen van de kloon ICS 95 voor zeer lage prijs door het Dept. LVV aan de kleine landbouwers ter beschikking zouden worden gesteld. Na intern beraad werd de uitgifte spoedig weer stop gezet; gelukkig, want de enkele proefaanplanten van dergelijke zaailingen leerden later dat de opbrengst lager is dan van een klonale aanplant.

Van het in 1946 ontvangen materiaal bleek al spoedig vooral de kloon ICS 95 goed te voldoen onder de Surinaamse omstandigheden van bodem en klimaat. Deze kloon wordt vrijwel uitsluitend aangeplant. Door deze uniforme aanplant hoopte men ook in de toekomst een uniform eindprodukt op de markt te kunnen brengen (VAN SUCHTELEN 1959).

In 1959 zag het ernaar uit, dat ook in het District Nickerie cacaoaanplantingen mogelijk zouden worden. De nieuwe projecten zoals de Groot Henar Polder boden een kans om bijvoorbeeld na een cultuur van bacoven, de velden met cacao te beplanten. In begin 1959 werden per vliegtuig een aantal stekken voor een eerste proefaanplant naar de Nannipolder gezonden. De geschatte toekomstige behoefte van het District lag hoog. Het was duidelijk, dat aanvoer van de plantjes langs de normale weg over zee of per lichter binnendoor over de rivieren veel risico's zou mee brengen. Weer kwam dus het probleem van de kleine plaatselijke kwekerij naar voren.

Inmiddels echter heeft het onderzoek naar nieuwe stekmethoden niet stil gestaan en heeft het plastic ook hier toepassing gevonden. Elders bleek het mogelijk diverse gewassen waaronder ook cacao in plastic zakjes te doen bewortelen. Hierop voortbouwend lukte het aan D. BOUMA (LP 1959) na geduldig en nauwgezet experimenteren een kleine, goedkope stekinstallatie te ontwikkelen waarin takstekken van cacao onder grote vellen doorzichtig plastic kunnen bewortelen. Voor veraf gelegen plantages

en voor het District Nickerie opende dit natuurlijk grote mogelijkheden. Zolang men niet over eigen snijtuinen beschikt kunnen de vers gesneden stekken per vliegtuig naar Nickerie verzonden worden om te bestemder plaatse te bewortelen en verder opgekweekt te worden. Door de stekken direct in het plantmandje te plaatsen kon de zogenaamde stekbak vervallen en ontliet men veel overplant- en transportverlies aan plantjes. Proeven op praktijkschaal op de proeftuin La Poule en de plantages De Morgenstond en Slootwijk slaagden uitstekend.

Op Trinidad had het selectiewerk intussen niet stil gestaan. Nadat men de waarde van de verschillende klonen beter had leren kennen, heeft men getracht de eigenschappen van de klonen door kruising te combineren. Door dit kruisingswerk is men de 'Hybrids' op het spoor gekomen. Het bleek, dat zaailingen van sommige combinaties van Amazone en Trinitario cacao in produktievermogen de ouders verre konden overtreffen. Niet alleen dat enkele individuen dit deden, maar het gehele zaaisel, de nieuwe populatie, gaf een hogere produktie. Daar men over de beide ouders als kloon beschikte waren deze gunstige combinaties steeds door kunstmatige bestuiving of door gemengde aanplant reproduceerbaar. Het uitgeven van dit zaad heeft vele voordelen boven het uitgeven van stekken zodat in Midden Amerika, op Trinidad en later zelfs in West-Afrika de aanplant met dit nieuwe hybridenzaad snel toenam.¹

De kwaliteit van deze cacao wijkt iets af van de cacao uit ICS 95 bereid. Desondanks meende men tenslotte in Suriname niet bij de moderne ontwikkelingen achter te mogen blijven. In begin 1960 werden van de Cacao Board op Trinidad ruim 5000 zaden betrokken van vrij bestoven SCA 6. Een deel hiervan werd aan plantage De Maasstroom afgestaan en de rest in de kwekerij opgekweekt voor eigen proeftuinen en eventuele uitgifte aan planters.

Een zeer goede combinatie was de kruising SCA 6 $\times$ ICS 6 gebleken. Het toeval wilde, dat van beide klonen nog enkele

---

¹ De oorspronkelijke cultuurvormen van cacao zijn de Criollo-groep en de Forastero-groep. Door (spontane?) kruising ontstond hieruit een hybride-groep die wegens zijn grote groei-kracht de oorspronkelijke vormen vrijwel overal verdrong. In de literatuur van het voormalige Nederlands-Indië vond de naam hybride-cacao ingang; op Trinidad noemde men deze cacao de Trinitario. Met 'Hybrid' duidt men daar nu aan de kruising tussen Trinitario en Amazone (Forastero). In deze zin spreekt men nu ook in Suriname van hybriden.

bomen afkomstig van de eerste zendingen in 1946 in de Cultuurtuin stonden. Vermeerdering van deze klonen had niet plaats gevonden, daar beide een zeer kleine boon opleveren en er verder ook niet veelbelovend uitzagen. SCA 6 is een bekende kloon met hoge resistentie tegen de krullotenziekte, maar heeft een zeer klein boontje met een 100-bonengewicht van 51 gram tegen 105 gram bij ICS 95 (*LP* 1960, p. 62). Door kunstmatige bestuiving is de gewenste combinatie eenvoudig te verkrijgen, terwijl in het groot eventueel stekken naast elkaar kunnen worden uitgeplant; SCA 6 is zelfsteriel dus alle op deze boom gevormde vruchten moeten in een dergelijke geïsoleerde aanplant ontstaan zijn door bestuiving met ICS 6.

Opgemerkt wordt hier nog, dat ook van het Laboratorium voor Tropische Landbouwplantenteelt van de Landbouwhogeschool te Wageningen zaden en stekken werden ontvangen van mogelijk waardevolle Java-klonen. Een volledige lijst van in Suriname aanwezig cacao-materiaal vindt men in het *Jaarverslag Landbouwproefstation 1958*, p. 51.

UITGIFTE VAN HET PLANTMATERIAAL

De jaren 1880–1900 waren gouden jaren voor de Creoolse landbouwer. Vooral in Saramacca, maar ook in Coronie waren het toen de Creolen die als klein of middelgroot bedrijf cacaolanden bezaten. In de herleving van de cacaocultuur zag men dan ook een middel om de Creool naar de landbouw terug te brengen.

In 50 jaar was er echter veel veranderd; in Saramacca komen vrijwel geen Creoolse landbouwers meer voor. Slechts in het Paramaribo gebied is nog een sterke Creoolse bevolkingsgroep. Deze Paramaribewoners zijn echter geen landbouwers; zij volgens slechts een zeer extensief en op laag peil staand 'grondjessysteem' om in eigen behoefte te voorzien.

In eerste instantie werd er aan gedacht deze Paramaribewoners voor de cacao te interesseren ter verhoging van hun welvaartspeil. De plannen hiervoor schenen in goede aarde te vallen. Bij Onoribo, Berlijn, Onverwacht en langs het Pad van Wanica zou in 1952 voldoende belangstelling bestaan om 1200 ha cacao aan te leggen. Reeds eerder was men, helaas vrij overhaast, begonnen met de aanleg van demonstratievelden in deze omgeving. Dit geschiedde soms op terreinen welke nog onvoldoende hulpschaduw hadden en in enkele gevallen in uitgedund bos. Deze laatste methode

werd gekozen om snel, en naar men hoopte op goedkope wijze, de terreinen plantklaar te krijgen. Deze demonstratievelden bleken niet aan de verwachtingen te voldoen. In de verslagen hierover werd reeds spoedig melding gemaakt van allerlei moeilijkheden welke men ondervond bij het gereedmaken van de velden. Toen tenslotte de eerste terreinen beplant waren aan de Sawariweg, bij Onverwacht en Bersaba, was de animo van de betrokkenen om verder te gaan niet groot meer. Ondanks veel geldelijke steun van de overheid, voorlichting van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij en besprekingen met toekomstige cacaoplanters, maakten vrijwel alle verslagen over deze velden melding van gebrek aan onderhoud, verzorging en toezicht.

Inmiddels was uit bodemkundig onderzoek eveneens gebleken, dat de als cacao-land gedachte gronden een minder gunstige gesteldheid hadden. Ja, sommige reeds aangelegde velden lagen juist op zeer onvruchtbare zandgronden! Bij Berlijn en Wi-sa-wini werd echter goede grond gevonden. In de omgeving van laatstgenoemde nederzetting werd ongeveer 30 ha cacao geplant, welke de eerste jaren zich zeer bemoedigend ontwikkelde. Met het achteruitgaan van deze nederzetting in later jaren ging het ook deze aanplant minder goed. De animo voor cacao in het Para-gebied ebde snel weg; na 1956 werden vrijwel geen planten meer geleverd aan deze streek. Vooral toen door de droogte van 1957 op de zandgronden veel cacao afstierf was alle belangstelling verdwenen. Thans, in 1960, is van het eens beplante areaal niet meer over dan wat eenzame bomen. Zelfs de aanplant van Wi-sa-wini heeft niets meer te betekenen, evenals de eerst nog redelijke aanplantingen in het Kwatta-gebied bij Pomona.

Apart vermeld kan nog worden de cacao van het Lelydorpplan. Na de ontginning behoorde cacao reeds dadelijk tot de boomgewassen welke werden aangeplant. In 1951 was reeds 24 ha beplant en in 1954 was dit 70 ha geworden. Ongeveer de helft hiervan was aangeplant volgens de zogenaamde bosmethode (HENDRIKS 1956). Door het bestaande bos uit te dunnen, de ondergroei in banen op te ruimen, en dan direct de cacao te planten, hoopte men een grote besparing in tijd en geld te krijgen vergeleken met de velden die eerst geheel ontgonnen, en dan weer opnieuw van schaduwbomen moesten worden voorzien. Deze methode werd ook buiten het Lelydorpplan toegepast. Inderdaad zag de cacao in deze velden er de eerste jaren, toen de leiding van het Plan nog sterke invloed op het onderhoud kon

uitoefenen, er florissant uit. Uiteindelijk werd de cacao op het Lelydorpplan toch geen succes; de boer moest te lang op produkt wachten, terwijl de eventuele oogsten nimmer zwaar te noemen waren. De scherpe droogten in de jaren 1957-58 waren op deze hoge zandgronden funest voor de cacao, zodat er thans vrijwel niets van over is. Daar veeteelt en Citrus op deze bedrijfjes betere inkomsten bleken te geven, verslapte de belangstelling voor cacao ook hier.

In het District Saramacca heeft de cacao bij de kleine landbouwer, thans meest van Brits-Indische afkomst, een beter onthaal gevonden. Zowel op de noordelijke als op de zuidelijke oever van de rivier, beplante men meestal naast nog bestaande oude cacaovelden, nieuwe velden met stekken. Soms werden de stekken gebruikt om de oude velden in te boeten. Deze cacaovelden lagen hoofdzakelijk op kleigronden, waarbij in vele gevallen een mogelijkheid tot primitieve irrigatie bestond. De droge jaren zijn hier dan ook minder desastreus geweest.

Het feit, dat men in Saramacca nog bekend was met de cacaocultuur, heeft er zeker toe bijgedragen, dat de nieuwe velden redelijk werden onderhouden. Het was geen nieuwe cultuur zoals in de Para, maar een uitbreiding van een, zij het verwaarloosde, bestaande cultuur.

Het District Commewijne is weliswaar de grootste afnemer van de cacaokwekerij geweest, doch een betrekkelijk gering deel van deze plantjes is bij de kleine landbouwers terecht gekomen; het overgrote deel is op de plantages geplant. Ook in dit district deed de droogte van 1957-58 zich geducht voelen. Desondanks komen hier zeer redelijke aanplantingen voor.

Het District Coronie zou reeds in 1952 een cacaoveld rijk geworden zijn, ware het niet, dat de moeilijkheden van landbouwkundige en persoonlijke aard hier steeds te groot bleken om door te zetten. Pas in 1955 kwam aan de weg tussen Coppenamepunt en Totness een veld gereed. Omstreeks 1959 werd een kleine aanplant aangelegd onder oude kokospalmen die men als schaduwboom hoopte te benutten.

In het District Nickerie kreeg men belangstelling voor cacao als cultuur, toen in de Nannipolder hoge terreinen ontgonnen werden die niet geschikt waren voor rijst. In 1959 werd daar op het Demonstratiebedrijf als eerste stap een cacaoveldje aangelegd.

Het District Marowijne bracht het nooit verder dan enkele bomen in Moengo, Boni Doro, etc.

In 1956 werd een plan opgesteld om vooral bij de kleine landbouwer de aanplant van cacao te stimuleren (ANONYMUS 1956). Door het beschikbaar stellen van speciale leningen en het toekennen van premies hoopte men dit te bereiken. Een grote omvang heeft dit systeem helaas niet kunnen krijgen. Kredieten werden wel aangevraagd maar kwamen moeilijk ter beschikking. Zij zouden verstrekt worden door de Volkskredietbank tegen een rente van 7%. Voor de aanvrager was de rente hoog, voor de bank het risico groot. Onderpand of borgstelling is vermoedelijk een knelpunt geweest. Premies zijn slechts sporadisch toegekend. Zij konden zowel bestaan uit geld als uit snoeigereedschap, meststoffen etc. In 1957 stonden 154 cacaoleningen uit tot een totaal bedrag van f 48.000, in 1959 werden 232 kredieten verstrekt tot een bedrag van f 67.000 (LVV). Om de als gevolg van de droogte in 1957 geleden schade te herstellen, konden kleine landbouwers gratis planten krijgen om in te boeten, terwijl de plantages voor dergelijke planten maar 15 cent behoeften te betalen. In 1958 werden zo 6000 planten gratis en 53.000 voor gereduceerde prijs verstrekt.

Naar schatting is tot en met 1960 bij de kleine landbouwers 450 ha met klonale cacao beplant. Voor de plantages bedraagt dit 1080 ha. Deze verdeling is dus wel enigszins anders uitgevallen dan men bij de opzet dacht. Men hoopte immers de kleine landbouwers een nieuwe cultuur te kunnen bieden. Wel mag verwacht worden, dat het areaal met cacao bij de kleine landbouwers zich in de komende jaren nog zal uitbreiden. Bij het systeem van de zogenaamde Projecten, waarbij een aantal landbouwers onder deskundige leiding een gebied zal ontginnen, heeft cacao nog steeds een belangrijke plaats in de opzet. Bovendien ligt het voor de hand aan te nemen, dat vele velden waarop nu bacoven worden geteeld, uiteindelijk met cacao beplant kunnen worden als de produkties van de bacoven gaan teruglopen.

Van meet af aan had de plantagelandbouw grote belangstelling voor de herleving van de cacaocultuur, en is dan ook steeds de grootste afnemer van het plantmateriaal geweest. De nieuwe cacaoplantages lagen hoofdzakelijk in het District Commewijne met Slootwijk als meest oostelijk gelegen punt. Verder lagen ze rond Paramaribo en langs de Surinamerivier met De Guinesche Vriendschap als meest zuidelijke punt. In het algemeen zijn deze aanplantingen in de eerste jaren goed gegroeid. Natuurlijk bleven plaatselijke tegenslagen niet uit; bijvoorbeeld waar de waterhuishouding in het begin niet goed was, sloeg de cacao

slecht aan, maar naarmate de herontginning van de plantages vorderde, verbeterden ook deze toestanden.

Ook ziekten en plagen vroegen hun deel, maar door de moderne bestrijdingsmiddelen als Dieldrin, DDT etc. en vooral de mogelijkheid om deze middelen te vernevelen, was deze dreiging minder ernstig dan vroeger. De zo beruchte Thrips (REIJNE 1921) was thans vrij eenvoudig en afdoende te bestrijden. De vatbaarheid voor de krullotenziekte van de kloon ICS 95 viel mee. Deze ziekte kon meestal door geregeld wegnemen van de aangetaste delen binnen de perken gehouden worden. Omstreeks 1958 konden op de plantages zeer fraaie, uniforme en goed dragende velden aangetroffen worden. Goede velden van Slootwijk brachten meer dan 800 kg per ha op, van Peperpot tegen de 900 kg terwijl het proefveld La Poule over de 1100 kg per ha leverde. Dit waren weliswaar plaatselijke toppen, maar zij duiden toch op grote mogelijkheden. Ook de plantages Ma Retraite en Geyersvliet kwamen in deze latere jaren met goede produkties.

Helaas heeft ook de droogte bij de plantages gapende wonden geslagen. Vooral de rechteroever van de Commewijne bleek zeer kwetsbaar. De enkele plantages die daar nog lagen tussen de verlaten en verwaarloosde gronden, bleken niet in staat het opdringende zoute water in de bodem te keren: het achterland bevatte geen zoet water meer, dus irrigatie was onmogelijk. De cacao had hier maar een oppervlakkig wortelstelsel. In de plantages, niet meer door hun burens beschermd, had de wind vrij toegang en deed de cacao verdrogen en afsterven. Op Katwijk, Mon Souci en De Maasstroom werden grote ravages aangericht.

Deze beruchte droge perioden deden zich minder erg voelen in Saramacca, waar vele cacaogronden nog zoet water uit de rivier konden betrekken. Het is blijkbaar niet voor niets, dat Saramacca vroeger de cacaoschuur van Suriname was! Grote plantages zijn daar echter na 1945 niet meer aangelegd. Was dit wel het geval geweest, dan zouden de exportcijfers van het land nu wel hoger liggen. Ondanks de rivieren, zwampen en 2300 millimeter regen per jaar heeft Suriname een tekort aan zoet water voor de landbouw!

ONDERZOEK

Natuurlijk bracht de herleving van de cacaocultuur een aantal punten naar voren, welke onderzocht moesten worden. Reeds is gewezen op het onderzoek ten behoeve van de vermeerdering

van het plantmateriaal. Maar ook ziekten, plagen, cultuurmaatregelen etc. eisten aandacht. In details zal hier niet op ingegaan worden, de verslagen geven doorgaans een duidelijk beeld (zie literatuurlijst).

Na enkele jaren reeds kwamen de eerste oogsten en deed zich de behoefte gevoelen aan een goede bereidingswijze. De nog bestaande 'grondjescacao', dat wil zeggen de cacao afkomstig van de vroegere verwaarloosde veldjes of 'gronden', werd niet of nauwelijks gefermenteerd en was meestal inferieur van kwaliteit. Wilde de nieuwe cacao weer een exportproduct worden, dan moest een goede kwaliteit aangeboden kunnen worden. Zodra dan ook in de Cultuurtuin uit de snijtuinen voldoende vruchten geoogst konden worden, werden bereidingsproeven ingezet (VAN DIJCK & OSTENDORF 1955).

De hoofdoogst van de kloon ICS 95 bleek in de regentijd te vallen hetgeen vele bezwaren met zich meebracht voor het drogen. Dat gebeurde namelijk traditioneel op 'het steen' in de zon of op platte wagens die tijdens regen onder een afdak geschoven konden worden. Om het drogen te bespoedigen ging men de cacao wassen waardoor de resten van de hygroscopische pulp verdwenen. Dit werd vroeger op Java wel gedaan maar had in Suriname geen ingang gevonden, hoewel men er in het begin van deze eeuw al wel over gedacht schijnt te hebben (SACK 1908). Naar het ontwerp van het Landbouwproefstation (VAN DIJCK & OSTENDORF 1954) werden aan de kleine landbouwers wasmachines ter beschikking gesteld door de Landbouwvoorlichtingsdienst. Enkele plantages bouwden zelf grotere en continu werkende wasmachines. Tevens voerde men nog het onder water zetten van de cacaomassa na de fermentatie in. Hierbij werd, om de fermentatie af te sluiten, het geheel een nacht onder water gezet door de fermentatiebak geheel met water te vullen. Het voordeel hiervan is dat het wassen beter gaat, maar bovenal dat bij het drogen de bonen minder plat worden. Een hoog percentage 'platboon' ziet de handel ongaarne, daar dit meestal op slechte fermentatie duidt. Opmerkelijk waren de resultaten welke werden verkregen door deze behandeling toe te passen op slecht gefermenteerde partijen. Door een dergelijke 'nafermentatie' kon vaak de kwaliteit zelfs van grondjescacao nog worden opgevoerd.

De Afdeling Agrarische Technologie van het Landbouwproefstation ontwikkelde een droogtunnel om de cacao kunstmatig te drogen. Dit systeem (DE VOS 1956) voldoet zo goed, dat reeds enige installaties op de plantages staan opgesteld.

De bereidings- en drogingsproeven maakten een kwaliteitsbeoordeling wenselijk. Veel hulp is hierbij ondervonden van enkele chocolade-fabrikanten in Nederland. Zoals dat meer gaat bij smaakproeven, waren de beoordelingen niet altijd eensluidend. Toch waren deze gegevens van veel waarde. Dat een smaakafwijking, vermoedelijk veroorzaakt door het bespuiten van het gewas te velde met het insecticide HCH in de chocolade gevonden werd, pleit wel voor de degelijkheid van de beoordeling (*DSL* 1955-1). Ook over de verschillende klonen afzonderlijk zijn zo een aantal gegevens verkregen (*SPOON* 1956, *LP* 1960).

Gebrek aan terreinen bij het proefstation maakte het noodzakelijk grotere proefvelden voor cultuurmaatregelen etc. elders aan te leggen. Hierbij werd veel medewerking ondervonden van de plantages. In 1950 werd op de plantage De Morgenstond een proefveld aangelegd om de toen aanwezige klonen onderling te kunnen vergelijken. Dit klonenproefveld moest echter herhaaldelijk worden ingeboet, waardoor de vakken te onregelmatig werden. Het moest kort na de aanleg weer worden opgeheven. Beter slaagden de klonenvelden op de plantage Peperpot. Van 1953 tot heden leverde dit veld een schat van gegevens over de eigenschappen van de verschillende klonen. In 1955 kon een dergelijke proef worden ingezet in eigen beheer op de proeftuin La Poule. Deze oude plantage in het District Saramacca was ter beschikking gekomen van het proefstation en speciaal bestemd voor proeven met boomgewassen. Eind 1960 waren hier wat cacao betreft de volgende proeven ingezet: *a)* enige proeven waarin verschillende klonen of zaaisels onderling werden vergeleken; *b)* een gecombineerde schaduw- en bemestingsproef; *c)* een plantdichtheidsproef; *d)* een snoeiproef.

La Poule blijkt een uitstekende omgeving voor cacao te zijn, reeds in 1960 werd uit één van de klonentoetsproeven, toen nauwelijks 5 jaar oud, een oogst van 1100 kg droge cacao per ha verkregen. De mogelijkheid om hier in droge tijden zoet water uit de rivier voor bevoeiing te kunnen gebruiken, is wel zeer belangrijk. De droge jaren werden zonder noemenswaardige schade overleefd.

In 1951 en 1953 werden op de plantage De Maasstroom drie bemestingsproeven aangelegd. Na de droogte van 1957 moesten twee velden vrijwel worden afgeschreven, zodat slechts één veld rest. Dit veld ligt op uitstekende grond onder schaduw van oude *Erythrina glauca*. Een ernstige behoefte aan bemesting is op deze grond nog niet aan de dag getreden.

VIJFTIEN JAAR NIEUWE CACAOCULTUUR IN SURINAME 191

Van al deze proeven worden geregeld in de jaarverslagen uitvoerige gegevens verstrekt, zij lopen echter nog te kort om werkelijk een definitief eindoordeel te kunnen geven over het betrokken onderwerp.

STATISTIEK

Produktie- en exportgegevens laten duidelijk de achteruitgang van de cacaocultuur in de loop van de jaren zien (VAN TRAA 1946). Het kost enige moeite cijfers te vinden over de jaren 1945-1950. Zelfs in de jaarverslagen van het Departement LVV komt cacao niet altijd voor. Dat men op de statistiekbureaux wel diligent was, moge blijken uit de opgegeven uitvoerwaarden waarin bedragen van 18, 28 en 38 gulden nog verantwoord werden! (Zie tabel op p. 181.)

Pas na 1950 begint de nieuwe cacaocultuur in de statistiek weer een vaste plaats te krijgen, zij het aanvankelijk aarzelend. De stijging is echter onmiskenbaar en wij kunnen nu wel degelijk weer van een cacaocultuur spreken. Helaas ontbreken gegevens over het aantal mensen dat bij de cacaocultuur betrokken is.

Een vergelijking van het areaalsverloop met de cijfers van het uitgegeven plantmateriaal is wel zeer instructief. Het werkelijke areaal ligt ongeveer 1000 ha onder het theoretisch mogelijke, berekend naar het aantal afgegeven plantjes. In de jaren 1958-59 en 1960 werd voldoende voor ongeveer 600 ha aan nieuwe plantjes uitgegeven, desondanks bleef het areaal vrijwel gelijk. De verliezen in die jaren zijn dus wel zeer groot geweest. Toch zal de produktie nu wel regelmatig blijven stijgen daar steeds meer velden volwassen worden.

Er is blijkbaar jaarlijks een verschil tussen produktie en uitvoer. Wellicht zijn de produktie-cijfers wat geflatteerd; de laatste exportcijfers echter zijn zeer zeker betrouwbaar. Afgezien van verliezen door bederf blijft er nog een behoorlijke hoeveelheid van 20 tot 30 ton over die blijkbaar lokaal geconsumeerd wordt. Een cacaooverwerkende industrie bestaat in het geheel niet; deze hoeveelheid moet dus door de huisvrouwen en kleine winkeliers via de cacaomolen, die dan ook in geen huis ontbreekt, tot de bekende staafjes verwerkt worden waarvan men dan met hete melk een echte kop cacao maakt.

In 1959 werd aan cacao en chocoladeproducten een hoeveelheid van 220 ton met een waarde van 346.000 gulden geïmporteerd. Al met al voorziet Suriname na 15 jaar dus juist in de eigen behoefte!

LITERATUUR

Sur. Landb. = De Surinaamse Landbouw

Meded. Landb. = Mededeling Landbouwproefstation, Suriname

Bull. Landb. = Bulletin Landbouwproefstation, Suriname

Versl. Rapp. LVV = Verslagen en Rapporten Dep. Landbouw, Veeteelt en Visserij, Suriname.

ANONYMUS, 1956. Developing the cacao industry of Surinam. *Meded. Landb.* 20.

AMSON, F. W. VAN, 1961. Bodemonderzoek naar de oorzaken van groei-verschillen bij cacao. *Meded. Landb.* 23.

DINTHER, J. B. M. VAN, 1956. De cacaotor *Steirastoma breve* en zijn bestrijding. *Sur. Landb.* 4, p. 155.

DIJCK, J. I. VAN & OSTENDORF, F. W., 1954. Het wassen van cacao. *Sur. Landb.* 2, p. 239.

DIJCK, J. I. VAN & OSTENDORF, F. W., 1955. Het fermenteren van cacao. *Sur. Landb.* 3, p. 238 en p. 336.

DSL 1955 - 1. Het gebruik van HCH voor de insectenbestrijding. *Sur. Landb.* 3, p. 42.

DSL 1955 - 2. Resistentie van cacaothrips tegen DDT. *Sur. Landb.* 3, p. 273.

HENDRIKS, J. A. H., 1956. *Het Lelydorpplan in Suriname*. Proefschrift, Wageningen.

Koloniaal Verslag 1905.

LVV = Jaarverslagen Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij Suriname.

LP = Jaarverslagen Landbouwproefstation Paramaribo.

OSTENDORF, F. W., 1954. Het takstelsel van cacao. *Sur. Landb.* 2, p. 98.

OSTENDORF, F. W., 1956. Zesde Inter-Amerikaanse Cacaoconferentie. *Versl. Rapp. LVV* 1.

OSTENDORF, F. W., 1956. Over schaduw bij overjarige gewassen in het bijzonder bij cacao. *Sur. Landb.* 4, p. 148.

OSTENDORF, F. W., 1957. Identifying characters for cacao clones. *Bull. Landb.* 70.

REIJNE, A., 1921. De cacaothrips, *Heliothrips rubrocinctus* Giard. *Bull. Landb.* 44.

REIJNE, A., 1924. Geschiedenis der cacaocultuur in Suriname. *De West-Indische Gids* 6, p. 1, 49, 107 en 193.

SACK, J., 1908. Het waschverlies bij de cacao. *Bull. Landb.* 10.

SMIT, A. G., 1958. Zevende Inter-Amerikaanse Cacaoconferentie. *Versl. Rapp. LVV* 24.

VIJFTIEN JAAR NIEUWE CACAOCULTUUR IN SURINAME 193

- SPOON, W., 1956. Onderzoek van Surinaamse cacao in het laboratorium. *Sur. Landb.* 4, p. 202.
- STAHEL, G., 1923. Handleiding voor het oculeren van cacao. *Bull. Landb.* 49.
- STAHEL, G., 1947 - 1. *De herleving der cacaocultuur*. Lezing gehouden voor den AVROS zender op 1 Mei 1947. Gedrukt Departement Landbouwproefstation.
- STAHEL, G., 1947 - 2. Cacao. *Meded. Landb.* 10.
- STAHEL, G., 1947 - 3. Aantekeningen over cacao. *Meded. Landb.* 11.
- STAHEL, G., 1948. De bladstekkenmethode voor het vermenigvuldigen van cacao. *Bull. Landb.* 61.
- SUCHTELEN, N. J. VAN, 1955. Ziekten van cacao in Suriname. *Sur. Landb.* 3, p. 18.
- SUCHTELEN, N. J. VAN, 1959. Rapport werkgroep Cacao. *Versl. Rapp. LVV* 36.
- SUCHTELEN N. J. VAN, 1960. Achtste Inter-Amerikaanse Cacaoconferentie. *Versl. Rapp. LVV* 43.
- Surinaamsche Almanak* 1909.
- TRAA, A. VAN, 1946. *Suriname 1900-1940*.
- VOS, L. DE, 1956. Artificial drying of cocoa. *Bull. Landb.* 73.

SUMMARY

FIFTEEN YEARS OF THE CACAO-GROWING REVIVAL IN SURINAM (1945-1960)

In 1945 a committee of 5 private persons (SESCO) wrote a letter to the Governor of Surinam suggesting the revival of the cacao-growing industry. At their request, Dr. B. G. MONTSERIN visited Surinam. After seeing the remnants of the old cacao fields he thought a revival quite possible. The next year the first cuttings of ICS-clones were imported from Trinidad and multiplied in the propagation centre built by Prof. G. STAHEL. He adapted the uninodal leaf-cutting to obtain rapid propagation. The first plants arrived from Trinidad on 9th April 1946. The first cutting made from this shipment in Surinam was planted in the Cultuurtuin on 20th September 1946. The 100,000th cutting was delivered from the nursery in January 1950, and in 1957 the last of the million cuttings prepared was delivered. All cuttings were ICS 95, as this clone seemed to thrive well under Surinam conditions. Several times attempts were made to propagate the new clones by budding on seedling rootstock. This was never a success. In later years it became possible to build cheap propagation units under plastic covers. After 1959 hybrid seed was also used.

Plants were delivered to farmers at a price of 25 cents. Occasionally this price was lowered to help farmers to restore fields after the drought in 1957.

194 VIJFTIEN JAAR NIEUWE CACAOCULTUUR IN SURINAME

With this new cacao programme it was hoped to provide the small-holder with a better living. A system of easy credit and premiums was not very successful. In 1959 232 loans were given. Most of the new cacao cuttings were planted on the estates. At the end of the first 15 years about 480 ha has been planted by small-holders and 1080 ha on the estates. Severe drought in the years 1957, 1958 and 1959 killed a great many trees on sandy soils and on estates which could not irrigate their fields. Research was done by the Experimental station. Trials on culture methods, shade, fertilizer, pruning, planting density, disease control, etc. were carried out in estate fields and in the experimental garden at La Poule. A method for fermentation was developed. It was adapted to end the fermentation by holding the fermenting beans one night under water and subsequently washing them. As the main harvest comes in the rainy season, an artificial drier has been constructed. Samples of the new cocoa, mostly now of the ICS 95 type, were tested by several Dutch chocolate factories to find the best way of processing. Yields of some fields are now fairly good. Some fields yielded 800-900 kg per ha 8 years after planting.

Production	1894	4,456 tons
	1945	20
	1950	60
	1960	288

See Table 'Cacao-growing Statistics 1945-1960' on p. 181.

DE EERSTE SCHELPEFAUNA VAN CURAÇAO,
IN SIMONS' BESCHRIJVING VAN DIT EILAND,
1868

In vergelijking met Oost-Indië is onze kennis betreffende de Westindische schelpdieren betrekkelijk jong. RUMPHIUS' werk over de 'schaaldieren' van Ambon, waarvan een groot deel op schelpen betrekking heeft, verscheen in 1705 te Amsterdam. Bijna anderhalve eeuw later komt het eerste samenvattende schelpenboek van West-Indië gereed (D'ORBIGNY, 1841-1853), waarin vier soorten van Curaçao genoemd worden, alsmede één van Sint Maarten. In de soortenlijst van KREBS (1864), een Deens apotheker en schelpenverzamelaar, die een aantal jaren op St. Thomas (Maagden eilanden) woonde, komen de Nederlandse Antillen er beter af. Van St. Maarten worden meer dan honderd soorten vermeld, van Saba twee, en van Curaçao zestien soorten (COOMANS, 1963).

Van de hand van Dominee G. J. SIMONS verscheen in 1868 te Oosterwolde '*Beschrijving van het eiland Curaçou uit verschillende bronnen bijeenverzameld*'. Het werk besluit met een systematisch gerangschikte lijst van dieren, die volgens de schrijver op Curaçao voorkomen. Deze lijst werd samengesteld met de hulp van de officier van gezondheid N. ANSLIJN. Wij willen hier de door SIMONS vermelde Mollusken nader beschouwen, die door hem in twee klassen worden verdeeld: Schelpdieren en Weekdieren, op de bladzijden 150 en 151. Hieronder zijn deze klassen van SIMONS' lijst weergegeven, de doorlopende nummers tussen vierkante haakjes zijn door ons aangebracht.

p. 150. 12e Klasse. SCHELPDIEREN. (CONCHIFERAE.)

Inlandsche benamingen.

ORDE II. LAMELLIBRANCHIATA.

Fam. II. Ostracea.

[1] 1. *Ostrea edulis* L.

Oester, klein van soort.

- Fam. V. Arcacea.
- [2] 1. *Arca Noachi*. L. Noachs ark.
 [3] 2. „ *tortuosa*.
 Fam. VI. Mytilaceae.
 [4] 1. *Mytilus edulis*. L. Paloeli, mosselen.
 [5] 2. *Pinna nobilis*. L. Hamdoublet.
 Fam. VII. Trygoniacea.
 [6] 1. *Trygonia pectinata*.
 Fam. VIII. Naiadeae.
 [7] 1. *Unio pictorum*. Patoeti di vera.
 Fam. XIII. Veneraceae.
 [8] 1. *Venus erycena*. Lang.

13e Klasse. WEEKDIEREN. (MOLLUSCA.)

Inlandsche benamingen.

ORDE II. GASTEROPODA.

- Fam. VII. Cyclobranchiata.
- [9] 1. *Chiton cummingii*. Tapa conchi.
 [10] 2. *Patella umbella*.
 [11] 3. „ *scaphroides*. } Schoteltjes
 Fam. VIII. Asphidobranchiata.
 [12] 1. *Haliotis harva*. Zeeoor.
 Fam. X. Ctenobranchiata.
 [13] 1. *Trochus maculopus*. Getakte piramied.
 [14] 2. *Turbo littoreus*. Alikruik.
 [15] 3. *Scalaria communis*. Gewone wenteltrap.
 [16] 4. „ *Curasavica*. Kokolisji di kalkoena.
 [17] 5. *Conus virgo*. Mennisten toot.
 [18] 6. *Oliva erythrostoma*. Dadelhoorn.
 [19] 7. *Voluta pallida*. Jufferhoorn.
 [20] 8. „ *musica*. Muziekhorn.
 [21] 9. *Raccinum echinophorum*. Geknobbelde Bethoorn.
 [22] 10. „ *Surinamensis*. Surinaamsche kinkhoorn.
 [23] 11. „ *undatum*. Wulk.
 p. 151.
 [24] 12. *Strombus gigas*. Koorkoor, kromhoren.
 [25] 13. *Murex ramosus*. Stekelhoren.
 [26] 14. „ *colus*. Fransche spil.
 [27] 15. „ *vetagus*. Snuitpen.

ORDE III. CEPHALOPODA.

Fam. XIV. Octopoda.

- [28] 1. *Octopus vulgaris*. Zeekat.

SIMONS vermeldt (p. 145) dat hij voor de indeling van het dierenrijk het '*Handboek der Dierkunde*' 2e uitgave (1849-1855) van J. VAN DER HOEVEN heeft gebruikt. Dit geldt voor de namen en nummers van klassen, orden en families. De moderne indeling verschilt aanmerkelijk van die van honderd jaar geleden. Het phylum der Weekdieren (Mollusca) bestaat uit zes klassen, waarvan er vier vertegenwoordigd zijn in SIMONS' lijst: Twee-kleppige schelpen (Pelecypoda of Lamellibranchia) [nrs. 1-8]; Keverslakken (Amphineura) [nr. 9]; Slakken (Gastropoda) [nrs. 10-27]; en Inktvissen (Cephalopoda) [nr. 28].

Wanneer we de Latijnse soortnamen van SIMONS' schelpenlijst beschouwen, dan blijkt dat de meeste namen niet aan West-indische dieren toebehoren. SIMONS (al dan niet met ANSLIJN), geen bioloog zijnde, heeft waarschijnlijk de volgende werkwijze toegepast: een aantal schelpen van Curaçao werd vergeleken met de afbeeldingen in een of meer plaatwerken. Aangezien er ook Nederlandse namen worden vermeld, moet dit een Nederlands schelpen- of dierenboek geweest zijn. Mevrouw W. S. S. VAN DER FEEN, conservator voor de weekdieren aan het Zoölogisch Museum in Amsterdam, was in staat het werk aan te wijzen, waaruit SIMONS de meeste namen verkregen heeft. Het is M. HOUTTUYN's "*Natuurlyke Historie of uitvoerige beschryving der Dieren, Planten en Mineralen, volgens het samenstel van den Heer Linnaeus*," eerste deel, 14de (1770), 15de (1771) en 16de (1771) stuk.

SIMONS heeft niet de moeite genomen om in de tekst van HOUTTUYN na te gaan, welke de geografische verspreiding is van de door hem genoemde soorten; anders zou hij geweten hebben, dat vele van deze niet in West-Indië voorkomen.

Vier soortnamen [nrs. 3, 6, 8, 9] werden alleen uit VAN DER HOEVEN overgenomen; drie Latijnse namen komen niet voor in de zoölogische literatuur, zij werden door SIMONS zelf gegeven [nrs. 11, 16, 22].

Wat betreft de inlandse namen, die ten dele in het Nederlands, soms in het Papiamentto zijn, moeten wij opmerken dat bijna alle Nederlandse namen beslist niet op de Nederlandse Antillen worden, noch werden gebruikt. Ze zijn zonder meer uit HOUTTUYN overgeschreven. De Papiamentse namen heeft SIMONS op Curaçao zelf vernomen.

Wij zullen hier de soorten van SIMONS' lijst een voor een bespreken, de bron aanwijzen waaraan hij de naam ontleend heeft, en trachten na te gaan welke Westindische soorten door hem bedoeld werden.

[1] *Ostrea edulis* L. Oester.

Ostrea edulis, Gewoone Oester. HOUTTUYN, 15, p. 341.

Ostrea edulis L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 56.

Ostrea edulis Linnaeus is de Europese oester. SIMONS deelt mede dat de Curaçaose oester 'klein van soort' is. De algemeen op Curaçao voorkomende oester is de Mangrove-oester, *Crassostrea rhizophorae* (Guilding), die inderdaad kleiner is (6 tot 10 cm) dan de Europese soort (10 tot 15 cm). De andere Curaçaose oestersoorten zijn minder bekend, en worden niet gegeten (COOMANS, 1959, p. 19). Ongetwijfeld zal SIMONS de Mangrove-oester bedoeld hebben. HOUTTUYN (p. 344) noemt de (Europese) oester van de Westindische mangroves! In het Papiamentto wordt deze soort eveneens oester genoemd, soms verbasterd tot hustu.

[2] *Arca Noachi* L. Noachs ark.

Arca Noae, Noachs-Ark. HOUTTUYN, 15, p. 307.

Arca Noae L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 65.

Arca noae Linnaeus leeft in de Middellandse Zee. Op Curaçao wordt een nauw verwante soort aangetroffen, *Arca zebra* Swainson (synoniem *Arca occidentalis* Philippi), die wel door SIMONS verzameld zal zijn. Het is een algemene soort op Curaçao. Merk op dat SIMONS het woord *Noae* gewijzigd heeft in *Noachi*.

[3] *Arca tortuosa*.

Arca tortuosa, Haspel-Doulet. HOUTTUYN, 15, p. 306.

Arca tortuosa L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 65, pl. 13 fig. 4.

Trisidos tortuosa (Linnaeus) zoals deze soort tegenwoordig heet, wordt in de Indische en de Stille Oceaan gevonden. Aangezien SIMONS de Nederlandse naam uit HOUTTUYN niet vermeldt, heeft hij deze soort waarschijnlijk niet van HOUTTUYN, maar uit VAN DER HOEVEN overgenomen, waar zij ook is afgebeeld. Deze schelp is eigenaardig gedraaid, en geen enkele Westindische soort lijkt er op. De enige mogelijkheid is, dat SIMONS een enigszins vergroeid exemplaar van *Arca imbricata* Bruguière voor *tortuosa* heeft aangezien.

[4] *Mytilus edulis* L. Paloeli, mosselen.

Mytilus edulis, Gewoone Mossel. HOUTTUYN, 15, p. 408, pl. 119 fig. 4.

Mytilus edulis L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 63.

Mytilus edulis Linnaeus is de eetbare mossel van Europa en Noord-Amerika.

De mosselsoort die algemeen op Curaçao voorkomt is *Brachidontes exustus* (Linnaeus); wij nemen aan dat SIMONS deze soort bedoeld heeft, ze is in HOUTTUYN vermeld (15, p. 407, *Mytulus exustus*) van Jamaica. Paloeli is de Papiamentse naam. De Westindische soort is veel kleiner dan de Europese mossel. Minder algemeen op Curaçao is *Brachidontes citrinus* (Röding), die geel is. Een derde mosselsoort, *Brachidontes recurvus* (Rafinesque) is groter, maar zeldzaam; ze wordt slechts in enkele baaien aangetroffen.

[5] *Pinna nobilis* L. Hamdoublet.

Pinna nobilis, Edele Ham-Doublet. HOUTTUYN, 15, p. 450, pl. 119 fig. 5.

Pinna nobilis L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 63.

Pinna nobilis Linnaeus is een Zuideuropese soort. Met deze naam heeft SIMONS *Pinna carnea* Gmelin bedoeld, de enige soort van het geslacht *Pinna* die op Curaçao voorkomt, en daar algemeen is.

[6] *Trygonia pectinata*.

Trygonia pectinata Lam. VAN DER HOEVEN, 2, p. 66, pl. 13 fig. 5.

Neotrygonia pectinata (Lamarck) leeft in Australië, tot welk gebied dit geslacht beperkt is. Wanneer we het slot buiten beschouwing laten, vertoont de schelp gelijkenis met *Americardia media* (Linnaeus), een algemene soort van Curaçao. Wij nemen aan dat SIMONS deze twee soorten verwisseld heeft.

[7] *Unio pictorum*, Patoeti di vera.

Mya Pictorum, Verf-Schulp. HOUTTUYN, 15, p. 153.

Unio pictorum Lam. VAN DER HOEVEN, 2, p. 68.

Unio pictorum (Linnaeus) is een Europese zoetwatermossel. Het is uiterst merkwaardig, dat SIMONS deze soort van Curaçao noemt, aangezien er geen enkele zoetwatermossel op Curaçao voorkomt, en ook niet kan voorkomen, omdat zoet water practisch ontbreekt. De soort is noch in HOUTTUYN, noch in VAN DER HOEVEN afgebeeld. SIMONS geeft niet de Nederlandse naam van deze soort, maar wel een Papiamentse naam: Patoeti di vera. Voor de betekenis hiervan hebben wij ons gewend tot de Curaçaose bioloog Drs. I. J. HERMANS, die ons mededeelde: "Het woord *patoeti* is niet bekend in het Papiaments, wel *paloeli* [mossel]; *di vera*, ik neem aan dat dit *di tera* moet zijn, hetgeen *van de aarde* of *van de grond* betekent."

Wanneer we aannemen dat Patoeti di vera een drukfout is voor Paloeli di tera, aardmossel, dan zijn we wellicht in staat om te bepalen welke soort door SIMONS bedoeld werd. Een aantal zeeschelpen leeft ingegraven in het zand, soms in ondiep water; op hen is de naam aardmossel zeker van toepassing. Van de Curaçaose 'aardmossels' is *Asaphis deflorata* (Linnaeus) de enige die in vorm *Unio pictorum* nabij komt, al is ze kleiner (5 tot 6 cm). *Asaphis deflorata* is algemeen in diverse baaien van Curaçao,

leeft in ondiep water, en is derhalve gemakkelijk te verzamelen. VAN BENTHEM JUTTING (1927, p. 27) zegt van deze soort, door haar *Asaphis coccinea* (Martyn) genoemd: "Among the natives the soft parts are estimated as an excellent food." Dit feit versterkt de mening dat *Asaphis* de 'paloeli di tera' zal zijn. Tijdens ons verblijf op Curaçao (1957-1960) hebben wij echter nooit geconstateerd dat deze soort wordt gegeten.

Een andere mogelijkheid is dat Patoeti di vera een drukfout is voor Paloeli di verf, hetgeen dan een letterlijke vertaling van de Nederlandse naam is; het woord verf wordt namelijk ook in het Papiamentse gebruikt. Pater P. BRENNER O.P., een kenner van Papiamentse vissen- en schelpennamen, deelde ons mede dat hij nimmer de namen 'paloeli di tera' en 'paloeli di verf' had vernomen op Curaçao.

[8] *Venus erycina*, Lang.

Venus Erycina, Kwaaker. HOUTTUYN, 15, p. 260.

Venus erycina Lam. VAN DER HOEVEN, p. xv, pl. 13 fig. 7.

Venus erycina Linnaeus is een algemeen voorkomende soort uit de Indische en Stille Oceaan. De Westindische *Macrocallista maculata* (Linnaeus), vrij zeldzaam op Curaçao, vertoont veel gelijkenis met *Venus erycina*, maar wij betwijfelen of SIMONS deze soort bedoeld zal hebben. Naar aanleiding van de afbeelding in VAN DER HOEVEN menen wij dat SIMONS de zeer algemene *Chione cancellata* (Linnaeus) in handen had.

SIMONS heeft de naam *Venus erycina* niet uit HOUTTUYN, anders zou hij de Nederlandse naam Kwaaker genoemd hebben. De door SIMONS vermelde inlandse naam Lang is ons niet bekend. Het is niet onmogelijk dat de auteursnaam Lam (afkorting van Lamarck) verkeerd gelezen of gedrukt was, en tot Lang werd.

De bovengenoemde acht soorten behoren inderdaad tot de Lamelli-branchia; maar de eerste soort van SIMONS' Gastropoda [nr. 9], wordt tegenwoordig niet meer tot die klasse gerekend. Voor deze soort en verwanten is een aparte orde gevormd: de keverslakken, behorende tot de klasse Amphineura.

[9] *Chiton cummingii*, Tapa conchi.

Chiton Cummingii. VAN DER HOEVEN, p. xv, pl. 13 fig. 1.

Chiton cumingsi Frembly leeft aan de kust van Chili. Op Curaçao komen drie soorten van het geslacht *Chiton* vrij algemeen voor: *C. tuberculatus* Linnaeus, *C. squamosus* Linnaeus, en *C. marmoratus* Gmelin, die alle drie te vergelijken zijn met *Chiton cumingsi*.

Met Tapaconchi bedoelt men op Curaçao echter de zeer algemene *Acanthopleura granulata* (Gmelin), die ook gegeten wordt (COOMANS, 1959, p. 30).

[10] *Patella umbella*, Schoteltje.

Patella, Schottels of Schotteltjes. HOUTTUYN, 16, p. 511.

Patella umbella Gm. VAN DER HOEVEN, p. xvi, pl. 13 fig. 9.

Patella umbella Gmelin, synoniem van *Patella compressa* Linnaeus, leeft in Zuid-Afrika. In West-Indië leven geen soorten van het geslacht *Patella*; de napvormige slakken van Curaçao behoren tot de geslachten *Hemitoma*, *Emarginula*, *Acmaea*, en *Siphonaria*. Napvormige schelpen met een opening in de top zijn soorten van *Fissurella*, *Diodora* en *Lucapina*.

Het is moeilijk te bepalen welke Curaçaose soort SIMONS met *Patella umbella* bedoeld kan hebben. Wanneer wij de opening in de top van *Fissurella barbadensis* (Gmelin) wegdenken, lijkt deze zeer algemene soort het meest op de afbeelding in VAN DER HOEVEN.

[11] *Patella scaphroides*, Schoteltje.

De naam *Patella scaphroides* is niet bekend in de zoölogische literatuur, deze naam was dus door SIMONS zelf gekozen. Een beschrijving bleef achterwege, zodat niet kan worden nagegaan welke soort hiermee bedoeld werd. De Latijnse naam geeft ons weinig houvast (wij vermoeden overigens dat *scaphroides* een drukfout is voor *scaphoides*, *scapha* = boot) omdat alle napvormige slakken ook bootvormig zijn. Er is een *Patella scapha* bekend, door GMELIN beschreven in 1791, maar die soort heeft waarschijnlijk niets te maken met de *Patella* van SIMONS.

[12] *Haliotis harva*, Zeeoor.

Haliotis parva, Rood Zee-Oortje. HOUTTUYN, 16, p. 510, pl. 124 fig. 5-6.

Haliotis parva L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 133.

Haliotis parva Linnaeus is een Zuidafrikaanse soort. Geen enkele *Haliotis* is van Curaçao bekend. In dieper water nabij de Florida Keys is een kleine soort aangetroffen, *Haliotis pourtalesi* Dall.

Wij veronderstellen, met enige twijfel, dat SIMONS een soort uit het geslacht *Sinum* voor *Haliotis* heeft aangezien. Twee soorten leven in West-Indië: *Sinum perspectivum* (Say) die wit is, en *Sinum maculatum* (Say) met bruine banden over de schelp. De eerstgenoemde is, alhoewel zeldzaam, van Curaçao bekend.

[13] *Trochus maculopus*, Getakte piramied.

Trochus maculosus, Getakte Pieramied. HOUTTUYN, 16, p. 341, pl. 124 fig. 1.

Trochus maculosus Linnaeus leeft in de Indische en Stille Oceaan. Wanneer we de figuur in HOUTTUYN vergelijken met de Westindische slakken, dan kan SIMONS *Astraea imbricata* (Gmelin) bedoeld hebben. Deze soort is algemeen op Curaçao.

[14] *Turbo littoreus*, Alikruik.

Turbo Littoreus, Alikruik. HOUTTUYN, 16, p. 361, pl. 124 fig. 2.

Turbo littoreus L., Alikruik. VAN DER HOEVEN, 2, p. 142.

Littorina littorea (Linnaeus) is een Europese en Noordamerikaanse soort,

die niet in West-Indië wordt aangetroffen. Diverse *Littorina* soorten zijn algemeen op Curaçao (COOMANS, 1958, p. 61-62, pl. 8), maar de afbeelding in HOUTTUYN doet vermoeden dat SIMONS een *Nerita* soort voor *Littorina* heeft aangezien. *Nerita peloronta* Linnaeus, die algemeen is op Curaçao, lijkt het meest op de afbeelding. In het Papiamentto heet deze soort Djacarao, maar het schijnt dat deze naam alleen op Bonaire bekend is. Dit is wellicht de reden dat hij niet als inlandse naam vermeld is door SIMONS.

In verband met de naam Alikruik is het wellicht mogelijk dat SIMONS een andere soort bedoeld heeft: *Livona pica* (Linnaeus). TEENSTRA (1836, p. 289) deelt namelijk mede: "de Alikruik, die van weinig waarde is, op Curaçao Coqueluizen genoemd wordt, en door velen met smaak gegeten." De naam Alikruik wordt op Curaçao niet gebruikt, Coqueluis hoort men ook niet meer. Kokolishi, het Papiamentse woord voor schelp, is afgeleid van Coqueluis.

Echter, wanneer SIMONS *Livona pica* bedoeld zou hebben voor *Turbo littoreus*, dan zou hij zeker de inlandse naam Kiwa gebruikt hebben, waaronder deze soort algemeen bekend is. Ze wordt tot op heden nog steeds gegeten (COOMANS, 1959, p. 14).

[15] *Scalaria communis*, Gewone wenteltrap.

Turbo Clathrus, Gemeene Wenteltrap. HOUTTUYN, 16, p. 390, pl. 124 fig. 3.

Scalaria communis Lam., *Turbo clathrus* L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 139.

Clathrus clathrus (Linnaeus) komt in Europa voor. De Westindische *Epitonium lamellosum* (Lamarck), die van Curaçao bekend is, zal de door SIMONS vermelde soort zijn.

[16] *Scalaria Curasavica*, Kokolishi di kalkoena.

De naam *Scalaria Curasavica* werd door SIMONS zelf gegeven aan *Cerion uva* (Linnaeus), hetgeen ook door WAGENAAR HUMMELINCK (1940, 1 p. 101, 2 p. 47: "*Scalaria curassavica* Simons, 1868, p. 150 [nomen nudum].") wordt vermeld. Deze soort was reeds door LINNAEUS beschreven, en zij is in HOUTTUYN genoemd (16, p. 396, *Turbo Uva*, Gebakerd Kindje) van West-Indië, echter niet afgebeeld en derhalve ook niet door SIMONS herkend. Het is de enige door SIMONS vermelde landslak; de soort is zeer algemeen op Curaçao en Bonaire, komt ook voor op Aruba, en wordt alleen op deze drie eilanden aangetroffen. De Papiamentse naam Kokolishi di kalkoena dankt zij aan het feit dat ze als (kalkhoudend) voedsel aan kalkoenen werd gegeven. Voor dit doel werd deze soort in de vorige eeuw naar Duitsland uitgevoerd, en verkocht voor de prijs van één cent per kilo (BOEKE, 1907, p. 143).

[17] *Conus virgo*, Mennisten toot.

Conus Virgo, Menniste Toot. HOUTTUYN, 16, p. 50; een afbeelding van *Conus generalis* op pl. 120 fig. 1.

Conus virgo Linnaeus is een soort uit de Indische en de Stille Oceaan.

Een tiental *Conus* soorten wordt op Curaçao aangetroffen (COOMANS, 1958, p. 99-100, pl. 14-15). Het is moeilijk te gissen welke soort door SIMONS voor *C. virgo* gehouden is, waarschijnlijk een van de grotere soorten, zoals *Conus regius* Gmelin of *C. ranunculus* Bruguière, die beide algemeen zijn.

[18] *Oliva erythrostoma*, Dadelhoorn.

Voluta Oliva, Dadel. HOUTTUYN, 16, p. 143, pl. 120 fig. 3.

Oliva erythrostoma Lam. VAN DER HOEVEN, p. XVI, pl. 14 fig. 1.

Oliva erythrostoma Lamarck wordt gevonden in de Indische en de Stille Oceaan. Drie *Oliva* soorten komen op Curaçao voor: *O. reticularis* Lamarck, *O. fusiformis* Lamarck, en *O. caribaeensis* Dall & Simpson. Alleen *Oliva reticularis* is algemeen, en vertoont voldoende gelijkenis met *O. erythrostoma*, zodat wij kunnen aannemen dat deze soort door SIMONS was gevonden.

[19] *Voluta pallida*, Jufferhoorn.

Voluta pallida, Juffertje. HOUTTUYN, 16, p. 149, pl. 120 fig. 4.

Hyalina pallida (Linnaeus), synoniem *H. tenuilabra* (Tomlin), is een Westindische soort, die echter zeldzaam is op Curaçao. Wij geloven niet dat deze soort door SIMONS bedoeld werd, en bovendien lijkt de afbeelding in HOUTTUYN niet op de soort die wij *Hyalina pallida* noemen. Uit de afbeelding zouden wij afleiden dat SIMONS *Prunum prunum* (Gmelin) voor zich had.

[20] *Voluta musica*, Muziekhoorn.

Voluta Musica, Muziekhooren. HOUTTUYN, 16, p. 165, pl. 120 fig. 5.

Voluta musica Linnaeus is een vrij zeldzame soort in West-Indië, maar ze komt algemeen voor op Curaçao. Ongetwijfeld is SIMONS voor deze soort juist met zijn determinatie.

Voluta musica is wellicht de oudste bekende soort van Curaçao. Reeds in 1658 werd zij van dat eiland beschreven door DE ROCHEFORT (p. 214): "D'un Coquillage couvert de Notes de Musique. - Il y a un Coquillage fort considerable que Monsieur du Montel croit que l'on peut trouver en quelque des Antilles, bien qu'il n'en ait veu qu'à Coraço. Il est d'une figure un peu differente des Porcelaines [= *Cypraea*], c'est à dire un peu plus ramassé. On le nommé *Musical*." Op p. 216 van bedoeld werk is deze soort afgebeeld door DE ROCHEFORT, de tekening is niet fraai, de soort lijkt meer op een *Cypraea* dan op een *Voluta*, en de notenbalken lopen dwars over de schelp, in plaats van in de lengte. De tekenaar heeft de soort waarschijnlijk niet zelf gezien, maar omdat er slechts één soort is met het muziekschrift-patroon, is verwisseling niet mogelijk.

[21] *Raccinum echinophorum*, Geknobbeld Bethoorn.

Buccinum Echinophorum, Geknobbeld Belhooren. HOUTTUYN, 16, p. 194, pl. 122 fig. 1.

Cassis echinophora, *Buccinum echinophorum* L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 148.

Cassidaria echinophora (Linnaeus) leeft in de Middellandse Zee. SIMONS heeft zowel de Latijnse als de Nederlandse naam verkeerd overgeschreven, waarschijnlijk heeft hij niet in VAN DER HOEVEN opgemerkt dat de soort in een ander genus thuis behoort. Van de afbeelding in HOUTTUYN is het moeilijk te beslissen welke Curaçaose soort door SIMONS bedoeld werd. Het kan een soort zijn uit de familie Cassididae, wellicht *Cassis flammea* (Linnaeus) of *Phalium cicatricosum* (Gmelin). Maar aangezien er geen tanden voorkomen aan de binnenzijde van de buitenlip bij *Cassidaria echinophora*, kan SIMONS even goed een geheel andere soort bedoeld hebben, namelijk *Purpura patula* (Linnaeus), te meer daar deze soort ook geknobbeld is.

[22] *Raccinum Surinamensis*, Surinaamsche kinkhoorn.

Kinkhooren-Eijeren van Suriname. HOUTTUYN, 16, p. 221, pl. 122 fig. 2.

Er is in de zoölogische literatuur geen soort bekend met de naam *Buccinum surinamensis*, waaruit wij afleiden dat deze naam van SIMONS zelf afkomstig is, geïnspireerd door de figuur en beschrijving in HOUTTUYN. Deze auteur spreekt over de 'Kinkhooren-Eijeren', die in Suriname gevonden worden. De afbeelding daarvan vertoont een heel en een geopend ei, waarin een schelpje zichtbaar is. Wij herkennen hierin het ei en het embryo van de landslak *Strophocheilus oblongus* Müller. Het is mogelijk dat SIMONS *Nassarius albus* (Say), die enige gelijkenis vertoont met het schelpje in het ei, de naam *Buccinum surinamensis* heeft gegeven.

SIMONS' *Buccinum surinamensis* heeft niets te maken met een andere zogenaamde *Buccinum* van Suriname, waarvan SCHEPMAN (1915, p. 478) vermeldt: 'misschien dat hieronder [d.i. het geslacht *Purpura*] de *Buccinum* behoort, die door Kappler wordt vermeld als een soort zeeslak, die men bij eb aan aangespoelde boomstammen vindt, van 3 tot 4 centimeter hoog, met een dikke schelp vol knobbels, die door Indianen bij manden vol gevonden en gekookt gegeten wordt.' Dr. D. C. GEIJSKES gaf ons hieraangaande de volgende informatie: "De door Kappler bedoelde slak is stellig *Thais* (*Thaisella*) *trinitatensis* (Guppy) (= *coronata* Lamarck) die hier algemeen langs de eekust voorkomt." *Thais trinitatensis* wordt echter niet op Curaçao aangetroffen, terwijl het genus *Buccinum* noch in Suriname, noch op Curaçao voorkomt.

[23] *Raccinum undatum*, Wulk.

Buccinum Undatum, Wulk. HOUTTUYN, 16, p. 228, pl. 122 fig. 3-4.
Buccinum undatum L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 150.

Buccinum undatum Linnaeus is een soort uit het Atlantische gebied van Europa en Noord-Amerika. Het is moeilijk om uit te maken welke Curaçaose soort hiervoor werd aangezien door SIMONS. *Cymatium poulsenii* Mörch lijkt er wel op, maar dat is een zeldzame soort; wij geven *Tonna maculosa* (Dillwyn) de voorkeur.

- [24] *Strombus gigas*, Koorkoor, kromhoren.

Strombus Gigas, Kroonhooren. HOUTTUYN, 16, p. 261, pl. 123 fig. 1.
Strombus gigas L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 148.

Strombus gigas Linnaeus is algemeen in West-Indië, ook op Curaçao. De voet van het weekdier wordt gegeten. De Papiamentse naam is Karkó, SIMONS noemt Koorkoor.

- [25] *Murex ramosus*, Stekelhoren.

Murex ramosus, Stekelhooren. HOUTTUYN, 16, p. 285, pl. 123 fig. 2.

Onder *Murex ramosus* Linnaeus kunnen enkele soorten worden samengevat. De Westindische soort heeft nu de naam *Chicoreus brevifrons* (Lamarck), een algemene soort op Curaçao.

- [26] *Murex colus*, Fransche spil.

Murex Colus, Fransche Spil. HOUTTUYN, 16, p. 311, pl. 123 fig. 3.

Fusinus colus (Linnaeus) is een soort uit de Indische en de Stille Oceaan. De Curaçaose soort die SIMONS voor *Fusinus* gehouden heeft, zal waarschijnlijk *Fasciolaria tulipa* (Linnaeus) geweest zijn.

- [27] *Murex vetagus*, Snuitpen.

Murex Vertagus, Snuitpen. HOUTTUYN, 16, p. 334, pl. 123 fig. 4.

Cerithium vertagus (Linnaeus) is wederom een soort uit de Indische en de Stille Oceaan. Diverse soorten van het geslacht *Cerithium* leven op Curaçao (COOMANS, 1958, p. 69-70, pl. 11), van welke *C. litteratum* (Born) zeer algemeen is, zodat wij aannemen dat SIMONS deze soort bedoeld heeft.

- [28] *Octopus vulgaris*, Zeekat.

Octopodia, *Polypus*, Zee-Kat. HOUTTUYN, 14, p. 352, pl. 111 fig. 2.
Octopus vulgaris, *Sepia Octopus* L. VAN DER HOEVEN, 2, p. 175.

Octopus vulgaris Lamarck is een inktvis die inderdaad rondom Curaçao wordt aangetroffen, en in het Papiamento, evenals in het Nederlands, Zeekat wordt genoemd. In het Papiamento echter ligt de klemtoon op de tweede lettergreep. Een andere inktvis van hetzelfde geslacht, die eveneens bij Curaçao voorkomt is *Octopus hummelincki* Adam.

Het heeft er alle schijn van dat SIMONS (met ANSLIJN) voor de determinatie van de Curaçaose Weekdieren slechts van de twee genoemde werken, HOUTTUYN en VAN DER HOEVEN, gebruik gemaakt heeft. Het is echter mogelijk dat nog een ander werk erbij betrokken is. SIMONS heeft drie Latijnse namen uit HOUT-

TUYN volgens VAN DER HOEVEN gemoderniseerd [nrs. 7, 15, 28]. Het is opvallend dat SIMONS geen Nederlandse naam geeft voor de soorten, die hij niet uit HOUTTUYN kent [nrs. 3, 6, 9, 16]. Aangezien bijna uitsluitend soorten genoemd worden die afgebeeld zijn in HOUTTUYN en VAN DER HOEVEN, twijfelen we er zelfs aan of SIMONS alle schelpen zelf in handen had. Indien hij zelf verzameld had, of had laten verzamelen, dan zou hij veel meer dan 28 soorten verkregen hebben; en bovendien is het wel zeer toevallig dat alleen de afgebeelde soorten op Curaçao voorkomen! De platen waarop SIMONS' soorten staan afgebeeld zijn: HOUTTUYN, 14 (1770), plaat III [nr. 28]; 15 (1771), plaat 119 [nrs. 4, 5]; 16 (1771), plaat 120 [nrs. 17, 18, 19, 20], plaat 122 [nrs. 21, 22, 23], plaat 123 [nrs. 24, 25, 26, 27], plaat 124 [nrs. 12, 13, 14, 15]; VAN DER HOEVEN (1849-1855), platenatlas, plaat 13 [nrs. 3, 6, 8, 9, 10], plaat 14 [nr. 18]. Niet afgebeeld in een van deze twee werken zijn de nummers [1, 2, 7, 11, 16]. Nummer [1] is de oester, wij kunnen aannemen dat SIMONS deze soort herkend heeft zonder afbeelding; nummer [2] is echter een minder bekende soort; nummer [7] is de zoetwatermossel, die een raadsel is in SIMONS' lijst. Het is derhalve mogelijk dat SIMONS deze drie soorten in een ander werk afgebeeld gevonden heeft, hetwelk ons niet bekend is. Drie soorten zijn door SIMONS zelf van een naam voorzien [nrs. 11, 16, 22].

Beschouwen wij de Latijnse namen, dan behoren slechts zes van de 28 door SIMONS genoemde soorten tot de Westindische fauna [nrs. 11, 16, 20, 24, 25, 28]. In enkele gevallen kon uit de Papiamentse naam worden afgeleid welke soorten bedoeld waren [nrs. 1, 4, 9, 16, 24, 28]. Voor de overige soorten hebben wij moeten gissen welke bedoeld werden. In enkele gevallen was dat niet moeilijk, omdat de afgebeelde soorten in HOUTTUYN en VAN DER HOEVEN voldoende gelijkenis vertonen met soorten die algemeen voorkomen op Curaçao [nrs. 2, 5, 8, 13, 14, 15, 18, 19, 26]. In andere gevallen was de gelijkenis minder opvallend, maar het algemeen voorkomen op Curaçao geeft toch wel voldoende zekerheid dat de door ons genoemde soortnamen door SIMONS bedoeld waren [nrs. 3, 6, 10, 21, 22, 23, 27]. De zoetwatermossel [7] blijft een twijfelgeval, evenals de *Conus* [17], terwijl de door ons voorgestelde soort voor [12] onzeker is, omdat zij zeldzaam is op Curaçao. Voor de *Patella* [11] was ook geen geschikte oplossing te vinden, omdat vele soorten hoedjesslakken op Curaçao voorkomen.

Behalve dat SIMONS weinig zorg heeft besteed aan de deter-

minatie, is het aantal drukfouten vrij groot. Wij noemen: Trygonia voor Trigonina [6], Patoeti voor Paloeli [7], vera voor tera óf voor verf [7], erycena voor erycina [8], scaphroides voor ? scaphoides [11], harva voor parva [12], maculopus voor maculosus [13], Raccinum voor Buccinum [21, 22, 23], bethoorn voor belhoorn [21], kromhoren voor kroonhoren [24], vetagus voor vertagus [27].

Wat betreft enkele andere diergroepen uit SIMONS' lijst, de beide namen van vleermuizen die hij vermeldt (p. 156), zijn eveneens van de schrijver zelf afkomstig (HUSSON, 1960, p. 54). Twee vleermuissoorten zijn algemeen op Curaçao, en HUSSON concludeerde dat deze soorten door SIMONS bedoeld waren. Dezelfde werkwijze dus die wij toepassen met betrekking tot de schelpdieren, door aan te nemen dat SIMONS alleen algemeen voorkomende soorten gekend zal hebben.

Uit een persoonlijke mededeling van Dr. L. B. HOLTHUIS is ons het volgende van de kreeftachtigen bekend: "Bij de Crustacea gebruikt Simons allerlei Latijnse namen zowel van Nederlandse soorten (*Cancer pagurus*, *Pagurus bernhardus*, *Oniscus asellus*, enz.) als die welke in de Middellandse Zee (*Eriphia spiniformis*) in de Indo-West Pacific (*Cancer pelagicus*, *Gelasimus vocans*) of in West-Indië (*Gecarcinus ruricola*) voorkomen. Daarnaast maakt hij (of Anslin) ook zelf namen, zoals *Crangon major* en *C. minor*, en *Gecarcinus albus*; deze namen zijn bij mijn weten nooit eerder door iemand anders gebruikt. Wat de inlandse namen betreft deze zijn zeer goed en daaraan zijn de soorten die hij bedoelt vaak te herkennen. Kangreeuw di Hollanda (= Hollandse krab) is *Carpilius coral-linus*. Pannekrab (of panikrak) is tegenwoordig nog de naam voor *Callinectes* soorten. Soldaatje of soldachi wordt nog steeds voor heremietkreeften gebruikt."

Hieruit blijkt dat HOLTHUIS, wat betreft de Kreeftachtige dieren, tot dezelfde conclusies komt als wij ten aanzien van de Weekdieren: de meeste door SIMONS gebruikte namen behoren toe aan dieren die niet in West-Indië voorkomen. De soorten waarvoor SIMONS geen naam vond werden door hem zelf van een naam voorzien. Verder zijn de inlandse namen zeer belangrijk, omdat zij duidelijk verklaren welke soorten bedoeld zijn.

Vanuit zoölogisch standpunt heeft SIMONS' schelpenlijst weinig waarde, afgezien van de fouten is zij zeer onvolledig. Maar het is te waarderen dat een niet-bioloog zich de moeite getroost heeft om een faunalijs van Curaçao samen te stellen, systematisch ingedeeld, en voorzien van wetenschappelijke en inlandse namen.

Het heeft, na SIMONS, lang geduurd voor dat er weer iemand aandacht had voor de zeeschelpen van Curaçao. SCHEPMAN (1915) noemt alle hem bekende mariene soorten van de Nederlandse Antillen, maar hij geeft zelden aan welke soorten op de afzonderlijke eilanden gevonden zijn. Tevoren waren de fossielen genoemd door LORIÉ (1887) en SCHEPMAN (1888), terwijl BOEKE (1907)

de economisch belangrijke soorten had besproken. Nog het meest volledig is VAN BENTHEM JUTTING (1927) in haar overzicht van de Curaçaose weekdieren die in het Zoölogisch Museum te Amsterdam aanwezig zijn. ENGEL (1925, 1927) en MARCUS (1963) hebben de naaktslakken behandeld, en ADAM (1937) schreef over de inktvissen. COOMANS (1958) geeft een soortenlijst van de zeeslakken der Nederlandse Antillen, en hij bespreekt (1959) de economisch bruikbare weekdieren. Maar tot op heden is een overzicht van de Curaçaosche mariene weekdieren, dat op enige volledigheid aanspraak kan maken, nog niet verschenen.

De landslakken en zoetwaterweekdieren daarentegen, waarvan SIMONS er één vermeldt, zijn nagenoeg volledig bekend sedert de studies van VERNHOUT (1914), BAKER (1924), VAN BENTHEM JUTTING (1925) en WAGENAAR HUMMELINCK (1940).

Wij betuigen gaarne onze dank aan Mevr. W. S. S. VAN DER FEEN-VAN BENTHEM JUTTING te Amsterdam voor haar hulp bij het opsporen van SIMONS' bronnen, en voor het doorlezen van het manuscript. Pater P. BRENNER O.P. te Curaçao, Dr. D. C. GEIJSKES te Suriname, Drs. I. J. HERMANS te Curaçao en Dr. L. B. HOLTHUIS te Leiden gaven ons enkele belangrijke inlichtingen.

LITERATUUR

- ADAM, W., 1937. Céphalopodes des îles Bonaire et Curaçao. *Capita Zoologica* 8, p. 1-29.
- BAKER, H. B., 1924. Land and freshwater Molluscs of the Dutch Leeward Islands. *Occ. Pap. Mus. Zool. Michigan* 152.
- BENTHEM JUTTING, W. S. S. VAN, 1925. On a collection of non-marine Mollusca from Curaçao. *Bijdr. Dierk.* 24, p. 25-32.
- BENTHEM JUTTING, W. S. S. VAN, 1927. Marine Molluscs of the island of Curaçao. *Bijdr. Dierk.* 25, p. 1-36.
- BOEKE, J., 1907. *Rapport betreffende een voorlopig onderzoek naar den toestand van de visscherij en de industrie van zeeproducten in de kolonie Curaçao, vol. I.* 's-Gravenhage.
- COOMANS, H. E., 1958. A survey of the littoral Gastropoda of the Netherlands Antilles and other Caribbean islands. *Stud. Fauna Curaçao* 8, p. 42-111.
- COOMANS, H. E., 1959. *Rapport betreffende het economisch gebruik van Weekdieren van de Nederlandse Antillen.* Curaçao.
- COOMANS, H. E., 1963. The marine Mollusca of St. Martin, Lesser Antilles, collected by H. J. Krebs. *Stud. Fauna Curaçao* 16, p. 59-87.

- ENGEL, H., 1925. Westindische Opisthobranchiate Mollusken 1. *Bijdr. Dierk.* 24, p. 33-80.
- ENGEL, H., 1927. Westindische Opisthobranchiate Mollusken 2. *Bijdr. Dierk.* 25, p. 83-122.
- HOEVEN, J. VAN DER, 1849-1855. *Handboek der Dierkunde*, 2 delen. 2e druk. Leiden.
- HOUTTUYN, M., 1770-1771. *Natuurlyke Historie of uitvoerige beschryving der Dieren, Planten en Mineraalen, volgens het samenstel van den Heer Linnaeus*, eerste deel, stuk 14, 15, 16. Amsterdam.
- HUSSON, A. M., 1960. *De Zoogdieren van de Nederlandse Antillen*. Curaçao/'s-Gravenhage.
- KREBS, H. J., 1864. *The West-Indian Marine Shells with some remarks*. Nykjobing.
- LORIÉ, J., 1887. Fossile Mollusken von Curaçao, Aruba und der Kueste von Venezuela. *Samml. Geol. Reichsmus. Leiden* 2, p. 111-149.
- MARCUS, E. DU BOIS-REYMOND & MARCUS, E., 1963. Opisthobranchs from the Lesser Antilles. *Stud. Fauna Curaçao* 19, no. 79, p. 1-76.
- ORBIGNY, A. d', [1841-]1853. Mollusques. In: R. DE LA SAGRA, *Histoire physique, politique et naturelle de l'Ile de Cuba*. Paris.
- ROCHEFORT, C. DE, 1658. *Histoire naturelle et morale des Iles Antilles de l'Amerique*. Rotterdam.
- RUMPHIUS, G. E., 1705. *D'Amboinsche Rariteitkamer*. Amsterdam.
- SCHEPMAN, M. M., 1888. Petrefakte aus quartären Ablagerungen. In: K. MARTIN, *Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien und darauf gegründete Studien*, vol. 2, Geologie. Leiden.
- SCHEPMAN, M. M., 1915. Mollusca. In: *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 1914-1917. 's-Gravenhage, p. 477-482.
- SIMONS, G. J., 1868. *Beschrijving van het eiland Curaçou uit verschillende bronnen bijeenverzameld*. Oosterwolde.
- TEENSTRA, M. D., 1836. *De Nederlandsche West-Indische eilanden in derzelfder tegenwoordigen toestand* 1. Amsterdam.
- VERNHOUT, J. H., 1914. The land- and freshwater-Molluscs of the Dutch West-Indian islands. *Notes Leyden Museum* 36, p. 177-189.
- WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1940. A survey of the Mammals, Lizards and Mollusks. *Stud. Fauna Curaçao* 1, no. 2, p. 59-108.
- WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1940. Mollusks of the genera Cerion and Tudora. *Stud. Fauna Curaçao* 2, no. 5, p. 43-82.

SUMMARY

THE OLDEST MOLLUSK FAUNA OF CURACAO,
IN SIMONS' DESCRIPTION OF THE ISLAND, 1868

The first attempt to make a faunal list for Curaçao, Netherlands Antilles, was done by the Reverend G. J. SIMONS, with help of the government physician N. ANSLIJN. The list contains 28 species of mollusks, both with Latin and common names. Since this is a fragment of the several hundreds of species that live on and around the island, we suppose that only the very common species were listed. SIMONS followed for the classification of his fauna the Handbook of Zoology by J. H. VAN DER HOEVEN (1849-1855). For the identification of the species he mainly had used the figures in M. HOUTTUYN (1770-1771), and in several cases those from VAN DER HOEVEN.

The 28 shell names are discussed by us, and provided with modern names. Many of the species names do not belong to Caribbean shells, however, for most of the species it was possible to determine which animals were meant by SIMONS. Sometimes the local (Papiamentu) names were helpful.

Although SIMONS' list has little scientific value, it is to appreciate that he tried to compile a faunal list of Curaçao. It was not until the present century that professional malacologists published about the recent shells of the island.

STUDIES ON THE PHYSICAL ANTHROPOLOGY
OF THE NETHERLANDS ANTILLES: III

KUNSTMATIGE SCHEDELDEFORMATIE IN ARUBA

Reeds eerder (TACOMA 1959) is er op gewezen, dat, bij het gebruiken van resultaten van een schedelonderzoek, het van belang is rekening te houden met een mogelijke beïnvloeding van de schedelvorm door kunstmatige deformatie. Immers, het zijn de kenmerken van het schedeldak die veelal als uitgangspunt worden genomen voor een vergelijking tussen groepen en het zijn juist deze kenmerken die in soms niet onbelangrijke mate worden beïnvloed door de verschillende wijzen waarop het hoofd kunstmatig kan worden vervormd. Deze kenmerken van het schedeldak zijn: de grootste schedellengte, de grootste schedelbreedte, de schedelhoogte en hun onderlinge verhoudingen (indices).

Onder de gebruikte methoden van deformatie kan men twee typen onderscheiden (IMBELLONI 1930, o.a.), te weten de tabulaire en de annulaire deformatie.

Bij de kunstmatige deformatie van het tabulaire type wordt het hoofd gedwongen een bepaalde vorm aan te nemen door middel van met elkaar verbonden vlakken (in sommige gevallen waren dit buigzame plankjes) die een druk uitoefenen op voor- en achterhoofd. Een verschil in stand van deze deformerende vlakken ten opzichte van elkaar maakt het mogelijk, binnen deze groep van tabulaire deformaties, een onderverdeling te maken in:

a. tabula obliqua – waarbij de twee deformerende vlakken evenwijdig aan elkaar lopen; de aanduiding 'obliqua' wijst op de schuine stand van het achterste deformatie-vlak en onderscheidt het van de

b. tabula recta – waarbij het tegen het achterhoofd aandrukkende vlak een naar boven toe gesloten hoek maakt met het vlak dat tegen het voorhoofd rust. Het achterste deformatie-vlak staat hierbij verticaal ('recht'); het voorste helt met zijn bovenzijde naar achteren op dezelfde wijze als bij de *tabula obliqua*.

Bij de kunstmatige deformatie van het annulaire (synoniem 'circulaire') type, wordt het hoofd van het zeer jonge kind vervormd door schuin van voor- naar achterhoofd gewonden banden, die het hoofd ringvormig omsnoeren.

Als gevolg van een kunstmatige deformatie vertoont de hersenschedel een afplatting veroorzaakt door de locale druk, en, als gevolg van de groeiremming in een bepaalde richting, een compensatoire vergroting in de richting(en) waarin de groei niet wordt belemmerd door het deformerende mechanisme.

Een locale afplatting is het duidelijkst bij de tabulaire deformatie; zowel bij de tabula obliqua als bij de tabula recta ontstaat een duidelijke afplatting van het voorhoofdsgebied. De afplatting van het achterhoofd omvat bij de tabula recta een groter gebied en is daardoor duidelijker dan bij de tabula obliqua.

Aangezien de groeiende hersenschedel een bepaalde inhoud bereikt, zal bij elke kunstmatige deformatie – die immers de groei in bepaalde richtingen beperkt – als compensatie een sterkere groei verwacht kunnen worden in die richtingen waarin deze niet wordt belemmerd. Bij de tabulaire deformatie uit zich dit vooral in een toename van de grootste breedte; een compensatoire groei van het hoofd in verticale richting zal, in verband met de stand van het tegen het achterhoofd drukkende vlak, vooral duidelijk zijn bij de tabula recta. Bij de annulaire deformatie wordt, door de ringvormige omsnoering van het hoofd, de groei zowel in voor-achterwaartse richting als in de breedte geremd; een compensatoire groei kan alleen plaats hebben schuin naar boven en naar achteren.

De motieven die ten grondslag liggen aan het gebruik het hoofd kunstmatig te deformereren, zijn veelal ontleend aan een bepaalde schoonheidsnorm of aan de wens een bepaalde sociale status aan te geven. Het generaties lang in zwang blijven van dit gebruik wijst er op dat er geen nadelen uit hoeven voort te vloeien voor de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van het kind. Met zekerheid is wel vast te stellen dat een dergelijke gewoonte alleen te verwachten is bij groepen die een bepaald niveau van geestelijke ontwikkeling hebben bereikt. TOPINARD (1885, p. 757) zei hierover reeds: "... les races d'Amérique qui avaient le moins de respect pour leur forme crânienne, sont celles..., comme les Aymaras et les Toltèques, qui ont atteint le maximum de prospérité dans le nouveau continent et ont laissé les monuments les plus merveilleux."

KOEZE (1904) vond bij twee van de vijf door hem beschreven indiaanse schedels (4 uit Aruba en 1 uit Curaçao) aanwijzingen voor kunstmatige deformatie (No. 634 en No. 320a uit Aruba); te oordelen naar zijn beschrijving was deze deformatie van het tabulaire type. Afbeeldingen van deze crania heeft KOEZE niet gegeven en bij een nieuw onderzoek van het materiaal bleek dat slechts één schedel (Aruba No. 316a) voor een verdere studie in aanmerking kwam. Voor een recapitulatie van KOEZE's werk zij verwezen naar WAGENAAR HUMMELINCK (1959, p. 82-83). Cranium No. 316a, waarvan de hersenschedel volledig intact was gebleven, vertoonde geen spoor van kunstmatige deformatie. Van het door RINGMA in 1950 opgegraven materiaal waren 3 schedels zover te reconstrueren dat een morphologische studie zin had. Bij de nummering is rekening gehouden met de vindplaats Canashito (aangegeven met 'C') en de volgorde in de tijd waarin zij zijn opgegraven. Deze 3 schedels zijn reeds besproken. (C₁, C₂ en C₅, zie TACOMA 1959). Deformatie kon worden uitgesloten bij het cranium C₁; bij de schedels C₂ en C₅ werd voorzichtigheidshalve verondersteld dat een kunstmatige deformatie van het tabulaire type niet kon worden uitgesloten in verband met de grote schedelhoogte in beide exemplaren. Bij geen van de genoemde indiaanse schedels kon dus met zekerheid worden vastgesteld of zij kunstmatig waren gedeformeerd.

Met dit voor ogen, leek het van belang melding te maken van een cranium dat duidelijk tekenen vertoonde van kunstmatige deformatie. Dit cranium behoorde tot de laatste zending van 5 schedels, welke door H. R. VAN HEEKEREN en C. J. DU RY in 1960 op Aruba waren verkregen. Van de vondstomstandigheden van dit materiaal (cf. VAN HEEKEREN 1963) is vrijwel niets bekend en de skeletresten kunnen wat dit betreft waarschijnlijk het best geregistreerd worden als 'toevallige vondsten bij graafwerkzaamheden'. Op grond hiervan is de nummering beperkt gebleven tot de aanduidingen: 'Aruba 1, 2, 3, 4 en 5. (Afgekort als A₁, A₂, etc.). De crania A₁ tot en met A₄ waren beslist niet gedeformeerd; schedel A₅ was het met zekerheid wel. De voornaamste karakteristieken van deze laatste schedel zullen in het volgende kort worden aangegeven.

KENMERKEN VAN CRANIUM A₅

De hersenschedel van dit exemplaar bleek volledig onbeschadigd te zijn gebleven; helaas kon dit niet gezegd worden van het aan-

gezichts-skelet waarvan alleen de linker oogkas intact was. De, volgens de formule van Lee & Pearson (OLIVIER 1960, p. 122), berekende schedelinhoud van 1300 cc valt, volgens Broca's classificatie (OLIVIER, p. 123), in de categorie schedels met een *petite capacité* (1150-1449 cc schedelinhoud). Gezien de sterke ontwikkeling van de gebieden waar de spieren zich aan het bot hechten, werd aangenomen dat de schedel deel uitmaakte van het skelet van een mannelijk individu. Het sluitingspatroon van de schedelnaden wees op een leeftijd tussen 30 en 50 jaar bij overlijden.

De maten van de hersenschedel zijn:

grootste lengte	166 mm
grootste breedte	147 mm
hoogte (basion-bregma)	119 mm

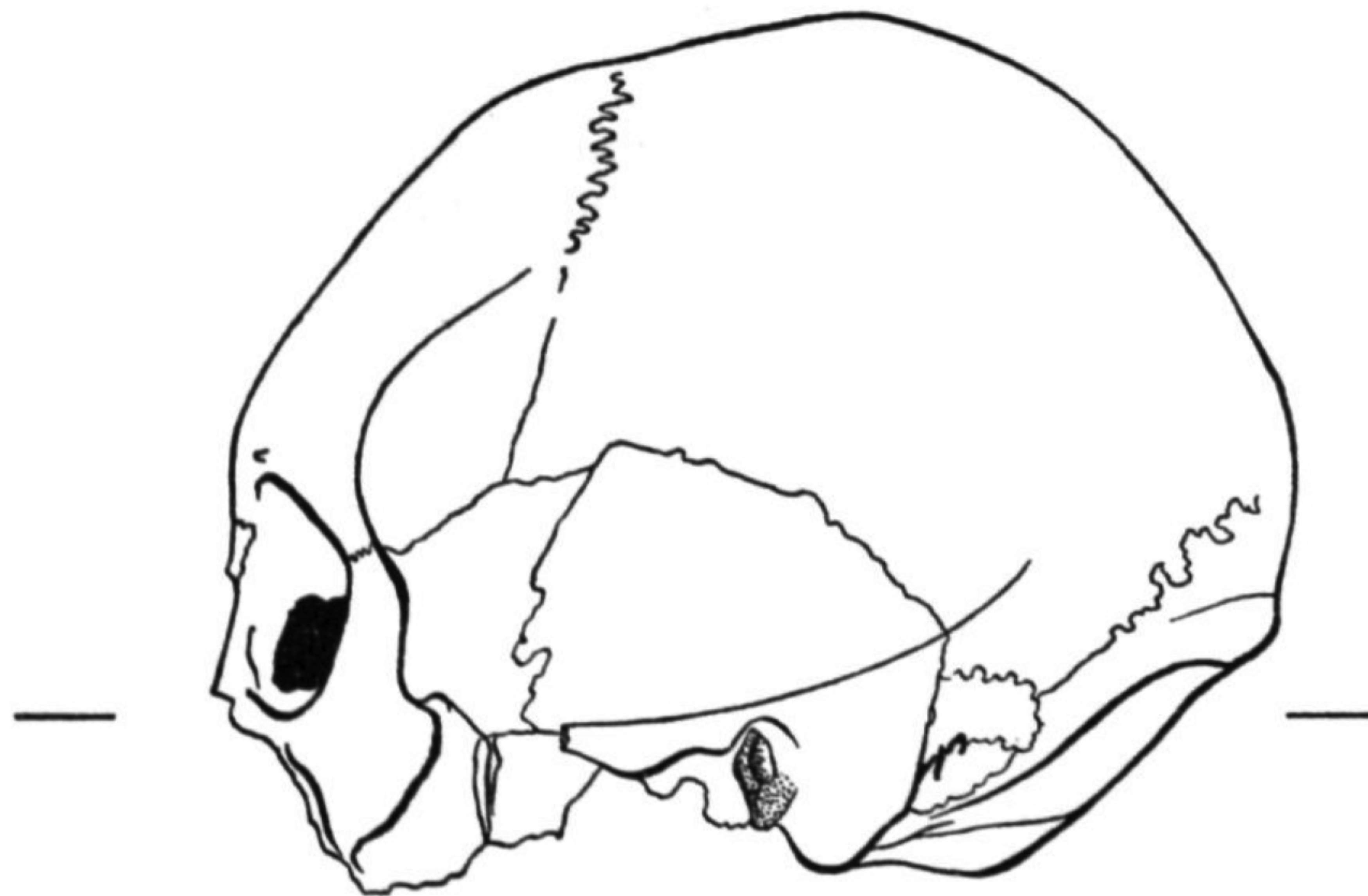

Fig. 1. Zij-aanzicht van schedel A₅. – Norma lateralis of skull A₅.

Gaarne dankt de auteur mevr. A. BOOGAARD-VAN DEN BORN; zij maakte de tekeningen die de basis waren van de figuren 1 tot en met 5.

Uit deze maten zijn de volgende verhoudingen (indices) berekend:

schedelindex	88,6
hoogte/lengte index	71,7
hoogte/breedte index	81,0

Zij-aanzicht (norma lateralis, zie fig. 1 en 5).

De kenmerkende configuratie van de norma lateralis wordt bepaald door de hoogte/lengte verhouding en door de karakteristieken van de omtrek. De hoogte/lengte van de schedel is 71,7; deze waarde valt in de klasse die begrensd wordt door de indices 70,0 en 74,9. Schedels waarvan de hoogte/lengte index in deze categorie vallen, noemt men orthocraan, hetgeen zeggen wil dat de schedel niet uitgesproken laag of hoog is ten opzichte van zijn grootste lengte. Er zij aan herinnerd, dat de tot nu toe beschreven crania C₁, C₂ en C₅ (TACOMA 1959) en de schedel Aruba No. 316a (WAGENAAR HUMMELINCK 1959 en KOEZE 1904) alle een hoogte/lengte verhouding hadden die in de hypsicrane categorie vielen (hoogte/lengte indices hoger dan 75,0); deze crania hadden dus een grote hoogte ten opzichte van de lengte.

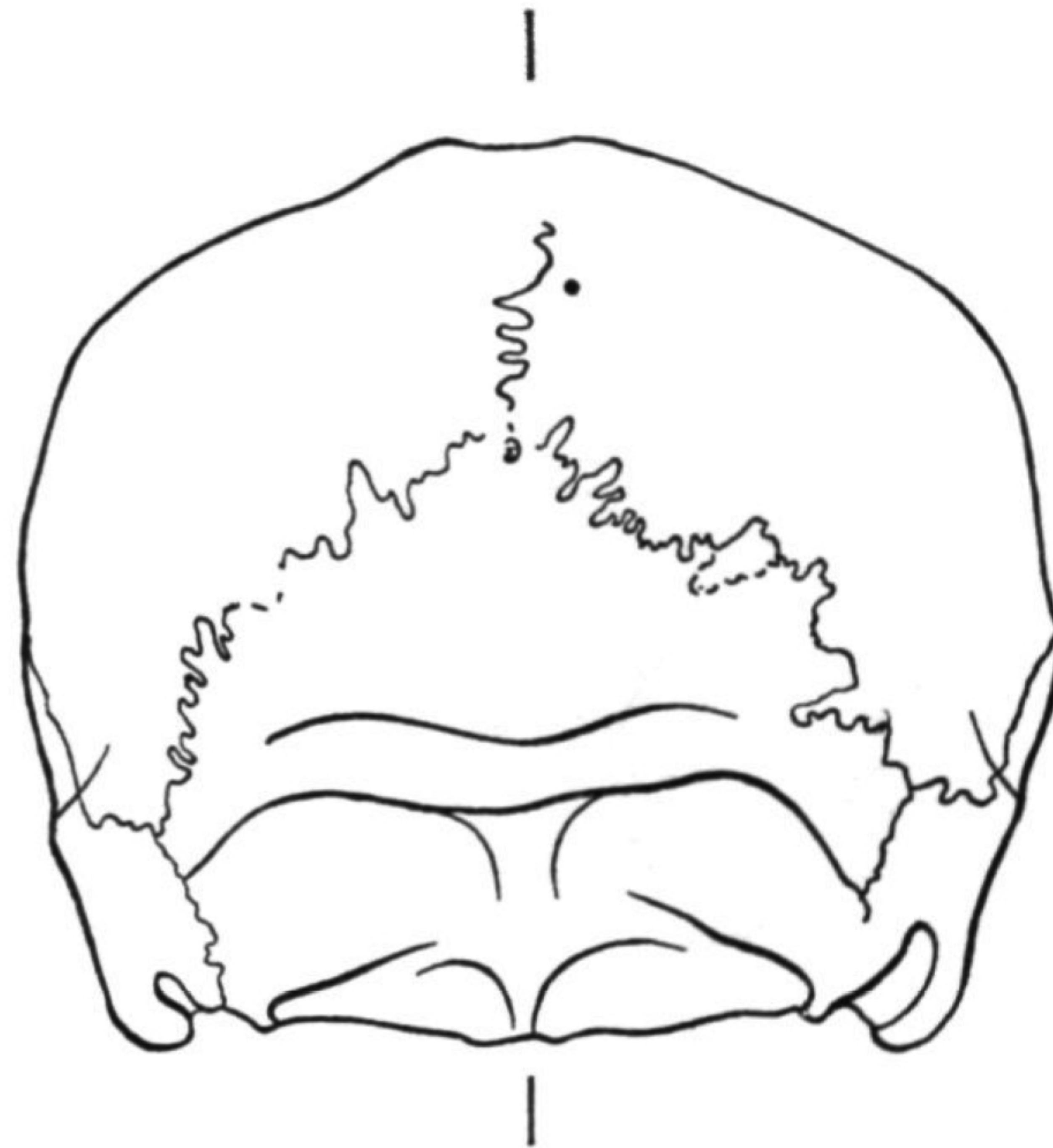

Fig. 2. Achter-aanzicht van schedel A₅. – Norma occipitalis of skull A₅.

De omtrek mist de regelmatige ronding die gevonden is bij bovengenoemde schedels C₁, C₂, C₅ en Aruba No. 316a. In het voorhoofdsgebied ontbreekt bij schedel A₅ de normale ronding; in plaats hiervan is een afvlakking van het middendeel te zien. De kroonnaad, die de grens vormt tussen voorhoofdsbeen en beide wandbeenderen ligt in een flauwe groeve (sulcus coronarius); deze groeve is zichtbaar als een inbochting op de grens van het frontale en het parietale deel van de schedelomtrek. Op de bodem van deze inbochting ligt bregma (b), het snijpunt van pijlnaad en kroonnaad. De parietale omtrek, d.w.z. het deel van de sagittale omtrek tussen bregma en lambda (het snijpunt van achterhoofdsnaad en pijlnaad) vertoont geen bijzonderheden behalve een misschien wat sterk uitgesproken welving. Op de omtrek van het achterhoofdsbeen is de uitbochting van de protuberantia occipitalis externa te zien. De daarvan uitgaande S-vormig gebogen lijn, die naar beneden en naar voren verloopt, geeft de uitbreiding aan van de torus occipitalis, de bovengrens van het aanhechtingsveld van de nekspieren. Het achterhoofdsgebied beneden deze torus is iets afgeplat;

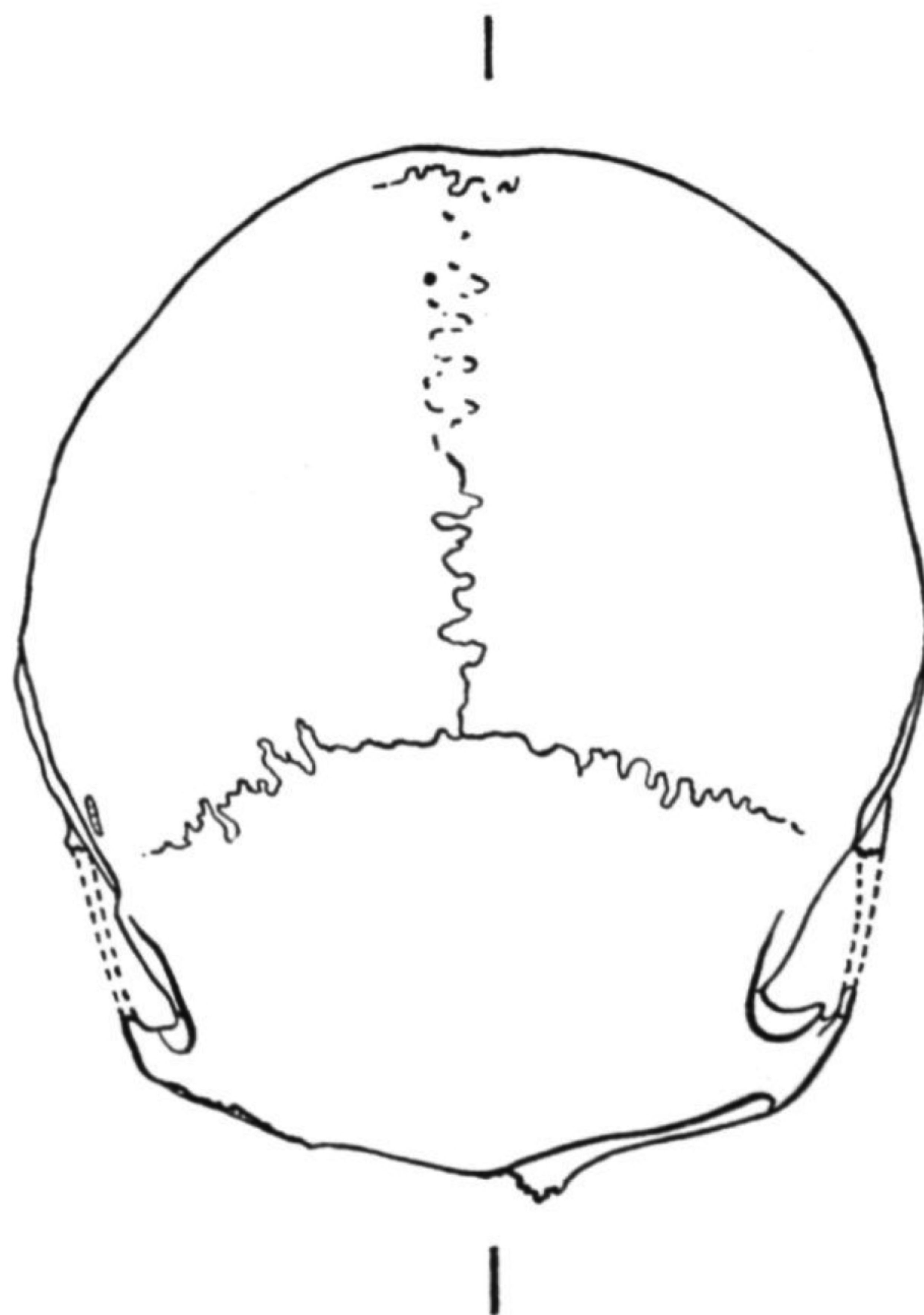

Fig. 3. Boven-aanzicht van schedel A₅. – Norma verticalis of skull A₅.

deze afplatting is overigens minder duidelijk dan de bovenbeschreven afplatting van het voorhoofd.

Tot slot moge nog de aandacht gevestigd worden op de vernauwing van de uitwendige gehoorgang in voor-achterwaartse richting.

Achter-aanzicht (norma occipitalis, fig. 2)

De hoogte/breedte index van 81,0 plaatst de schedel in de klasse die 'tapeinocraan' wordt genoemd; crania uit deze categorie zijn uitgesproken laag ten opzichte van hun grootste transversale diameter. Van de vroeger beschreven schedels is C₁ niet uitgesproken laag of hoog; C₂ en Aruba No. 316a zijn uitgesproken hoog ten opzichte van hun grootste breedte.

Ziet men af van enkele onregelmatigheden, dan kan men vaststellen dat de omtrekfiguur zowel aan de zijkanten als aan de bovenzijde neigt tot rondheid; de eerder beschreven schedels hadden alle een vlakke zijkant. De onregelmatigheden aan de bovenzijde worden veroorzaakt door de begrenzingen van de ondiepe voor-achterwaartse groeve waar de pijlnaad in ligt; aan de zijkant ziet men de uitbocht van de crista supramastoidea die de ondergrens vormt van het gebied van aanhechting van de musculus temporalis.

De sutura lambdoidea (grens tussen achterhoofdsbeen en wandbeenderen) vertoont zijn gewone slingerende verloop. Als enige bijzonderheid zou het voorkomen van een naadbeentje (os suturarum of wormianum) te noemen zijn; dit ligt even boven het midden van de rechter sutura lambdoidea.

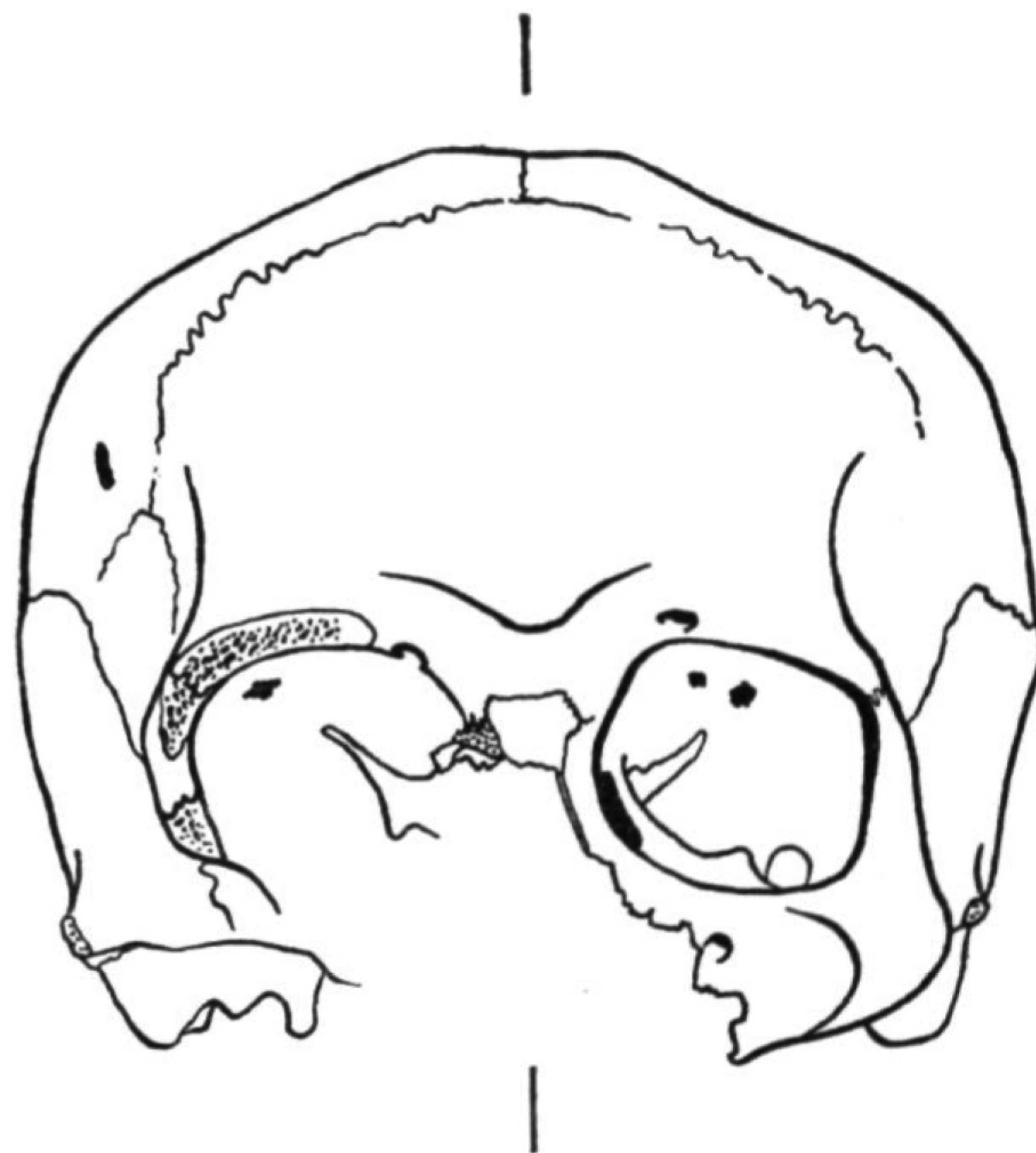

Fig. 4. Voor-aanzicht van schedel A₅. - Norma frontalis of skull A₅.

Boven-aanzicht (norma verticalis, fig. 3)

De breedte/lengte index van 88,6 plaatst de schedel in de hyperbrachy-crane klasse; ten opzichte van de lengte heeft dit cranium dus een relatief grotere breedte dan de crania C₁ en Aruba No. 316a (beide brachycraan) en de crania C₂ en C₅ (beide mesocraan).

Zoals bij de meeste schedels het geval is, vertoont de verticale omtrek een lichte asymmetrie, de rechterzijde bocht iets minder naar buiten uit dan de linkerzijde.

Voor-aanzicht (norma frontalis, fig. 4)

De afvlakking van de normaal aanwezige ronding van het voorhoofd is reeds beschreven in het voorgaande. Van de aangezichtsschedel is alleen de linker orbita intact gebleven; deze orbita heeft een verticale afmeting die groot is ten opzichte van de horizontale.

KUNSTMATIGE DEFORMATIE VAN CRANIUM A₅

Een duidelijke aanwijzing voor het gedefformeerd zijn van schedel A₅ is het ontbreken van de normale voorhoofdsronding zoals bij de beschrijving van het zij-aanzicht is genoemd. De duidelijke af-

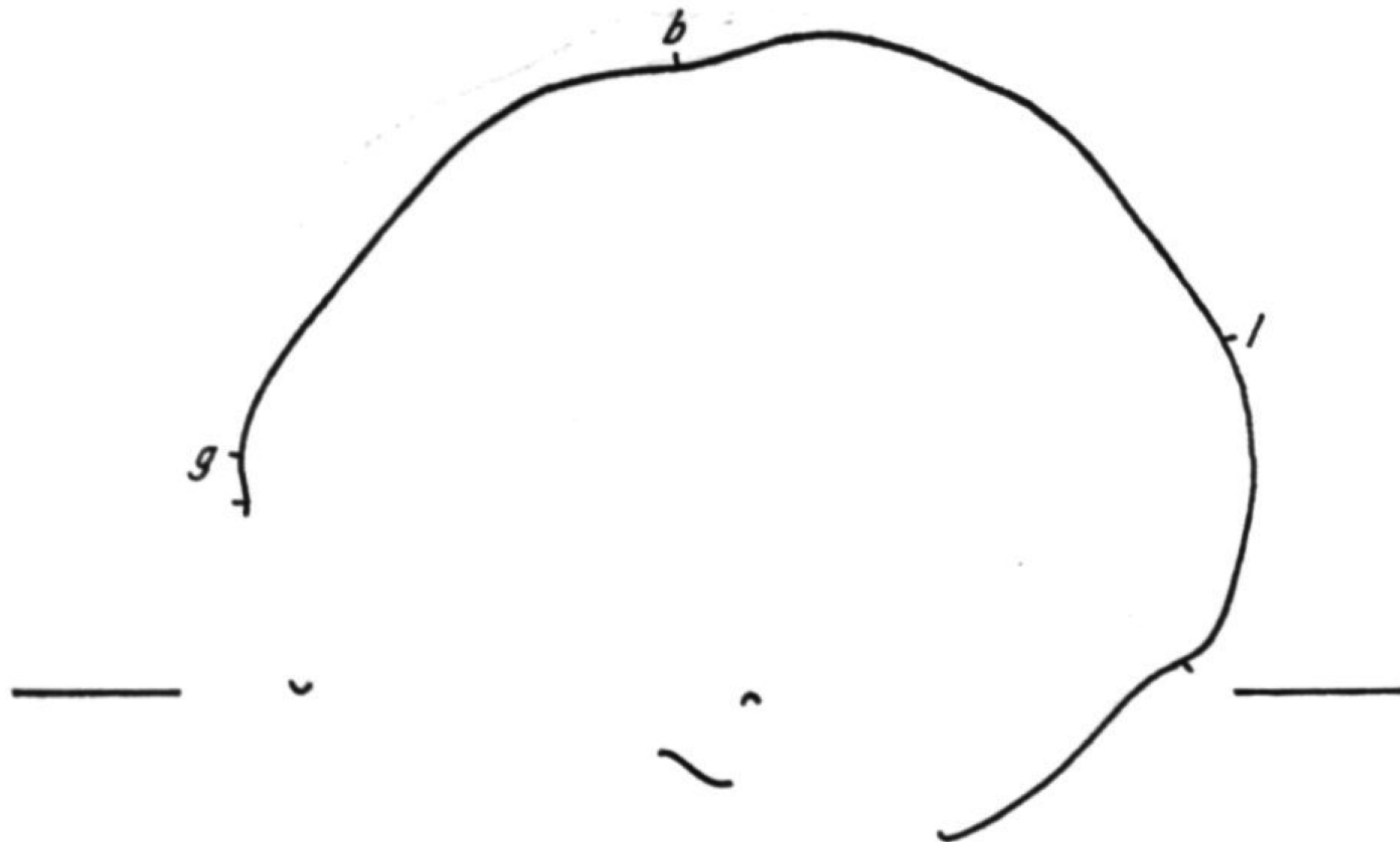

Fig. 5. Sagittale omtrek van schedel A₅. – Sagittal perigram of skull A₅. –
g = glabella, b = bregma, l = lambda.

vlakking van het frontale gebied wijst op een kunstmatige deformatie van het tabulaire type. Aangezien het achterhoofdsbeen slechts een klein gebied van afplatting vertoont dat bovendien laag is gelegen (onder de torus occipitalis) kan men de wijze van deformatie nader preciseren als 'tabula obliqua'.

Zoals in de inleiding vermeld is, heeft bij dit type van deformatie de compensatoire groei van de schedel vooral plaats in de breedte; als gevolg hiervan zal de schedelindex een kunstmatig hoge waarde krijgen doordat de teller van de breuk $\frac{\text{breedte}}{\text{lengte}}$ toeneemt en de noemer afneemt. Bij de beschrijving van het bovenaanzicht is vermeld dat de schedelindex van A₅ aanmerkelijk hoger is dan de schedelindices van de andere uit Aruba afkomstige schedels. Men mag wel aannemen dat, als A₅ niet gedeformeerd was, hij in dezelfde meso- tot brachycrane vormgroep zou zijn gevallen als de crania Aruba No. 316a, C₁, C₂ en C₅. De invloed op de schedelhoogte is niet duidelijk; de hoogte/lengte en de hoogte/breedte indices van A₅ behoren in elk geval niet tot klassen die wijzen op een grote verticale afmeting.

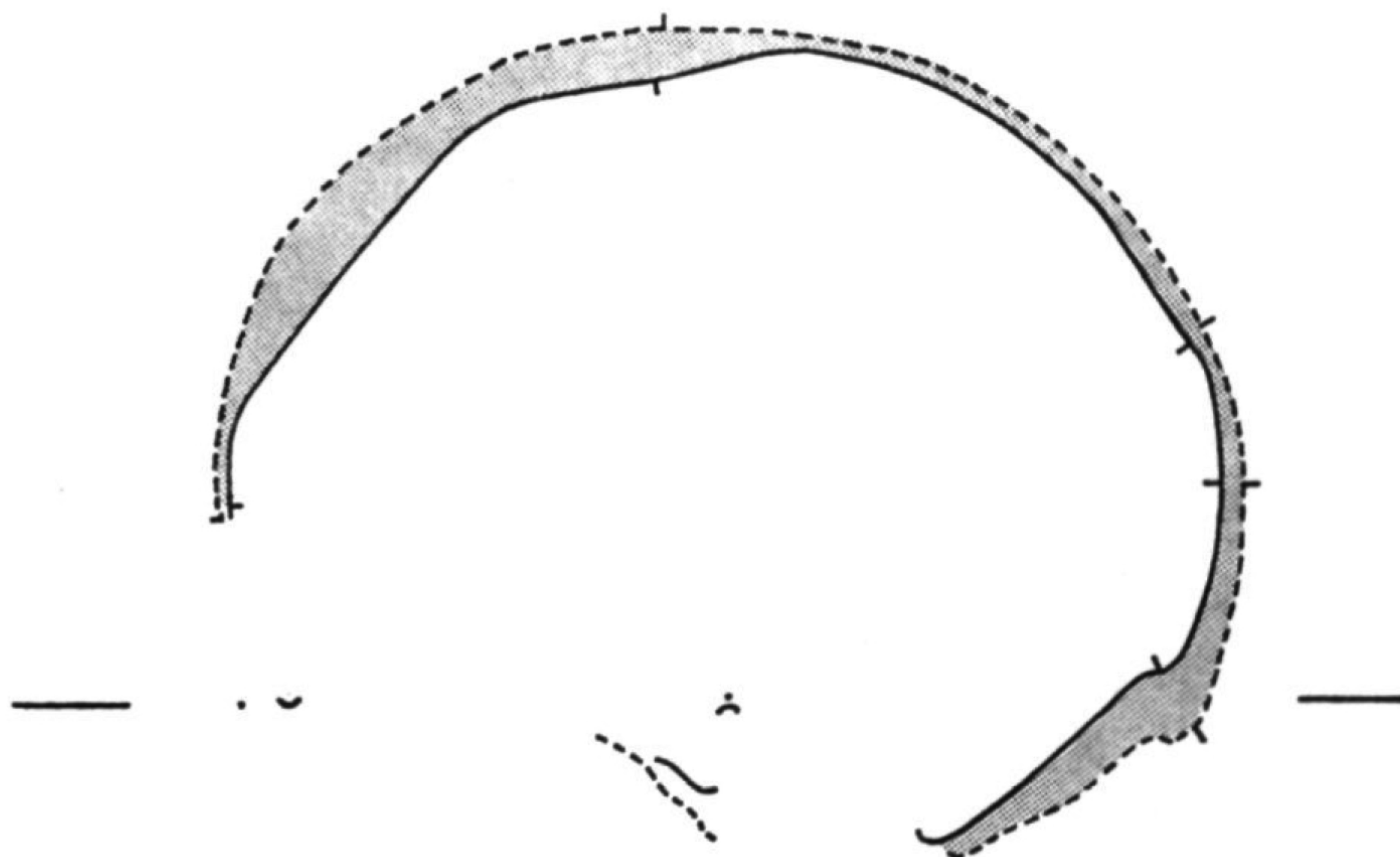

Fig. 6. Superpositie van de sagittale omtrek van A₅ (—) en van Aruba No. 316a (---). — Superposition of the sagittal perigrams of skull A₅ (—) and of Aruba No. 316a (---).

Om de vormveranderingen die het gevolg zijn van dit type van deformatie duidelijk aan te geven, zijn omtrekfiguren van schedel A₅ en die van de met zekerheid ongedeformeerde schedel Aruba No. 316a over elkaar heen geprojecteerd, zodanig dat de oriëntatielijnen van beide samenvallen (fig. 6 en fig. 7). Het grootteverschil van de twee schedels (de schedelinhoud van No. 316a is 1350 cc en die van A₅ is 1300 cc) is er waarschijnlijk de oorzaak van dat de hele omtrekfiguur van No. 316a in fig. 6 iets buiten het perigram van schedel A₅ is komen te liggen. Ondanks dit verschil in grootte zijn de gevolgen van een tabula obliqua-deformatie in beide figuren goed zichtbaar. Deze zijn:

1. frontale en occipitale afplatting zodanig dat de beide vlakke gebieden ongeveer evenwijdig aan elkaar lopen (fig. 6) en
2. zijwaartse uitbochting als gevolg van een compensatoire groei van de schedel in de breedte (fig. 7).

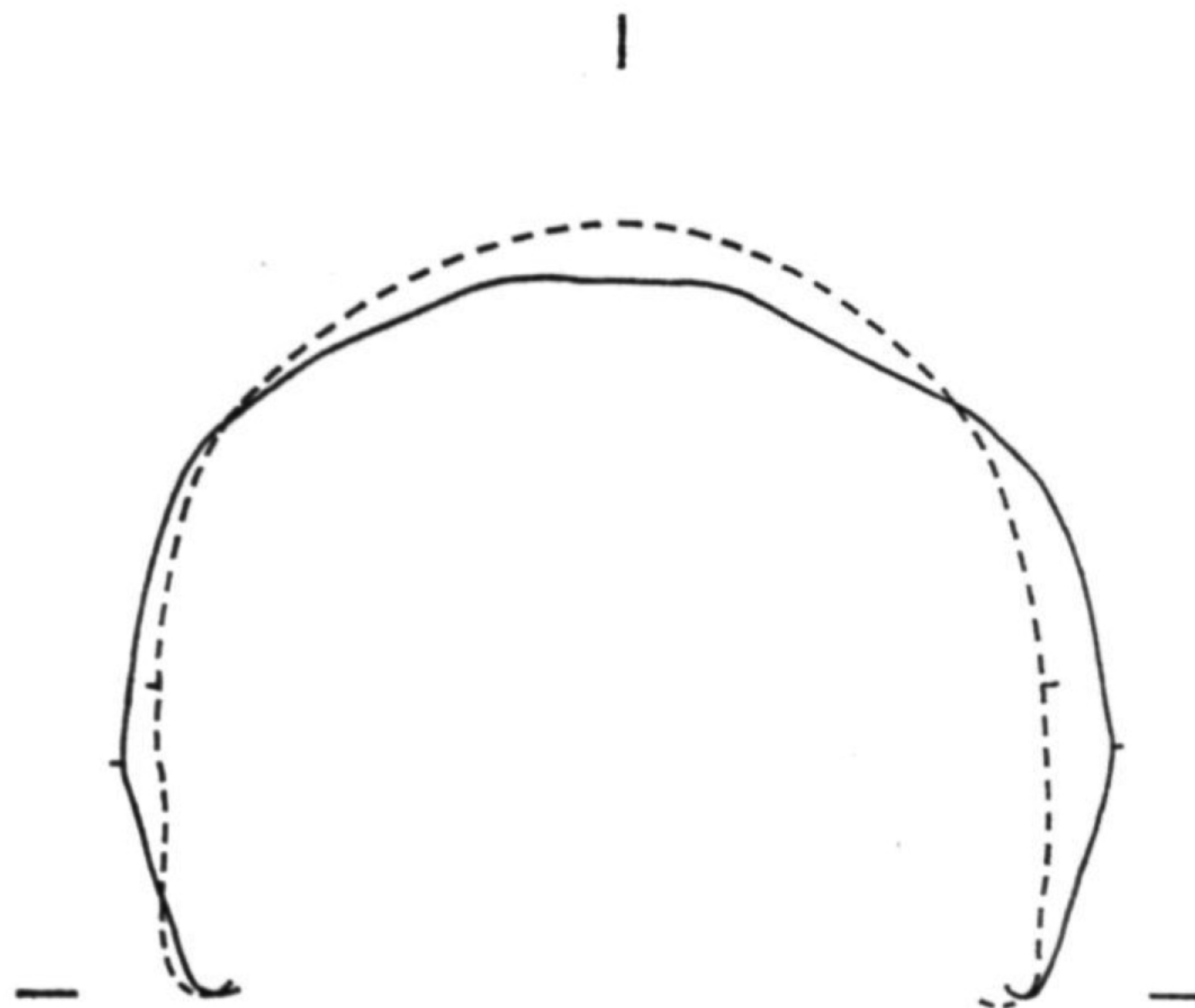

Fig. 7. Superpositie van de verticale omtrek (door de uitwendige gehoorgang) van schedel A₅ (—) en van schedel Aruba No. 316a (---). — Superposition of the vertical perigrams (through porion) of skull A₅ (—) and of skull Aruba No. 316a (---).

LITERATUUR

- HEEKEREN, H. R. VAN 1963: Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles III. Prehistorical research on the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire in 1960. *N. W. I. Gids* 43, p. 1-24.
- IMBELLONI, J. 1930: Die Arten der künstlichen Schädeldeformation. *Anthropos* 25, p. 801-830.
- KOEZE, G. 1904: Schädel von Curaçao, Bonaire und Aruba. In: Beitr. Anthr. Ethn. Arch. Niederl. Westindiens. *Mitt. Niederl. Reichsmus. Völkerk. Veröff.* (2) 9, p. 18-22.
- OLIVIER, G. 1960: *Pratique Anthropologique*. Paris.
- TACOMA, J. 1959: Studies on the physical anthropology of the Netherlands Antilles II. Indian skeletal remains from Aruba. *W.I. Gids* 39, p. 95-112.
- TOPINARD, P. 1889: *Eléments d'anthropologie générale*. Paris.
- WAGENAAR HUMMELINCK, P. 1959: Studies on the physical anthropology of the Netherlands Antilles I. Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao. *W.I. Gids* 39, p. 77-94.

SUMMARY

ARTIFICIAL SKULL DEFORMATION IN ARUBA

The scanty skeletal remains of the Aruba indians described up to now (KOEZE 1904, WAGENAAR HUMMELINCK 1959, TACOMA 1959) did not yield indisputable evidence that artificial deformation of the head had been in vogue in the region from which the skulls studied originated. That it had also been practiced in Aruba was ascertained when, out of a series of 5 indian skulls currently being studied, one specimen (skull A₅) proved to lack the usual rotundity of the frontal squama, but showed a flattened frontal region. This way of frontal flattening is peculiar to deformation of the tabular type. The occipital flattening proved to be slight and the area of flattening was restricted to the occipital squama below the prominent torus occipitalis. As this area of flattening runs nearly parallel to the plane of flattening of the frontal squama, the type of tabular deformation can be classified as parallelo-fronto-occipital, or tabula obliqua (IMBELLONI classification, 1930 inter alia). Dioptrograph drawings of the norma lateralis, occipitalis, verticalis and frontalis of skull A₅ are presented in Figures 1, 2, 3 and 4 respectively; Figure 5 shows the sagittal perigram. The preservation of the neurocranium of this skull was good, but the facial skeleton was absent apart from the nearly intact left orbit. On the basis of the relatively strong marks of muscular insertion, the skull was sexed as male; on the basis of the pattern of suture closure the age at death was estimated at 30-50 years.

222 KUNSTMATIGE SCHEDELDEFORMATIE IN ARUBA

The characteristic diameters of the neurocranium of A₅ were found to be

glabella-opisthocranion	166 mm
euryon-euryon	147 mm
basion-bregma height	119 mm

These values yield the following indices:

cranial index	88,6
height/length index	71,7
height/breadth index	81,0

This allows us to classify the cranium as hyperbrachy-orthotapeinocran. The cranial capacity, computed after the formula of LEE & PEARSON (after OLIVIER 1960, p. 122):

$$\text{cap.} = 524,6 + 0.000266 \text{ L.B.H.}$$

proved to be 1.300 cc, a value which in BROCA's classification falls into the category of skulls with a small capacity (after OLIVIER 1960, p. 123).

The cranial index of this skull has a higher value than those of the other known crania of Aruba indians; it follows that, at least in this respect, the possibility cannot be excluded that the skull belonged to the same group as the crania designated as C₁, C₂ and C₅ (TACOMA 1959) and Aruba No. 316a (KOEZE 1904 and WAGENAAR HUMMELINCK 1959).

In order to demonstrate the sequelae of a tabula obliqua deformation, the sagittal and vertical perigrams of skull A₅ (deformed) and of skull Aruba No. 316a (undeformed) were super-imposed upon each other. The superpositions clearly show the frontal and occipital flattening (fig. 6) and the resultant compensatory lateral expansion (fig. 7).

BOEKBESPREKING

The Journal of John Gabriel Stedman 1744-1797, Soldier and Author, including an authentic account of his expedition to Surinam, in 1772, edited by Stanbury Thompson. The Mitre Press, London, 1962, 437 blz. (42/-).

In de rij van werken over de geschiedenis van Suriname neemt Stedman's verhaal van de expeditie van 1772 tegen de weglopers een vaste plaats in. De Engelse uitgave verscheen in 1796. Uit het thans (1962) gepubliceerde dagboek van Stedman blijkt dat zijn Narrative inderdaad gebaseerd was op ter plaatse gemaakte aantekeningen.

Dit gedeelte van het boek dat in zijn geheel Stedman's journal heet, is nl. een werkelijk dagboek beginnend op 29 oktober 1772 en doorlopend met bijna dagelijkse notities tot eind april 1774 en verder van oktober 1775 tot eind 1776.

Hetgeen voorafgaat is een later geschreven autobiografie: met de nodige bravoure vertelde kwajongensstreken gemengd met opmerkingen over zijn opvoeding en over opvoeding in het algemeen.

Na het stuk over Suriname volgt het jaar 1778 in Nederland waarin tevens een soort kasboek van Stedman's uitgaven, dat eindigt met de verzuchting "Here I give over keeping journal - and so goodbye."

In augustus 1784 begint het verhaal opnieuw, nl. in Engeland, waar Stedman zijn verdere leven heeft gewoond. Hij overleed, 52 jaar oud, in 1797. In dit laatste gedeelte komen ook copieën van brieven aan en van Stedman voor, benevens stukjes politieke kroniek.

Vraagt men nu of deze memoires Stedman als mens duidelijker tekenen dan zijn verslag van de expeditie in Suriname, dan lijkt mij het antwoord twijfelachtig.

In het autobiografische eerste gedeelte zet hij zijn familierelaties uitvoerig en niet gespeend van snobisme uiteen. Zijn moeder was een Van Ceulen maar met nadruk wordt verteld dat haar moeder Reygersman heette en dat Stedman langs deze lijn zich "Count of the Holy Roman Empire" mocht noemen. Aan vaderszijde vermeldt hij enige adellijke Schotse neven. Ook het familiewapen ontbreekt niet in het manuscript; een facsimile van deze bladzijde illustreert de uitgave, waarmee eveneens te bewijzen valt dat Stedman kon tekenen en een vrij duidelijk handschrift had, maar sommige woorden misspelde.

De bewerker echter van de publicatie, Stanbury Thompson, heeft het veel bonter gemaakt door verkeerde lezing en verklaring. Stedman zal ongetwijfeld Nederlands hebben gekend, daar hij een groot deel van zijn jeugd hier had doorgebracht - in elk geval noemt hij vele Hollandse mensen en plaatsen bij name - maar de heer Thompson is niet op het idee gekomen Nederlandse woorden, namen en stukjes tekst te laten verifiëren.

Hij vermeldt in zijn Preface van de vertalingen van Stedman's Narrative ook alleen de Franse en de Duitse uitgave, niet de Nederlandse. Er zijn teveel slakken om er zout op te leggen; één voorbeeld moge dienen. Stedman vermeldt op zijn afscheidsronde voor het vertrek naar Suriname bij Arnhem te hebben gelogeed "in De 3 Velt Hoentis" waarbij een noot van Thompson "Name of an inn, meaning Three Skin Hunters" (p. 114).

De rest is naar rato en wat erger is, Thompson vermeldt nergens waar hij het manuscript van Stedman heeft gevonden of waar het berust; waar de gegevens, in het voorwoord, vandaan komen betreffende de jaren die in het dagboek ontbreken – Stedman's huwelijk met Adriana Wierds van Coehorn (sic) in 1782 – blijkt al evenmin duidelijk; citaten uit Stedman's Narrative in de noten van Thompson worden zonder verwijzing naar de pagina's afgedrukt; van gereproduceerde portretten, o.a. van Stedman zelf en van zijn ouders, wordt noch vindplaats noch jaar of schilder genoemd; de typografie van het boek doet niet uitkomen waar Thompson aan het woord is en waar Stedman. Kortom, het geheel maakt een zodanige indruk van slecht amateurswerk, dat men zich een ogenblik afvraagt of het geheel niet een 'fake' is.

Dat deze memoires "a true picture of social, military and diplomatic life in the middle of the 18th century" geven, zoals de flaptekst zegt, lijkt in elk geval overdreven. Ten hoogste kan men uit het dagboek een aantal feiten over Stedman's leven vernemen, die de bewegelijkheid van de Schotse regimenten in Nederlandse dienst aantonen en Stedman zichzelf doen tekenen als iemand "of the fascinating kind, which attracted the girls . . ." (p. 107). De beroemde affaire met de slavin Joanna was bepaald niet de enige sentimentele verwikkeling. Wie van roddels en ruzies houdt, kan bij Stedman terecht; maar belangrijk lijkt dit dagboek niet.

Alles bijeengenomen een teleurstellende uitgave, zowel naar inhoud als – en vooral – qua bewerking.

J. F. K.

Jamaica. The search for an identity, door KATRIN NORRIS. Published for the Institute of Race Relations, by Oxford University Press, London, 1962, 103 blz. (8/6).

Het zijn niet alleen feitelijke gegevens betreffende de Brits West-Indische migratie, die het Institute of Race Relations in Londen publiceert,¹ ook meer controversiële mededelingen over het land van herkomst, in dit geval Jamaica, komen in de serie voor. De in 1962 verschenen beschouwingen van Katrin Norris geven een zeer persoonlijke visie op de situatie in Jamaica, die zoals Philip Mason in het voorwoord duidelijk stelt, voor tegenspraak vatbaar is. Intussen vermeldt de auteur interessante feitelijke gegevens o.a. over de Rastafari-beweging met citaten uit het rapport dat het University College of the West Indies publiceerde na een onderzoek bij deze groep die 'Back to Africa' propageert en keizer Haile

¹ West Indian Migrants, besproken door drs. H. ter Heide in zijn review article, West Indian Migration to Great Britain, Nieuwe West-Indische Gids 43, 1963, p. 75-88.

Selassie (Ras Tafari) als profeet beschouwt. Zij verklaart de beweging, evenals de emigratie naar Engeland – zowel van arbeiders als van vrijwel alle schrijvers – uit de frustratie-gevoelens die algemeen in Jamaica leven. Alle lagen van de bevolking lijden aan de onzekerheid voortvloeiend uit het gebrek aan een eigen persoonlijkheid, "a society of frustrated people" ... "a society which models itself on another" (p. 99).

Of de Jamaicanen, nu de onafhankelijkheid medio 1962 is gerealiseerd en ook deelname aan de Westindische federatie is opgezegd, een eigen 'identity' naarstig zullen nastreven, is de vraag. Of zij, met de briljante analyse van Katrin Norris, er desgewenst in zullen slagen de frustratie en de 'class bar' te overwinnen, lijkt een nog groter probleem. Voor sociologisch geïnteresseerde buitenstaanders is de analyse in elk geval de moeite van het lezen waard.

J. F. K.

Een Vreemdeling op Aarde, door BOELI VAN LEEUWEN.
P. N. van Kampen & Zoon, N.V., Amsterdam, 1963, 195
blz. (f 10,65).

Wanneer de schrijver geen Curaçaoënaar was (Antilliaanse belletrist geniet in Nederland tegenwoordig grote belangstelling), zou aan dit boek waarschijnlijk minder aandacht zijn besteed, dan thans het geval is. Het is een roman die qua woordkeus en strekking weinig afwijkt van de producten van talrijke 'jongere' auteurs, die graag in het nieuws komen en zich te dien einde zo non-conformistisch mogelijk proberen voor te doen.

Een Vreemdeling op Aarde is volgens het gebruikelijke procédé samengesteld. Het is het verhaal van een onevenwichtige Curaçaose jongeman die erotiek, sex en liefde op een gevaarlijke manier door elkaar haalt. Behalve deze drie elementen krijgt de lezer dan nog enkele mededelingen over perversiteiten van een Venezolaanse president en wat medische bijzonderheden, terwijl tenslotte een aantal bijbelteksten van 's schrijvers brede algemene ontwikkeling getuigen.

Natuurlijk heeft dit boek ook wel goede gedeelten: de opmerking van VAN LEEUWEN in een interview voor de radio (14 mei 1963) dat hij vindt dat hij kan schrijven, willen wij niet betwisten, doch het boek is toch een wat onevenwichtig en onbevredigend geheel. De hoofdpersoon, Kai Medema voelt zich in het eerste deel "De Druiven zijn Zuur", zozeer 'vreemdeling op aarde', dat hij, na zich een pathologische roes gedronken te hebben, in een psychiatrische kliniek belandt. Om genezing te vinden vertrekt hij naar Spanje, ("Dialog met Maria") waar hij in Maria, de vrouw van een zeekapitein zijn grote liefde meent te hebben gevonden, en plotseling een geheel ander mens wordt. Kai's inkeer doet echter weinig geloofwaardig aan: integendeel het heeft er de schijn van dat hij gedreven wordt door een nog rampzaliger egoïsme dan in het eerste deel. Hij ontdekt spoedig dat zijn verhouding met Maria onmogelijk is en vertrekt – na enige innerlijke strijd – naar Curaçao, het aan Maria overlatend hoe haar evenwicht te hervinden. De afloop van dit avontuur en Kai's terugkeer naar zijn geboorte-eiland is geen synthese, zoals de schrijver ons tracht te doen geloven, integendeel, het is zeer de vraag of Kai op Curaçao na korte tijd niet weer de goede weg zal kwijtraken.

Als de schrijver de bedoeling had om zijn lezers te choqueren, is hem dat wel gelukt, hoewel wij hem erop zouden willen wijzen dat hij in dit streven cultuur-historisch gezien nogal wat achter loopt. Voor het schrijven van een werkelijk goed boek is méér nodig dan het (handig) opwekken van irritatie en onlustgevoelens, hetgeen tenslotte een betrekkelijk eenvoudige zaak is.

L. J. VAN DER STEEN

The Approaches to Local Self-Government in British Guiana, door ALLAN YOUNG. Longmans, Green & Co. Ltd. in association with the Extra-Mural Department, University College of the West Indies, 1958, viii + 246 blz. (18/-).

Met het eeuwfeest van de emancipatie in Suriname in zicht kan men verwachten, dat de geschiedenis van de groep die in 1863 werd vrijgelaten opnieuw geschreven zal worden. Sinds Huizinga het goede voorbeeld gaf, mogen we erkennen, dat elke generatie opnieuw zijn eigen historiografie bedrijft, zijn eigen standpunten en mythen projecteert in de beschreven periode.

Vanuit die hedendaagse standpunten kijkt men dieper in de bronnen dan vroeger wel het geval was en analyseert men eigen en eerdere mythen volgens andere methoden.

Zo zal de geschiedenis van Suriname-na-de-emancipatie in 1963 wel andere accenten krijgen en andere details belichten, verschillend zelfs van wat rondom 1953 is geschreven, ook al kan men het materiaal dat reeds uit de bronnen is geput en toegankelijk gemaakt opnieuw gebruiken: Van Lier's Samenleving in een grensgebied, Quintus Bosz, Drie eeuwen grondpolitiek, Zonneveld en Kruijer, Nederzettings- en occupatievormen, om enkele voorbeelden te noemen.

Voor nog weer een andere aanpak van dergelijk materiaal kan men ook te rade gaan bij Suriname's buurland. Over Brits Guyana na de emancipatie aldaar schreef een vroegere districtscommissaris, Allan Young, 'a study in administration' en wel speciaal over het plaatselijke bestuur van de 'villages', de vestigingen van de vrijgelaten slaven en later van andere bevolkingsgroepen. Young's approaches to local self-government, van 1838 tot ongeveer 1955, lopen langs de beleidslijnen van de successieve gouverneurs en hoewel deze veelal niet in elkaars verlengde blijken te hebben gelegen, weet de schrijver de fundamentele problemen waarmee de dorpsbewoners te maken kregen uit de warwinkel van regeringsoplossingen terug te vinden.

Ondanks de verschillen – in B.G. begint de post-emancipatieperiode vijf en twintig, of zo men wil vijf en dertig jaar eerder, de immigratie vroeger, de dorpsvorming sneller – is vergelijking met Surinaamse toestanden zeer wel mogelijk.

"De problemen, welke de . . . volkshuishouding . . . aan het Bestuur . . . heeft gesteld, hebben opeenvolgende gouverneurs en een reeks van deskundigen beziggehouden. Men deed de eene poging na de andere om hier een oplossing voor te vinden zonder echter een definitief resultaat te bereiken." Dit is niet een vertaling uit Young's boek, maar een citaat uit Van Lier (Samenleving, p. 209).

Die fundamentele problemen voor bewoners en bestuur beiden ziet Young in 'water-control' (zeeweringen, afwatering en bevoeiing) en parallel daarmee de volksgezondheid. Hij begint in zijn inleidend hoofdstuk, dat de algemene situatie van B.G. in 1838 schetst, met een uitleg over het poldersysteem van de plantages. Hierbij stelt Young tevens dat de kustverdediging vroeger niet belangrijker werd geacht dan de binnenlandse waterregulering der landbouwgronden en dat de regering van B.G. dus de bewoners gelijkelijk met het onderhoud van beide belastte.

Die bewoners waren na de emancipatie de 'villagers' die gezamenlijk verlaten plantages hadden gekocht. Deze trek was niet onmiddellijk begonnen. Eerst hadden regering en planters geprobeerd de ex-slaven te verhinderen eigen land te verkrijgen, "... land policy, private and official was carefully shaped towards keeping the Negro landless" (p. 10). Maar enkele planters begrepen, dat op of bij de plantages gevestigde vrijen arbeiders zouden kunnen blijven, en zo ontstonden wat Young noemt de 'proprietary villages'. In Suriname is in analoge omstandigheden hetzelfde gebeurd: het stichten van centrale vestigingsplaatsen vanaf 1875 beoogde "bovenal om arbeidsreservoirs voor de in bedrijf zijnde plantages te vormen." Quintus Bosz vervolgt (p. 194) "... men ontkomt niet aan de indruk, dat het in de bedoeling lag de kleine landbouw ... ondergeschikt te maken aan de groot-landbouw."

In B.G. heeft echter de vorming daarnaast van 'communal villages' een grote vlucht genomen, oorspronkelijk als collectieve aankoop van grond om zelf suikerriet te kunnen produceren.

Door een staking in 1842 van de arbeiders die in de 'plantagedorpen' woonden - gevolg van loonsverlaging waarmee de planters hun te hoge productiekosten gehoopt hadden te beperken - werden nog meer plantages gesloten en werd de migratie van deze dorpen naar nieuwe 'communal villages' bevorderd.

Young noemt voorbeelden van zeer grote bedragen die de arbeiders voor de gezamenlijke aankoop neertelden; hij geeft echter nergens uitleg van de wijze waarop zij het geld hadden verdiend, doch men moet uit de context opmaken dat zij in de jaren van 'apprenticeship' en kort daarna veel hadden weten te sparen, zoals ook Kruijer vermeldt (Suriname en zijn buurlanden, derde druk, p. 211).

Ook in Suriname "kwamen door vlijt en energie van Creolen behoorlijke bedrijven tot stand..." zegt Van Lier (p. 242) bij zijn bespreking van de stereotype visie van die tijd op de Creoolse lagere bevolking, 'de luiheid van de Neger'.

In 1848 waren er in B.G. reeds 25 'communal villages' en 13 vestigingen op domeingrond, terwijl 7000 bewoners van 'proprietary villages' hun stuk grond in eigendom hadden. In totaal was in tien jaar voor meer dan een miljoen B.G.-dollar aan grond gekocht door ex-slaven. Het hoogtepunt was hiermee echter bereikt: de suiker-crisis in de wereld beïnvloedde ook de bevolkingsproductie.

De kwestie van de rechten op de grond die in combinatie was aangekocht, nl. wie, in een later stadium, als eigenaar moest worden aangemerkt, heeft de toepassing van een systeem voor dorpsbestuur zeer bemoeilijkt. Immers ook al drukte formeel het servituut op de grond, het waren de eigenaars die de dammen en de dijken, de wegen, de trenzen en kokers moesten on-

derhouden, zonder welke geen land bebouwd, geen dorp bewoond kon worden.

Young stelt echter niet, zoals Quintus Bosz voor Suriname heeft gedaan, de ontwikkeling van de rechten op de grond centraal, maar die van het dorpsbestuur.

Zijn verdere beschrijving is ingedeeld naar de opeenvolgende 'approaches' van regeringszijde, eerst het dilemma waarvoor de regering gesteld werd door de "almost overnight" gevormde vestigingen, dan de verschillende wijzen van bestuur voor verschillende soorten 'villages', vervolgens de landelijk min of meer gelijke regeling nadat diverse diensten (armenzorg, volksgezondheid, onderwijs, 'social welfare' en huisvesting) en hun wisselende aanpak de revue hebben gepasseerd, de op- en neergaande lijn van de wijzigingen in die algemene regeling en tenslotte de pogingen – meer of minder geslaagd – om voor de bevolkingsgroepen van verschillende afkomst eigen regelingen voor plaatselijk zelfbestuur te creëren of – voor de Indianen – te bestendigen.

In het voorlaatste hoofdstuk, 'water-control', zijn het dan weer de plichten en lasten ten opzichte van deze essentiële problemen van de dorpsbewoners die het onderwerp vormen.

Belangrijk voor een vergelijking met Suriname is Young's opmerking in zijn samenvatting (189 e.v.) dat een duidelijke trek van het plaatselijk bestuur in B.G. de vroege ontwikkeling is. En dan wijst hij, behalve op de "all-elected municipality" van Georgetown reeds vóór 1835, op de liberale regelingen voor de dorpsbesturen in de eerste periode. Hij vergelijkt echter niet met de buurlanden en slechts terloops met de andere Brits West-indische koloniën, maar met Engeland zelf, omdat ideeën en praktijk daar, via Colonial Office en gouverneurs, van invloed kunnen zijn geweest op de in B.G. gevolgde politiek inzake 'local government'. Dit blijkt inderdaad het geval met de zorg voor de volksgezondheid, die in B.G. zo nauw samenhangt met de situatie van "undrained and inhabited swamps", een samenhang die door epidemieën in 1837 en 1841 duidelijk werd juist in een periode dat in Engeland een Public Health Movement begon. Toen de plaatselijke verantwoordelijkheid voor sanitaire maatregelen tenslotte in 1866 geregeld was, is deze sindsdien bij de 'villages' gebleven en ook de verdeling van andere lasten is in de loop van de eeuw na de emancipatie weinig veranderd. Zelfs kan Young's conclusie zijn dat de kosten van de waterhuishouding zo groot waren dat zij in feite een rem zijn geweest voor de economische ontwikkeling van de dorpen in het kustgebied en indirect een politieke scholing in plaatselijk bestuur hebben verhinderd.

In Suriname was het eveneens regel dat op de vestigingsplaatsen de – door het gouvernement aangelegde – "hoofdlozingen, bruggen en dammen" door de plaatselijke bevolking moesten worden onderhouden (Quintus Bosz, p. 228 en 197). Of men echter hier ook een samenhang kan zien tussen de lasten en de mate van ontwikkeling in economisch opzicht...? De Surinaamse dorpsgemeenten met bijbehorende bestuursregeling kwamen intussen pas een eeuw later dan die in B.G. – op papier – tot stand.

Vergelijking van vergelijkbare situaties in de twee landen zal dus vooral voor de beginperiode van de spontane 'dorps'-vorming vruchtbaar kunnen zijn. Wij kunnen hopen over niet te lange tijd een monografie over Corone te zien verschijnen. Het is echter de vraag of een sociologische

studie, zoals Van Renselaar deze ter plaatse heeft ondernomen, juist voor de eerste beginjaren valt aan te vullen met zulke talrijke gegevens als Young heeft gevonden in de briefwisseling van de gouverneurs in B.G. met hun ministers in Londen en in de nota's en rapporten van de ontelbare commissies die de gouverneurs van advies hebben moeten dienen. Zouden de 'Koloniale Verslagen' en daarachter de handelingen van de Staten en de correspondentie tussen Paramaribo en 'het Plein' nog zoveel meer details onthullen dan die Quintus Bosz over de grondenrechten heeft bijeengebracht? Of zal het antwoord van Suriname's hernieuwd historisch onderzoek naar de vorm en de ontwikkeling van 'local self-government' een eeuw na dato zijn: er was bij ons geen eigenlijk dorpsbestuur...?

april 1963

J. F. K.

